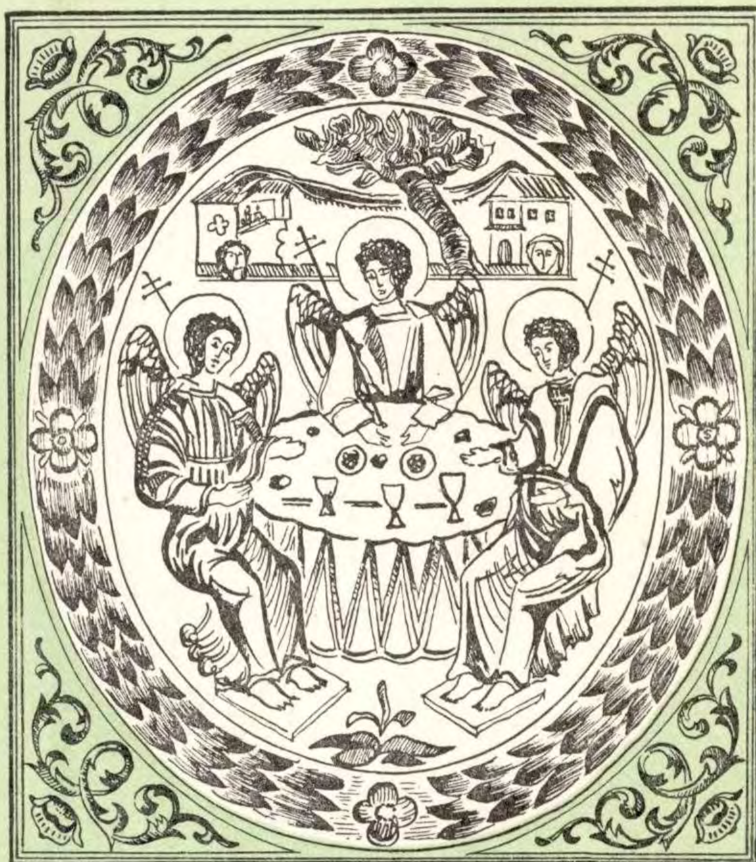

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A
ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI, ARHIEPISCOPIEI VADULUI,
FELEACULUI ŞI CLUJULUI, EPISCOPIEI ALBA IULIEI şi
EPISCOPIEI ORADIEI

2

**MARTIE—
APRILIE
1989
ANUL XXXIV
SIBIU**

ex 8.

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI, ARHIEPISCOPIEI VADULUI, FELEACULUI ŞI CLUJULUI, EPISCOPIEI ALBA IULIEI şi EPISCOPIEI ORADIEI

CUPRINS

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A
ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI, ARHIEPISCOPIEI VADULUI, FELEACULUI ŞI CLUJULUI, EPISCOPIEI ALBA IULIEI ŞI EPISCOPIEI ORADIEI

ANUL XXXIV, Nr. 2 MARTIE—APRILIE 1989

Redacția și Administrația: ARHIEPISCOPIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ, SIBIU

MITROPOLIA ARDEALULUI

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA

Arhiepiscopia ortodoxă română Sibiu, strada 1 Mai nr. 24

† ANTONIE

DIN MILA LUI DUMNEZEU, ARHIEPISCOP AL SIBIULUI ŞI MITROPOLIT AL ARDEALULUI

Cinului monahal, P.C. protopopi, preoţi şi diaconi şi tuturor dreptcredincioşilor din de Dumnezeu păzita noastră Eparhie, Har, ajutor şi bucurie de la Atotputernicul, iar de la noi arhierească binecuvîntare

HRISTOS A ÎNVIAT!

Iubiţi credincioşi,

Iată, vă aduc şi în anul acesta, ca în toţi anii de Paşti, vestea cea mare a Învierii, spre înnoirea credinţei în Domnul şi Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu.

În fiecare an am căutat să vă propun atenţiei argumentele care ne încredinţează fără putinţă de tăgadă că Mîntuitorul a înviat cu adevărat. De asemenea, an de an i-am adus în faţa judecăţii minţii dumneavoastră, pe rînd, pe martorii Învierii, pe contemporanii marelui eveniment, ca să vă vorbească chiar ei despre cele ce au văzut şi au auzit. Căci nimic nu poate fi mai convingător, decît mărturia directă, personală, a celui ce a fost de faţă atunci cînd s-au petrecut faptele.

Ştim că Mîntuitorul a fost răstignit. Ştim că a murit pe cruce. Ştim că a fost îngropat. Ştim că Duminică dimineaţa mormîntul a fost găsit gol. A fost găsit gol, pentru că Hristos a înviat! Mironosiţele au stat de vorbă în grădină cu El înviat. Apoi L-au văzut şi au vorbit cu El ceilalţi apostoli. Apoi Luca şi Cleopa pe drumul Emausului. Apoi şi-a lăsat controlate rănile de la mîini şi din coastă de către Toma, care se mai îndoia încă, socotindu-L o fantomă. Apoi s-a arătat deodată la mai bine de cinci sute de fraţi (I Cor. XV, 6). Apoi i s-a arătat lui Saul din Tars care, crezînd că ucenicii i-au furat trupul din mormînt şi l-au ascuns în Damasc, pornise într-acolo să-l descopere şi să pedepsească pe vinovaţi. Pe drumul Damascului s-a întîlnit însă cu El viu. A stat de vorbă cu El şi, aşa, a devenit din Saul, cumplitul persecutor, Pavel apostolul, marele propovăduitor şi martor al lui Iisus cel înviat.

Fără toate aceste fapte, arătări ale Domnului şi mărturii, creştinismul n-ar fi devenit ceea ce a devenit, adică o religie universală, cucerind toată lumea. Învierea Domnului a săvîrşit această minune. Ea este chezăşia nemuririi şi a învierii şi pentru noi cei ce credem în ea. *Dacă Hristos a înviat, şi noi vom învia!* Cine ar putea răsturna logica acestei afirmaţii a Sfîntului Pavel? Prin înviere, *„El a dovedit cu putere că este Fiul lui Dumnezeu"* — spune acelaşi Sfînt logician Pavel, foarte pretenţios şi atent la observarea legilor gîndirii corecte (Rom. I, 4). Mîntuitorul a dovedit de fapt, prin toate minunile Sale, şi prin învăţătura Sa, dar mai ales prin învierea Sa, *că există Dumnezeu*, că Dumnezeu este autorul lumii, Tatăl nostru, că sufletul este veşnic şi nu moare, şi că moartea nu loveşte decît trupurile noastre. Dumnezeu poate învia însă chiar şi trupurile precum a înviat Hristos cu trupul. Şi noi vom învia la Învierea cea de obşte cu trupurile, schimbate ca al lui Hristos după Înviere. Căci *„la Dumnezeu toate sînt cu putinţă"* (Matei XIX, 26).

Dreptcredincioşi creştini,

La sărbătoarea Paştilor din anul acesta, aduc în faţa dumneavoastră alţi doi martori ai Învierii, a căror mărturie se află pe larg înscrisă, ca într-un proces-verbal, în *Istoria Faptelor Apostolilor*. Aceşti martori sînt Petru şi Ioan, cel mai în vîrstă, şi cel mai tînăr dintre sfinţii apostoli. Ei au avut privilegiul să fie primii predicatori publici ai Învierii Domnului, îndată după Cincizecime, după Pogorîrea Duhului Sfînt. Patruzeci de zile după Înviere fuseseră împreună cu Iisus, primind, ca şi ceilalţi apostoli, ultimele Sale învăţături şi porunci. Spaima şi descurajarea *Săptămînii Patimilor* trecuse. Petru, cel ce se lepădase de Învăţător de frică să nu fie închis şi el, fusese reintegrat în apostolat. Acum credinţa tuturor apostolilor era puternică. Nu le-o putea zdruncina nimeni şi nimic.

Le mai trebuia însă ceva. Cînd la patruzeci de zile Mîntuitorul s-a înălţat la cer, în faţa lor, dispărînd în înălţimi, le-a promis că le va trimite ceea ce le mai lipsea încă, şi ceea ce urma să dea conţinut, avînt şi grai credinţei lor: *înţelepciune, cunoştinţe, puteri spirituale deosebite* şi *darul cuvîntului*. Între *Înălţare* şi împlinirea promisiunii au aşteptat zece zile. În a zecea zi de la Înălţare — a Cincizecea de la Înviere — s-a pogorît asupra lor Duhul Sfînt şi, într-adevăr, a făcut din ei *oameni noi*.

Alţi oameni.

Erau aceiaşi, şi totuşi alţii.

Erau *alţii* pentru că ştiau ceea ce n-au învăţat şi n-au ştiut niciodată pînă atunci.

Erau *alţii*, pentru că aveau un curaj pe care nu-l avuseseră niciodată pînă atunci.

Erau *alţii*, pentru că puteau face „semne şi minuni", cum nu putuseră face înainte.

Erau *alţii*, pentru că puteau vorbi, puteau argumenta, după ştiinţa celei mai desăvîrşite gîndiri, cum n-o putuseră face niciodată pînă la Cincizecime.

Mîntuitorul le spusese: *„Rămîneţi în cetate pînă veţi fi îmbrăcaţi cu putere de sus"* (Luca XXIV, 49). Şi iată că acum s-au trezit dintr-o dată *plini de putere* (F. Ap. I, 8). Acestea erau însuşirile care le mai trebuiau ca să-şi înceapă propovăduirea şi lucrarea apostolică, şi iată că tocmai acestea le-au fost date.

Cincizecimea a fost o *Şcoală* superioară concentrată într-o clipă. O *Şcoală* mai mare decît orice universitate, pentru că a fost o *Şcoală* de alt tip decît cele pămînteşti. Ea le-a dat nu numai cunoştinţe, ci şi *putere spirituală*.

Evenimentul s-a petrecut într-o încăpere în care erau toţi apostolii adunaţi „într-un cuget", în aşteptare. Dar în momentul următor, cînd s-au trezit din uluire, au ieşit de îndată afară. Simţeau nevoia să-şi împărtăşească şi altora bucuria. Mare bucurie. De altfel şi cei de afară au simţit că se întîmplă ceva în preajma lor, pentru că *Pogorîrea Duhului Sfînt* a fost *„ca o suflare de vînt vijelios"*, care a atras atenţia mulţimilor ce se aflau în piaţa alăturată.

Să remarcăm mai întîi chiar acest lucru: *Pogorîrea Duhului Sfînt* nu s-a petrecut în ascuns, în taină, putînd fi o halucinaţie, sau o invenţie a cuiva. S-a petrecut în auzul mulţimii. Şi îndată după aceea, mulţimea a fost martoră directă la consecinţele *Pogorîrii Duhului Sfînt*. Apostolii, toţi, au ieşit afară. Era mare sărbătoare iudaică şi erau acolo: parţi, midieni, elamiteni, mesopotami, iudei bineînţeles, capadocieni, pelerini din Pont şi din Asia, din Frigia şi din Pamfilia, din Egipt şi din Libia, din Cirena şi din Roma, din Creta şi din Arabia (F. Ap. II, 9—11).

Să notăm al doilea lucru extraordinar la care toţi reprezentanţii acestor multor popoare, vorbind limbi diferite, au fost martori. Cînd apostolii au început să le povestească, umblînd printre ei, ce se petrecuse înăuntru, *„mulţimea s-a umplut de nedumerire, că-i auzea fiecare grăind în limba sa"* (F. Ap. II, 6). E de presupus că cei dintîi care erau nedumeriţi, erau chiar apostolii, trezindu-se vorbind latina, egipteana, araba, greaca, persana şi alte limbi de care nu avuseseră nici o idee cu cîteva clipe înainte. Trebuia risipită nedumerirea. S-au adunat toţi la un loc, şi Petru, ca cel mai în vîrstă, potrivit obiceiului, a încercat o explicaţie. S-a adresat îndeosebi iudeilor, pentru că trebuia să înscrie evenimentul în cadrele *Vechiului Testament*, ca să fie acceptat.

Le-a citat un lung text din profetul Ioil (III, 1—5), în care se spunea că astfel de evenimente minunate se vor întîmpla în viitor. E de presupus că i-a liniştit. Mărturia din Scriptură era literă de lege. Dar cuvîntarea lui Petru avea alt scop, decît să le reamintească de profetul Ioil. Aceasta a fost doar baza pe care a vrut să-şi aşeze ceea ce voia să anunţe. Căci ceea ce voia să anunţe trebuia legitimat prin Scriptură mai întîi, ca să poată fi explicat apoi, credibil. Pescarul Petru se dovedi un virtuos dialectician, vrednic de admiraţie şi după două mii de ani!

Iată deci al treilea moment al zilei care trebuie neapărat reţinut. Prin acesta, ca după o bună pregătire, intrăm în tema martorilor Învierii. Petru le spusese: Asistaţi la o minune. Noi vorbim în toate limbile. E adevărat? — E adevărat! Despre minunea aceasta a profeţit Ioil. E adevărat? — E adevărat! Ei bine, eu am să vă spun acum în numele Cui şi de către Cine s-a făcut această minune. Toţi vor fi fost numai ochi şi urechi. Şi atunci Petru şi-a lansat noutatea:

Aceasta se întîmplă în numele şi cu puterea lui Iisus Nazarineanul!

Se va fi făcut tăcere. Şi Petru le-a reamintit: Da, e aşa cum vă spun! Şi i-a luat chiar pe ei, pe cei din Israel, ca martori: De altfel *„voi înşivă ştiţi"* că Iisus a făcut şi cît a trăit, semne şi minuni. Puteţi nega? Nu puteţi. Toţi le-aţi văzut. Şi-apoi, împingînd şi mai departe îndrăzneala, le-a reamintit: Dar voi *„L-aţi luat şi prin mîinile unor nelegiuiţi pironindu-L, L-aţi omorît"* (F. Ap. II, 22—23). Îl cunoaşteţi bine. Aţi crezut că aţi terminat cu El. Iată că n-aţi terminat. Prin El se face minunea la care asistaţi. Cum?

Şi acum urmează marea mărturie:

„Dumnezeu L-a înviat"! Voi L-aţi omorît, dar Dumnezeu L-a înviat. Şi iată întărirea mărturiei: — *„Şi despre aceasta noi toţi sîntem martori"* (F. Ap. II, 24, 32). Noi care l-am văzut înviat. Noi care vorbim acum în limbi pe care nu le-am cunoscut niciodată. El ne-a învăţat într-o clipă, acum cîteva momente în urmă, prin Duhul Sfînt. De ce L-a înviat? Pentru că El a fost Mesia, Cel făgăduit, din neamul lui David, strămoşul nostru (F. Ap. II, 29—30). Înălţîndu-se la cer, ne-a promis că ne va trimite această putere şi, iată, ne-a trimis-o. Sîntem în faţa voastră. Dăm mărturie prin faptele noastre.

După prima reacţie de surprindere, constrînşi de fapte, ascultătorii n-au mai putut pune decît singura întrebare logică: *„Bărbaţi fraţi, ce să facem?"* În întrebare era desigur recunoaşterea culpei de a fi fost părtaşi la răstignire, dar şi dorinţa de ieşire din culpă. Şi răspunsul le-a venit pe loc: *„Să vă mărturisiţi păcatele şi fiecare din voi să se boteze în numele lui Iisus Hristos, spre iertarea păcatelor şi veţi primi darul Sfîntului Duh. Căci făgăduinţa vouă vă este dată, şi copiilor voştri, şi tuturor celor de departe, ori pe cîţi îi va chema Domnul Dumnezeul nostru"* (F. Ap. II, 38—39).

Cei de departe sîntem noi, cei de departe în spaţiu şi în timp. Apostolii anunţă acum, în cel mai important moment al propovăduirii lor, universalitatea creştinismului. Iisus nu venise numai pentru iudei, ci pentru toată lumea.

Cuvintele apostolilor au fost convingătoare. Aşa s-a născut în Ierusalim prima comunitate creştină. Trei mii s-au botezat pe loc. Au început să trăiască în frăţietate, împărţindu-şi bunurile şi dînd fiecăruia după trebuinţe, participînd zilnic la slujbe comune la care se împărtăşeau, şi numărul lor creştea de la o zi la alta (F. Ap. II, 41—47). E uşor să ne imaginăm că acelea au fost zilele cele mai frumoase ale creştinismului!

Iubiţi credincioşi,

În zilele următoare Petru şi Ioan mergeau la biserică. La uşa bisericii era un olog din naştere care cerşea. În loc să-i dea bani — nici nu aveau — cei doi l-au vindecat: *„În numele lui Iisus Hristos Nazarineanul scoală-te şi mergi"* (F. Ap. III, 6). Şi acela s-a sculat şi a început a sări şi a umbla. *„Şi l-a văzut tot poporul"* (F. Ap. III, 9). Deci din nou martori. Şi din nou mirare, şi spaimă (III, 10), în aşa fel încît Petru, ca mai bătrîn decît Ioan, deşi erau mereu împreună, a trebuit din nou să explice cum s-a făcut minunea. Din nou le-a vorbit de aşteptarea lui Mesia în tot Vechiul Testament, şi apoi L-a mărturisit pe Iisus ca *Mesia* cel aşteptat, pe care ei, iudeii, din neştiinţă şi orbire L-au refuzat şi L-au răstig-

nit. Ei bine, le-a spus și acestora Petru, cu satisfacție: *„Pe acesta Dumnezeu L-a înviat din morți și noi sîntem martori ai acestui fapt"* (F. Ap. III, 15).

Drept urmare numărul celor care s-au botezat a sporit pînă la cinci mii (F. Ap. IV, 4). Asemenea întîmplări, precum vorbirea apostolilor în diferite limbi, vindecarea ologului, botezarea a cinci mii de credincioși, nu puteau rămîne necunoscute conducătorilor templului care erau conducătorii religioși ai lui Israel. I-au chemat pe Petru și Ioan la anchetă. Petru le-a ținut și acestora, în cerc restrîns, o vorbire asemănătoare cu cele adresate publicului. L-au ascultat mai marii templului, Ana, Caiafa, Ioan și Alexandru și alții. Le-a propovăduit și lor pe Iisus, ca Fiu al lui Dumnezeu și Mesia. Au vorbit în pustiu. Cei care Îl condamnaseră pe Iisus nu erau dispuși să-și recunoască greșeala. Îngrijorați însă de răspîndirea învățăturii *despre Iisus*, dar temîndu-se de popor să-i aresteze, s-au sfătuit să le poruncească să tacă, să nu-L mai propovăduiască pe Iisus, să nu-I mai pomenească numele. Erau naivi. Nu știau ce înseamnă forța faptei și a convingerii personale.

Iată răspunsul inspirat, limpede, curajos și categoric al celor doi, menit în primul rînd să-i pună pe conducătorii templului în contradicție cu propriile lor norme religioase, pe care pretindeau că le respectau și, în al doilea rînd, să-i pună în contradicție cu logica: *„Judecați de este drept înaintea lui Dumnezeu a vă asculta pe voi mai mult decît pe Dumnezeu"* (F. Ap. IV, 19). Ce-ar fi putut să le răspundă? Ar fi trebuit să le răspundă că aveau dreptate să asculte pe Dumnezeu. Dar nu le-au răspuns nimic. Au preferat să tacă, rămînînd în contradicție și cu gîndirea religioasă, și cu gîndirea logică. Apostolii însă nu puteau să nu asculte de Cel pe care Îl văzuseră înviat și Care le trimisese pe Duhul Sfînt. Ei nu aveau de ales. Alegerea lor era făcută. Și nu putea fi decît una: să asculte de Dumnezeu!

Cît despre *a tăcea*, a nu vorbi despre Iisus, porunca conducătorilor templului li s-a părut tot atît de lipsită de logică, pentru că li se cerea să ascundă faptele, adică adevărul. Era aproape rușinos să li se facă o asemenea propunere, de aceea au răspuns tot atît de curajoși: *„Nu putem să nu grăim cele ce am văzut și am auzit!"* (F. Ap. IV, 20). Ce văzuseră? Pe Iisus înviat. Ce auziseră? Învățăturile și porunca Lui, să-L propovăduiască.

Mărturiile lui Petru și Ioan sînt mărturii de oameni care au fost de față la evenimentul Învierii. Aceasta le-a dat convingerea, tăria și curajul de a înfrunta orice, și a-și depune cu orice risc mărturia. Știau încă din vremea cînd *Învățătorul* fusese cu ei, că *„Cine Îl va mărturisi în fața oamenilor, pe acela și El îl va mărturisi în fața Tatălui Care este în ceruri"* (Matei X, 32).

Au ajuns de mai multe ori în fața judecătorilor. Aceștia încercau mereu să-i facă să tacă, amenințîndu-i acum cu moartea. Au avut atunci noroc de înțeleptul Gamaliel, membru al Sanhedrinului, care le-a zis colegilor săi, rabinilor: *„Nu vă legați de oamenii aceștia, ci lăsați-i, căci lucrul acesta pe care îl susțin ei, de este de la oameni se va risipi, iară de este de la Dumnezeu, nu-l veți putea risipi; păziți-vă deci ca nu cumva să fiți și luptători împotriva lui Dumnezeu"* (V, 38—39). Înțelept bătrîn!

Și iată că a fost de la Dumnezeu. Nu s-a risipit. Durează și azi. Și va dura în veci!

Binecredincioși creștini,

Mărturia sfinților apostoli Petru și Ioan a avut mare efect în fața celor care i-au ascultat atunci, după Pogorîrea Sfîntului Duh, ea stînd la originea primei obști creștine organizate din Ierusalim. Mărturia lor e tot atît de importantă și astăzi, pentru că vine de la martori contemporani care au văzut ei înșiși pe Mîntuitorul înviat, încredințîndu-ne și pe noi de adevărul Învierii, adevăr pe care îl mărturisim cu credință sporită, învățînd din el că și noi vom învia.

Să ne bucurăm de Înviere și unul pe altul să ne îmbrățișăm. Sîntem veșnici. Moartea a fost biruită. Să iertăm toate pentru Înviere, căci pentru toate vom avea de dat socoteală cînd vom trece dincolo. Să ne petrecem viața pămîntească drept crezînd în adevărurile pe care ni le propovăduiește Biserica. *„În afară de Biserică nu este mîntuire"*, a spus Sfîntul Ciprian. Să ne facem datoria cu iubire și cu

bună conştiinţă faţă de familiile noastre, copiii cu iubire faţă de părinţi, părinţii cu iubire faţă de copii şi toţi cu iubire faţă de Patria străbună de la a cărei eliberare, în 1944, vom sărbători în anul acesta 45 de ani.

Sărbătoarea Învierii este numită de Biserică „*Sărbătoarea sărbătorilor*", pentru că ea ne dezleagă taina vieţii şi a morţii, taina viitorului nostru de acum şi pînă în veac. Ne înarmează cu speranţă, cu linişte, cu bucuria că, precum Mîntuitorul a învins moartea şi noi o vom învinge. În dimineaţa Învierii, primul cuvînt pe care l-a spus mironosiţelor a fost: „*Bucuraţi-vă!*" Cu acest cuvînt vă salut şi eu pe toţi în această zi mare, împărtăşindu-vă odată cu binecuvîntarea mea arhierească, vestea pe care vă îndemn s-o transmiteţi cu credinţă mai departe, că „Hristos a înviat!"

Al vostru al tuturor, de tot binele voitor
şi pururea către Domnul rugător

† ANTONIE
Arhiepiscop al Sibiului
şi
Mitropolit al Ardealului

† TEOFIL

DIN MILA LUI DUMNEZEU ARHIEPISCOP
AL EPARHIEI VADULUI, FELEACULUI ŞI CLUJULUI

Iubitului cler şi dreptmăritorilor creştini Har şi pace de la Dumnezeu-Tatăl şi de la Domnul nostru Iisus Hristos

„Iisus Hristos Domnul nostru a fost dat morţii din pricina fărădelegilor noastre şi a înviat pentru îndreptarea noastră".
(Rom. IV, 25)

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Din mila lui Dumnezeu iarăşi ne-am învrednicit să prăznuim sfînta şi luminata Înviere a Domnului nostru Iisus Hristos. *„Veniţi toţi credincioşii să ne închinăm Sfintei Învierii lui Hristos".*

Îndemnul Bisericii noastre strămoşeşti e mai cald astăzi decît în duminicile de peste an. Chemările ei de astăzi sînt mai stăruitoare. Lauda ei este pătrunsă de un mai puternic fior de dragoste: *„Sfîntă învierea Ta o lăudăm şi o mărim, Hristoase".*

Praznicul acesta Biserica îl socoteşte praznicul cel mai de frunte al Legii celei noi. Praznicul cel mai sfînt, cel mai sfinţit şi mai sfinţitor. Să observăm numai cît de des întîlnim cuvîntul sfînt în laudele rînduite pentru preamărirea acestui praznic. *„Paştile cele sfinţite astăzi nouă s-au arătat, Paştile cele nouă şi sfinte... Paştile cele ce sfinţesc pe toţi credincioşii... O, Paştile cele mari şi prea sfinţite, Hristoase... Cît este de sfinţită cu adevărat şi mult prăznuită această noapte a Învierii!".*

În mod firesc se naşte întrebarea: de ce oare Paştile, mai mult decît oricare alt praznic al creştinătăţii, Biserica le numeşte sfinte, sfinţite şi sfinţitoare? Prin întreagă viaţa Sa, Hristos este calea, este lumina şi pilda tuturor virtuţilor. Dar prin învierea Sa, Hristos este în primul rînd izvorul şi modelul sfinţeniei depline. *„Cel ce sfinţeşte (Hristos), şi cei ce sînt sfinţiţi (cei credincioşi), dintru Unul sînt toţi (din Dumnezeu); de aceea nu se ruşinează a-i numi pe dînşii fraţi..."* (Evrei II, 11). *„Şi Eu însumi Mă sfinţesc pentru ei, ca şi ei să fie sfinţiţi prin adevăr"* (Ioan XVII, 19). Mîntuitorul mărturiseşte aici că se aduce pe Sine jertfă sfîntă, ca din ea să se sfinţească Apostolii din toate vremurile şi credincioşii de totdeauna. *„De aceea şi Iisus, ca să sfinţească norodul cu însuşi Sîngele Său, a pătimit dincolo de poartă"* (Evrei XIII, 12).

Iubiţii mei fii sufleteşti,

În vremea Sfinţilor Apostoli, creştinii aveau între alte numiri ca: ucenici, fraţi, credincioşi — şi pe aceea de sfinţi. Astfel, credinciosul Anania din Damasc, răspunzînd Domnului nostru Iisus Hristos Care, în vedenie, îl trimitea să caute pe Saul cel din Tars —, numeşte sfinţi pe creştinii din Ierusalim. El zice: — *„Doamne, am auzit de la mulţi de bărbatul acesta cîte rele a făcut sfinţilor Tăi în Ierusalim"* (Fapte IX, 13).

Pomenind de vizitele Sfîntului Petru, scriitorul Faptelor Apostolilor scrie: *„Ci Petru trecînd pe la toţi, a venit şi la sfinţii care locuiau în Lida"* (Fapte 9, 32). Sfinţii din Lida erau creştinii ce locuiau acolo.

Trecînd prin Iope, Petru Apostolul săvîrşeşte o mare minune înviind pe o ucenită cu numele Tavita. Povestind pe larg întîmplarea aceasta, acelaşi scriitor — Sf. Luca — între altele scrie: *„Şi dîndu-i mîna, Petru a ridicat-o. Apoi a chemat pe sfinţi şi pe văduve şi le-a arătat-o vie"* (Fapte IX, 42).

Aproape în toate epistolele sale, Pavel Apostolul îşi începe scrisul făcînd urări de bine şi numind sfinţi pe creştinii cărora li se adresează. Aşa, la începutul Epistolei către Romani, citim: *„Tuturor celor din Roma iubiţilor lui Dumnezeu, celor chemaţi să fiţi sfinţi, har vouă şi pace de la Dumnezeu, Tatăl nostru, şi de la Domnul nostru Iisus Hristos"* (Rom. I ,7).

La fel îi numeşte sfinţi pe creştinii din Corint, în amîndouă epistolele trimise lor. Prima epistolă are la începutul ei adresarea aceasta: *„Către Biserica lui Dumnezeu care este în Corint, către cei ce au fost sfinţiţi în Hristos Iisus, chemaţi să fie sfinţi... Har şi pace de la Dumnezeu, Tatăl nostru, şi de la Domnul Iisus Hristos!"* (I Cor. 1, 2—3).

Dar numirea de sfinţi pentru creştini o întîlnim nu numai la începutul epistolelor Sfîntului Pavel, ci şi în cuprinsul lor, adeseori.

Să fim pe deplin încredinţaţi că fraţii noştri creştini din timpurile apostolice erau sfinţi nu numai cu numele, ci şi cu purtarea lor. Cei ce nu erau, se străduiau cu dinadinsul să fie. Sfinţii Apostoli şi păstorii aşezaţi de ei la cîrma Bisericilor întemeiate de dînşii, le aminteau creştinilor cu toate ocaziile, că sînt chemaţi să fie sfinţi. Îndemnările acestea erau o preocupare de căpetenie a păstorilor şi a păstoriţilor deopotrivă.

Să ascultăm îndemnul Sfîntului Apostol Petru din prima lui epistolă sobornicească: *„După cum Cel ce v-a chemat este sfînt, fiţi şi voi sfinţi în toată purtarea voastră. Căci scris este: Fiţi sfinţi că Eu sînt sfînt"* (I Petru 1, 15—16).

După cum scrierile Sfîntului Apostol Pavel sînt mai multe, mai numeroase sînt şi îndemnurile pe care ni le dă către această ţintă înaltă. Să-l ascultăm: *„Dumnezeu ne-a ales mai înainte de întemeierea lumii ca să fim sfinţi şi fără prihană înaintea Lui"* (Efes. 1, 4).

Pentru orice judecată sănătoasă este lucru vădit că noi trebuie să preţuim nespus de mult alegerea aceasta. Ea înseamnă că în planul şi rînduiala Atotmilostivului Dumnezeu sîntem hărăziţi să ne mîntuim prin căutarea neobosită a sfinţeniei şi a neprihănirii. Este oare lucru neînsemnat a răsturna planurile Ziditorului nostru? Poate fi oare îngăduit creştinului să nesocotească rînduiala binevoitoare a prea înţeleptului Dumnezeu? Cade-se oare celui ales să aibă o purtare nealeasă?

Pavel cel inspirat de Duhul Sfînt ne asigură că: *„Voia lui Dumnezeu este sfinţirea voastră; să vă feriţi de curvie; fiecare din voi să ştie să-şi stăpînească corpul său în sfinţenie şi cinste... Căci Dumnezeu nu ne-a chemat la necurăţie, ci la sfinţenie"* (I Tes. 4, 3—4.7).

Cînd voia lui Dumnezeu este sfinţirea noastră şi prin aceasta mîntuirea noastră, putem noi oare să punem la îndoială datoria mare de a împlini această voie cerească? Dacă voia noastră stricată o preferăm faţă de voia Lui curată, putem noi oare să gîndim că nu L-am jignit, nu L-am vătămat pe Prea Bunul nostru Dumnezeu? Cine respinge o poftire binefăcătoare, cine leapădă o chemare iubitoare, nu batjocoreşte oare pe Cel ce l-a invitat?

Între celelalte îndemnări părinteşti ale Sfîntului Pavel găsim una cu apăs: *„Căutaţi pacea cu toţi oamenii şi sfinţenia fără de care nimeni nu va vedea pe Domnul"* (Evrei XII, 14).

Să luăm aminte la ultimele cuvinte din acest citat: *„fără de care nimeni nu va vedea pe Domnul"*. Ele voiesc să spună că a căuta sfinţenia şi pacea cu toţi oamenii nu este un sfat, ci o poruncă, este o condiţie neapărat de lipsă pentru a putea vedea pe Dumnezeu în împărăţia Lui cea cerească. Căutarea păcii cu toţi oamenii este şi porunca vremii pe care o trăim, este chemarea puternică a mişcării de propăşire şi înnoire ce cuprinde lumea întreagă.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Sfinţirea noastră începe odată cu primirea Tainei Sfîntului Botez şi nu se sfîrşeşte decît în ceasul morţii noastre. Faţă de credincioşii din Corint, Sfîntul Pavel susţine cu multă dîrzenie că nedrepţii, adică vicioşii, nu vor moşteni împă-

răţia lui Dumnezeu. Pe ei însă — fiindcă s-au lepădat de toate lucrurile satanei şi s-au botezat —, îi asigură că transformarea produsă de Botez i-a adus într-o stare sufletească cu totul deosebită: *„Şi aşa eraţi unii din voi! (cufundaţi în păcate). Ci v-aţi spălat, ci v-aţi sfinţit, ci v-aţi îndreptat în numele Domnului Iisus Hristos şi prin Duhul Dumnezeului nostru"* (I Cor. 6, 11).

Sfinţirea începută la botez, Dumnezeu aşteaptă s-o păzească şi s-o desăvîrşească cei botezaţi, prin strădaniile lor neîncetate.

De aceea le grăieşte Duhul Sfînt prin rîvna lui Pavel: *„Aceste făgăduinţe avîndu-le, iubiţilor, să ne curăţim pe noi de toată spurcăciunea trupului şi a sufletului, desăvîrşind sfinţenia noastră întru frica lui Dumnezeu"* (II Cor. 7, 1).

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Evreii din Legea Veche prăznuiau Paştile lor jertfind un miel fără prihană, pe care îl mîncau cu pîine fără aluat, cu pîine nedospită, numită azimă. Toată vremea de opt zile cît ţineau Paştile lor, nu aveau voie să folosească decît pîinea aceasta nedospită. Orice aluat era îndepărtat din casele lor. Din pricina acestei porunci aspre, Paştile lor se mai numeau *„zilele azimelor"*. Aceste Paşti ale Legii Vechi le-a prăznuit după toată rînduiala lor şi Domnul nostru Iisus Hristos cu ucenicii Săi.

În Evanghelia lui Marcu găsim scris: *„Iar în ziua cea dintîi a azimelor, cînd jertfeau Paştile, zis-au către El ucenicii Lui: Unde vrei să mergem ca să mănînci Paştile?"* (Marcu 14, 12).

A jertfi Paştile vrea să spună a jertfi mielul Paştilor. A mînca Paştile înseamnă a mînca din mielul Paştilor. Acesta trebuia folosit în întregime în seara primei zile a sărbătorii, în seara zilei de 14 Nisan, dimpreună cu azimi şi cu verdeţuri.

În Legea cea Nouă, mielul Paştilor care s-a jertfit este Domnul Hristos, arătat de Ioan Botezătorul cu aceste cuvinte: *„Iată Mielul lui Dumnezeu Cel ce ridică (Cel ce ispăşeşte) păcatul lumii"* (Ioan 1, 29). De cînd s-a jertfit Iisus pe lemnul Crucii şi pînă la sfîrşitul veacurilor, ori de cîte ori ne cuminecăm, noi mîncăm mielul Paştilor. Că ne putem cumineca oricînd, noi o ştim bine.

De atunci, după săvîrşirea jertfei de pe Golgota şi după învierea Celui răstignit, pînă la capătul veacurilor, noi ne găsim în sărbătoare, noi prăznuim în toată vremea Paştile tainice ale Bisericii creştine. De aceea, pînă la sfîrşitul veacurilor, în toată vremea, orice aluat de răutate şi vicleşug, orice păcat, trebuie înlăturat din viaţa creştinilor.

Pe cînd trăia printre ei, Mîntuitorul i-a povăţuit pe învăţăceii Săi, zicîndu-le: *„Luaţi seama şi vă feriţi de aluatul fariseilor şi al saducheilor"* (Matei 16, 6). Iată o povaţă care nu se învecheşte niciodată.

În acest înţeles trebuie tîlcuite şi îndemnurile Sfîntului Apostol Pavel cînd scrie Corintenilor: *„Curăţaţi-vă de aluatul cel vechi ca să fiţi o frămîntătură nouă, precum şi sînteţi pîini fără aluat; căci Hristos, Mielul nostru de Paşti, S-a jertfit pentru noi. Drept aceea să facem praznicul nu cu aluat vechi, nici cu aluat de răutate şi de viclenie, ci cu azimile curăţiei şi ale adevărului"* (I Cor. 5, 7—8).

Povaţa aceasta: *„Curăţaţi-vă de aluatul cel vechi"* ne aminteşte de altă povaţă înrudită cu ea: *„Dezbrăcaţi-vă de omul cel vechi, care se strică prin poftele înşelătoare"* (Efes. 4, 22).

Omul cel vechi este omul vinovat de păcatul strămoşesc în care s-a născut, omul stăpînit de pofte rele amăgitoare, omul plin de lăcomie, de pizmă, de minciună, de ceartă, de înşelăciune (Rom. 1, 29).

La acest om, creştinul a renunţat odată cu primirea botezului Legii celei noi. Curăţindu-se de păcatul lui Adam prin apa şi duhul naşterii din nou, creştinul n-a putut totuşi lepăda de la sine seminţele răului, n-a putut stîrpi dintr-o dată rădăcinile păcatului. Aceste rădăcini le cultivă vrăjmaşul cel vechi, diavolul, care ne ispiteşte şi caută a le face să odrăslească mereu.

Am făgăduit să fim şi sîntem mereu ajutaţi să fim *„frămîntătură nouă"* (I Cor. 5, 7). De drept, în urma Botezului am devenit „pîini fără de aluat" sau azimi, — am devenit *„făptură nouă"* (II Cor. 5, 17), un om nou (Efes. 4, 24), omul păcii şi al înfrăţirii cu toţi semenii lui.

De fapt, această schimbare se cere păstrată cu trudă. Menținerea ei este mereu periclitată. Sporirea ei cere opinteli nu puține. Din această necurmată primejdie a căderii în păcat, din acest pericol al pierderii curăției și a sfințeniei, de aici izvorăsc sfaturile multe și îndemnurile sfătuitoare pe care le întîlnim în scrisul Sfinților Apostoli și al păstorilor duhovnicești de totdeauna.

Iubiții mei fii sufletești,

La aceste sfaturi se adaugă acum, pentru noi, și îndemnul de propășire și înnoire al vremii pe care o trăim.

Să ne bucurăm de izbînzile înaintașilor noștri, care acum 130 de ani au pus bazele formării statului român modern prin Unirea Principatelor Române din 24 ianuarie 1859, purtîndu-le o veșnică recunoștință.

Dar să ne bucurăm și de izbînzile prezente, cînd scumpa noastră Patrie înflorește în libertate și independență, mai ales în acest an, în care, cu aleasă bucurie, întregul nostru popor sărbătorește a 45-a aniversare a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din August 1944.

Binele particular și binele obștesc, binele familiei și propășirea Patriei, se cer a fi îmbrățișate și rîvnite cu dăruire nešovăielnică. Să muncim cu dăruire pentru înflorirea Patriei, pentru bunăstarea noastră a tuturor.

În zilele de Praznic ce urmează să le parcurgem, ne vom ruga cu smerenie Domnului păcii, pentru sălășluirea unei păci trainice și generale în lumea noastră atît de zbuciumată, de îngrijorată și de hărțuită datorită patimilor omenești.

Împărtășindu-vă acest cuvînt de învățătură, rog pe Bunul Dumnezeu să vă ajute să petreceți Sfintele Paști în pace, sănătate și în bucurii duhovnicești.

HRISTOS A ÎNVIAT!

Darul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu-Tatăl și împărtășirea Sfîntului Duh, să fie cu voi cu toți.

Al vostru al tuturor, de tot binele voitor,

† TEOFIL

Arhiepiscop al Arhiepiscopiei
Vadului, Feleacului și Clujului

✝ EMILIAN

DIN MILA LUI DUMNEZEU,
EPISCOP AL EPISCOPIEI ORTODOXE A ALBA IULIEI

Iubitului nostru cler, cinului monahal și tuturor dreptcredincioșilor creștini din această de Dumnezeu păzită Eparhie, har, milă și pace de la Hristos, Domnul nostru cel înviat, iar de la noi părintească îmbrățișare și arhierești binecuvîntări.

„*Înviat-ai ca un nemuritor din iad, Mîntuitorule, împreună ai ridicat lumea întru învierea Ta, Hristoase Dumnezeul nostru; zdrobit-ai cu tărie puterea morții, arătat-ai, Îndurate, învierea tuturor...*" (Penticostar, Duminica a II-a, a Tamei, Oda VIII, stih 1).

Iubiții mei fii sufletești,

Sfîntul și marele post, care a însemnat urcușul nostru duhovnicesc spre întîlnirea cu marele praznic al Învierii Domnului, ne-a prilejuit și de această dată înnoirea sufletească atît de necesară înțelegerii Jertfei supreme a Fiului lui Dumnezeu, care s-a împovărat de bunăvoie cu păcatul lumii întregi pentru a ne mîntui, pentru a ne slobozi din robia păcatului, care, așa cum spune un Sfînt Părinte al Bisericii, „face ca sufletul să fie stăpînit de el, întunecat, fără formă și corupt" (Sf. Maxim Mărturisitorul, Ambigua, 146), și pentru a ne ridica la o altă viață, a lumii Împărăției veșnice a lui Dumnezeu.

Astfel, rostul postului cu care ne-am pregătit să întîmpinăm cea mai luminoasă sărbătoare a Bisericii noastre, ne-a primenit sufletele, ne-a luminat înțelesurile, făcînd din viața noastră sufletească și trupească, o primăvară împodobită cu virtuți, așa cum primăvara firii este o renaștere a naturii. Pentru că numai în curăția întregii noastre ființe putem primi cu adevărat „Paștile Domnului, sărbătoarea sărbătorilor".

În această stare de primenire duhovnicească, am înțeles rostul adînc al slujbelor și cîntărilor prin care Sfînta noastră Biserică ne-a călăuzit spre marea bucurie pascală, între care și canonul cel Mare al Sf. Andrei Criteanul.

...Cu ochii minții, ai sufletului, am văzut și am trăit aievea drumul patimilor Domnului, de la grădina Ghetsimani, cînd unul din ucenicii Săi i-a dat sărutul trădării (Lc. 22, 47), pînă la pironirea pe Cruce (Mc. 15, 24) și punerea Sa în mormînt (Mt. 27, 58—60). Și am trăit în inimile noastre durerea Lui, tot așa cum El a trăit pe Cruce durerea lumii întregi, pentru păcatele noastre, cu iubirea dumnezeiască a celei mai mari iubiri!

Iubiții mei fii duhovnicești,

Minunea Învierii Domnului, săvîrșită cu mai bine de 19 veacuri în Ierusalim, preamărită de îngeri și de oameni, este cea mai însemnată minune din cîte au avut loc sub soare. Învierea Sa umple de bucurie inimile credincioșilor din toate timpurile, căci „moarte nu mai este" (Apoc. 21, 4) și Hristos ne-a trecut „din

moarte la viaţă şi de la pămînt la cer", cum spune o cîntare bisericească din noaptea Învierii.

Iisus cel osîndit, batjocorit, torturat, pironit pe Cruce, între doi tîlhari, de ura cărturarilor şi fariseilor poporului evreu şi care în cele mai cumplite chinuri ale morţii se ruga Tatălui ceresc: „Părinte, iartă-le lor, că nu ştiu ce fac", a fost pus în mormîntul pecetluit, străjuit de ostaşi, ca ultimul învins!

Dar în cea de a treia zi, spre dimineaţă, Domnul se ridică din mormînt, lăsînd neatinsă piatra şi peceţile. Lumina Învierii străbate tăriile, făcînd din mormîntul de la poalele Dealului Calvarului, începătura vieţii fără sfîrşit. Hristos a înviat!

„Acum toate s-au umplut de lumină: şi cerul şi pămîntul şi cele dedesubt", cîntăm în Biserică. Minunea Învierii inundă firea şi glasurile femeilor mironosiţe aflate în grădina mormîntului în fapt de dimineaţă, izbucnesc în strigătul bucuriei fără margini: „Am văzut pe Domnul! A înviat Domnul!".

De la minunea întîmplată acum aproape 2000 de ani în urmă, noi am păstrat cu scumpătate vestirea martorilor acestui fapt dumnezeiesc în tezaurul de învăţătură al Bisericii. Ucenicii Domnului, femeile mironosiţe au adeverit învierea Domnului, prin mărturia lor pentru de-a pururi. Ei L-au văzut pe Domnul Înviat, care a mîncat cu ei şi unul din ucenici (Toma) ne-a lăsat peste veacuri mărturia cea mai grăitoare despre Înviere prin pipăirea trupului Domnului Hristos, care i-a apărut în faţă înviat, spunîndu-i: „Adu degetul tău încoace şi vezi mîinile Mele şi adu mîna ta şi o pune în coasta Mea, şi nu fi necredincios, ci credincios" (Ioan 20, 27).

Marea însemnătate pentru viaţa spirituală a lumii şi pentru întreaga lucrare a Bisericii lui Hristos în lume îşi găseşte temelia de granit în adevărul că Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu, care ne-a răscumpărat din osînda veşnică prin moartea şi învierea Lui. Minunile Sale, patimile şi moartea pe lemnul Crucii, n-ar fi însemnat ceea ce erau de fapt, acte de atotputernicie şi iubire dumnezeiască, dacă ar fi lipsit tocmai culmea încoronării lor: Învierea!

Fără Înviere, Hristos ar fi rămas pentru oameni şi vremi, un blasfemiator, un răzvrătit şi lucrarea Lui s-ar fi prăbuşit în valul de dispreţ al mai marilor Sinedriului iudaic. Creştinismul ar fi dispărut odată cu mormîntul pecetluit. Biserica creştină ar fi fost o simplă închipuire a unor exaltaţi.

Dar Învierea Domnului, mormîntul gol şi Biserica creştină sînt adevăruri eterne în faţa cărora ura omenească nu poate face nimic. Domnul a înviat, sfărîmînd legăturile morţii şi Biserica continuă lucrarea Lui în lume.

Dreptmăritori creştini,

Semnificaţia adîncă a Învierii Domnului nu se opreşte la faptul petrecut acum nouăsprezece veacuri în Ierusalim, ci ea se repercutează de la mormîntul gol — simbol al „omorîrii morţii", în veşnicie.

Paştile, acest cuvînt de origine iudaică, înseamnă *trecere*. El aminteşte, în Testamentul Vechi, trecerea poporului evreu de la starea de robie din Egipt, la împlinirea făgăduinţei lui Dumnezeu de aşezare în Ţara Făgăduinţei, în Canaan.

Dar Legea Veche a fost numai umbra celei Noi, iar Mîntuitorul Hristos a venit nu ca „să strice Legea şi proorocii, ci să le împlinească" (Mt. 5, 17).

Aceasta face ca Paştile creştine să nu mai fie umbră, ca în Legea Veche, ci realitate: trecerea noastră „de la moarte la viaţă, de la pămînt la cer", cum se cîntă în Biserică în noaptea Sf. Paşti. Iar această trecere am primit-o prin Învierea din morţi a Domnului. Căci dacă la moartea Lui firea a fost zguduită din temelii: „soarele şi-a întors faţa, şi pămîntul s-a clătinat şi munţii s-au despicat şi toate s-au umplut de spaimă", acum toată firea şi omul s-au umplut de lumina Învierii, de nemurirea cu care trupul lui Hristos Cel Înviat ne-a trecut în Împărăţia veşnică a iubirii Lui, făcîndu-ne fii ai lui Dumnezeu-Tatăl şi dumnezei prin har.

Prin Învierea Domnului, creaţia lui Dumnezeu este restaurată în starea dintîi, aşa cum a voit-o Dumnezeu. Sfărîmarea legăturilor morţii prin Învierea Domnului şi asigurarea vieţii veşnice pentru toţi cei ce cred în El, este prilejul bucuriei celei mari pe care ne-o aduce acest luminat praznic. „Căci lumea aceasta s-a

suit cu adevărat la ceruri împreună cu Dumnezeu și Cuvîntul, Care prin ea S-a coborît pe pămînt..., omul făcîndu-se așa de mult Dumnezeu, pe cît S-a făcut Acela om" (Sf. Maxim Mărturisitorul, Ambigua, 149). Oamenii nu mai sînt acoperiți de vălul veșnic al morții, ci îmbracă în Hristos haina vieții veșnice cu El pentru vecie, „cînd pururea cu Domnul vom fi".

„Prin moartea și Învierea Sa, ne spune un teolog ortodox, Hristos a îndepărtat separarea dintre rai și lumea apărută după cădere și ne-a deschis nouă raiul cel închis, pentru că El însuși se întoarce după Înviere pe pămînt și arată că raiul și pămîntul sînt una. Prin înălțarea la cer unește cerul cu pămîntul și ridică trupul nostru asumat de El și alcătuit din aceeași esență ca și al nostru. Ridicîndu-se cu sufletul și cu trupul deasupra cetelor îngerești, a restabilit comuniunea de iubire între om și Dumnezeu și unirea între lumea noastră sensibilă și inteligibilă și armonia creațiunii întregi" (J. Meyendorf, Le Christ dans la Théologie Byzantine, 194).

Iubiții mei fii sufletești,

Ajungînd și în acest an să serbăm Sfintele Paști, se cuvine să dăm slavă Bunului Dumnezeu pentru purtarea Sa de grijă cea pentru noi. Și vom căuta să plinim aceasta prin osîrdia cu care vom face să strălucească în inimile noastre bunurile aduse nouă de marele praznic de astăzi: credința nețărmurită în Hristos Domnul Cel Înviat, nădejdea în odihna noastră pururea cu El în Împărăția cerurilor și dragostea pe care ne-a poruncit să o avem către El și către semenii noștri, făcînd lucrătoare în sufletele noastre aceste mari virtuți, care sădite în noi fac să devenim cu adevărat fii ai Bisericii și moștenitori ai Împărăției cerurilor.

Aducînd cuvîntul nostru la inimile tuturor fiilor noștri, și rugîndu-ne laolaltă la icoana Mîntuitorului Celui Înviat, îndrept îndemnul nostru de părinte sufletesc ca voi toți, care credeți în Domnul Iisus Hristos, să fiți cu toții ca femeile mironosițe de odinioară, ca Apostolii, ca Sfinții și ca toți credincioșii din totdeauna martorii Învierii Lui în toate zilele vieții noastre, pentru ca lumina harului Său să vă fie îndreptar pentru tot lucrul cel bun și de folos, pentru fiecare și pentru semenii noștri. Din bucuria Învierii Domnului să rodească în sufletele noastre faptele dreptății, ale credinței, ale iubirii și ale viețuirii creștine, cu alte cuvinte să ne înnoim în sporirea vieții și faptelor bune, căci noi prin El sîntem în această viață și în veacul ce va să fie, vii pentru veșnicie prin Învierea Lui.

Aceasta o dovedim prin păstrarea Legii strămoșești a credinței, înțelegînd împlinirea îndatoririlor față de Biserică, față de toți semenii noștri, față de Patrie, față de neam. Cu alte cuvinte față de ocîrmuitorii zilelor noastre în frunte cu distinsul nostru Președinte Nicolae Ceaușescu.

Sîntem îndatorați plăcut, cu aleasă prețuire și cinstire pentru ocîrmuirea Patriei noastre cu deosebire în acest an, cînd, la 23 August, poporul nostru sărbătorește 45 de ani de la revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, prilej de retrospectivă a luptei de neatîrnare dar în același timp și de punere în lumină a mărețelor împliniri din acest răstimp în viața Patriei.

Îmbrățișîndu-vă cu toată căldura inimii mele de părinte sufletesc, vă adresez salutarea pascală: HRISTOS A ÎNVIAT!

Și împărtășindu-vă binecuvîntarea arhierească rog pe Hristos Dumnezeul Cel Înviat să reverse asupra noastră lumina dumnezeiască a Sfintei Sale Învieri ca să petrecem cu pace și sporit folos duhovnicesc Sfintele Sărbători ale Paștelui, Înălțării Sale la cer și Pogorîrii Duhului Său Cel Sfînt.

Al vostru de tot binele doritor și fierbinte rugător către Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos Cel Înviat a treia zi din mormînt,

† EMILIAN

Episcop al Alba Iuliei

† VASILE

DIN MILA LUI DUMNEZEU
EPISCOP AL EPISCOPIEI ORTODOXE ROMÂNE A ORADIEI

Iubitului cler şi dreptcredincioşilor creştini, har, milă şi pace de la Dumnezeu-Tatăl şi de la Domnul nostru Iisus Hristos, iar de la smerenia noastră arhiereşti binecuvîntări.

„Precum Hristos a înviat din morţi, prin slava Tatălui, aşa să umblăm şi noi întru înnoirea vieţii". (Romani 6, 4)

Hristos a înviat!

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Prin darul şi binecuvîntarea lui Dumnezeu, am ajuns iarăşi Praznicul cel mare al Învierii Domnului şi cu inimile pline de înălţătoare bucurie, aducem slavă Părintelui ceresc, cîntînd:

„Paştile cele sfinţite astăzi nouă s-au arătat,
Paştile cele de taină,
Paştile cele preacinstite,
Paştile Mîntuitorului,
Paştile cele fără de prihană,
Paştile cele mari,
Paştile credincioşilor,
Paştile care au deschis nouă uşile raiului,
Paştile cele ce sfinţesc pe toţi credincioşii."

Vreme de patruzeci de zile ne-am pregătit inimile ca să putem întîmpina cu vrednicie această sărbătoare a sărbătorilor, ne-am curăţit cugetele şi simţirile prin Taina Sf. Spovedanii, ne-am înfrînat trupurile şi sufletele, şi prin rugăciune, prin înmulţirea credinţei şi a faptelor bune, am urcat pe treptele desăvîrşirii morale, ca să ne putem împărtăşi cu Trupul şi Sîngele Domnului, spre iertarea păcatelor şi spre dobîndirea vieţii celei veşnice.

Luînd parte la sfintele slujbe din săptămîna Patimilor, am văzut şi noi cu ochii credinţei pe Mîntuitorul Iisus Hristos primind de bunăvoie patimile şi moartea pe cruce, pentru noi şi pentru a noastră mîntuire. Am deplîns prinderea Sa, prin sărutul vînzării, în grădina Ghetsimani, unde Domnul S-a rugat atît de adînc, ne-au îndurerat apoi ocările, scuipările, biciuirile, cununa de spini şi judecata cea nedreaptă, pe care El le-a îndurat din nemărginită dragoste faţă de neamul omenesc. A păşit ca un miel nevinovat pe drumul Golgotei şi întinzîndu-şi mîinile pe lemnul crucii a îmbrăţişat lumea întreagă, împăcîndu-ne din nou cu Dumnezeu şi făcîndu-Se punte între pămînt şi cer, ca să ne ridice din osînda morţii.

Cu nesfîrşită credinţă recunoscătoare pomenim şi noi şi ne împărtăşim cu această dumnezeiască jertfă şi primind cu evlavie lumina Învierii Domnului, cu o gură şi cu o inimă cîntăm acest imn de biruinţă: *„Hristos a înviat din morţi, cu moartea pe moarte călcînd şi celor din morminturi viaţă dăruindu-le."*

Simţim astfel că „toate s-au umplut de lumină, şi cerul, şi pămîntul, şi cele dedesubt", căci am dobîndit viaţa cea veşnică. De aceea, sărbătoarea Învierii Domnului este şi sărbătoarea învierii noastre.

Iubiţi credincioşi,

În aceste zile ne împărtăşim unii altora bucuria sufletească a marelui praznic al Paştilor prin salutul strămoşesc şi creştinesc *„Hristos a înviat!"* şi întărim mărturisirea credinţei noastre în învierea Sa prin răspunsul *„Adevărat a înviat!"*.

Acesta este şi un salut îngeresc, căci a fost rostit mai întîi de primul vestitor al învierii Domnului, care a fost îngerul ce stătea la mormînt atunci cînd femeile mironosiţe au venit dis-de-dimineaţă să ungă trupul lui Iisus cu miresme, după datina Legii Vechi. El le-a întîmpinat pe aceste atît de credincioase femei cu cuvintele: *„Nu vă înspăimîntaţi! Căutaţi pe Iisus Nazarineanul cel răstignit? A înviat! Nu este aici. Iată locul unde a fost pus"* (Marcu 16, 6).

Mărturia mormîntului gol şi cuvintele îngerului au încredinţat pe mironosiţe că învierea Domnului este o realitate şi *„plecînd ele în grabă la mormînt, cu frică şi cu bucurie mare au alergat să vestească ucenicilor Lui"* (Matei 28, 8). Şi pe cînd mergeau ele pe cale, Mîntuitorul a răsplătit credincioşia lor şi li s-a arătat pe Sine viu, întîmpinîndu-le cu cuvintele: *„Bucuraţi-vă!" „Iar ele, apropiindu-se, au cuprins picioarele Lui şi I s-au închinat"* (Matei 28, 9).

Cît de fericite au fost atunci evlavioasele femei! Se cuvenea ca ele, cele care L-au urmat pe Iisus pînă sus pe Golgota şi au plîns cu atîta jale lîngă crucea Lui, să se împărtăşească cele dintîi de bucuria Învierii.

Ele au vestit apoi şi apostolilor că Domnul a înviat. Iar Petru împreună cu Ioan au venit ei înşişi şi s-au încredinţat că mormîntul este gol şi au văzut acolo numai giulgiurile de îngropare.

Ca să-i încredinţeze pe deplin, în aceeaşi zi, însuşi Iisus S-a arătat Sfinţilor Apostoli, în casa în care stăteau încuiaţi de frica iudeilor şi i-a întîmpinat cu cuvintele: *„Pace vouă! Eu sînt, nu vă temeţi! Iar ei, înspăimîntîndu-se şi înfricoşîndu-se, credeau că văd duh. Şi Iisus le-a zis: De ce sînteţi tulburaţi şi pentru ce se ridică astfel de gînduri în inima voastră? Vedeţi mîinile Mele şi picioarele Mele că Eu însumi sînt; pipăiţi-Mă şi vedeţi, că duhul nu are carne şi oase, precum Mă vedeţi pe Mine că am. Şi zicînd acestea le-a arătat mîinile şi picioarele Sale"* (Luca 24, 36—39). *„Şi s-au bucurat ucenicii văzînd pe Domnul"* (Ioan 20, 20).

Tîlcuindu-le prorociile Legii Vechi despre Mesia, El *„le-a deschis mintea ca să priceapă Scripturile şi le-a spus că aşa este scris şi aşa trebuia să pătimească Hristos şi să învieze a treia zi"* (Luca 24, 45—46). Apoi Domnul îi investeşte cu o misiune pe care ei o vor propovădui cu toată puterea, după înălţarea Lui la cer, zicîndu-le: *„Voi sînteţi martorii acestora"* (Luca 24, 48). Curînd, ei vor adeveri această mărturie chiar şi înaintea aceluiaşi sinedriu care-L judecase pe Iisus, spunînd deschis: *„Nu putem să nu grăim cele ce am văzut şi am auzit"* (F. Ap. 4, 20).

Această bucurie negrăită a Învierii Domnului a făcut să ardă şi inimile altor doi ucenici, Luca, Sfîntul Evanghelist de mai tîrziu, şi Cleopa, care mergeau trişti spre Emaus. Şi lor li S-a arătat Iisus, făcîndu-li-Se cunoscut prin frîngerea pîinii, aşa cum ni se face cunoscut şi nouă în Sfînta Liturghie, cînd trăim şi noi această bucurie a prezenţei Domnului celui înviat din morţi pe sfintele noastre altare.

Sfîntul Apostol şi Evanghelist Ioan, ucenicul cel neclintit în credinţă şi dragoste faţă de Iisus, scrie şi el în epistola sa: *„Ceea ce era dintru început, ce am auzit, ce am văzut cu ochii noştri, ce am privit şi mîinile noastre au pipăit despre Cuvîntul vieţii aceea vă vestim"* (I Ioan 1, 1).

Cu cîtă tărie vesteşte şi Apostolul Toma pe Domnul cel înviat, ale Cărui răni le-a atins cu mîinile sale, exclamînd cu credinţă: *„Domnul meu şi Dumnezeul meu!"*

Martor al Învierii este apoi chiar Sf. Ap. Pavel, chemat la apostolie tocmai prin arătarea Domnului după Înviere şi chiar după înălţare. El scrie corintenilor că *„Hristos a murit pentru păcatele noastre, după Scripturi, şi a fost îngropat şi a înviat a treia zi şi s-a arătat lui Chefa, apoi celor doisprezece; în urmă S-a arătat deodată la peste cinci sute de fraţi, dintre care mulţi trăiesc pînă astăzi, iar unii au şi adormit; după aceea S-a arătat lui Iacob, apoi tuturor Apostolilor, iar în urma tuturor mi S-a arătat şi mie"* (I Cor. 15, 3—8). *„Pentru că nu luîndu-ne după basme meşteşugite noi v-am adus la cunoştinţa Domnului nostru Iisus Hristos — adevereşte şi Sf. Ap. Petru — ci ca unii care am văzut cu ochii noştri mărirea Lui"* (II Petru 1, 16).

Iată de ce, după acest *„nor de mărturii"* (Evrei 12, 1) despre adevărul Învierii Domnului, şi noi, creştinii de azi, mărturisim: *„Învierea lui Hristos văzînd, să ne închinăm Domnului Iisus, unuia Celui fără de păcat. Crucii Tale ne închinăm, Hristoase, şi sfîntă Învierea Ta o lăudăm şi o mărim"*.

De bună seamă, noi îl vedem şi îl simţim pe Hristos cel înviat nu cu ochii noştri trupeşti şi cu simţurile noastre, ci-L vedem cu ochii credinţei şi trăim împreună cu El, simţindu-L mereu prezent în viaţa noastră. Realitatea Învierii Domnului este certitudinea pe care se întemeiază credinţa noastră creştinească, căci *„dacă Hristos n-a înviat zadarnică este atunci propovăduirea noastră, zadarnică şi credinţa voastră"* (I Cor. 15, 14).

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Înainte de înălţarea Sa la cer, Mîntuitorul Iisus Hristos ne-a lăsat făgăduinţa că va rămîne pururea între noi, zicînd: *„Iată, Eu cu voi sînt în toate zilele, pînă la sfîrşitul veacului"* (Matei 28, 20).

Hristos este prezent cu noi prin Evanghelia pe care ne-a lăsat-o, precum este prezent prin pilda vieţii Sale, dar în modul cel mai desăvîrşit este împreună cu noi prin Sfînta Taină a Euharistiei, prin care El se uneşte cu noi şi noi devenim mădulare vii ale Trupului Său tainic, care este Sfînta Biserică. Din acest motiv, spune Sf. Ap. Pavel: *„Voi sînteţi Trupul lui Hristos şi fiecare în parte mădular al Lui"* (I Cor. 12, 17).

Domnul este prezent în Sf. Euharistie în chip real şi prin această Sf. Taină noi ne împărtăşim de toate darurile care izvorăsc din jertfa şi Învierea Lui, căci Euharistia cuprinde în esenţă însăşi mîntuirea noastră. „Cel ce vrea să se unească cu Hristos — zice Nicolae Cabasila — trebuie să se împărtăşească din Trupul Lui, să guste din dumnezeirea Lui şi să-şi lege viaţa sa de moartea şi învierea Domnului. Astfel, noi ne facem una cu Cel ce S-a întrupat şi S-a îndumnezeit, cu Cel ce a murit şi a înviat pentru noi."

În această privinţă, Mîntuitorul însuşi ne spune: *„Cel ce mănîncă Trupul Meu şi bea Sîngele Meu are viaţă veşnică şi Eu îl voi învia în ziua cea de apoi. Cel ce mănîncă Trupul Meu şi bea Sîngele Meu rămîne întru Mine şi Eu întru el. Precum M-a trimis pe Mine Tatăl cel viu, şi Eu viez pentru Tatăl, şi cel ce Mă mănîncă pe Mine va trăi prin Mine"* (Ioan 6, 54—57).

Sf. Ioan Gură de Aur, vorbind despre unirea adîncă ce se naşte între Hristos Domnul şi noi credincioşii, spune: „După cum pîinea, formată din multe boabe de grîu, este astfel închegată încît boabele nu se mai văd nicăieri, deşi există, tot aşa şi noi, ne unim unii cu alţii şi cu Hristos."

Unirea credincioşilor cu Iisus Hristos prin Sf. Euharistie nu este doar o unire simbolică sau teoretică, ci este o unire reală, adevărată. *„Căci Trupul Meu este adevărată mîncare şi Sîngele Meu adevărată băutură"*, zice Domnul (Ioan 6, 52). Nu este vorba, desigur, despre o hrană pămîntească, ci despre o hrană cerească, Pîinea vieţii, care este El însuşi, şi prin care dobîndim şi noi învierea şi viaţa veşnică.

Într-una dintre cele mai vechi cărţi creştine, intitulată „Didahia celor doisprezece Apostoli" se păstrează o veche rugăciune euharistică, în care se spune: „Precum această pîine frîntă, odinioară risipită pe coline, a fost adunată în aşa fel ca să nu mai fie decît una, aşa adună Biserica Ta, Doamne, de la marginile pămîntului în împărăţia Ta."

Sf. Euharistie ne dă aici pe pămînt arvuna învierii noastre, a unirii veşnice cu Mîntuitorul Hristos, după cum spunem la slujba Paştilor: „Înviind Iisus din mormînt, precum a zis mai înainte, ne-a dăruit nouă viaţă veşnică şi mare milă." Unitatea care se naşte prin comuniunea euharistică ne face părtaşi ai dumnezeirii Sale şi ne dă garanţia nemuririi noastre. Trăind împreună cu Hristos, ascultînd învăţătura Sa cea dumnezeiască, împlinind-o în viaţa noastră de zi cu zi şi împărtăşindu-ne cu Trupul şi cu Sîngele Lui în Sf. Euharistie, noi devenim nemuritori şi prin aceasta viaţa noastră se desfăşoară nu numai de la leagăn la mormînt, ci de la pămînt la cer, în veşnicie. De aceea în cîntările noastre de la Paşti spunem că mormîntul Domnului a devenit izvorul vieţii noastre.

Roadele Sfintei Împărtăşanii constau pe de o parte în unirea noastră cu Hristos, şi prin Hristos cu Tatăl şi cu Duhul Sfînt, iar pe de altă parte în apropierea şi unirea noastră creştinească întreolaltă, cu toţi semenii noştri, precum ne spune Sf. Ap. şi Ev. Ioan într-una din epistolele sale: *„Dumnezeu este lumină şi nici un întuneric nu este întru El. Iar dacă umblăm întru lumină, precum El este în lumină, atunci avem împărtăşire unul cu altul şi Sîngele lui Iisus, Fiul Lui, ne curăţeşte de orice păcat"* (I Ioan 1, 5—7).

Comuniunea şi unitatea între creştini izvorăşte şi se întreţine prin dragoste, cununa virtuţilor, iar dragostea creştinească se formează şi creşte mai ales prin Sf. Euharistie, cînd ne împărtăşim cu iubirea însăşi, după cum ne îndeamnă cuvintele Sf. Scripturi: *„Să ne iubim unii pe alţii, căci dragostea este de la Dumnezeu şi oricine iubeşte este născut din Dumnezeu şi cunoaşte pe Dumnezeu. Cel ce nu iubeşte n-a cunoscut pe Dumnezeu, căci Dumnezeu este iubire"* (I Ioan 4, 7—8).

Nu de la iubirea de oameni se ajunge la iubirea de Dumnezeu, ci de la iubirea de Dumnezeu se ajunge la iubirea semenilor noştri, prelungind spre ei iubirea şi recunoştinţa pe care i-o aducem Celui de la care ne vine „toată darea cea bună şi tot darul cel desăvîrşit". Împărtăşindu-ne cu însuşi izvorul iubirii, care lucrează în noi puteri şi imbolduri sufleteşti binecuvîntate, noi le vom întrupa în faptele dragostei creştine îndreptate către semenii noştri, care sînt fraţii iubirii noastre în Hristos.

Astfel se realizează acea unitate frăţească pentru care s-a rugat Mîntuitorul Iisus Hristos în rugăciunea Sa euharistică, *„ca toţi să fie una, precum Tu, Părinte, eşti întru Mine şi Eu întru Tine, aşa şi aceştia în Noi să fie una"* (Ioan 17, 21). Iar această unitate înseamnă întrajutorare, slujire reciprocă, dăruire pentru binele aproapelui, împreună-rugăciune şi mărturisirea aceleiaşi credinţe dreptmăritoare, sub bolta de har a Bisericii celei una, sfîntă, sobornicească şi apostolească a lui Hristos.

Precum Învierea lui Hristos înseamnă biruinţa vieţii asupra morţii, a binelui asupra răului, a dragostei asupra răutăţii, a dreptăţii şi adevărului împotriva minciunii, tot aşa unitatea noastră creştinească prin comuniunea Sfintei Împărtăşanii ne aduce „unirea credinţei şi împărtăşirea Sfîntului Duh", ca astfel „cu o gură şi cu o inimă" să preamărim în acelaşi grai şi în aceeaşi dreaptă mărturisire pe Dumnezeu, Părintele nostru cel ceresc, şi ne ajută ca „pe noi înşine şi unii pe alţii şi toată viaţa noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm".

Iubiţi credincioşi,

În anul acesta se împlinesc 45 de ani de la Revoluţia de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă. Actul istoric de la 23 August 1944 este un eveniment de răscruce în viaţa patriei noastre, marcînd deschiderea unor zări luminoase de înflorire, progres şi prosperitate. Dobîndindu-şi deplina libertate şi independenţă, poporul nostru a făurit o epocă nouă, plină de bogate şi măreţe realizări, care prefigurează României un viitor de largă perspectivă.

Inimile ne sînt pline de bucurie şi de satisfacţie văzînd belşugul roadelor muncii harnicului nostru popor, pe care le întîlnim la tot pasul, şi cinstim după cuviinţă tot ceea ce puterea creatoare, avîntul şi iscusinţa fiilor săi le făureşte.

În aceste vremuri de înnoire şi progres, fiecare dintre noi este chemat să-şi aducă efortul neprecupeţit pentru binele şi înflorirea patriei, pentru bunăstarea tuturor. *„Fiecare să ia seama cum zideşte"*, zice Scriptura. Căci noi *„împreună lucrători ai lui Dumnezeu sîntem"* (I Cor. 3, 9). Îndatoririle noastre să le facem

„ca pentru Dumnezeu", cu dăruire şi cu simţ de răspundere. Să ştim să împreunăm munca şi osteneala noastră cu rugăciunea, credinţa cu fapta, iubirea de Dumnezeu cu iubirea de oameni, fiind tuturor pildă de cinste, devotament şi omenie, săvîrşind cu inimă bună toate cele ce sînt bune şi de folos tuturora.

La bucuria duhovnicească pe care ne-a adus-o Învierea Domnului participă şi mireasma de primăvară a cîmpurilor cu flori, a ogoarelor în care au răsărit seminţele pe care le-am pus cu nădejde în brazdă, ca să aducă roadă bogată, astfel că şi natura vesteşte înnoirea făpturii şi chemarea ei la viaţă.

Noi, românii purtăm din adîncuri de istorie, prin datinile străbunilor chemarea de a munci cu hărnicie pămîntul patriei şi a-l face să dea rod îmbelşugat. Ne îndeamnă la aceasta dragostea noastră faţă de glia vetrei noastre strămoşeşti în care ne-am născut şi am crescut, vatră sfinţită prin sudoarea frunţii şi prin sîngele vărsat pentru apărarea ei.

După cum ne învaţă Biserica noastră, munca este o binecuvîntare şi o rugăciune a mîinilor, aşa cum rugăciunea este jertfa sufletului. *„Cel ce munceşte ogorul să se sature de pîine"*, spune înţeleptul din Legea Veche. (Pilde 12, 11). Cu cuvintele profetului vă îndemnăm, zicîndu-vă: *„Araţi-vă vouă ogoare noi"*. Semănaţi sămînţa cea bună care să dea rod bogat, îngrijiţi pămîntul cu dragoste, căci el este leagănul vieţuirii noastre de-a lungul veacurilor.

Încrezători în destinul luminos al patriei, ca şi în viitorul paşnic al omenirii, participăm şi noi, alături de întregul popor, la marile realizări ce se înfăptuiesc astăzi pe tot întinsul ţării.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Praznicul Învierii Domnului este un izvor de lumină şi de bucurie pentru toţi creştinii. El se află la temelia credinţei şi înnoirii noastre sufleteşti. Mîntuitorul Iisus Hristos a spus: *„Eu sînt Calea, Adevărul şi Viaţa"* (Ioan 14, 6). Tot cel ce crede în El are viaţă veşnică şi tot cel care-I urmează Lui află mîntuirea. Prin această sărbătoare, Dumnezeu ne cheamă să înaintăm pe calea binelui, ne cheamă la desăvîrşirea vieţii noastre creştineşti.

Prin harurile luminoase ale Învierii ne unim sufletele în aceleaşi gînduri şi simţăminte şi mărturisim aceeaşi credinţă dreptmăritoare, călăuziţi de încredinţarea pe care Sf. Ap. Pavel ne-o dă prin cuvintele: *„Dumnezeu, fiind bogat în milă, pentru multa Sa iubire cu care ne-a iubit, pe noi cei ce eram morţi prin greşelile noastre, ne-a făcut vii împreună cu Hristos şi împreună cu El ne-a sculat şi împreună ne-a aşezat întru cele cereşti, în Hristos Iisus"* (Efes. 2, 4—6).

Drept aceea, la „ziua Învierii să ne luminăm cu prăznuirea şi unul pe altul să ne îmbrăţişăm, să zicem fraţilor şi celor ce ne urăsc pe noi, să iertăm toate pentru Înviere".

Cu aceste gînduri, simţăminte şi îndemnuri creştineşti, vă îmbrăţişez în dragostea mea părintească şi rog fierbinte pe Hristos Domnul, Cel ce ne-a dăruit viaţă veşnică prin Învierea Sa, să vă dea tuturor deplină sănătate, pace, belşug şi ajutor în săvîrşirea faptelor celor bune ale mîntuirii.

Harul Domnului nostru Iisus Hristos şi dragostea lui Dumnezeu Tatăl şi împărtăşirea Sfîntului Duh să fie cu voi cu toţi.

HRISTOS A ÎNVIAT

Al vostru de tot binele voitor şi pururea rugător către Dumnezeu,

† VASILE
Episcopul Oradiei

Studii şi articole

„DECRETUL APOSTOLIC" ŞI VALOAREA ISTORICĂ A CĂRŢII FAPTELE APOSTOLILOR *

I. *Preliminarii*

Relatarea lucanică despre Sinodul apostolic (Fapte 15, 1 şi urm.) constituie, de aproape două veacuri încoace, o adevărată piatră de poticnire în cercetarea neotestamentară. Tot mai mulţi au fost autorii care au îmbrăţişat părerea că e cu neputinţă ca această relatare să fie pusă de acord cu ceea ce Sf. Apostol Pavel ne spune despre Sinod (Gal. 2, 1—10) şi că, avînd de ales între cele două relatări, nu putem să dăm dreptate decît celei din urmă. Valoarea istorică a referatului lucanic despre Sinodul din Ierusalim şi a cărţii Faptele Apostolilor în general este astfel serios pusă la îndoială.

Mai ales ceea ce apare în Faptele Apostolilor ca hotărîrea scrisă a Sinodului, aşa-numitul „Decret apostolic" (Fapte 15, 23—29), ridică — după majoritatea cercetătorilor — serioase probleme, nu numai în ce priveşte armonizarea cu datele pauline, ci chiar şi în ce priveşte încadrarea în însăşi relatarea lucanică. Astfel, s-a afirmat că Decretul nu răspunde problemei pe care a luat-o în dezbatere Sinodul apostolic, anume dacă să se impună sau nu păgîno-creştinilor obligativitatea circumciziunii şi, în general, a observării Legii mozaice (cf. Fapte 15, 6); că e cu neputinţă ca Sf. Iacov, episcopul Ierusalimului, să fi propus clauzele Decretului (Fapte 15, 20), ele reflectînd de fapt poziţia „eleniştilor"; că, în orice caz, Decretul nu reprezintă hotărîrea Sinodului apostolic, căci Sf. Apostol Pavel va fi informat asupra acestui Decret numai mult mai tîrziu, la revenirea din a III-a călătorie misionară (Fapte 21, 25), ceea ce explică de ce Apostolul neamurilor nu aminteşte nimic despre un astfel de Decret în Gal. 2, 1 şi urm. şi, în general, nu face nici o aluzie la o astfel de hotărîre a Sinodului apostolic în controversa sa cu iudaizanţii; că, în consecinţă, Decretul fie că reprezintă hotărîrea unei alte întîlniri, la care Sf. Apostol Pavel n-a fost prezent, fie că e pur şi simplu o ficţiune literară, avînd, eventual, la bază o tradiţie ce putea veni de la Apostoli, Sf. Luca urmărind prin aceasta să ofere un temei teologiei sale despre mîntuirea fără faptele Legii şi să justifice totodată misiunea de tip paulin printre păgîni.

Faptul că textul „occidental" al Faptelor Apostolilor ne transmite o formă a Decretului diferită de cea a textului „oriental" complică şi mai mult problema, dovedind, în primul rînd, că dificultatea înţelegerii Decretului şi a încadrării sale în relatarea despre Sinodul apostolic datează cel puţin din veacul al II-lea. Un temei în plus, deci, pentru neîncrederea în tabloul înfăţişat de Sf. Luca.

Constatarea valorii istorice a relatării lucanice nu ne poate lăsa indiferenţi. Căci oricît ar fi de ingenioase explicaţiile propuse — şi deci oricît de atrăgătoare ar părea ele spiritului cercetătorului — nu trebuie să pierdem din vedere că autoritatea tradiţională a cărţii Faptele Apostolilor este pusă sub semnul întrebării şi, odată cu aceasta, întregul tablou al situaţiei Bisericii din epoca apostolică este deformat.

---

* Referat prezentat la al V-lea Congres al teologilor biblişti ortodocşi, Frankavila (Grecia), 26—30 octombrie 1988.

Trecerea atentă prin bibliografia asupra subiectului ne dă senzaţia că îmbrăţişarea acestei contestări de tot mai mulţi autori ţine în bună măsură de o „modă" şi de dorinţa de a fi cu orice preţ original, păcate cărora prea adeseori le cade victimă şi cercetarea teologică. Probabil că şi aceasta contestare va fi depăşită, aşa cum ne apar astăzi ca depăşite multe din contestările unei epoci nu prea îndepărtată de noi. În ce mă priveşte, cu riscul de a părea „demodat" şi conservator, îndrăznesc să mă aliniez de partea acelei minorităţi în teologia contemporană care continuă să apere autenticitatea tabloului prezentat de Sf. Luca.

Nu există absolut nici un temei serios spre a ne îndoi de comuniunea deplină dintre Cei Doisprezece şi Sf. Apostol Pavel. De asemenea, nu există absolut nici un temei serios pentru părerea că Sf. Iacov, episcopul Ierusalimului, ar fi fost un iudaizant şi căpetenia unei Biserici iudaizante, în opoziţie cu Sf. Apostol Pavel şi cu misiunea sa printre păgîni. Atît din Faptele Apostolilor (15, 5) cît şi din scrierile pauline (Gal. 1, 7; 2, 4) aflăm că iudaizanţii reprezentau o minoritate în sînul Bisericii iudeo-creştine. Cei Doisprezece şi Sf. Iacov n-au putut pretinde vreodată „iudaizarea" creştinilor proveniţi dintre păgîni. Evanghelia eliberată de Lege a Sf. Apostol Pavel nu se putea să nu fie aprobată de cei care au înţeles o dată pentru totdeauna că „omul nu se îndreptează din faptele Legii" (cf. Gal. 2, 16).

Totodată, e absolut firesc ca atît Cei Doisprezece, împreună cu Sf. Iacov şi cu „preoţii din Ierusalim, cît şi Sf. Apostol Pavel şi în general misionarii „elenişti" să fie preocupaţi de crearea condiţiilor pentru o deplină comuniune între creştinii proveniţi dintre iudei şi cei proveniţi dintre păgîni. Iar sensul acestei comuniuni este exprimat cel mai bine prin verbul συνεσθιειν cf. Gal. 2, 12 (=*a şedea împreună la masă*).[1] Creştinii îşi manifestau unitatea deplină prin şederea împreună la mese — la masa euharistică şi la agapele care o însoţeau.

Realizarea practică a lui συνεσθιειν nu era chiar atît de simplă. Se ştie că Legea lui Moise interzice iudeilor să stea la masă împreună cu păgînii. Mîncările păgînilor erau necurate din punct de vedere iudaic (Iez. 4, 13; Os. 9, 3—4), fie pentru că proveneau din alimente jertfite idolilor (Ieş. 34, 15; I Cor. 10, 28 şi urm.), fie pentru că erau preparate din cărnuri de animale necurate (Lev. 11, 1—30; Deut. 14, 3—21) sau erau gătite fără respectarea prescripţiilor mozaice (cf. Ieş. 23, 18—19 ş.a.). În Cartea Jubileelor 22, 16, iudeului i se porunceşte în mod expres: „Desparte-te de neamuri şi nu sta la masă cu ei" (cf. Tobit 1, 10—11; Dan. 1, 8; Est. 4, 17; Lc. 15, 2; In. 4, 9; 18, 28).[2] În această situaţie, ne putem da seama că un iudeu încreştinat nu se putea hotărî uşor să intre în casa unui păgîn şi cu atît mai puţin să stea la masă împreună cu el (cf. Fapte 10, 11 şi urm.). Din Fapte 11, 3 şi Gal. 2, 12 rezultă clar că în Biserica epocii apostolice principalul obiect de dispută în ce priveşte relaţiile dintre iudeo-creştini şi păgîno-creştini îl constituia tocmai această problemă a şederii împreună la mese. În acest cadru, hotărîrea Sinodului de la Ierusalim, concretizată în Decretul apostolic apare nu numai ca perfect verosimilă, ci şi ca absolut necesară (cf. τα επαναΥκες din Fapte 15, 28). Socotim că acest fapt va reieşi îndeajuns de clar din cercetarea, în cele ce urmează, a sensului şi a scopului Decretului apostolic şi apoi a modului în care el se încadrează în relatarea lucanică a Sinodului şi, în general, în tabloul vieţii bisericeşti a epocii apostolice.

---

1 În acest sens, menţionăm aici două lucrări cu titlu sugestiv: F. Mussner, *„Das Wesen des Christentums ist* συνεσθιειν*". Ein authentischer Kommentar*, în vol. „Mysterium und Gnade — Festschrift für J. Auer", ed. de H. Rossman şi J. Ratzinger, Regensburg, 1975, p. 92—102 şi W. Kern *Christ sein heisst miteinander essen*, în „Geist und Leben" (München), XLIX (1976), p. 241—249.

2 Vezi H. L. Strack şi P. Billerbeck, *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch*, vol. IV, München, 1928, p. 374 şi urm.; R. Meyer, art. καθαρος în „Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament", vol. III, Stuttgart, 1957, p. 419 şi urm.; W. Paschen, *Rein und Unrein, Untersuchung zur biblischen Wortgeschichte*, München, 1970.

II. *Sensul și scopul Decretului apostolic*

O primă problemă pe care o ridică Decretul apostolic este aceea a sensului său exact și deci și a scopului urmărit prin impunerea prescripțiilor sale. Anume: cele patru prescripții „necesare" (Fapte 15, 28) țin de legea rituală, sau de legea morală?

Problema este în primul rînd una de critică textuală. În textul „occidental",[3] prin omisiunea lui (το) πνικτον (=*ceea ce este sugrumat*) și prin adăugarea în schimb (în Fapte 15, 20 și 29) a regulii de aur în forma ei negativă:και οσα μη θελετε εαυτοις γινεσθαι ετεροις μη ποιετε(=*și cîte nu voiți să vi se facă vouă, nu faceți altora*), prescripțiile Decretului dobîndesc un sens pur moral, fiind vorba de fapt de ferirea de idolatrie, de vărsare de sînge sau ucidere (αιμα poate avea și acest înțeles), de desfrînare, la care se adaugă regula de aur. Deși s-au găsit unii autori, printre care și Ad. von Harnack,[4] care să apere prioritatea și deci autenticitatea formei „occidentale", totuși, cum bine constată Jacques Dupont, „autorii sînt astăzi practic unanimi în a considera ca singurul autentic textul «oriental» al Decretului... și a-i interpreta prescripțiile nu în sens moral, ci în sens ritual".[5]

O astfel de atitudine „practic unanimă" se bazează nu numai pe rezultatele criticii textuale, foarte sigure de altfel. Căci, cum afirmă Bruce M. Metzger, varianta „occidentală" „implică ideea că creștinilor dintre păgîni li s-ar fi atras atenția în mod special împotriva unui păcat ca uciderea și că această atenționare ar fi fost exprimată sub forma unei prescripții de a se «abține» de la ea — ceea ce este cam absurd".[6] Pe de altă parte, transformarea prescripțiilor rituale ale Decretului în prescripții morale în textul „occidental" este perfect explicabilă. Se știe că textul „occidental" al cărții Faptele Apostolilor urmărește, în general, îndepărtarea lungirilor și a contradicțiilor. Prescripțiile rituale ale Decretului au putut părea că vin în contradicție cu afirmația Sf. Apostol Pavel din Gal. 2, 6 că la Sinodul din Ierusalim „cei mai de seamă" n-au adăugat nimic la Evanghelia sa. Transformarea lor în prescripții morale suprima această aparentă contradicție.

Textul alexandrin pune însă și el o problemă: Ce caută πορνεια (= *desfrînare*) alături de idolotite, sînge și (animale) sugrumate de care trebuie să se ferească păgîno-creștinii? Cum au putut fi puse alături, fără nici o precizare, trei prescripții referitoare la puritatea rituală alimentară și una care ține de legea morală? Este adevărat că o variantă care s-ar putea numi „de la Cezareea" omite πορνεια din 15, 20[7] și din 15, 29[8] și că unii autori, întemeindu-se mai ales pe omisiunea acestei prescripții din importantul Chester Beatty papyrus (p^{45}) susțin că πορνεια este un adaos neautentic.[9] Cea mai mare parte a cercetătorilor susțin însă autenticitatea Decretului cu cele patru prescripții ale sale. Omisiunea lui πορνεια din unele manuscrise se explică tocmai prin dificultatea pe care o repre-

---

3 G. Zuntz, *On the Western Text of the Acts of the Apostles*, în Idem, *Opuscula selecta*, Manchester University Press, Cambridge, 1972, p. 189 și urm., argumentează că de fapt există cel puțin două „texte occidentale" sau două straturi distincte, al doilea fiind o parafrazare din secolul II al celui dintîi.

4 A. von Harnack, *Beiträgen zur Einleitung in das Neue Testament*, III, 1908, p. 188—198 și IV, 1911, *The Acts of the Apostles*, London, 1909, p. 248—263.

5 J. Dupont, *Le Concile apostolique*, în Idem, *Etudes sur les Actes des Apôtres*, Paris, 1967, p. 75; vezi și Bruce M. Metzger, *A Textual Commentary on the Greek New Testament*, Corrected Edition, London/New York, 1975, p. 433—434.

6 Bruce M. Metzger, *op. cit.*, p. 431—432.

7 Așa p^{45} (din care însă lipsesc celelalte două texte în care apar „clauzele" Decretului, Fapte 15, 29 și 21, 25) și eth.

8 Așa Origen, *Contra lui Cels* VIII, 29; vg^{ms}, Vigilius și Gaudentius.

9 Așa M.-J. Lagrange, în „Revue Biblique", XLIII (1934), p. 168; Idem, *La critique textûelle*, Paris, 1935, p. 414; G. Zuntz, *An Analysis of the Report about the „Apostolic Council"*, în vol. citat, p. 227—229.

zintă prezenţa acestei clauze deosebite de celelalte trei. Forma Decretului cu cele patru prescripţii este ceea ce se numeşte în critica textuală o *lectio difficilior*, un temei în plus, dacă mai este nevoie de aşa ceva, în favoarea autenticităţii acestei forme.

Prezenţa lui πορνεια în textul Decretului apostolic apare destul de firească dacă ţinem seama de inspiraţia veterotestamentară a celor patru prescripţii. Însăşi referinţa la Moise, care, în cuvîntarea Sf. Iacov, urmează imediat celor patru prescripţii propuse (Fapte 15, 21) arată în modul cel mai clar că acestea trebuie căutate în Pentateuh. Într-adevăr, în Lev. 17—18 sînt înfăţişate ca fiind valabile deopotrivă pentru israeliţi şi pentru „străinii" care locuiesc în pămîntul lui Israel tocmai cele patru prescripţii ale Decretului apostolic: interzicerea participării la jertfele idoleşti (Lev. 17, 7—9), a consumării sîngelui (17, 10—14) şi a cărnii de animal sufocat (17, 15—16), şi a desfrînării, în variatele ei forme — cu insistenţă asupra legăturilor trupeşti între rudele de sînge (18, 1 şi urm.). Este demn de remarcat faptul — subliniat de H. Waitz [10] — că în ceea ce s-ar putea numi textul „oficial" al Decretului (Fapte 15, 29) — spre deosebire de textele în care el este anunţat (15, 20) şi apoi reamintit (21, 25) — cele patru prescripţii apar exact în aceeaşi ordine ca şi cea din Lev. 17—18.

Este adevărat că în Pentateuh apar şi alte prescripţii despre care se spune în mod expres că sînt obligatorii nu numai pentru israeliţi, ci şi pentru „străinii" care locuiesc între ei. Astfel sînt, de pildă: interdicţia de a mînca pîine dospită în Zilele Azimilor (Ieş. 12, 19), porunca de a serba Paştile (Ieş. 12, 48—49; Num. 9, 14), de a respecta odihna de sabat (Ieş. 20, 10; 23, 12; Deut. 5, 14), de a ţine odihna şi postul din Ziua Ispăşirii (Lev. 16, 29) etc. Sînt însă reţinute în Decret numai cele patru prescripţii deoarece au fost aflate într-un text din Lege, grupate la un loc, exact acele interdicţii a căror respectare în Biserică putea asigura comuniunea la mese a iudeo-creştinilor cu păgîno-creştinii.[11] Deoarece însă, pe de o parte, în Levitic, cele trei prescripţii de puritate alimentară erau urmate de porunci privind abţinerea de la desfrînare, iar pe de altă parte desfrînarea era un păcat foarte răspîndit în societatea păgînă a epocii, Sf. Apostoli vor fi socotit potrivit să reţină pe πορνεια printre clauzele Decretului. E posibil ca Sinodul apostolic să fi avut în vedere un sens specific al lui πορνεια, asupra căruia insistă cu deosebire textul din Levitic: acela de căsătorie între rudele de sînge (Lev. 18, 6—18),[12] despre care rabinii afirmă că este „interzisă pentru πορνεια".[13] E posibil însă şi ca πορνεια să fi fost, în intenţia celor ce au formulat Decretul, un termen figurat pentru idolatrie, ca în profeţiile Vechiului Testament (Ier. 3, 2—9; Iez. 23, 27; 43, 7—9; Os. 6, 10 ş.a.) şi ca în Apoc. 14, 8; 17, 1 şi urm.; 18, 3—9; 19, 2. În acest caz, „desfrînarea" prin participarea la cultul idolesc completează clauza referitoare la idolotite.

În ambele sensuri menţionate — de căsătorie între rudele de sînge şi de idolatrie — πορνεια se încadrează destul de bine alături de primele trei clauze

10. H. Waitz, *Das Problem des sogenannten Aposteldekrets und die damit zusammenhängenden literarischen und geschichtlichen Probleme des apostolischen Zeitalters*, în „Zeitschrift für Kirchliche Geschichte", LV (1936), p. 227.

11 Prin Decret nu s-a intenţionat să se impună păgînilor toate prescripţiile din Lege care le sînt adresate lor, cum crede E. Haenchen, *Die Apostelgeschichte* (Kritisch-exegetischer Kommentar über das Neue Testament, Dritte Abteilung, 10. Auflage), Göttingen, 1956, p. 416. Prescripţiile mozaice adresate şi păgînilor („străinilor") care locuiesc între israeliţi sînt mult mai multe. Sînt reţinute cele patru deoarece se urmăreşte un scop precis: comuniunea la mese, iar nu încadrarea păgîno-creştinilor în Legea mozaică, prin observarea acelor prescripţii care le-ar fi fost adresate lor în special.

12 Aşa încă Ritschl, Wellhausen; Strack-Billerbeck (cf. G. Zuntz, *op. cit.*, p. 227—228). Acest sens pentru πορνεια în Fapte 15, 20.29 şi 21, 25 este susţinut, printre alţii, de Joseph Jensen, *Does „Porneia" Mean Fornication? A Critique of Bruce Malina*, în „Novum Testamentum", XX (1978), p. 180.

13 Cf. Bruce M. Metzger, *op. cit.*, p. 431.

ale Decretului, despre care se poate spune, deci, că vizează o anumită puritate rituală a păgîno-creştinilor şi mai ales a meselor lor. În orice caz, este absolut evident că Decretul n-a fost gîndit ca un rezumat al legii morale a Vechiului Testament, deşi în ce priveşte ultima prescripţie nu este cu totul exclus şi un sens moral, introducerea ei alături de cele trei prescripţii pur rituale fiind determinată de situaţia de gravă decădere morală a lumii păgîne.

III. *Decretul apostolic şi Sinodul din Ierusalim*

Relatarea lucanică prezintă în modul cel mai clar Decretul din Fapte 15, 23—29 ca fiind hotărîrea scrisă a Sinodului apostolic — ceea ce s-ar putea numi, cu un termen anacronic pentru epoca respectivă, „tomosul" acestui Sinod.

Decretul răspunde, succint şi clar, problemei ridicate iniţial la Antiohia (Fapte 15, 1) şi discutate la Sinodul „Apostolilor şi preoţilor" din Ierusalim (15, 5—6). După ce arată mai întîi că cei ce au tulburat pe „fraţii dintre neamuri" nu au avut vreun mandat din partea autorităţii bisericeşti de la Ierusalim, Decretul cuprinde hotărîrea Sinodului de a nu se impune păgîno-creştinilor „nici o greutate în plus", adică să nu li se impună „jugul" (v. 10) Legii mozaice, ci numai „cele ce sînt necesare", adică cele patru presscripţii propuse de Sf. Iacov: ferirea de cele jertfite idolilor, de sînge, de animale sugrumate şi de desfrînare (v. 28—29). În Decret se mai menţionează că sînt trimişi ca martori ai acestei hotărîri, alături de Pavel şi Barnaba, „doi bărbaţi cu vază între fraţi", anume Iuda cel numit Barsaba şi Sila (v. 22 şi 27). Aceştia vor comunica Decretul Bisericii din Antiohia, iar Pavel şi Sila îl vor duce Bisericilor din Derbe, Listra şi Iconiu (15, 30—32; 16, 4). Astfel, tabloul este perfect coerent. Decretul se încadrează cum nu se poate mai bine în logica relatării lucanice a Sinodului apostolic.

Nu avem nici o dovadă că în Biserica primară Decretul apostolic ar fi fost socotit vreodată a fi altceva decît ceea ce este el după Faptele Apostolilor. Sf. Iustin Martirul,[14] Minuciu Felix[15] şi Tertulian[16] confirmă aplicarea unora din clauzele Decretului în Biserica epocii lor. Iar în una din scrierile Pseudo-Clementine, în cadrul unei liste de păcate, găsim inserate şi faptele despre care se spune că întinează şi trupul şi sufletul deopotrivă, anume: consumarea cărnurilor care provin de la sacrificii şi tot ceea ce e oferit demonilor, consumarea sîngelui şi a cărnii de animal aflat mort sau care a fost înăbuşit şi desfrînarea (*Recunoaşteri* IV, 36).[17] Avem astfel o mărturie preţioasă că Decretul s-a conservat şi

---

14 Sf. Iustin Martirul, *Dialogul cu iudeul Tryfon*, XXXIV, 8, trad. de Pr. Prof. Olimp N. Căciulă, în vol. *Apologeţi de limbă greacă* („Părinţi şi scriitori bisericeşti", 2), Bucureşti, 1980, p. 129, zice despre creştinii proveniţi dintre păgîni, din vremea sa, că „suportă orice tratament şi pedeapsă, pînă la moartea cea mai de pe urmă, pentru a nu fi nici idololatri şi a nu mînca nici din victimele sacrificate idolilor".

15 La acuzaţia din partea păgînilor că la adunările creştine s-ar fi sacrificat copii, Minuciu Felix răspunde: „Noi, creştinii, nu ne îngăduim nici să vedem, nici să auzim despre omucidere, şi atît ne ferim de sînge omenesc, încît nu mîncăm nici sînge de animale comestibile" *(Dialogul Octavius*, XXX, 6, trad. de P. I. Papadopol, în *Apologeţi de limbă greacă*, p. 385).

16 Tertulian, *Apologeticul* IX, 13, trad. de E. Constantinescu, în vol. *Apologeţi de limbă latină* („Părinţi şi scriitori bisericeşti", 3), Bucureşti, 1981, p. 53, zice: „Să roşească orbirea voastră faţă de noi creştinii, care nu folosim la ospeţele noastre nici măcar sîngele animalelor şi care tocmai de aceea ne abţinem de la cele sufocate şi moarte, ca nu cumva să ne pîngărim chiar de sîngele care a rămas în măruntaie".

17 Cf. Einar Molland, *La circoncision, le baptême et l'autorité du décret apostolique (Acts XV, 28 sq) dans les milieux judéo-chrétiens des Pseudo-Clémentins*, în „Studia Theologica", IX (1955), p. 26—27.

independent de Faptele Apostolilor ca o lege promulgată de Sfinţii Apostoli.[18] În mediile iudeo-creştine eretice în care au apărut scrierile Pseudo-Clementine, circumciziunea a fost înlocuită cu botezul. Regula iudaică după care este interzis a sta la masă cu cei necircumscrişi a fost transformată în alta, care interzicea a se sta la masă în compania persoanelor nebotezate. E. Molland[19] crede că abrogarea circumciziunii în sînul acestor grupări iudeo-creştine se datorează autorităţii Decretului apostolic, fiind cunoscut faptul că în alte medii iudeo-creştine, despre care avem unele informaţii în scrierile ereziologilor sau în opera lui Origen, rămîn credincioase circumciziunii.[20] Faptul este cu atît mai remarcabil cu cît în mediile în care au apărut Pseudo-clementinele nu era recunoscută autoritatea cărţii Faptele Apostolilor.

Legătura dintre Decretul apostolic şi Sinodul din Ierusalim despre care ne vorbesc Sf. Luca şi Sf. Apostol Pavel apare astfel ferm stabilită. Nu există nici o informaţie documentară care să ateste că această legătură ar fi fost vreodată contestată în Biserica veche.

Şi totuşi, această legătură dintre Decret şi Sinodul apostolic este din ce în ce mai mult contestată în exegeza actuală. Deşi şi unii exegeţi apuseni au rămas la opinia tradiţională,[21] există astăzi, cum zice Jacques Dupont, „un acord impresionant pentru a separa cazul Decretului apostolic de cel al Sinodului".[22] Pe temeiul textului din Fapte 21, 25 şi mai ales a afirmaţiei Sf. Apostol Pavel că la Sinodul apostolic „cei mai de seamă" nu i-au adăugat nimic (Gal. 2, 6), majoritatea autorilor apuseni adoptă opinia după care scrisoarea adresată credincioşilor din Antiohia, Siria şi Cilicia (Fapte 15, 23) n-ar fi fost redactată la Sinodul apostolic. Ea ar constitui rezultatul unei alte întîlniri, anterioare sau posterioare Sinodului apostolic,[23] la care n-au fost prezenţi Pavel şi Barnaba (cf. Fapte 21, 25), ci numai „Apostolii şi preoţii" din Ierusalim (Fapte 15, 6—22), autorul Faptelor Apostolilor combinînd dintr-o singură relatare — datorită, după unii autori, folosirii a două izvoare diferite — rapoartele a două evenimente.[24] Alţii cred că scrisoarea din Fapte 15, 23—29 este un act de autoritate al lui Iacov (cf. 15, 19—21), prin care acesta, în scopul de a menaja susceptibilitatea iudeo-creştinilor, impune celor dintre neamuri un minimum de prescripţii iudaice,[25] sau pur şi simplu că Sf. Luca

---

18 *Omiliile* Pseudo-Clementine (VIII, 4) ne arată că Decretul apostolic era folosit în instrucţia catehumenilor, celor patru clauze adăugîndu-li-se de obicei „regula de aur" (*ibidem*, p. 29). Iar *Predicile lui Petru* cuprind interpretări şi amplificări ale Decretului (*ibidem*, p. 39).

19 *Art. cit.*, p. 39.

20 *Ibidem.*

21 Aşa, de exemplu, F. W. Grosheide şi J. Renié, în comentariile lor; P. Gaechter, *Jerusalem und Antiochia. Ein Beitrag zum urchristlichen Rechtsentwicklung*, în „Zeitschrift für Katholische Theologie", LXX (1948), p. 1 şi urm.; K. T. Schaefer, *Aposteldekret*, în „Revue d'Archéologie Chrétienne", I (1950), col. 555—558.

22 J. Dupont, *op. cit.*, p. 72.

23 Vezi *ibidem*, p. 72—75.

24 Printre susţinătorii acestei ipoteze, menţionăm pe H. Waitz, *art. cit.*; W. G. Kümmel, *Die älteste Form des Aposteldekrets*, în vol. *„Spiritus et Veritas". Festschrift für K. Kündsin*, 1953, p. 97; P. Benoit, *La deuxième visite de Saint Paul à Jérusalem*, în Idem, *Exégèse et théologie*, vol. III, Paris, 1968, p. 292, 298; T. Fahy, *The Council of Jerusalem*, în „The Irish Theological Quarterly", XXX (1963), p. 245 şi urm.; D. R. Catchpole, *Paul, James and the Apostolic Decree*, în „New Testament Studies", XXIII (1977), p. 431—432. p. 439 ş.a.

25 Aşa J. R. Porter, *The „Apostolic Decree" and Paul's Second Visit to Jerusalem*, în „The Journal of Theological Studies", XLVII (1946), p. 169—174, care crede că Decretul a fost trimis păgîno-creştinilor, cîndva după Sinodul apostolic, de către Iacov şi anturajul său, alarmaţi de vestea adusă de Ioan Marcu (Fapte 13, 13) despre felul în care Sfinţii Pavel şi Barnaba îşi desfăşoară activitatea între păgîni. Marcu ar fi fost unul dintre emisarii lui Iacov (cf. Gal. 2, 12), care au dus Decretul la Antiohia.

nu face altceva decît să consemneze o tradiție, care ar fi putut urca pînă la Apostoli; Decretul n-ar avea vreo legătură cu Ierusalimul sau cu Sf. Iacov, ci ar fi fost găsit de autorul Faptelor Apostolilor în vigoare la Antiohia.[26] În sfîrșit, alții consideră că, deși bazat pe o tradiție oarecare, Decretul nu este altceva decît o „ficțiune" literară.[27]

Două sînt mai ales temeiurile acestei atitudini de neîncredere în istoricitatea relatării lucanice: textul din Fapte 21, 25 și afirmația Apostolului Pavel din Gal. 2, 6, împreunată cu lipsa oricărei mențiuni a Decretului de către acest Apostol, mai ales în controversa sa cu iudaizanții. Să analizăm pe scurt aceste temeiuri!

Este adevărat că în Fapte 21, 25 episcopul Ierusalimului îl informează despre prescripțiile Decretului pe Sf. Apostol Pavel, ca și cum acesta n-ar fi știut nimic despre Decret: „Cît despre păgînii care au crezut — zice Sf. Iacov —, noi le-am trimis scrisoare, hotărîndu-le să se ferească de ceea ce este jertfit idolilor și de sînge și de (animal) sugrumat și de desfrîu".

Cum însă bine au remarcat unii exegeți,[28] acest verset se adresează cititorilor cărții, iar nu lui Pavel. „Această tehnică — zice E. Haenchen — de a plasa o învățătură într-un cuvînt adresat persoanelor din Faptele Apostolilor nu-i era străină lui Luca. Aceasta reiese maì ales, cu toată claritatea care ar putea fi dorită, din 1, 18 și urm. Nici în cap. 21 nu e vorba de altceva. Prin cuvîntul lui Iacov și al prezbiterilor către Pavel, Luca a vrut înainte de toate să facă clar un lucru: că prin luarea votului nazireatului Pavel se manifestă ca un iudeu evlavios (v. 23—24). Apoi Luca trece la problema păgîno-creștinilor cîștigați (pentru Hristos) de Pavel: lor li s-a făcut cunoscut să țină cele patru prescripții astfel incît, și în privința aceasta, misiunea paulină la păgîni este ireproșabilă".[29]

În ce privește lipsa Decretului din relatarea paulină despre Sinodul apostolic (Gal. 2, 1—10), aceasta este explicabilă. Decretul fusese adresat numai Bisericilor din „Antiohia, Siria și Cilicia" (Fapte 15, 23); scopul trimiterii lui era de a rezolva o situație locală. Din alte Epistole pauline aflăm că cel puțin una din prohibițiile alimentare cuprinse în Decret — cea referitoare la idolotite — n-a fost impusă în comunitățile exclusiv păgîno-creștine și nici în comunitățile mixte unde iudeo-creștinii nu erau dintre cei cu cugetul „slab", adică nu se sminteau de nerespectarea de către frații lor dintre neamuri a prescripțiilor iudaice de puritate alimentară (Rom. 14, 1 și urm.; I Cor. 8; 10, 18—23). Apostolul e convins că „toate sînt curate" (Rom. 14, 20) și că „nu mîncarea ne va pune înaintea lui Dumnezeu" (I Cor. 8, 8). Totuși el recomandă o atitudine prevenitoare față de „cel care gîndește că e ceva întinat" (Rom. 14, 14) sau față de „cel slab în credință" (Rom. 14, 1), pentru care consumarea anumitor alimente este prilej de sminteală (Rom. 14, 13, 15, 20; 15, 1; I Cor. 8, 9—13; 10, 28—29.32). Deoarece în Galatia nu se punea o astfel de problemă (probabil și din cauză că elementul iudaic era foarte slab sau deloc reprezentat în Bisericile de aici), Sf. Pavel reține din hotărîrea Sinodului apostolic numai elementele esențiale: la Ierusalim Evanghelia sa a fost recunoscută integral; creștinilor dintre neamuri nu li s-a impus observarea Legii lui Moise.[30]

---

26 Așa E. Haenchen, *op. cit.*, p. 417—418.

27 G. Zuntz, *op. cit.*, p. 243. După acest autor, „o tradiție că doi aderenți ai lui Iacov, Iuda și Sila, au venit la Antiohia cu cererea pe care o găsim întrupată în Decret i-a servit autorului Faptelor Apostolilor ca bază pentru compunerea scrisorii, în care el prezintă acest fapt ca rezultat al deliberărilor unui «Sinod» apostolic" (p. 238).

28 Așa A. Loisy, în com. ad loc.

29 E. Haenchen, *op. cit.*, p. 417.

30 Pierson Parker, *Once more, Acts and Galatians*, în „Journal of Biblical Literature", LXXXVI (1967), p. 176, zice că Sf. Pavel nu citează Decretul deoarece nu se potrivea cu vederile sale și mai ales „poate pentru că Decretul nu conține nici cea mai slabă recunoaștere a pretenției lui Pavel la apostolie". John J. Günther, *Paul: Messenger and Exile. A Study in the Chronology of His Life and Letters*, Valley Forge (U.S.A.), 1972, socotește că, prin Decret, Sinodul din Ierusalim a oferit un „modus vivendi", dar a lăsat nerezolvate unele probleme

Afirmînd că „cei mai de seamă" n-au adăugat nimic la Evanghelia sa (Gal. 2, 6), Sf. Pavel nu exclude Decretul ca rezultat al Sinodului din Ierusalim. Stipulaţiile acestui Decret nu constituiau un „adaus" la Evanghelia propovăduită de Apostolul neamurilor, căci ele nu periclitau în nici un fel principiul libertăţii creştine faţă de Legea mozaică.[31] Apostolul nu putea fi decît deplin satisfăcut de modul în care acest Decret rezolva problema practică a comuniunii la mesele frăţeşti,[32] fără a aduce nici o corecţiune dogmatică Evangheliei sale, fără a implica în nici un fel valorificarea soteriologică a „faptelor Legii". El înţelegea totodată rolul limitat, circumstanţial al Decretului şi deci posibilitatea aplicării sale nuanţate, în funcţie de condiţiile existente în fiecare Biserică.[33]

Astfel, temeiurile contestării Decretului ca rezultat al Sinodului apostolic se dovedesc destul de puţin rezistente. Textele aduse în sprijinul acestei contestări pot fi cu uşurinţă încadrate într-un tablou al evenimentelor care ţine seamă deopotrivă de relatarea lucanică şi de Epistolele pauline.

Dincolo de toate argumentele ce s-ar putea aduce, trebuie să mai ţinem seama de un fapt capital: Sf. Luca şi-a scris lucrarea într-o perioadă cînd afirma-

---

(p. 49). Decretul nu precizează că observarea Legii este nefolositoare pentru mîntuirea neamurilor. De aceea, iudaizaţii au interpretat hotărîrile de la Ierusalim în sensul că deşi nu e necesară practicarea Legii pentru cei slabi, e cu atît mai bine dacă Legea e observată de cei ce pot face acest lucru. Ei ar fi pretins, deci, că există o cale mai înaltă şi mai sigură spre mîntuire pentru cei ce se silesc să poarte jugul Legii. Din acest motiv n-ar cita Sf. Pavel Decretul în Epistola către Galateni, Apostolul socotind acest decret „fără valoare din punct de vedere teologic" şi „mai degrabă un impediment decît un ajutor" pentru rezolvarea situaţiei din Galatia (p. 50). După August Strobel, *Das Aposteldekret in Galatien: Zur Situation von Gal. I und II*, în „New Testament Studies", XX (1974), p. 177 şi urm., Decretul reprezenta un compromis sau un „modus vivendi" care avea un scop practic; iudaizanţii l-au interpretat însă în favoarea lor, dîndu-i o valoare dogmatic-soteriologică (p. 188). În momentul în care le scrie galatenilor, Sf. Pavel consideră că acest Decret este depăşit; de aceea nu aminteşte nimic despre el în Epistolă.

31 T. W. Manson, *St. Paul in Ephesus: 2) The Problem of the Epistle to the Galatians*, în „Bulletin of the John Rylands Library", XXIV (1940), p. 77—78, zice că Decretul a satisfăcut ambele părţi. „În acest fel — scrie acest autor — a fost restaurată comuniunea la mese, adică ceea ce dorea Pavel; dar era vorba de mese koşer (curate din punct de vedere ritual, n.n.), aşa cum dorea Iacov". Cred că acestei afirmaţii îi sînt necesare două rectificări: că nu era vorba de o „restaurare" a comuniunii la mese, despre care nu avea nici o dovadă că ar fi fost întreruptă înainte de Sinodul apostolic; şi că Sf. Iacov dorea nu mai puţin decît Sf. Pavel menţinerea acestei comuniuni. Opinia lui R. D. Catchpole, *art. cit.*, p. 429, că „o teologie care recunoaşte cerinţele Decretului este fundamental mozaică" este lipsită de orice temei. Sf. Pavel a acceptat fără rezerve stipulaţiile Decretului tocmai pentru că acestea nu stînjeneau cu nimic libertatea evanghelică faţă de Legea mozaică.

32 John J. Gunther, *op. cit.*, p. 47, zice despre Sf. Pavel: „Fără îndoială că Apostolul s-a bucurat de restaurarea păgînilor în comuniunea la mese la Antiohia şi va fi considerat Decretul drept un compromis bun, practic şi convenabil". Acest autor crede că şi înainte de Sinod Apostolul neamurilor va fi căutat să menţină anumite reguli de puritate alimentară la mesele comune sau private la care au luat parte şi iudeo-creştini. La aceste observaţii, cu care putem fi în general de acord, adăugăm ceea ce am spus cu privire la poziţia lui T. W. Manson: nu avem nici o dovadă că la Antiohia a intervenit o întrerupere a comuniunii la mese înainte de Sinodul apostolic. Un astfel de incident se va produce numai după Sinodul apostolic şi va fi rezolvat prompt de Sf. Apostol Pavel (Gal. 2, 11 şi urm.).

33 După T. Fahy, *art. cit.*, p. 260, scrisoarea din Fapte 15, 23—29 (ca şi propunerea lui Iacov din Fapte 21) este astfel formulată încît să poată avea două interpretări: una pentru cei „plini de rîvnă pentru Lege" (Fapte 21, 20); şi alta pentru „păgînii care au crezut" (Fapte 21, 20).

țiile sale putea fi ușor verificate. Cel care a „cercetat toate cu de-amănuntul" (Lc. 1, 3) înainte de a-și redacta opera, care atîta vreme a fost ucenic apropiat și iubit al Apostolului Pavel, nu putea comite eroarea grosolană de a falsifica un eveniment atît de important din viața Bisericii pe care o slujea și cu un atît de mare impact în viața și opera misionară a eroului căruia îi dedică mai bine de jumătate din această scriere a sa.

Dacă Sf. Luca ne transmite hotărîrea Sinodului apostolic într-o formă atît de „oficială", ca pe un document pe care pur și simplu îl transcrie, nu e decît absolut firesc să acceptăm că a avut în fața ochilor acest document, care, desigur a trebuit să fie multiplicat de la bun început, în vederea comunicării sale către mai multe Biserici.

Astfel încît, departe de a fi o piatră de poticnire în ce privește valoarea documentară a Faptelor Apostolilor, Decretul apostolic constituie o dovadă a acriviei (cf. Lc. 1, 3: ἀκριβῶς) cu care Sf. Luca și-a desfășurat cercetările și și-a redactat opera, a faptului că a avut acces la informații sigure și la documente scrise, deci un temei de necontestat că tabloul evenimentelor pe care ni-l înfățișează scrierea sa este absolut autentic.

*

În concluzie, socotim — pe linia exegezei tradiționale — că nu există temeiuri valabile pentru a contesta relatarea lucanică despre Sinodul din Ierusalim și despre faptul că așa-numitul Decret apostolic reprezintă hotărîrea scrisă a acestui Sinod.

Sensul Decretului este clar: afirmînd libertatea creștină față de Legea mozaică — în sensul atitudinii generale a Bisericii primare în această privință —, Decretul propune un minimum de prescripții iudaice, spre a face posibilă comuniunea dintre iudeo-creștini și păgîno-creștini în Biserica cea una a lui Hristos.

E greșit a imagina un tablou al vieții Bisericii primare care să ignore sau să contrazică datele din Faptele Apostolilor. Această scriere rămîne ceea ce a fost în intenția autorului său și în tradiția bimilenară a Bisericii: prima istorie a începuturilor Creștinismului. Chiar dacă Sf. Luca nu face istorie în sensul actual al cuvîntului, informațiile pe care el ni le transmite asupra începuturilor Bisericii sînt mai presus de orice îndoială. De aceea, tendința atît de la modă a exegezei moderne de a contesta valoarea istorică a Faptelor Apostolilor și, pornind de la această contestare, de a construi ipoteze care de care mai originale trebuie privită cu maximă circumspecție.

Pr. prof. *Vasile Mihoc*

PĂSTRAREA UNITĂŢII ÎN SĂVÎRŞIREA CULTULUI DIVIN ŞI IMPORTANŢA EI PENTRU UNITATEA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE. COMBATEREA INOVAŢIILOR ŞI PRACTICILOR LITURGICE NECANONICE

Cultul Bisericii Ortodoxe, în mijlocul căruia se află Sf. Liturghie, este numit *cultul divin* pentru că îşi are originea în viaţa, activitatea şi învăţătura Mîntuitorului Hristos, pentru că prin realismul lui se actualizează întreaga istorie a mîntuirii, iar prin lucrările lui ni se împărtăşeşte harul sfinţitor necesar dobîndirii vieţii celei veşnice. Prin rînduielile sale, cultul ortodox păstrează cu fidelitate toate elementele cultului primar, cu întreaga lor bogăţie. El nu este opera unor personalităţi sau sinoade, ci opera colectivă şi anonimă a Bisericii întregi, în care s-au imprimat întreaga spiritualitate şi experienţă a Ortodoxiei.[1]

I. *Unitatea, uniformitatea şi stabilitatea cultului ortodox*

Între trăsăturile caracteristice ale cultului divin ortodox, de mare importanţă sînt unitatea, uniformitatea şi stabilitatea lui. Rînduielile şi slujbele cultului ortodox sînt aceleaşi în întreaga Ortodoxie. Ele se săvîrşesc după reguli şi norme precise „şi se exprimă în forme definitiv stabilite, care sînt aceleaşi pentru toţi credincioşii ortodocşi, în orice parte a lumii, constituind un limbaj comun de exprimare a cinstirii lui Dumnezeu".[2] Astfel, săvîrşirea actelor de cult în Ortodoxie nu este lăsată la inspiraţia şi improvizaţia de moment a liturghisitorilor, ca în alte confesiuni creştine al căror cult a devenit astfel un permanent cîmp de experienţă al acestora.

Cultul divin, ca mod de exprimare al sentimentelor religioase de preamărire şi mulţumire aduse de către credincioşi lui Dumnezeu, prin caracterul său latreutico-euharistic, este în strînsă legătură cu doctrina Bisericii, cu întreaga sa învăţătură de credinţă. Astfel, fiecare confesiune are formele ei de cult caracteristice, „un *modus orandi* propriu, adecvat dogmei şi spiritului respectiv, care îl inspiră".[3] În nici o altă Biserică sau confesiune creştină nu se vede mai bine strînsa legătură organică dintre cult şi religie, dintre dogme şi formele de cult, ca în Ortodoxie.

În procesul lung al evoluţiei cultului ortodox, un rol deosebit l-a avut „echilibrul liturgic".[4] S-a urmărit menţinerea constantă a unui echilibru just între fondul religios (adevăruri şi sentimente religioase) şi formele lui de exprimare, după vechiul principiu: *lex orandi, lex credendi*. Aceeaşi lege s-a aplicat şi celor trei funcţii sau scopuri ale cultului, latreutică, harismatică şi didactică. În cadrul rînduielilor şi slujbelor şi chiar a rugăciunilor liturgice se păstrează

---

1 Pr. Prof. L. Streza, *Originea şi sensul divin al cultului ortodox*, în „Îndrumătorul bisericesc misionar şi patriotic", V, Oradea, 1988, p. 32—39.

2 Pr. Prof. E. Branişte, *Liturgica generală*, Bucureşti, 1985, p. 95.

3 Pr. Prof. E. Branişte, *Cultul B.O.R. faţă de cultul celorlalte confesiuni creştine şi secte din ţara noastră*, în rev. „Studii Teologice" IV (1951), nr. 1—2, p. 3.

4 Idem, *Cultul ortodox în cadrul lumii de azi*, în „Mitropolia Olteniei", XXVI (1974), nr. 3—4, p. 248.

un echilibru în privinţa celor trei forme de manifestare a funcţiilor latreutice a cultului, laudă (preamărire), mulţumire şi cerere.

Unitatea şi stabilitatea cultului ortodox contribuie la păstrarea atît a unităţii de credinţă a întregii Ortodoxii, care formează o singură comunitate rugătoare, cît şi a unităţii interne din cadrul fiecărei Biserici naţionale sau autocefale. Ataşamentul şi dragostea credincioşilor faţă de bogatele şi variatele rînduieli stabile ale Bisericii noastre întruchipează statornicia lor în învăţătura ortodoxă, dar şi cea mai înaltă formă de manifestare a rezistenţei lor faţă de orice fel de propagandă sau prozelitism la care nu rareori au trebuit să facă faţă.

Participarea la aceleaşi slujbe şi rînduieli, în acelaşi locaş de închinare, crează şi sporeşte nu numai „unitatea religioasă, ci şi o identitate de simţiri şi mentalitate precum şi simţul de solidaritate şi frăţietate care leagă între ei pe toţi membrii sau adepţii aceleiaşi religii sau confesiuni, nu numai în locaşul de cult, ci şi în afară, în viaţa de toate zilele".[5]

Cultul ortodox, prin unitatea, stabilitatea şi uniformitatea lui, a creat în cadrul Bisericii Ortodoxe Române o puternică unitate de credinţă între fiii ei, care a influenţat şi întărit unitatea lor sufletească, naţională. Orice credincios dintr-o margine sau alta a ţării intrînd în orice biserică românească se simţea „acasă" nu numai pe plan religios, între fraţii de aceeaşi credinţă, ci şi naţional, între fraţii de acelaşi sînge şi neam. De aceea, trebuie amintit de la început, că încercarea sub orice formă de a schimba rînduielile de cult este o tentativă împotriva acestei unităţi plenare dintre credincioşii Bisericii noastre.

1. *Uniformitate şi diversitate liturgică în Biserica veche.*

Primele trei veacuri creştine s-au caracterizat printr-o uniformitate liturgică mai accentuată. Sfînta Liturghie se săvîrşea după o schemă generală fixă şi uniformă, de origine şi autoritate apostolică, susceptibilă însă de modificări de amănunt. Această rînduială, cît şi alte practici de origine apostolică au fost răspîndite de la Ierusalim în tot Răsăritul creştin de către primii misionari, Sf. Apostoli şi ucenicii lor. O mărturie a acestei uniformităţi este faptul că, la 155, Sf. Policarp al Smirnei a putut coliturghisi la Roma cu papa Anicet.[6] În grupa documentelor numite „Rînduieli bisericeşti", care provin din diferite regiuni ale creştinătăţii, se poate constata o consonanţă a rînduielilor prezentate.

Uniformitatea liturgică nu era însă absolută. Exista de la început posibilitatea unor deosebiri de amănunt, aşa de exemplu: dreptul slujitorului de a înălţa rugăciuni la sfinţirea darurilor, cîte putea de multe, dar într-un cadru bine definit, după mărturiile din Apologia I a Sf. Iustin Martirul (cap. 57), scrisă pe la anul 150.[7] Aceasta a dus la înmulţirea numărului anaforalelor euharistice, impunîndu-se cele din metropole, legate de numele unor mari personalităţi, şi care vor sta la baza aşa-numitelor „rituri liturgice surse".

2. *Uniformitate şi diversitate în cultul ortodox.* Aşa cum nu s-a putut realiza o *uniformitate absolută* a cultului în cadrul întregii Biserici creştine, ea nu s-a putut înfăptui nici în cadrul Ortodoxiei. Uniformitatea liturgică n-a fost impusă oficial şi nu este opera cărţii numite Tipic, ci „Tipicul este creaţia şi expresia tendinţei de uniformizare".[8]

La realizarea şi întărirea uniformităţii liturgice, în cadrul Ortodoxiei, au contribuit *cărţile de slujbă,* în manuscrise sau tipărite (de la sfîrşitul sec. al XV-lea). Exemplarele greceşti au constituit modelul şi originalul după care s-au tradus cele slave şi româneşti.

Uniformitatea liturgică în cadrul ritului bizantin priveşte rînduiala slujbelor, textul cîntărilor şi al rugăciunilor, cuprinsul cărţilor liturgice ş.a. Amănuntele proprii şi particularităţile naţionale şi locale existente în cadrul ritualului diferitelor Biserici Ortodoxe nu strică unitatea liturgică a cultului ortodox.

---

5 Diac. Asist, E. Branişte, *Uniformitate în săvîrşirea serviciilor divine,* în rev. „Studii Teologice" II (1949), nr. 9—10, p. 799.

6 *Ibidem,* p. 781.

7 *Apologeţi de limbă greacă,* în col. „Părinţi şi scriitori bisericeşti", 2, Bucureşti, 1980, p. 71.

8 Diac. Asist. E. Branişte, *Uniformitate în săvîrşirea serviciilor divine,* p. 784.

II. *Uniformitatea şi diversitatea liturgică din Biserica Ortodoxă Română*

Pornind de la necesitatea păstrării unităţii în săvîrşirea cultului divin şi de la importanţa ei pentru unitatea Bisericii în general, să examinăm acum situaţia existentă în cadrul Bisericii Ortodoxe Române. Este de netăgăduit faptul că a existat şi există o *uniformitate liturgică* în cultul Bisericii noastre, însă *nu absolută*. Cu toate că este o Biserică cu un teritoriu limitat şi o omogenitate etnică, împrejurările istorice sau condiţiile geografice „au favorizat şi întreţinut influenţe periferice deosebite şi dezvoltări locale sau particularităţi regionale de amănunt, care sînt uneori destul de vizibile şi de importante".[9]

1. *Cauzele diversităţii liturgice.* Între cauzele care stau la baza diferitelor deosebiri de amănunt din cadrul cultului nostru amintim:

a) *Diferitele influenţe străine* venite de la Bisericile Ortodoxe vecine (Rusă şi Greacă) sau din partea confesiunilor neortodoxe (romano-catolici).

b) Diferitele particularităţi locale existente în unele parohii, introduse fie de liturghisitorii bătrîni cu autoritate, fie de credincioşi, cu consensul slujitorilor. Acestea fac ca în unele amănunte ritualul să difere nu numai de la o regiune la alta, ci chiar de la o biserică la alta. „Lupta cu astfel de particularităţi şi tradiţii locale — în cazul cînd unii liturghisitori cu mai multă voinţă şi iniţiativă personală încearcă să li se împotrivească sau să le dezrădăcineze — este de cele mai multe ori grea şi se sfîrşeşte mai întotdeauna cu capitularea preotului şi a Tipicului, iar uneori dă naştere chiar la incidente regretabile între preot şi enoriaşi".[10]

c) Diferitele ediţii ale *cărţilor liturgice,* cu deosebirile lor, au favorizat şi întreţinut, în trecut, diferenţe de amănunt, atît prin inexistenţa, insuficienţa şi lipsa de precizie a îndrumărilor tipiconale, cît şi prin unele particularităţi introduse de diferiţi editori.

d) *Nerespectarea* voită şi conştientă *a rînduielilor tipiconale,* fie prin omisiuni sau prescurtări, fie prin adaosuri, inovaţii, improvizaţii sau chiar impietăţi liturgice, este o altă cauză a diversităţii în săvîrşirea serviciilor divine.

e) O altă cauză a acestor deosebiri este şi *interpretarea abuzivă a principiului „cum vrea cel mai mare"*, lăsîndu-se în unele cazuri dreptul şi libertatea protosului de a adapta rînduiala la necesităţile şi împrejurările momentului şi locului.

f) *Confuzia între slujba cu arhiereu şi cea fără arhiereu* a generat şi ea unele abateri de la rînduiala corectă.[11] La acestea pot fi adăugate şi altele provocate abuziv de interesele materiale ale slujitorilor bisericeşti.

2. *Inovaţiile şi practicile liturgice necanonice şi combaterea lor.*

„În materie de practică liturgică, numim *inovaţie* orice născocire sau invenţie care constituie o abatere de la Tipicul sau regula de slujbă consfinţită de cărţile noastre de cult şi de tradiţia unanimă a Bisericii, o schimbare fie în textul sau formularul rugăciunilor, fie în ceremonial sau ritual. Inovaţie poate fi un rit sau o ceremonie nouă, un adaos de cuvinte în plus faţă de ceea ce scrie în carte, un fel neobişnuit de a proceda într-un moment sau altul din rînduiala slujbei, o... modificare a succesiunii sau ordinei tradiţionale în care sînt înşirate diferite părţi componente ale unei slujbe sau rînduieli, ş.a.".[12]

Inovaţie nu este numai ceea ce se face în plus faţă de ritualul obişnuit, ci şi ceea ce se face în minus, orice omisiune, suprimare sau reducere a rînduielilor tradiţionale de slujbă. Inovaţia este întotdeauna în raport cu Tipicul sau tradiţia unanimă a Bisericii. Oricine se abate de la rînduiala tipiconală este în principiu un inovator.

Tipicul trebuie respectat cu sfinţenie, „pentru că noi avem convingerea şi siguranţa că el este rezultatul sau fructul matur şi verificat al unei îndelungate

9 *Ibidem,* p. 788.
10 *Ibidem,* p. 790—791.
11 *Ibidem,* p. 793—794.
12 Pr. Prof. E. Branişte, *Despre inovaţii în săvîrşirea serviciilor divine,* în „Studii Teologice", VI (1953), nr. 3—4, p. 280.

practici şi experienţe a Bisericii întregi, iar nu al unei singure persoane; el constituie o operă colectivă la care au colaborat toate generaţiile creştine de la început pînă azi, iar formele şi rînduielile de cult prescrise în el reprezintă tot ce a creat mai bun şi mai genial simţirea şi trăirea religioasă de pînă acum, în năzuinţa ei de exprimare. Inovaţiile — adică creaţiile noi sau improvizaţiile individuale în materie de cult — nu pot deci să aducă ceva mai bun sau superior faţă de acest tezaur colectiv al Bisericii verificat şi consfinţit de ea, în care sînt condensate roadele unei practici şi experienţe de viaţă religioasă bimilenară".[13]

Înainte de a enumera şi combate unele din abaterile de la rînduiala canonică care constituie *inovaţii păgubitoare*, trebuie să precizăm că există unele deosebiri care nu sînt atît de periculoase, fiind considerate ca fenomene legate de evoluţia firească şi normală a cultului şi impuse de nevoia de adaptare la condiţiile de timp, de loc, de împrejurări şi de nevoile credincioşilor. Acestea privesc doar problema uniformităţii cultului, nu a integrităţii lui, rămînînd spre rezolvare în sarcina Sf. Sinod.[14]

a) Încercînd să le separăm pe categorii, în funcţie de cauzele care le-au generat, prima categorie de „inovaţii" liturgice sînt cele provenite din *necunoaşterea rînduielilor tipiconale* sau din ignorarea principiilor fundamentale ale cultului. Acestea pot fi considerate mai curînd greşeli, decît inovaţii, ca de exemplu: greşeala protosului-preot, la slujba în sobor, de a împărtăşi el pe ceilalţi preoţi (la slujba în sobor fără diacon) ş.a.

b) O altă categorie de inovaţii o constituie cele *introduse în unele ediţii ale cărţilor liturgice*, cum sînt: binecuvîntarea credincioşilor cu crucea la ecfonisul: „şi să fie milele marelui nostru Dumnezeu..." (Liturghierul de Bucureşti, 1921), închiderea şi deschiderea dverei la alte momente decît cele prevăzute în Tipic, traducerea greşită a unor formule ş.a.

c) Inovaţii „mai periculoase" sînt acelea introduse prin influenţe neortodoxe din afară, care „insinuiază introducerea în cult a unor doctrine străine de învăţătura ortodoxă de credinţă".[15]

De provenienţă *catolică* este practica unor credincioşi de a *îngenunchea* la Sf. Liturghie la rostirea cuvintelor de instituire: „Luaţi mîncaţi..." şi „Beţi dintru acesta toţi...", considerate de catolici a fi cuvintele de sfinţire a darurilor, şi ridicarea lor în momentul rostirii epiclezei, adevăratul moment al prefacerii Sf. Daruri.

Prin influenţă catolică au pătruns şi unele practici bigote şi superstiţioase, ca de exemplu: „lanţul Sf. Antonie" sau postul de marţi, în cinstea aceluiaşi sfînt catolic, Anton de Padova († 1231), confundat de ortodocşi cu Sf. Antonie cel Mare († 356).

Cea mai gravă şi cu cea mai mare arie de răspîndire dintre inovaţiile de origine catolică este *săvîrşirea Tainei Sf. Botez numai prin turnare sau stropire.* Din multă comoditate, la care se adaugă ignorarea adevăratei semnificaţii a Botezului, care este moarte şi înviere împreună cu Hristos (cf. Rom. 6, 3—6), cît şi încălcarea celor mai importante principii canonice (Can. 50 apostolic), unii preoţi săvîrşesc actul botezului prin aceste practici, prevăzute pentru cazuri cu totul excepţionale (caz de urgenţă, de boală, botezul unui matur ş.a.). Spre „motivarea" acestei practici neortodoxe sînt invocate, fără temei, fie obiecţia credincioşilor cărora le-ar fi frică să nu se îmbolnăvească pruncii, fie latura canonică privind validitatea Tainei. Frică nu le este mai întîi credincioşilor, ci celor ce săvîrşesc botezul. Mai gravă este însă pentru un teolog, pe lîngă încălcarea tradiţiei apostolice, neînţelegerea faptului că este o deosebire între o Taină „validă", pe care Biserica o întăreşte prin iconomie, şi între una „completă", săvîrşită după rînduiala consfinţită care exprimă prin act lucrarea lăuntrică a harului Duhului Sfînt.

Mai rare sînt abaterile privind administrarea Tainei Mirungerii cu untdelemn, nu cu Sf. Mir, cît şi refuzul de a împărtăşi pe prunc îndată după botez.

---

13 *Ibidem*, p. 281.
14 Vezi pe larg, *Ibidem*, p. 281—289.
15 *Ibidem*, p. 291.

Tot ca o influenţă catolică, stimulată şi de dorinţa unor slujitori de a scurta rînduiala botezului, este şi *săvîrşirea acestei taine cu apă sfinţită de mai înainte.* Pînă la Conciliul II Vatican, romano-catolicii botezau tot timpul anului cu apă sfinţită la Sfintele Paşti, practică înlocuită cu sfinţirea apei în cadrul fiecărei rînduieli.

Această inovaţie este împotriva prevederilor tipiconale, schimbînd rînduiala tainei prin această omisiune.[16] Apa este sfinţită la botez printr-o rugăciune de invocare, al cărei conţinut este specific acestei taine. Amintindu-se darurile speciale în legătură cu scopul şi efectele tainei, anticipate unele şi în ectenia mare, asupra apei baptismale se rosteşte o întreită invocare, cu caracter de epicleză, şi o întreită exorcizare a ei. Prin sfinţire, apa baptismală şi-a *schimbat finalitatea;* din curăţitoare şi hrănitoare pentru om şi întreţinătoarea vieţii pe pămînt, ea devine în cadrul botezului „apă de izbăvire, apă de sfinţire, curăţitoarea trupului şi sufletului, dezlegarea legăturilor, iertarea păcatelor, luminarea sufletului, baie de-a doua naştere, înnoirea duhului, har de înfiere, îmbrăcăminte de nestricăciune, izvor de viaţă".[17] Cu ce apă sfinţită poate fi înlocuită? Apa botezului se deosebeşte prin *finalitatea sa,* legată de acest act, de apa sfinţită prin „Rînduiala în ziua întîi la femeia lăuză", de aghiasma mică şi chiar de aghiasma mare.

Prin omiterea rugăciunii de sfinţire a apei la botez sînt înlăturate minunatele mijlociri pentru cel ce se va boteza, care arată tocmai efectele sacramentale ale acestei taine: „Arată-Te, Doamne, în apa aceasta şi dă acestuia ce se botează să se schimbe prin ea, să se lepede de omul cel vechi şi să se îmbrace în cel nou... ca fiind împreună sădit cu asemănarea morţii Tale prin Botez, să se facă părtaş învierii Tale..."[18]

Cei care fac uz de această practică „comit nu numai o impietate liturgică, ci dovedesc o totală neînţelegere şi nesocotire a lucrărilor sfinte împreunate cu săvîrşirea tainelor".[19]

În cadrul unui ritual baptismal pot fi botezaţi în aceeaşi apă un număr nelimitat de copii. După încheierea rînduielii, apa, ale cărei efecte sfinţitoare se leagă direct de acel act, îşi consumă finalitatea. Ea nu devine apa dinainte de botez, de aceea se aruncă într-un loc anumit, însă nu mai poate fi folosită la un nou botez. Fiecare rînduială trebuie să cuprindă sfinţirea apei ca pe un element necesar împlinirii scopului ei sacramental.

O altă inovaţie, tot ca influenţă catolică, este obiceiul de a încheia toate slujbele şi serviciile religioase prin rostirea după otpust a rugăciunilor Tatăl nostru şi Născătoare de Dumnezeu. Cu totul străină credinţei şi evlaviei ortodoxe este şi practica de a rosti la sfîrşitul Sf. Liturghii rugăciunea Tatăl nostru pentru diferiţi bolnavi, de atîtea ori cîte solicitări sînt, bineînţeles cu o oarecare contribuţie a solicitanţilor, înlocuindu-se astfel frumoasele şi eficientele molitve pentru cei bolnavi. Menţinerea unei asemenea practici nu e oare o îndepărtare a credincioşilor de rînduielile sacramentale ale Bisericii?

d) O altă categorie de inovaţii o formează *abaterile voite şi conştiente de la regulile fundamentale ale Tipicului,* prin omiteri, schimbări sau adăugiri în cadrul rînduielilor Bisericii. Iată cîteva din acestea:

— Prescurtarea slujbei Utreniei;

— felul de a aduce necorespunzător Sf. Evanghelie la Utrenie, fără nici o solemnitate, sau la căditul de la Doxologie, care şi el este o inovaţie;

— citirea Evangheliei învierii în uşile împărăteşti, neglijîndu-se semnificaţia citirii ei pe latura de miazănoapte a Sf. Mese;

— punerea Sf. Cruci peste Sf. Evanghelie la binecuvîntarea mare;

— proscomidierea numai cu epitrahilul, fără felon;

— citirea Apostolului la strană;

— cădirea la Sfinte Dumnezeule;

---

16 Arhid. Prof. I. Zăgrean, *O practică greşită la săvîrşirea Sfîntului Botez,* în „Mitropolia Banatului" XVI (1966), nr. 4—6, p. 289—293.

17 *Molitfelnic,* Bucureşti, 1984, p. 34.

18 *Ibidem,* p. 34.

19 Arhid. Prof. I. Zăgrean, *art. cit.,* p. 293.

— abuzul de pomeniri la vohodul mare sau introducerea de noi formule;

— rostirea primei părţi a rugăciunii amvonului cu faţa spre credincioşi şi abia partea a doua cu faţa spre Sf. Altar;

— binecuvîntarea credincioşilor cu mîna sau Sf. Cruce la formula: „Doamne mîntuieşte pe cei binecredincioşi";

— primirea de prescuri şi pomelnice la Liturghia Darurilor mai înainte sfinţite;

— sărutarea Sf. Evanghelii şi a Sf. Cruci după împărtăşirea cu Sfintele Taine ş.a.

În legătură cu Sf. Liturghie, cea mai gravă inovaţie este binaţia liturgică. Acelaşi preot săvîrşeşte Sf. Liturghie într-o biserică, fără să se împărtăşească, săvîrşeşte o a doua liturghie în altă biserică şi se împărtăşeşte şi face potrivirea, venind apoi la prima biserică pentru a face şi aici potrivirea Sfintelor Taine. Cu toate aceste încercări de a elimina o dublă împărtăşire, se greşeşte mai întîi pentru că se slujeşte fără împărtăşire, iar binaţia liturgică nu este evitată. Unii slujitori au avut chiar curajul de a lăsa potrivirea Sfintelor pe seama unui credincios, cîntăreţ sau crîsnic.

Iată cîteva din inovaţiile în cadrul rînduielilor Sf. Taine şi a ierurgiilor:

— Omiterea sau reducerea exorcismelor la botez, privînd pe cel ce se botează de pregătirea adecvată, înaintea unirii cu Hristos şi a naşterii lui din nou din apă şi din Duh;

— Spovedirea sredincioşilor numai cu epitrahilul, fără felon, cum este rînduiala pentru o taină. Unii preoţi spovedesc şi pe bărbaţi şi pe femei în Sfîntul Altar;

— Săvîrşirea Sf. Maslu, în cazuri obişnuite, numai cu un preot; săvîrşirea acestei taine după un ritual prescurtat, din lipsă de timp, datorită mulţimii numărului de solicitanţi. Taina Maslului nu este numai o sfinţire a untdelemnului (şi aceasta numai prin trei invocări) şi o ungere solemnă a credincioşilor, ci este o taină care împărtăşeşte harul tămăduitor al trupurilor şi al sufletelor prin toate actele sale. Pericopele biblice, de Apostol şi Evanghelie, nu au un rol catehetic, ci unul sacramental, sfinţitor, deci nu se pot omite sau reduce, iar molitvele care urmează după fiecare Evanghelie sînt rugăciuni de mijlocire pentru primitorii tainei. A opta evanghelie nu există la Maslu! Deschiderea Sf. Evanghelii de către bolnav, pentru a fi citită pericopa ieşită, este mai mult decît o inovaţie, este un act superstiţios, magic. Toate pericopele evanghelice sînt bune şi de folos, nu unele bune şi alte mai puţin bune. Este condamnabilă şi practica notării pe hîrtie a pericopei deschisă de credincios, pentru a o citi el acasă şi a o interpreta cum va şti! Sf. Evanghelie se deschide de către bolnav pentru a se arăta participarea sa, încrederea şi nădejdea împărtăşirii din darurile lui Dumnezeu. Sf. Evanghelie deschisă pe capul bolnavului, după cum se mărturiseşte în molitva citită în acest moment, închipuie „mîna cea tare şi puternică" a lui Dumnezeu, de la care se aşteaptă tămăduirea.

— Greşită este şi practica păstrării părticelei «HS» din Agneţul sfinţit pentru tot timpul anului, spre a se împărtăşi cu aceasta preoţii bolnavi. Sf. Agneţ, prefăcut în Sf. Trup, se îmbibă tot în Sf. Sînge şi se usucă în întregime, pentru că nici o parte din cele patru nu este mai sfinţită decît alta. Din împărtăşania pregătită astfel, se pot cumineca şi credincioşii şi preoţii, în cazuri de urgenţă;

— Citirea cu glas a tot ceea ce scriu credincioşii pe pomelnice, la acatiste sau chiar la Sf. Liturghie, este uneori chiar ridicolă şi scandaloasă.

— Dezgroparea morţilor şi reînhumarea lor cu întreaga rînduială a înmormîntării este o altă inovaţie. În cazuri speciale, la reînhumare se face numai rînduiala parastasului;

— O inovaţie „folositoare" pentru slujitor şi păgubitoare pentru Biserică şi cult este practica de a strînge bani, fără pomelnice, de la credincioşi în momentul cădituluí sau la sărutarea Sf. Evanghelii după citirea ei, fiind folosită această carte sfîntă în loc de „disc".

e) Cea mai periculoasă categorie de inovaţii o constituie *cele legate de credinţe greşite sau superstiţii.* Acestea alterează ortodoxia cultului divin şi atrage osînda asupra săvîrşitorului, cît şi a primitorului. Iată cîteva din acestea:

— Administrarea unor taine celor morţi;

— Împărtăşirea cu Sf. Euharistie a celor în agonie sau chiar morţi este un sacrilegiu împotriva Sfîntului Trup şi Sînge al Mîntuitorului Hristos;

Un adevărat sacrilegiu şi o practică antisocială o constituie botezarea, la 7 ianuarie, sărbătoarea Sf. Ioan Botezătorul, a pruncilor avortaţi, fiind pomeniţi apoi la Sf. Liturghie cu numele de Ioan şi Ioana. Un adevărat simulacru şi o batjocură a Sf. Botez. La cimitir, pe mormîntul familial, se rostesc exorcismele, se face botezul copiilor avortaţi şi dezlegarea femeii care şi-a „omorît pruncul". Este oare aceasta o salvare a femeii şi a pruncului? Este mai curînd o pervertire a conştiinţei celei în cauză şi o „oficializare" a acestui păcat de moarte, care este şi un act antisocial. Pentru ce toate acestea? Cu ce pot fi plătite aceste voite şi conştiente fărădelegi?

Canonul 21 al sinodului de la Ancira, can. 2 al Sf. Vasile cel Mare, can. 71 Trulan şi can. 37 al Sf. Ioan Postitorul, prevăd ca pruncii născuţi morţi să nu fie botezaţi. Dacă aceasta s-a întîmplat din vina mamei, ea va primi un canon de pocăinţă. Conform can. 18 Cartagina „este interzis, de asemenea, botezul copiilor morţi fără a fi fost botezaţi".[20]

— De asemenea, sînt oare salvaţi cei care au trăit în concubinaj şi după moartea unuia li se administrează Taina Cununiei? Cum se poate rosti o rugăciune de binecuvîntare a legăturii dintre soţi, cînd unul este mort?

— Botezarea sau rebotezarea celor bolnavi de epilepsie (uneori în cimitir, la miezul nopţii), pentru a scăpa de această boală sau numai recitirea exorcismelor, pentru a scăpa de chinurile diavolului, constituie tot un sacrilegiu şi o superstiţie în acelaşi timp.

În aceeaşi categorie pot fi incluse şi împărtăşirea în locul unui mort neîmpărtăşit, spălarea sau dezlegarea cununiilor, deschiderea Evangheliei la maslu de către bolnav pentru a i se ghici soarta, înmormîntarea seacă, adică săvîrşirea slujbei înmormîntării cu sicriul gol pentru cei morţi pe front sau înmormîntaţi în alte locuri, spălarea crucii în apă neîncepută pentru a ghici soarta bolnavului (dacă apa face băşicuţe, bolnavul moare, dacă nu, trăieşte), descoperirea unor răufăcători de către un copil privind în timpul Sf. Liturghii într-un vas mare cu apă, în care s-a introdus Sf. Cruce, aşezat în tinda bisericii; rostirea unei molitve pentru cei ce au spălat un mort ş.a. Negăsind în molitfelnic asemenea rînduieli, „slujitorii în cauză sînt nevoiţi ori să le inventeze, ori să denatureze unele rugăciuni şi slujbe, adaptîndu-le la cazurile respective".[21]

Păgubitoare pentru cult şi pentru credincioşi sînt însă şi practicile superstiţioase săvîrşite, în anumite locuri, cu trupurile celor morţi.

În legătură cu rînduielile de cult, se practică de unii slujitori deschisul cărţii, fie ea pravilă sau altă carte, pentru a ghici viitorul sau a recomanda modul ieşirii din necaz, totul însă pe bună plată. Greşesc însă şi acei preoţi care săvîrşesc anumite slujbe comandate de credincios, după indicaţiile „prăvilarului".

III. *Atitudinea Bisericii şi a preoţimii faţă de diversitatea liturgică şi inovaţiile din cult*

Biserica Ortodoxă Română, prin forul său suprem de conducere, Sfîntul Sinod, s-a preocupat permanent de menţinerea unităţii şi uniformităţii în cadrul cultului. Iată cîteva din aceste preocupări:

1. *Tipărirea şi retipărirea de cărţi de cult uniformizate.* Pînă în prezent au fost revizuite şi retipărite toate cărţile de strană (Mineie, Triod, Penticostar, Octoih, Ceaslov, Acatistier, Catavasier, Psaltire ş.a.), care cuprind texte şi îndrumări tipiconale uniforme. Noile ediţii ale Liturghierului şi Molitfelnicului au avut în vedere acest fapt de a prezenta rînduieli şi îndrumări uniforme. În plus, la păstrarea unităţii cultului va contribui noua ediţie sinodală a Tipicului bisericesc (Bucureşti, 1976).

---

20 Pr. Prof. E. Branişte, *Liturgica specială pentru institutele teologice*, Bucureşti, 1980, p. 357.

21 Idem, *Despre „inovaţii" în săvîrşirea serviciilor divine, art. cit.*, p. 297.

2. S-a urmărit și se urmărește constant *pregătirea uniformă a elevilor și a studenților teologi*, viitorii preoți, în școlile de pregătire teologică.

3. Publicațiile bisericești oferă lămuriri și îndrumări tipiconale uniforme, pentru diferite cazuri, la solicitarea diferiților slujitori sau credincioși.

4 Cursurile de îndrumare preoțească, cît și cursurile de scurtă durată oferă bune prilejuri de slujire uniformă, de discutare și condamnare a inovațiilor liturgice.

5. Biserica, în cazuri deosebite, a luat și va lua măsuri canonice de pedepsire a celor care încalcă voit rînduielile sfinte ale cultului nostru.

Ce atitudine trebuie să ia preoțimea față de actele de denaturare a cultului divin și prin ce metode se poate păstra și întări uniformitatea în săvîrșirea celor sfinte?

1. Mai întîi de toate, preotul ortodox trebuie *să iubească și să prețuiască rînduielile Bisericii*, ca pe niște tezaure sfinte prin care se împărtășește harul și binecuvîntarea lui Dumnezeu. Cultul divin nu poate deveni un teren de experiență la dispoziția slujitorilor. Un preot pătruns de bogăția de semnificații a cultului ortodox va explica credincioșilor realismul cultului, lucrarea tainică și sfințitoare a acestuia.

2. Prima îndatorire a slujitorului, izvorîtă din dragostea față de rînduielile de cult, este de a *săvîrși cu multă corectitudine* și cu pietate toate slujbele Bisericii. Fiecare act din cadrul slujbei își are contribuția sa la semnificația și efectul sfințitor al acesteia. Omiterea unui act este o sărăcire, iar adaosul este o schimbare a scopului și eficienței rînduielilor de cult.

Rînduielile de cult nu trebuie săvîrșite fără *carte liturgică*, ea constituind ghidul și îndreptarul preotului, care nu-l lasă să greșească. Pentru întărirea unității și a uniformității în cadrul cultului, este recomandat să se folosească edițiile cele mai noi sau să se facă îndreptările după aceste ediții.

3. Trebuie, de asemenea, să se folosească Tipicul bisericesc, ediția Sf. Sinod, care a fost trimis fiecărei parohii.

4. În cazuri de nedumeriri privitoare la cult, slujitorii Bisericii trebuie să ceară lămuriri celor competenți.

5. Inovațiile care ating învățătura de credință a Bisericii și considerate a fi „tradiție locală" trebuie să fie înlăturate, iar cele cu caracter de superstiții, condamnate.

6. Frații slujitori trebuie să se ajute și să se îndrepte unul pe altul, avînd ca dreptar rînduiala tipiconală pe care nu o poate nimeni contesta. Conlucrarea directă sau tacită la aceste abateri este o mare și condamnabilă greșeală.

Toți slujitorii Bisericii noastre au sfînta îndatorire de a păstra și administra nealterate rînduielile de cult, păstrîndu-se prin acestea unitatea spirituală dintre preot și credincioși, unitatea de credință, integritatea învățăturii dogmei ortodoxe și chiar unitatea panortodoxă. Numai astfel putem reda cultului nostru strălucirea și frumusețea lui cea dintru început.

Pr. prof. Dr. *Liviu Streza*

SFÎNTUL GRIGORIE DE NYSSA ADMIRATOR AL CREAŢIEI

Cînd ne gîndim că însuşi Sfîntul Vasile cel Mare vorbeşte în cîteva epistole de ale sale[1] despre „lipsa de experienţă" şi despre „naivitatea" fratelui său şi cînd mai ţinem seama şi de declaraţia sa (ep. nr. 13), în care afirmă că despre sine nu poate spune „nimic deosebit", am putea fi duşi cu gîndul că acest „părinte al misticei creştine" (cum l-au categorisit pe Sfîntul Grigorie de Nyssa doi din cei mai cunoscuţi cercetători ai spiritualităţii patristice)[2] ar fi fost o figură cu totul retrasă din viaţa Bisericii, un spirit îngust care n-ar fi avut nici o preocupare practică şi nici n-ar fi preţuit, cum s-ar fi căzut, realităţile vii ale creştinătăţii. Se mai ştie apoi că pentru viaţa şi spusele sale Sfîntul Grigorie de Nyssa a fost taxat încă din secolul VI drept „cel mai profund şi cel mai greu de înţeles dintre scriitorii creştini".[3]

Scrisul său se caracterizează, mai mult decît al oricăruia, printr-un limbaj filosofic, cu citaţii multe din Platon, din Plotin, din cugetătorii stoici, şi, desigur, din Filon de Alexandria şi din Origen, încît, dat fiind că a trăit în vremea marelui retor păgîn Libaniu, cu care şi stă în corespondenţă, li s-ar fi părut chiar unui teolog din cei mai serioşi cum a fost Nain de Tillemont († 1698), că „scrisul său ar avea mai multă asemănare cu Platon şi cu Aristotel decît cu oricare scriitor creştin",[4] ba chiar şi în veacul nostru cercetători ca germanul C. Gronau[5] şi americanul N. F. Cherniss[6] afirmau, cel dintîi că „imitarea scrierilor platonice poate fi urmărită în scrisul episcopului de Nyssa cuvînt cu cuvînt", iar celălalt, că „interesul Nyssanului s-a îndreptat mai mult spre filosofie şi beletristică decît spre teologie creştină".

Ori adevărul e cu totul altul. După cum spunea acum 11 ani patrologul german Hovon Campenhausen,[7] viaţa şi opera Sfîntului Grigorie de Nyssa au fost acelea ale unui „savant, care e drept că a trăit ca un călugăr", dar a fost printre scriitorii cei mai deschişi sufleteşte faţă de problemele multiple ale veacului său, căci e poate „cel mai multilateral teolog al veacului său, cunoscînd, între altele, şi ştiinţele naturii şi medicina, depăşind chiar şi pe fratele său în temeinicia şi deplinătatea ştiinţei". După cum mărturiseau doi dintre cei mai temeinici cercetători Jean Daniélou şi Hans Urs v. Balthasar „Grigorie a aflat în cultura filosofică în primul rînd cadru de cugetare, care i-a ajutat să-şi exprime experienţa sa mistică, iar în al doilea rînd cultura sa filosofică i-a dat posibilitatea de a lega mistica sa de concepţia dogmatică a Logosului care îndumnezeieşte sufletul prin viaţa sacramentală, idee care va rămîne permanent în Biserica răsăriteană aşa cum o vom reîntîlni

---

1 Sf. Vasile. *Epistolele* 58 şi 215.

2 Marcel Viller şi Karl Rahner: *Aszese und Mystik in der Väterzeit*, Freiburg, i. Br., 1939, p. 133—141.

3 Gheorghe de Pisidia: *Scrieri*, Migne, P.G., 92, 1649.

4 Memoires XI, 610.

5 De Basilio, *Gregorio Nazianzeno Nyssenoque imitatoribus*, Göttingen, 1908, p. 2.

6 *The Platonism of Gregory of Nyssa*, Berkeley (California), 1930, p. 4.

7 *Griechische Väter*, ed. V, Stuttgart, 1977, p. 115—116.

la Nicolae Cabasila".[8] În această privință cea mai corectă părere despre cugetarea Sfîntului Grigorie e aceea că el avea „totdeauna un ochi deschis față de lumea din afară, un interes viu față de o concepție creștină și față de universul concret cu toate problemele lui fizice, fiziologice și medicale inclusiv".[9] De aceea avea dreptate Ch. Puech, alt patrolog de frunte, să spună că în afară de Origen, dintre toți părinții Bisericii, Grigorie s-a arătat sub toate raporturile cel mai înzestrat și mai indicat a face sinteza între bunurile culturale ale antichității și între concepția creștină, căci nimeni n-avea ca el atît de dezvoltat „gustul cercetări științifice, potrivit căruia trebuie dată satisfacție atît cerințelor rațiunii, cît și celor ale inimii și că-i legitim să asociezi credinții bazată pe Scriptură și pe Tradiție o explicație rațională a lucrurilor, care totuși nu trebuie să se laude că le împinge dincolo de limitele în care rațiunea omenească rămîne în chip necesar neputincioasă".[10]

Am văzut în unul din studiile noastre anterioare[11] cum și-a arătat Sfîntul Grigorie interesul pentru arhitectură, dovedind chiar originalitate și inventivitate, atît în concepție, cît și în calculele de amănunt. În cele ce urmează aici ne vom referi de mai multe ori, la diferite alte aspecte din cugetarea lui spre a confirma aceste afirmații.

Dar mai întîi iată cum își exprima chiar Sf. Grigorie însuși părerile într-una din cele mai mistice din lucrările sale „viața lui Moisi": „Există și ceva din cultura din afară, adică în cea materială și care nu trebuie respinsă de la însoțirea cu noi creștinii, spre nașterea virtuții. Căci filosofia naturală ar putea să-i fie vieții mai înalte soție și prietenă, ori părtașă de viață, dacă cei născuți din ea nu aduc cu ei ceva din întinăciunea de alt neam".[12]

Călăuza în virtute poruncește să se țină seama și de morala naturală, de geometrie, de astronomie și de logică„ precum și toate cîte se studiază de cei din afara Bisericii", ni se spune în alt loc.[13]

În legătură cu diversificarea preocupărilor omenești, Sfîntul Grigorie se exprimă în modul următor „cine s-a pregătit pentru prelucrarea aramei, acela nu poate avea pretenția că va putea lucra corect croitoria, după cum nici cel care a învățat să țese nu poate ajunge retor sau geometru".[14]

Desigur „în timpul cît zăbovim în științele din afară, se spune în aceeași „viață a lui Moisi", se cade să nu ne despărțim de laptele Bisericii".[15]

Cuvinte asemănătoare folosește Sf. Grigorie și despre alte îndeletniciri omenești. Despre *arta zugrăvitului* și încă despre cea a zugrăvitului în mozaic, Sf. Grigorie ne-a lăsat pagini impresionante. Se cunoaște pasagiul din cuvîntarea „Despre dumnezeirea Fiului", în care declară: „ori de cîte ori mă uitam pe zidul Bisericii, privind scena cu jertfa lui Isaac (de către Avraam) nu puteam să nu rămîn necopleșit pînă la lacrimi de măreția semnificației ei pentru mîntuirea sufletelor noastre".[16]

Nu știm dacă scena aceasta va fi fost privită de Sf. Șrigorie pe zidul octogonului construit de el în orășelul Nyssa, unde își avea scaunul episcopal. E sigur însă că, o descriere asemănătoare întîlnim și în panegiricul închinat Sf. Teodor Tiron, ale cărui moaște se aflau în Biserica din Amasea Pontului, unde Sfîntul Grigorie mergea adeseori în pelerinaj, ca și la Biserica celor 40 de Mucenici din Sebasta Armeniei, despre care ni s-au păstrat trei cuvîntări ale Sfîntului Grigorie

8 J. Danielou. *Platonisme et théologie mystique*, Paris, 1944; H. Urs v. Balthasar: *Présence et pensée, étude sur la philosophie religieuse*, Paris, 1942.

9 O. Bardenhewer: *Geschichte der kirchlichen Literatur*, III (Freiburg i.Br.), 1923, p. 191.

10 Aimé Puech: *Histoire de la littérature greque chrétienne*, III, Paris, 1930, p. 401.

11 Prof. T. Bodogae, *Sfîntul Grigorie de Nyssa despre arhitectura bisericească*, în „Mitropolia Ardealului".

12 În „Părinți și scriitori bisericești", vol. 29, p. 46.

13 *Despre facerea omului*, cap. 12, ed. Oehler, 64.

14 *Epistola* 17, 24—25, ed. Pasquali.

15 *Ibid.*, p. 40.

16 Migne, P.G. 46, 572.

și una a Sfîntului Vasile cel Mare. Iată ce spunea Sf. Grigorie în panegiricul lui ținut în Amasia: „sfintele moaște ale mucenicului Teodor, sînt așezate într-un frumos și spațios templu dumnezeiesc, în care nu știai ce să admiri mai mult: lărgimea și măreția podoabelor în care era așezat sicriul sau postamentul din lemn pe care meșterul l-a știut prelucra atît de minunat încît se lua la întrecere cu piesele sculptate și cu plăcile de mozaic, cu ajutorul cărora pictorul și-a exprimat în culori tot farmecul artei sale, înfățișînd în mai multe tablouri întreagă istoria chinuirii martirului, răbdarea, durerile și cuptorul cu foc prin care pictorul a adus sub formă omenească expresia de adevărat luptător pentru Hristos. În felul acesta se poate reconstitui, ca într-o carte, toată istoria vieții sfîntului. Și, de multe ori, pictura unor astfel de scene mute dau mai mult folos închinătorilor decît dacă ar fi fost scrise în cuvinte. Ba nici chiar scene reprezentate pe pavajul Bisericii nu sînt lipsite de expresie".[17]

Iar ca o dovadă că Sf. Grigorie avea gust și pentru puterea de expresivitate prin *pictura în mozaic*, să reținem observarea următoare din „cuvîntarea la Exameron": [18] *„Cînd a fost vorba de crearea lumii întregi, înainte de a se fi arătat cum au fost create singuraticele făpturi, totul era încă în întuneric pentru că încă nu se arătase strălucirea focului, care era ascuns sub particulele materiei. Căci, după cum pietrele de mozaic nu sclipesc și nu vibrează atîta vreme cît stau ascunse, cu toate că au putere lucitoare, strălucind în chip firesc, — în schimb, cînd le așezi alături de celelalte materiale parcă ar produce foc sau ca și cum ar ieși scîntei din ele... înainte focul abia dacă mocnea..."*

Dar ca un spirit cu adevărat umanist, despre care ai impresia că se simte răspunzător față de întreaga lume creată, Sfîntul Grigorie are o adevărată slăbiciune față de *meșteșugul doftoricesc*. Astfel în prima omilie „Despre fericiri" dînsul spune că „în medicină multe din leacurile greu de aflat rămîn ineficiente pentru cei care nu le cunosc, pînă nu auzim de la doftori la ce folosesc".[19] Iar în cuvîntul al LV-lea la „rugăciunea domnească", făcînd aluzie probabil la Hipocrate sau Galen părinții medicinei, el zice: „Am auzit pe cineva priceput în meșteșugul doftoricesc privitor la sănătate, explicînd cu temeiuri naturale că ceea ce se spune în aceste cuvinte nu e fără folos nici pentru sănătatea sufletului. El spunea că abaterea vreuneia din stihiile din noi de la măsura ei cumpătată e începutul și pricina nașterii unor patimi. Și că, dimpotrivă readucerea celor mișcate în chip greșit la lucrarea lor cea după fire aduce vindecare".[20] Iar în ce privește influențarea reciprocă între suferințele sufletești și cele trupești, precum și referirea deasă la unele prescripții medicale, Sfîntul Grigorie s-a dovedit impresionant de familiarizat cu problemele medicinii nu numai în tratatul său „Despre facerea omului",[21] ci pînă și în tratatul „Despre feciorie", unde face o comparație între problemele medicinii și cele ale dreptului.[22] Nici nu e de mirat, deci, că s-au scris cîteva studii speciale în legătură cu familiarizarea Sfîntului Grigorie cu medicina.[23]

Găsim la el și interes pentru *studiul filologiei* propriu-zise. Astfel în „Comentar la Cîntarea Cîntărilor", în omilia a V-a, citim următoarele: [24]*„Căprioara închipuie privirea ageră a Celui ce supraveghează toate. Căci se spune că animalul acesta vede uimitor de pătrunzător și de la această lucrare își are și numele grecesc (dorkas), iar a vedea pătrunzător e tot una cu a privi. De aceea și Dumnezeu,*

---

17 Panegiric dedicat Sf. Teodor. Migne, P.G. 46, 737.

18 Tradusă de noi în manuscrisul prevăzut să apară în curînd.

19 În traducerea păr. prof. D. Stăniloae, în colecția „Părinți și scriitori bisericești".

20 În aceeași colecție, vol. 29, 431.

21 Întreg capitolul XXX al acestui tratat dovedește largi cunoștințe privitoare la anatomia și fiziologia omului, iar în celelalte capitole e vizat însuși doctorul Galen, mai ales cu rolul ficatului în organism.

22 Cap. 3, 20, ed. M. Aubineau, col. „Sources chrétiennes", vol. 119, p. 301.

23 N-am putut folosi studiul lui M. G. Keenan: St. Gr. of Nyssa and the Medical Profession, în „Ball. of the History of Medicine", 15 (1944) Baltimore, p. 150—161.

24 În aceeași colecție, p. 175.

Cel ce supraveghează toate, are numele grecesc „theos" de la expresia θεαομαι idee pe care Sf. Grigorie o va fi împrumutat din dialogul Kratylos a lui Platon, în care se vorbește despre ființele care aleargă (thein), așa cum aleargă căprioara.[25]

În limbajul său plin de imagini, Sfîntul Grigorie dovedește adeseori interes pentru *agricultură* și pentru *viața la țară*. În retorica sa nedesmințită, el descrie poetic creația universului. „Și era pămîntul plin de tot felul de frumuseți naturale, înflorind și rodind nesilit, livezile fiind pline de toate bunătățile, vîrfurile colinelor, vîlcelele și chiar povîrnișurile cele mai prăpăstioase erau pretutindeni acoperite cu verdeață și cu tot felul de pomi și de copaci, cu toate că abia de curînd își făcuseră apariția pe pămînt. Păsările și tot felul de viețuitoare zburau și mișunau vesele prin văzduh, săltînd și alergînd cu bucurie spre cuiburile și adăposturile lor, potrivit poruncii lui Dumnezeu, trăind în pace și cu prietenie ca și cum s-ar fi cunoscut de mult".[26]

Făcînd un pas mai departe, de astă dată într-o ambianță tot așa de prietenoasă, dar aflîndu-se însoțit și de prezența omului, Sfîntul Grigorie descrie în prima omilie „Despre inscripțiile psalmilor", în următoarele cuvinte fericirea paradisiacă a creației: „Am auzit pe un înțelept zicînd despre firea omenească cum că omul este un microcosmos,[27] un univers mic, dar care conține în sine toate elementele universului mare. Iar ordinea acestui univers este ca o armonie muzicală, care se armonizează pe sine însăși într-o succesiune și într-un ritm alcătuite din multe și diferite elemente, care consumă cu ea însăși fără să iasă niciodată din simfonie, deși se observă o mare varietate între lucrurile existente luate fiecare în parte. Căci, precum se întîmplă cu plectrul celui care potrivește și scoate cîntecul din felurimea notelor, în așa fel încît dacă ea este în armonie, nu se produce nici o stridență, tot astfel și concepția despre această armonie din univers se bazează pe diferite elemente, care se pot observa unul cîte unul în lume și care prin ritm și ordine imuabilă dau armonie părților față de întreg. De aici, rezultă melodia plină de armonie a lumii. Dacă, deci, alcătuirea lumii este o armonie muzicală, al cărei Meșter și Ziditor este Dumnezeu, după cum zice Apostolul (Evr. 11, 10) și dacă omul este un microcosmos și el însuși a fost alcătuit după chipul Celui care a făcut și lumea întreagă, atunci ceea ce rațiunea noastră contemplă în universul mare, tot același lucru îl vede și în microcosmos, întrucît, potrivit logicii, o parte din întreg este la fel cu întregul. Căci, după cum într-un ciob de sticlă se poate vedea soarele întreg, apărînd ca într-o oglindă, atîta cîtă o îngăduie puțina strălucire a sticlei, tot așa și în lumea mică, adică în om, se poate observa toată melodia armonioasă din univers".[28]

Inspirîndu-se din *„Fiziologul"* naturaliștilor antici, Sfîntul Grigorie explică, în legătură cu dorința fierbinte a cerbului de a-și potoli setea (de care vorbește psalmul 41), de ce spre a-și potoli gîtlejul el înfulecă cu pasiune ierburile calde și usturătoare pe care și-au lăsat urmele șerpii otrăvitori, bine știind că umezeala izvoarelor îl înlătură curînd orice primejdie de moarte.[29] Imaginea acestei dorințe fierbinți după unirea cu Dumnezeu formează într-un fel canavaua pe care se urmează întreaga concepție teologică a Sfîntului Grigorie, prin care omul se dorește cu toată puterea să cunoască pe Cel care l-a creat. Și aici nu-i vorba doar de un intelectualism împrumutat de la cugetătorii antici, mai ales stoici și platonici, cum

25 Platon, Kratylos 397 d (ed. Noica).

26 Despre facerea omului, cp. 1.

27 Înțeleptul de care vorbește Sf. Grigorie este, desigur, Platon cu viziunea din dialogurile sale, Kratyl, 405, d. Statul 531 a; dar și la Aristotel, Polit. 7, 15.7; Cel. 2.9.3. Nu degeaba pictorii bisericilor noastre din Bucovina au înțeles să pună la un loc pe acești filosofi, care vorbeau despre armonia universală. Dintre scriitorii creștini primul care și-a însușit această viziune a fost Origen în „Filocalia" sa, în traducere românească, paginile 314, 342 etc.

28 Citate luate mai ales din omilia I, paginile 30, 32 (citam după ediția critică a operelor Sf. Grigorie, W. W. Jaeger, Gr. Nysseni, Opera (G.N.O.) vol. I.

29 Idem, p. 39. Aceeași imagine a cerbului însetat o găsim și în omilia „Despre profesiunea creșt." și în alte scrieri ale sale.

credea Walther Völker,[30] ci de însuși idealul de desăvîrșire morală, pe care el îl vede realizabil în primul rînd printr-o viață sacramentală în care preoția și Sfintele Taine sînt căile proprii pentru realizarea ei.

Despre frumusețea morală a acestei viziuni creștine, Sfîntul Grigorie presară în toate scrierile sale afirmații impresionante. „Frumusețea din lumea văzută pregătește intrarea spre lumea nevăzută și mai presus de simțuri", se spune atît în tratatul „Contra lui Eunomie"[31] în „Comentarul la Eclesiast"[32] și în „Cuvîntarea în cinstea lui Grigorie Taumaturgul",[33] cît și în tratatul „Despre suflet și înviere"[34] și în „Explicarea apologetică la Exaimeron".[35] Și aceasta pentru simplul motiv că „de cîte ori vedem un costum ne ducem cu gîndul la croitorul care l-a lucrat; după vapor știm cam ce fel de meșter a fost cel care l-a construit și după edificiu ne dăm seama ce fel de zidar a fost cel care l-a ridicat".[36] După măsura în care am reușit să ne apropiem viața de strălucirea frumuseții celui dintru început, în aceeași măsură vom și ajunge să gustăm din fericirea ori din osînda cea veșnică".[37]

Asemeni unui suflet cu sensibilitate de poet creștin îl auzim parcă și azi pe Sfîntul Grigorie: „Să ascultăm ce grăiește către Biserică Mirele Bisericii, care nu a venit încă înlăuntrul zidului: Scoală-te și vino iubita mea. Iată iarna a trecut, ploaia s-a dus, s-a depărtat, florile s-au ivit, vremea plivirii a sosit. Glasul turturelei s-a auzit, smochinul și-a scos mugurii. Viile noastre înfloresc, au dat miros. Cît de fermecător ne descrie frumusețea primăverii, Făcătorul primăverii, către Care zice David: vara și primăvara Tu le-ai făcut pe ele (Ps. 73, 17). Dezleagă Doamne tristețea iernii spunînd că a trecut apăsarea ei precum și tristețea ploilor... Căci ce altceva vrea să spună aceste vorbe decît că odinioară omenirea era înghețată de gerul închinării la idoli, firea cea de bun neam a oamenilor fiind prefăcută în firea lucrurilor nemișcate, cărora le slujea?[38] Ce minunat descrie el această primăvară a sufletului"[39] și cît de sumbru evocă „tristețea adusă de păcatele noastre"![40] „Ce vedere mai frumoasă poate pregăti cineva, care să întreacă pe aceea a unui șir lung de meri înfloriți dacă toți acești meri ar însemna tot atîtea virtuți?", spune el în alt loc.[41]

Într-un pasaj semnificativ din cuvîntarea „Despre pruncii răpiți de timpuriu"[42] Sfîntul Grigorie scrie: „Dacă și cel care a văzut nu numai spicul de grîu din lan și vlăstarul pornit dintr-un pom, ci și strugurele în pîrgă precum și orice altceva care ne vorbesc despre frumusețea toamnei timpurii, fie că acestea privesc pomii înfloriți ori plini de roadă ori chiar și iarba, care crește parcă singură de la sine sau și muntele care-și înalță coama de ai crede că vrea s-ajungă pînă la stele ori izvoarele care țîșnesc din cine știe ce crăpături de stînci, în sfîrșit, mările care culeg apele din toate rîurile, — toate acestea cum să nu-ți dea să înțelegi că toate au fost anume așa rînduite ca să fie spre folosul nostru? Și cum să nu înțelegem că, în afară de preocupările și disciplinele prin care se încurajează virtutea, chiar și științe ca geometria, astronomia și cunoașterea adevărului cu ajutorul aritmeticii sînt tot atîtea ramuri ale științei desăvîrșirii?"

Ținînd seama așadar, de toate aceste lucruri, chiar dacă stilul folosit de Sf. Grigorie e influențat de sofistica vremii, care face să fie îngreunat de multe aticisme și de retorism, prin care fraza e adeseori prea greoaie, prea încărcată și fără

30 Gregor von Nyssa als Mystiker, Wiesbaden, 1955, prefață.
31 Gregor v. Nyssa, Opera (prescurtat G.N.O.) I, 244—245.
32 G.N.O.V., 280.
33 Migne, P.G. 46, 901.
34 Migne, P.G. 46, 27.
35 Migne, P.G. 44, 69.
36 G.N.O. I, 22; Migne P.G. 46, 24—25; de infantibus, Migne P.G. 40.181.
37 Cuvînt catehetic VI, 24; Cînt-C-nt.1, de infantibus, Migne, 40, 162.
38 Omilia V-a la Cîntarea Cîntărilor, trad. păr. D. Stăniloae, p. 177.
39 Ibidem, p. 181.
40 Ibid. p. 180.
41 Ibid., p. 168.
42 Migne, p. P.G. 46, 181.

farmec,[43] totuşi nu poţi să nu constaţi că în dosul tuturor acestor influenţe nu poţi să nu admiri adîncimea cugetării şi a convingerii religioase.[44] Şi fiindcă, altă dată am putut aprecia inventivitatea lui ca arhitect, găsim potrivit să publicăm în continuare una din epistolele sale, cea de a XX-a, care într-un fel este un gen de „ecfrază", din care cei mai noi cercetători găsesc că în istoria Bisericii creştine şi a literaturii bizantine obiectul acestor descrieri erau fie prezentarea unor personalităţi deosebite ori a unor acţiuni războinice pe uscat ori pe mare, fie descrierea unor anumite epoci, a unor localităţi deosebite ori, în fine a unor evenimente ori a unor serbări specifice. Dacă epistola XXV, prin care Sf. Grigorie îşi afirma cunoştinţele privitoare la arhitectura bisericească se poate încadra în grupa a doua, credem că descrierea sau ecfraza pe care o încearcă el în epistola a XX-a se încadrează, aşa cum afirmă şi H. Hunger,[45] în categoria ecfrazelor topografice din grupa a IV-a după clasificarea lăsată de retorul Menandru (sec. II).

Înainte de a reproduce în traducere această epistolă cităm cîteva fraze dintr-o altă epistolă, cea de sub No. X, rămasă tipică pentru tonul poetic al scrisului Sfîntului Grigorie,[46] dar a cărei sensibilitate creştină nu-i mai puţin semnificativă.

„Care poate fi acea floare atît de graţioasă din anotimpul primăverii, care sînt dintre păsările cîntătoare cele mai suave glasuri şi care e zefirul cu adierile cele mai blînde şi mai liniştite încît sînt în stare să potolească şi valurile învolburate ale mării? La fel, care e acel cîmp atît de plăcut, acel ogor atît de verde şi care rodeşte atît de îmbelşugat şi ale cărui spice sînt atît de grele? Care-i podgoria cea mai fermecătoare şi mai mîngăiată de vînt abia ascunzîndu-şi printre frunze chiorchinii încărcaţi, — ei bine, ce sînt toate acestea faţă de acea primăvară duhovnicească izvorîtă din razele Dumnezeirii celei aducătoare de pace, încît prin lumina epistolelor ce ne-ai trimis, ne-ai înveselit viaţa, alungînd tristeţea din inimele noastre?"

Se ştie că Otrei , episcopul Melitinei, căruia i se adresa Sf. Grigorie în epistola X, a fost, alături de Sf. Grigorie de Nyssa şi de Heladiu al Cezareii Capadochiei, unul din cei trei episcopi chemaţi de sinodul II ecumenic să certifice ortodoxia multor ierarhi compromişi în timpul luptelor ariene. La rîndul său „scolasticul" Adelfii, căruia i s-a adresat în epistola XX, era un „studios", un umanist ca şi Sf. Grigorie de Nyssa. De el aminteşte şi Sfîntul Grigore de Nazians în epistola sa cu nr. 204. Iată textul ei:

„Epistola aceasta ţi-am scris-o tocmai de lîngă altarul binecuvîntat al Vanoţilor, dacă nu cumva greşesc pomenind şi eu acest nume dat meleagurilor de localnici de pe aici. Vorbesc de o nedreptate pentru că prin numele ce i s-a dat, el nu ne duce cu gîndul la ceva fermecător şi pentru că, cu toată frumuseţea acestei regiuni, se spune că ea nu s-ar putea lăuda că face parte din Galaţia, deşi la o privire cît de cît atentă ea ni se arată că e într-adevăr plăcută şi atrăgătoare. Căci ceea ce am văzut aiurea cu ochii mei şi pe care destui alţii le-au privit şi le-au popularizat prin descrieri speciale şi prin unele povestiri istorice de demult m-au făcut să cred că sînt o nimica toată faţă de ceea ce văd aici, la voi. E nimic însuşi Heliconul,[47] simple scornituri „insulele fericiţilor",[48] o nimica toată cîmpia Sikionu-

43 L. Meridier: L'influence de la seconde sophistique sur l'oeuvre de Greg. de Nysse, Rennes, 1906, 15.

44 J. Qästen: Initiation aux Pères, vol. III, Paris, 1963, p. 366.

45 H. Hunger: Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner, München, 1978, vol. I, p. 116.

46 Tradusă după textul original publicat de G. Pasquali, în colecţia „G.N.O.", VIII, 1, p. 68—72.

47 Sub acest nume e cunoscut în vechime un munte întortochiat, sediu al muzelor, fie în Beoţia, fie în nordul Macedoniei, Menandru: Rhetorica II, 432; 7, 30.

48 Hesiod 170. Pentru prima oară aminteşte de „insulele feriţilor" Herodot Istorii III, 26 cu gîndul la marea Oază din apropiere de Teba Egiptului, care e o adevărată fericire în mijlocul deşertului libian. Mai tîrziu, sub acest nume s-a generalizat ca locaş al fericiţilor, un fel de rai pămîntean, dar Pomponiu Mela şi Diodor Siculus îl localizau în unele insule ca Tenedos, Creta, Cipru. Migne, P.G. 46, 1080.

lui,[49] *poveşti înflorite pînă şi istoriile şi descrierile privind fluviul Peneion*[50] *şi valea Tempe cea din Tesalia*[15] *bogată în ape care trec peste ţărmuri? Căci ce frumuseţe ne pot arăta fiecare din localităţile pomenite faţă de cele pe care le întîlnim în Vonota? Iar dacă ar căuta cineva în ce constă farmecul şi eleganţa ei naturală, unul ca acela nici într-un caz n-are lipsă să inventeze vreo superioritate artificială, ba chiar şi dacă ar fi vorba de vreo frumuseţe produsă de fantezia omenească, ei bine! chiar şi din acestea sînt destule, aş putea spune chiar multe, cele prin care frumuseţile firii din aceste locuri va birui şi atunci neajunsurile firii. Iar cele pe care — fără să mai fie de lipsă de vreo pregătire artificială — ţinutul vostru le poate oferi de la sine, înfrumuseţînd pămîntul, sînt următoarele:*

Jos, fluviul Halis,[52] *ale cărui ţărmuri sînt un adevărat farmec al regiunii, sclipeşte şerpuind ca o fişie de aur dealungul întinselor semănături date în pîrgă, întipărind parcă şi mai mult, prin curgerea lui, roşieticul de toamnă. Deasupra văii un munte masiv şi plin de vegetaţie se întinde departe pînă spre mare, acoperit pe ambele versante cu stejari vrednic de a-şi găsi un lăudător ca Homer mai mult decît acel Nerit din Itaca,*[53] *despre ai căror codri ne spune poetul că sînt măreţi şi-şi freamătă cu mîndrie frunzele. Coborînd în jos pe toată coasta muntelui şi pînă la piciorul lui, terasele lungi cu lanuri de grîu acoperă în chip firesc tot restul din suprafaţa muntelui. Mai jos, cît vezi cu ochii se întind podgorii atît pe colinele din faţă, cît şi în lături, ba chiar şi la poalele muntelui, îmbrăcînd parcă un covor verde tot ţinutul din faţa ochilor.*

Frumuseţea peisajului creşte prin faptul că anotimpul toamnei aduce cu sine şi recolta minunată a strugurilor, iar ceea ce surprinde şi mai mult e că pe cînd în ţinuturile învecinate strugurii sînt încă verzi, aici ne putem îndulci cu struguri copţi, dîndu-ne astfel posibilitatea să gustăm şi mai deplin din farmecul regiunii. Ce-i şi mai mult, încă de departe se zăresc strălucind ca nişte sfeşnice aprinse: privind mai cu atenţie am văzut un şir întreg de case de locuit, iar ceva mai departe, spre stînga noastră, ne apare, parcă cu uşile deschise şi aşteptîndu-şi oaspeţii, locaşul de rugăciune[54] *închinat martirilor, e adevărat încă neterminat deplin, totuşi ajuns pînă la acoperiş, nu mai puţin fermecător şi în înfăţişarea aceasta. Drept înainte, ca pe o estradă, apare îndată un număr mare de case, destul de depărtate unele de altele, ridicate în felul acesta după cum le-au plănuit stăpînii lor; zvelteţea acestor vile înalte şi pregătirile pentru hram ale oaspeţilor sub şirul unor platani înalţi şi cu umbră deasă păreau parcă o cunună vie apropiindu-se să intre în capelă. În jurul fiecărei case se vedeau tot atîtea grădini asemănătoare parcă cu cele ale feacilor.*[55] *Mai mult decît atît: vanoţii nu trebuie să se supere dacă pun una faţă de alta eleganţa acestor aşezări de ale lor cu cele ale feacilor! În orice caz, Homer n-a putut vedea meri atît de minunaţi*[56] *ca cei de aici, care lasă mult în urmă pe ale acelora atît prin culoarea florilor acestor meri, cît mai ales atunci cînd ei ajung la roadă, după cum desigur n-au văzut nici părul înflorit acum de curînd într-un alb mai frumos decît albul osului de elefant.*

Dar ce să mai zicem despre varietatea şi mulţimea soiurilor de caişi şi de piersici ajunşi în rod pe la sfîrşitul verii, varietăţi produse fie prin altoire, fie prin

---

49 Oraş în Peloponez, azi ruinele Vasilika.

50 Fluviu în Tesalia.

51 Vale pitorească în Tesalia, Homer: Odisea, 2 841.

52 Fluviu în Asia Mică, azi Kizil Irmak. De aici deducem că vizita făcută la prietenul Adelfiu se va fi petrecut în Galatia. Identificarea de amănunt a celor relatate aici nu-i uşoară. Mai sînt şi date imaginare.

53 Azi Theaki sau Tiaki; una din insulele Ionice, Homer, Iliada 2, 632; Odiseia, 1, 18; 2, 84.

54 Despre astfel de ευχτηριος οικος întîlnim dese referiri în corespondenţa Sfîntului Vasile cel Mare, care a contribuit mult la răspîndirea cultului martirilor în Asia Mică şi în Sciţia Minor (Dobrogea). A se vedea şi studiul nostru din „Mitropolia Ardealului" 3/1986. Dar şi fratele său ne-a lăsat destule precizări în acest sens. Sf. Macrina 34 etc.

Popor mitic din insula Sheria, Homer, Odiseia, 5, 35; 6, 195.

56 Homer, Odiseia, VIII, 115.

încrucișare? Căci după cum pictorii se întrec în abilitatea lor atunci cînd combină în pictură animale fabuloase, cum sînt tragelafus (jumătate țap, jumătate cerb) cu un hipocentaur (jumătate cal jumătate taur) făcînd din două animale unul,[57] *tot așa și în cazul acelui pom de la începutul toamnei care e piersicul: se ia o ramură din migdal sau din nuc vîrîndu-o în pomul numit cais și se obține astfel un pom cu gust combinat silind firea parcă printr-o dibăcie deosebită să producă un soi nou. De altmintelea, în afară de farmecul deosebit al poamei respective chiar și numai combinarea a două elemente diferite este ceva ieșit din comun. Dar tot așa sînt de admirat atît priceperea cu care se face plantarea acestor pomi, cît și finețea cu care se pictează acele lucruri (deși e adevărat că trebuie să te minunezi mai mult de ceea ce face un pictor decît de ceea ce face un plugar: tot așa și la dorința celor ce au dispus așa ceva a fost mai ușor să se urmeze calea naturală), de aceea nu cred că-i cu putință să se explice astfel de lucruri numai prin cuvinte.*

Tot așa de minunate sînt și cărarea printre vițele cățărătoare și acea umbră odihnitoare, pe care ți-o dau vița și ciorchinele ei, precum și noile vlăstare crescute dintr-o parte sau din cealaltă a viței, care par și ele o adevărată fortăreață și tot așa și lugerii noi înfloriți și mlădițele proaspete ale viței împletite întreolaltă.

În sfîrșit, spre capătul acestui drum mi s-a arătat și un vas plin cu apă, în care se găsesc cîțiva pești care se hrănesc din ea. Față de toate acestea mă întreb: cine ar putea explica după cuviință întreagă frumusețea tainică a tuturor acestor minunății? În orice caz îți făcea impresia că dau dovadă de o anumită bunăvoință ca și cum și-ar fi adus aminte de purtarea de grijă ce le-o arătai și de o oarecare mulțumire pe care și-o manifestau.

Tot acolo a apărut și un tinerel, un fel de scamator, care ne-a prezentat o scenă nu prea obișnuită, cel puțin pentru mine. Căci, scufundîndu-se spre fundul lacului prindea pești după dorința fiecăruia, iar cînd peștii simțeau că-i atinge pescarul nu se sinchiseau deloc, parcă ar fi fost niște cățel îmblînziți și ascultători de mîna unui artist iscusit.

După aceea m-au dus într-o cameră oarecare, chipurile ca să mă odihnesc. Cînd m-am apropiat de intrare aveam impresia că intru într-o casă; dar cînd am intrat pe ușă am văzut că cea care m-a primit nu era casă propriu-zisă, ci o galerie sau portic destul de înalt construit deasupra unui lac adînc. Pavimentul porticului avea forma unui triunghi parcă ar fi fost un pridvor spre iatacul unor plăceri tainice. Înăuntru, drept în față, așa zisa locuință își primise un acoperiș din trestie de asemenea în formă de triunghi, care fiind desmierdat din toate părțile de razele soarelui, proiecta cele mai variate picturi, încît într-un astfel de mediu era gata să uităm scopurile pentru care am venit aicea.

În ea însăși, clădirea era atrăgătoare. Chiar și porticul improvizat acolo deasupra apei, era, în felul lui, o priveliște unică. Pînă și cei mai sprinteni și mai minunați pești aduși la suprafață după cum vroiam ne-au înveselit ca și cum ar fi fost niște păsări, care încercau să sară și să se învîrtă în aer. Acum îi vedeai apărînd la suprafața apei și făcînd diferite figuri, pentru ca imediat după aceea să dispară în adînc, în timp ce alții se luau în grupuri după alt grup, oferind o priveliște puțin obișnuită, fie îndesîndu-se la o bucățică de pîine, fie sărind deasupra altora, smulgînd pîinea unii de la alții, pentru ca îndată după aceea să se scufunde din nou, cu altă bucățică. Dar și de acești pești ne-a făcut să uităm strugurii de pe crengile vițelor precum și celelalte fructe ale sezonului, minunat aranjate, combinate, desigur, și cu alte gustări, unele din ele destul de bine condimentate, la care n-au lipsit nici urările prietenești, mai ales că ni s-au servit și o plăcută băutură servită în cupe de pămînt.

Iar dacă Te-am obosit deabinelea cu scrisoarea mea, încît aproape te-am adormit cu flecărelile pe care le-am descris Luminăției Tale, Te rog, ca altă dată, să nu ne istorisești nici pe hîrtie și nici în cerneală, ci să ne desfătezi cu însuși glasul și limba atît de plăcute, pe care nu le aștept numai eu, ci și toți care te iubesc și cari nu se vor mai sătura auzindu-Te".

GRIGORIE

---

57 Idee luată, credem, din Filocalia lui Origen, în „P.S.B.", 7, 319. Altfel, ea e întîlnită și la Platon, Republica, VI, 488 a (ed. Noica-Creția p. 282).

Şi astfel, oricît ar fi dat dovadă de „irascibilitate şi de moliciune",[58] în descrierile sale presărate şi cu umor şi cu suflu poetic, avem credinţa că chiar şi numai prin pasajele pe care le-am reprodus aici, insinuările şi dorul după cît mai multă seninătate, dar şi responsabilitate faţă de creaţia lui Dumnezeu ne poate oferi nu numai o mai serioasă orientare faţă de ecologia şi bunurile naturii, ci şi o mai caldă dorinţă de a ne ajuta frăţeşte unii pe alţii, într-o viziune cît mai înduhovnicită, aşa cum numai Sfinţii Părinţi ne-o ştiu evoca.

Pr. prof. *T. Bodogae*

58 Plinius Major: Hist, natur, XV, 39, 114.
59 Aşa-l caracterizează pe Sf. Grigorie W. Völker o.c.p. 2.

CONTRIBUŢII ROMÂNEŞTI ÎN DOMENIUL CULTURII MUZICALE BIZANTINE LA MUNTELE ATHOS *

Pentru cultura şi istoria poporului român, Athosul reprezintă un interes considerabil, de el fiind legate multe pagini de istorie străbună.

Fiind liberi, cu întinse puteri politice, diplomatice, culturale şi bisericeşti, domnitorii ţărilor române timp de cinci secole (1350—1863) sub lunga dominaţie otomană, au zidit, restaurat şi întreţinut cu o dărnicie şi bunăvoinţă fără egal, aproape toate importantele edificii athonite, exercitînd aici o neîntreruptă asistenţă materială şi heghemonie spirituală, astfel încît ne putem socoti un „Byzance aprez Byzance" căci „nici un alt popor (...) n-a făcut atîta bine pentru Athos cît au făcut românii", cum spunea la 1880 — pe bună dreptate — cercetătorul rus Porfir Uspenshi.[1] În Buletinul Patriarhiei ecumenice *„Episkepsis"* (nr. 307) din 15 ianuarie 1984 — Geneva, confirmîndu-se cele de mai sus, se arată că numărul documentelor româneşti referitoare la donaţiile moldovlahilor făcute Athosului după o aproximativă evaluare se ridică la circa 15.000, număr care după părerea noastră este mult mai mare.

Pe calea numeroaselor ctitorii şi a mănăstirilor închinate, domnitorii români au dăruit şi cărţi de cult printre care şi manuscrise muzicale centrelor ortodoxe din întregul Orient şi-n special mănăstirilor din Athos.

În afară de acestea, împrejurări nefavorabile din trecut au făcut ca din numărul mare de manuscrise muzicale româneşti şi greceşti de tip bizantin, realizate de români de-a lungul vremii, numai o parte să rămînă în bibliotecile şi muzeele de pe teritoriul României. Condiţiile istorice vitrege, dominaţia străină asupra ţinuturilor româneşti, au contribuit fie la distrugerea multor manuscrise de acest fel, fie la înstrăinarea lor. În acest sens cronicarul Chesarie Doponte arată că în septembrie 1737, turcii prădînd oraşul Tîrgovişte, au dat foc vechii mitropolii şi dintr-o tainiţă de sub pămînt, *au încărcat în mai multe care cărţile din biblioteci pe care le-au dus peste Dunăre.* Este acesta numai un exemplu din multele, care atestă faptul că numeroase manuscrise psaltice româneşti s-au pierdut ori s-au răspîndit în cele patru colţuri ale lumii, datorită pustiirilor pricinuite de năvălirile tătăreşti şi turceşti, la care au fost supuse adesea ţinuturile româneşti. Învăţatul rus Sobolevski constată că o mulţime de manuscrise româneşti sînt împrăştiate prin bibliotecile din Londra, Paris, Viena, Praga, Zagreb şi Lvov,[2] la care noi adăugăm că manuscrisele psaltice sînt risipite în tot Orientul Ortodox şi mai ales în Athos.

În mănăstirile Athosului se păstrează cea mai bogată colecţie de manuscrise, dintre care cele mai multe — cîteva zeci de mii — sînt manuscrise liturgice: Octoihe, Minee, Trioade, Penticostare, Liturghiere, Ceasloave, Molitfelnice şi *codice de muzică bizantină,* scrise de vieţuitorii acestor mănăstiri sau aduse de pretutindeni şi păstrate aici.

---

* Sebastian Barbu-Bucur, *Contribution roumain dans le domaine de la culture musicale byzantine du Mont Athos,* The 17th International Congress 1986, Abstracts of Short Papiers Washington, D. D. August 3—8 Dumbarton Oaks/Georgetown University, p. 22—23.

1 Porfir Uspenschi, *Hristianskig Vostok,* Afon. vol. III, Moscova, 1880, p. 3.

2 A. S. Sobolevskii, *Rumîni sredi slaveanskihă naradovă,* Petrograd, 1917, p. 70.

Cercetînd o mică parte din acest incomensurabil tezaur atonit, am depistat un număr mare de manuscrise muzicale cu notaţie cucuzeliană şi chiar ekfonetică, în limbile română şi greacă, scrise de români, în ţările române şi mai ales în Athos.

Din aceste manuscrise vom spicui sporadic cîteva date.

Cele mai vechi vestigii muzicale în Athos, de provenienţă românească, sînt două LECŢIONARE EVANGHELICE (Evangheliare) scrise pe pergament cu multă măiestrie şi frumos ornate cu alese miniaturi. Umialele greceşti sînt caracteristice secolelor X—XI. Şi rar întîlnit şi nesesizat pînă acum — faptul că textul literar este prevăzut cu neume sau notaţie ekfonetică. Placate artistic cu argint şi aur (coperţile) sînt expuse la loc de cinste în vitrine centrale, una la Dionisiu, *donată de Mircea Ciobanu* (1545—1554) şi *Doamna Chiajna* şi alta la Lavra, cu indicaţia în catalog[3] secolul IX, dăruită aici la 1643 de Ioan Matei Basarab Voevod şi Doamna Elena.[4]

De la Ieromonahul Damian Vatopedinul din Veria.[5] Dascăl şi protopsalt al Moldovlahiei *Damianoû toû didaskalov kaì protopsáltou tês Moldoblachías*[6] ne-au rămas o mulţime de cîntări, compoziţii personale, împrăştiate prin diverse manuscrise şi cel puţin două voluminoase manuscrise muzicale, un *Mathimatar* al *stihirariului* (522 fol.) scris la 1679[7] şi un *Stihirar al anului* vol. II) (*Stichirário toû eniantoû*) autograf sigur al lui Damian scris la 1680 şi păstrat la Lavra.[8]

În Chinoviul românesc Prodromu se păstrează un *Anastasimatar*[9] românesc, scris pe teritoriul României în preajma anului 1717, copie după Anastasima lui Filothei sin Agăi Jipa (1713).[10]

La începutul secolului XVIII, Clement Grădişteanu, ieromonah din Mănăstirea Hurezu, scria o *„Anthologia engólpios"*, (de 371 fol.) ce se păstrează la Xenofont şi care conţine şi compoziţii proprii.[11]

Din ultimul pătrar al secolului XVIII datează un *Anastasimatar* românesc, alcătuire a lui Mihail (Mihalache?) Moldovlahul, ce se păstrează la Lavra,[12] important prin faptul că este cel mai complet manuscris de acest fel şi pentru că reprezintă cel de al doilea stadiu al românirii cîntărilor, cînd nu se mai copiază

---

3 *Lavra*, ms. gr. nr. A. 97. *Evangélion*. 29×20 cm 223 fol. A se vedea *Spyridônos monáchon iatroû. Epexergatheîs dè kaì diaskeúastheis hypò Sophroníou Eustratiádou Metropolítou Pr. Leontopóleos. Eploutísthe kaì dià tôn télei dyo parartématon kaì tôn anankaiounton euretérion pinakon*, Paris, 1925, p. 10.

4 Pe prima pagină sînt lucrate în miniatură icoana Sf. Mihail Mărturisitorul din Sinados şi portretele Voevodului donator şi al soţiei sale.

5 Veria fiind locuită de foarte mulţi vlahi, nu excludem posibilitatea ca şi Damian să fi fost vlah.

6 *Panteleimon*, ms. gr. nr. 967 fol. 136v. A se vedea Spiridon P. Lambru, Catalogul codicilor greceşti din Bibliotecile Sf. Munte, Cantavrigia-Anolia, 1900, 6474/976; Gr. Stathis, *Les Manuscrits de Musique Byzantine Mont Athos*, Catalogue descriptif des manuscrits de Musique Byzantine conservés dans les bibliothéques des Monastéres et des Scétes du Mont Athos, Athènes, vol. I, 1975 şi vol. II 1976, ms. nr. 436/967.

7 *Vatopedu*, ms. gr. nr. 1473. A se vedea *Sophroníou Eustratiádou Metropolítou Pr. Leontopoleos kaì Gerόntos Arkádiou hierodiákonou batopedínou, Katalógos tôn en tê hìerâ Monê Batopedíou apokeímenon kódikon*, Paris, 1924, p. 232.

8 *Lavra*, ms. gr. nr. E. 16. Pe fol. 1-a citim: *„tò paròn bíblion egráphe par'emoû Damianoû Hieromonáchou toû ek tês basilikês kaì patriarchikês Monês toû Batopedíou kaì berriótatou, katà tó=1680.* A se vedea şi Spiridon Monahu şi Sofroniu Evstatiadu, *op. cit.* p. 76; Sofroniu Evstatiadu şi Gherontos Arcadiu, *op. cit.*, p. 501.

9 Prodromu, ms. rom. nr. 4020.

10 Biblioteca Academiei Române, ms. rom. nr. 61.

11 Xenofont, ms. gr. nr. 158; Un heruvic, ihos 2 fol. 74r; unul ihos 3 fol. 83v şi un imn de laudă pentru Ioan Nicolae Alexandru Voevod (fol. 367v).

12 Lavra, ms. rom. nr. Z. 26.

aproape nimic din textul muzical grecesc, ci se creează muzică de tip bizantin direct pe text românesc.

Tot în această perioadă, Ioniță Psaltul și Vlahul, scrie o *Antologhie* (125 fol.) ce se păstrează la Xiropotanu.[13]

În afară de manuscrise cu notație cucuzeliană, compuse sau copiate în întregime de către români găsim la Athos, prin diverse manuscrise grecești din secolele XVII—XVIII, și cîntări răzlețe ale unor autori români necunoscuți pînă acum. Astfel, Iovașcu Vlahu „Protopsaltul Curții Ungrovlahiei (1670—1700)" compune: o Doxologie, pe care am găsit-o în 24 manuscrise, un heruvic în 5 manuscrise.[14] Într-un codice scris la începutul secolului XVIII de Clement Grădișteanu din Hurezu, găsim un chinonic („*Ehógison tón stéphanon*" — Binecuvintează cununa), compunere a lui: „*Kir Ioánnou logothétou toû Bláchou*",[15] iar la Dohiariu, în 3 manuscrise,[16] un irmos calofonic („*'Akoue thaumátón ouráne*" — Ascultă cer al minunilor), alcătuire a unui alt Ioan Vlahu Domesticu. Într-un codice scris, de asemenea la începutul secolului XVIII și păstrat la Panteleimon,[17] găsim un heruvic al cărui autor este „*Kallistou archimandrítou Blachobogdánou*" [18] iar în două manuscrise (sec. XVIII), unul la Votopedu [19] și altul la Lavra [20] găsim un chinonic săptămînal („*Eis pásan tén gén*" — În tot pămîntul) al cărui autor este un alt Calist, ieromonah din Mănăstirea Mărgineanu-Ungrovlahia („*Kallístou hieromonáchou ek tês Monês toû Marzenánou tês Oungroblachías*").

De la *Vlatiru Vlahul* ne-a rămas o Doxologie păstrată într-un manuscris la Xenofon,[21] care circulă și sub numele: „unul dascăl valah anonim („*he paroûsa onomázete blácheke didaskálou tínos*" = prezența numită Vlahica a unui dascăl anonim.[22] Un chinonic duminical *Aineîte* — Lăudați) „*pány oréon*" (foarte frumos) este scris de asemenea de un vlah anonim („*Kinonêko bláchiko*").[23]

Un capitol important privind muzica românească din Athos din secolele XVII și XVIII îl constituie imnele și *polihroniile* în cinstea domnitorilor și demnitarilor eclesiastici din țările române ca și pentru Patriarhii apostolici care locuiau aici sau ne vizitau deseori. Acestea sînt scrise de către români și mai ales de către greci, drept cinstire și recunoștință pentru nenumăratele danii făcute întregului Orient ortodox și mai ales mănăstirilor athonite.

Astfel, într-un manuscris autograf al lui Gherman Neon Patron ce se păstrează la Iviron, găsim un polihronion pentru Grigorie Vodă, domnitorul Țării Românești [24] (sept. 1660—nov. 1664, febr. 1672—nov. 1672); unul pentru „Mitropolitul Dionisie [25] al Ungrovlahiei" (iunie 1672—dec. 1672), altul pentru patriarhul ecumenic Dionisie,[26] mazil de Constantinopol și un imn alcătuit de Gherman Neon Patron pentru Mihail Postelnicu:[27] „*Héteron heméteron, hóper epoiéthe dià mesiteías toû*

---

13 Xiropotamu, m. gr. nr. 277. Pe copertă: „*dià cheiros Kýr Joanéze kaì mousikoú málista kaì bláchou*" (De mîna Domnului Ioniță psaltul și Vlahul). A se vedea și Lambru 2610/277; Evdochimo nov 2838/277 și Gr. Stathis I, 19/277.

14 Prof. dr. Sebastian Barbu-Bucur, Iovașcu le Valaque..., p. 16—17.

15 Xenofont, ms. gr. nr. 158, fol. 208r.

16 Dohioriu, mss. gr. nr. 310 fol. 256; 338 fol. 334r—v și 390 fol. 26r—27r.

17 Panteleimon ms. nr. 1005 fol. 95v. A se vedea și Lambru, 6512/1005; Stathis, 474/1005.

18 Un Calist arhimandritu *Nikaías* din Țara Moldovei găsim și într-un codice muzical (nr. 1265) din secolele XVI—XVII păstrat la Sf. Ecaterina-Sinai.

19 Vatopedu, ms. gr. nr. 1010 p. 605—607.

20 Lavra, ms. gr. nr. I. 189 fol. 330v—331v.

21 *Xenofont*, ms. gr. nr. 137 fol. 54v—56r; Lambru 839/137 și Stathis 302/137.

22 *Lavra*, ms. gr. nr. 153, fol. 171v—173v; *Dohiariu*, ms. gr. nr. 338 fol. 145—146r, *Panteleimon* ms. gr. nr. 997 fol. 186v—198v.

23 *Dohiariu*, ms. gr. nr. 359 fol. 219r—220v. A se vedea: Lambru 3032/358; Ierothen 358/54 și Stathis 186/359.

24 Iviron, ms. gr. nr. 185/951, fol. 179r.

25 *Ibidem*, fol. 178v.

26 *Ibidem*, fol. 178r.

27 *Ibidem*, fol. 171v.

entimotátou Kyrion Michaèl Postelnikou, óntas eis tèn phylakén eis. êchos pl. d': „Pròs tína kataphýgo állen, agné?" [28] (Altul făcut de mine la cerința Prea Cinstitului domn Mihail Postelnicul, fiind în închisoare, în gl. pl. 4, : *Către care alta să alerg Curată).*

Credem că manuscrisul citat (Iviron 951) a fost scris de către Gherman — mitropolitul Patrelor noi — în Țara Românească, întrucît documentele relatează că: *„prea minunatul melod și întru multe din cele ale meșteșugului musicesc cu mare faimă"* (*subl. n.*) „a condus mitropolia numai un an și jumătate și demisionînd de bună voie (ca și antecesorul său Iosif) *a plecat în Valahia unde a trăit pînă la sfîrșitul vieții sale"* (*subl. n.*).[29]

Dionisie a fost mitropolit al Ungrovlahiei pentru o perioadă foarte scurtă, 24 iunie 1672 — pînă în decembrie același an, astfel încît polihroniul în cinstea sa ne îndreptățește să fixăm și data scrierii manuscrisului și anume anul 1672. Și polihroniul pentru Grigorie (Ghica) din cea de a II-a domnie (febr. 1672—nov. 1673) ne conduce spre aceeași concluzie.

La *Megistes Laúras* (la Plus Grande Lavra) se păstrează un manuscris — probabil de proveniență românească — din a II-a jumătate a secolului XVII, care conține un polihronion pentru Șerban Cantacuzino, Voievodul Ungrovlahiei (1678—1688), alcătuit de Kir Athanasie Patriarhul [30] (*„eis tòn authénten tês Blachías poiema Kir Athanasíou patriárchou"*) și cîte un polihronion pentru patriarhii apostolici: Dionisie al IV-lea Seroglanul — mazil de Constantinopol,[31] Gherasim Paleadas al Alexandriei[32], Athanasie al IV-lea Dalas al Antiohiei [33] și Dosithei al Ierusalimului [34] (1641—1707), compuse de Balasie Preotul, monofilax al Marii Biserici.

Toți patriarhii mai sus amintiți, ca și mulți alți demnitari eclesiastici și laici, au avut permanente legături cu țările românești — unii venind frecvent des iar alții stînd aici în permanență.

Într-un manuscris de la Xiropotamu [35] găsim de asemenea un polihronion al lui Neon Patron (ihos 4): pentru Tronul Ungrovlahiei (*„ês tòn thrónon Oungroblachías"),* la neumele sub care trebuia să se scrie numele domnitorului fiind scris *„ho deinos"* (numele).

La Hilandar, în trei manuscrise găsim un polihronion [36] (ihos 4) *pentru Constantin Brîncoveanu,* autor fiind „Kir Athanasie Patriarhul Constantinopolului; un polihronion [37] asemănător cu cel mai sus menționat, *„pentru Ighemonul a toată Ungrovlahia",* fără să spună pentru care domn, scris de același Athanasie *(Poíema kyr Athanasíou)* și un „polihronion [38] pentru Domnul Ungrovlahiei", de asemenea fără numele domnitorului (*„ho deínos"* = numele).

La Xenofont se păstrează un manuscris, provenit din Țara Românească scris de Climent ieromonahul Grădișteanu din Mănăstirea Hurezu (*ek tês monês Chourezíou*), la începutul secolului XVIII. Printre alte cîntări originale ale lui Climent manuscrisul conține și un imn de laudă,[39] compus în cinstea lui Ioan Nicolae

---

28 A se vedea și *Státhe, Gr. Th., Hé dekapentasýllabos hymnographía en tê byzantinê Melopoiía,* Athênai, 1977, p. 118.

29 Prof. dr. Bucur-Barcu, Sebastian, Iovascu le Valaque „Le Protopsaltes de la Cour de L. H. L. Hongro-Valahiei" — dans les manuscrits psaltiques du Mont Athos, în Musica Antiqua VII, Acta scientifica, Bydgszcz, 1985, Polska, Supplementum, p. 11.

30 Lavra, ms. gr. nr. 168, fol. 515^{v}—517^{v}.

31 *Ibidem,* fol. 503^{v}.

32 *Ibidem,* fol. 505^{r}.

33 *Ibidem,* fol. 508^{r}.

34 *Ibidem,* fol. 510^{v}.

35 Xiropotamu, ms. gr. nr. 313, fol. 232^{r}—234^{r}; A se vedea și Lambru, 2646/313; E^v^dokimu 2875/313; Stathis 55/313.

36 Hilandar, ms. gr. nr. 90/993 fol. 266^{r}—267^{r}.

37 Hilandar, ms. gr. nr. 145/1004 fol. 284^{r-v}.

38 Hilandar, ms. gr. nr. 92/995 fol. 349^{v}—350^{r}.

39 Xenofont, ms. nr. 158, fol. 167^{v}. A se vedea: Lambru 860/158 și Stathis 223/158.

Alexandru Voevod:[40] *„Entheûten Klémentos hieromonáchou toû Gradistianoû poíema euthénten (...) hemôn authénten Kýrion Ioánnen Nikólaon Alexándron boebóda"*.

Pentru Ioan Constantin Mihail Racoviță al Moldovei (1703—1705; 1707—1709; 1715—1726) găsim un polihronismos compus de Athanasie Rapsaniotul într-un manuscris ce se păstrează la Xenofont: *„Polychronismos toû boebóda Moldoblachías, Kýr Anastastíou Rapsaniôtou, échos légeto senkiach (...) kýrion Ioánnen Konstantinou Michaêl Rakobitza boebóda"*.[41] Și acest manuscris este probabil de proveniență românească întrucît în această vreme (după anul 1720) Athanasie Rapsaniotul — mare protopsalt grec — trăia în țările române.[42]

Și în sfîrșit, într-un manuscris de la Xiropotamu, „scris de Ioan Papadopulu (*„Egráphtheken dià cheiròs toû tapeinoû Ioánnou Papadopóulou"*) la 1746 (febr. 5) găsim un polihronion gl. 4) pentru Ioan Voevodul Moldovei[43] (1743—1747): *„Eis authénten, êchos d',Polychrónion... páses Moldoblachías Ioánnou boebódan"*.

Cu notație hrisantică, manuscrisele psaltice românești de la Athos — provenite din țările române sau scrise acolo — sînt mult mai numeroase.

Astfel, în deceniul 2 și 3 al secolului XIX, Popa Traian scrie la Iași, sub protecția lui Iosif Naniescu — trei codici muzicali ajunși încă din vremea sa la Bitolia,[44] și apoi la Xiropotamu.[45]

La Chinoviul românesc Prodromu, printre alte manuscrise muzicale de valoare se păstrează: o *Antologhie*[46] scrisă probabil de Anton Pann, ante 1831; o *Psaltichie* scrisă în București la 1832 de Hristache Logofătul,[47] o *Antologhie*[48] scrisă în România ante 1843 de Nectarie Psaltul; o *Psaltichie*[49] copiată probabil de Ștefan Arhimandritul din Cernica în anul 1844; o *Antologhie*[50] scrisă o parte de Axentie Roșculescu (1847), o parte de Ignatie Ierodiaconul din Prodromu (1868) și o parte de Matei Vatopedinul. Tot la Prodromul găsim un *Vecerno-Utrenier-Liturghier*[51] scris ante 1848, provenit din Moldova — Agapia, de la „Elisabeta monahia", sora mitropolitului Veniamin Costache *(n.n.)*. De „G. Ucenescu (...) psalt la biserica mare din Brașov" se află tot aici un „Heruvicariu"[52] „scris din predarea" lui A. Pann „în București la anul 1851". Și la Chilia românească Sf. Ipòtie — dependentă de Vatoped există „Compuneri muzicali grecești și românești[53] ale cîntărețului român gr(ec) or(todox) Gheorghe Ucenescu, student al D(omnului) A. Pann, T(om) VII, București 1852". La Prodromu găsim de asemenea o *Psaltichie* scrisă la 1863[54] de Ghiță Ionescu în Mănăstirea Găiseni — Dîmbovița și *una* de Ion Grigorescu la 1864 în România. La 1865 Gherontie Prodromitul termină de compus o *Antologhie* iar ante 1873 Popescu Costache scrie o *Psaltichie* „din predania lui Gheorghe Căciulescu, cîntător la Sf. Nicolae Nou, Orașul Cîmpulung-Muscel.

---

40 Domnitor în Țara Românească 1715—1716 și 1719—1730.

41 Xenofont, ms. gr. nr. 137 fol. 372r—373v; A se vedea și Lambru, ms. gr. nr. 839/137; Stathis, 302/137.

42 Stelian (Sebastian) Barbu-Bucur, *Cultura muzicală bizantină pe teritoriul României în secolul XVII și începutul secolului XIX și aportul original al culturii autohtone*, teză doctorat, Cluj-Napoca, 1982, p. 149.

43 Xiropotamu, ms. gr. nr. 268, fol. 158v—159v; A se vedea și Lambru 2601/268; Evdokimov, 2830/268 și Stathis 10/268.

44 Oraș în Macedonia, aparținînd acum Iugoslaviei.

45 Xenofont, ms. gr. nr. 136, 148 și 129. A se vedea: Lambru, 838/136, 850/148, 831/129 și Stathis, 300/135, 313/148, 294/129.

46 Prodromu, ms. rom. fără nr. de inventar.

47 Idem, ms. gr. rom. nr. 5026.

48 Idem, ms. gr. rom. fără nr. de inventar.

49 Idem, ms. rom. nr. 5268.

50 Idem, ms. rom. nr. 5292.

51 Idem, ms. gr. nr. 1822.

52 Idem, ms. gr. rom. nr. 58.

53 Chilia Sf. Ipatie, ms. rom. nr. 63.

54 Prodromu, ms. rom. nr. 3810.

În cel de al treilea pătrar al secolului XIX, Nectarie Vlahul de la Prodromul (1807—1899) este unul dintre cei mai prolifici şi mai talentaţi compozitori români de muzică bizantină. A tradus din literatura psaltică universală şi a compus aproape tot ceea ce este necesar tuturor oficierilor din timpul anului: Doxastariu, Stihirariul, Triodul, Penticostariul, Heruvico-Chinonicar, Prohodul, precum şi un mare număr de stihiri, tropare, slave, doxologii, axioane, cîntări veselitoare etc., pentru români şi pentru greci. Este supranumit de către români şi greci: „Al doilea Cucuzel" sau „Protopsalt a tot Muntele". În cea de a II-a jumătate a secolului XIX a avut cea mai bună *şcoală* de muzică la Prodromu pentru români şi greci, renumită în tot Muntele. Timp de aproape un secol cîntările sale au fost transcrise de un mare număr de psalţi şi protopsalţi români şi chiar greci, manuscrisele copiate circulînd prin tot Muntele, la Schiturile şi Chiliile româneşti[55] ca şi la Mănăstirile greceşti. Printre elevii săi români, care au compus la rîndul lor cîntări şi care au copiat manuscrise întregi cu cîntări de ale lui Nectarie, amintim pe (Gherontie (1865), Theofan (1866), Paisie (1866 şi 1878), Callistrat Galactionovici din Mănăstirea Neamţ (1867 şi 1886), Domion (1872), Nicandru (1876, 1883, 1886 şi 1891), Ignatie de la Esfigmenu (1877 şi 1895), Isihie, Natanail şi Neofit (1879—1890), Calinic (1882 şi 1887), Iacov Deciu din Slănic (1884 şi 1906), Clement Cîmpulungean (1885), Sava Ploeşteanu (1894); Teofilact († 1895), Irineu Ştefănescu (1896), Irinarh Şişman Mehedinţeanul (1900—1906), Isihie Petrescu Cîrjan (1913), Chesarie (1916, 1919 şi 1939), Gherman (1931 şi 1939, Varahiil (1932 şi 1937) etc.

Numărul manuscriselor muzicale româneşti de la Athos şi cel al psalţilor şi protopsalţilor interpreţi inseraţi în ele este însă mult mai mare decît ceea ce am putut noi depista. Prin catalogarea acestor valori şi apoi prin studierea sistematică a lor patrimoniul culturii muzicale româneşti se va completa cu noi documente din secolul X—XX.

Documentele muzicale româneşti din Athos şi psalţii atestaţi în ele, au contribuit la întregirea şi interpretarea repertoriului muzical bizantin universal, iar istoria muzicii româneşti îşi va îmbogăţi conţinutul cu un mare număr de manuscrise şi de nume noi de compozitori şi interpreţi.

Moştenitor al unei milenare tradiţii de cultură muzicală bizantină, poporul român va adăuga fondului ancestral de valori spirituale şi acest fond de manuscrise care se află în afara graniţelor lui.

Prof. Dr. *Sebastian Barbu-Bucur*

55 La Mănăstirea Sf. Pavel se află peste 30 manuscrise româneşti provenite de la Schitul românesc *Lacu*, majoritatea dăruite de către Macarie Utan — cîntăreţ vestit din schitul românesc Lacu.

SF. GRIGORIE DE NAZIANZ
CUVÎNTAREA A 20-A DESPRE TEOLOG ŞI TEOLOGIE

I

Potrivit opiniei avizate a editorilor mai vechi (benedictinii maurişti, 1788, a căror ediţie a fost preluată de J.-P. Migne în a sa „Patrologia greaca", tomurile 35—37), a savanţilor moderni (Th. Sinko, P. Gallay, J. Bernardi) şi a ultimului editor critic (păr. Justin Mossay, de la Universitatea catolică din Louvain) *Cuvîntarea a 20-a*[1] din seria celor 44 de „Cuvîntări" autentice păstrate de Sf. Grigorie de Nazianz (cc. 330—390) a fost rostită, ca şi mai celebrele *Cuvîntări teologice (orat. 27—31)*[2] cu care prezintă evidenţe similtudini şi paralele de idei, formulări şi motive, în intervalul cuprins între sfîrşitul lui februarie şi sfîrşitul verii anului 380 în mica capelă improvizată Anastasis din Constantinopol în care se aduna la rugăciune mica comunitate ortodoxă fidelă Sinodului I Ecumenic de la Niceea (325) într-un moment în care toate bisericile din Capitala Imperiului se aflau în posesiunea diverselor partide ariene în care se fragmentase arianismul oficial al epocii. Faptul este confirmat şi de adausurile la titlul cuvîntării existente în unele grupe de manuscrise şi care precizează expres că *Cuvîntarea a 20-a* a fost „rostită la Constantinopol", unde Sf. Grigorie s-a aflat din iarna anului 380 şi pînă la sfîrşitul lunii iunie a anului 381, şi că ar constitui *„prima cuvîntare teologică"* a Sfîntului, afirmaţie confirmată de evidentele afinităţi de fond şi preocupări existente între *Cuvîntarea a 20-a* şi grupul celor *5 Cuvîntări teologice.*

Titlul manuscris al *Cuvîntării 20,* aşa cum a fost el restituit de J. Mossay — *„despre teologie şi condiţia episcopilor"* — reflectă destul de fidel conţinutul şi, respectiv, circumstanţele în care a fost elaborată. Cum reiese din primele rînduri ale cuvîntării (§ 1), Sf. Grigorie vizează în discursul său mulţimea „teologilor" improvizaţi („tehnologi" cum le spune altundeva pentru încercarea lor de a raţionaliza misterele credinţei şi a logifica şi dialectiza teologia Bisericii) pe care i-a produs arianismul, şi care, deveniţi episcopi şi şefi ai numeroaselor partide religioase şi „bisericuţe" eretice sectare în care se scindase arianismul în a doua jumătate a sec. IV, contribuiau din plin, prin ignoranţa lor teologică şi spirituală grefată pe fondul pasiunilor mult prea omeneşti degenerate în adversităţi ireductibile şi certuri interminabile, la haosul şi deruta generalizată din Bisericile Răsăritene ale epocii.

Impotriva acestui tip de teologi-episcopi impostori şi eretici (§ 1), Sf. Grigorie schiţează în prima parte (§ 1—4) a Cuvîntării sale, utilizînd o tipologie şi o demonstraţie biblică care mai revine în discursurile sale, profilul duhovnicesc al teologului creştin autentic şi condiţiile subiective, etic-ascetice şi contemplative,

1 P.G. 35, 1065A—1080C. Scoliile mitrop. Ilie al Cretei (sec. XI) în P.G. 36, 796—803. Pentru prezentare şi traducere am folosit ediţia critică prevăzută cu introducere şi note a prof. Justin Mossay: Grégoire de Nazianze, *Discours 20—23,* „Sources chrétiennes" nr. 270, Paris, 1980, p. 36—85 (text şi traducere franceză) şi 37—55 (introducere istorică, doctrinară şi de critică textuală).

2 Ediţie critică de P. Gallay în „Sources chrétiennes" nr. 250, Paris 1978; trad. rom. de păr. Gh. Tilea şi prof. N. I. Barbu, Bucureşti, 1947.

reclamate de o „vorbire despre Dumnezeu" adecvată Realităţii supreme despre care se vorbeşte, iar într-o a doua parte (§§ 5—11) face un scurt şi precis rezumat al învăţăturii ortodoxe despre Sfînta Treime — „obiectul", fundamentul şi ţelul ultim al teologiei sau „vorbirii despre Dumnezeu" a Bisericii — învăţătură aflată la mijloc între cele două extreme eretice ale modalismului sabelian monoteizant şi ale subordinaţianismului arian politeizant (§ 5—6), rezumat urmat de combaterea şi respingerea cîtorva argumente şi obiecţii raţionale vehiculate de arieni şi sprijinul „teologiei" lor trinitare raţionaliste. Discursul fiind perfect construit, după un plan riguros şi limpede, cele două părţi ale lui care tratează, succesiv, despre „subiectul" şi respectiv, „obiectul" teologiei Bisericii, adică despre teologul şi teologia Treimii, se încheie cu o concluzie care, reluînd argumentul din introducere (§ 1), concentrează „morala" peroraţiei sale: pentru a deveni teolog adevărat trebuie să te înalţi prin virtute la iluminarea care conţine adevărata cunoaştere nemijlocită „experimentală" a Sfintei Treimi, iluminare a cărei desăvîrşire aparţine însă existenţei eshatologice viitoare (§ 12).

Teologul adevărat al Bisericii Ortodoxe nu poate fi decît un teolog al Treimii celei mai presus de fiinţă, de-o-fiinţă, nedespărţite şi neamestecate, a Cărei teologhisire este inseparabilă de experienţa apofatică ascetic-contemplativă, a curăţirii şi iluminării (experienţă exprimată de Sf. Grigorie din raţiuni culturale şi misionare perfect conştientizate în categoriile intelectuale şi limbajul platonician dominante în epoca sa, ceea ce nu trebuie să inducă în eroare asupra naturii ei specifice creştine). Teologia Bisericii Ortodoxe este deci, în mod fundamental şi constitutiv, o teologie apofatică şi treimică, sau mai exact spus, este apofatică pentru că e treimică; aceasta e lecţia teologică şi metodologică (de fond şi formă) de principiu[4] care se degajă din această „primă cuvîntare teologică" care este *Cuvîntarea 20,* lecţie care va fi reluată şi adîncită de primele sale *2 Cuvîntări teologice* (iar peste şase secole şi într-un alt context istoric de Sf. Simeon Noul Teolog[5] în cele *3 Cuvîntări teologice* ale sale), dar ale cărei elemente sînt toate deja prezente încă din cea de-a *2-a Cuvîntare* a Sf. Grigorie de Nazianz care cuprinde nu mai puţin celebrul său „tratat despre preoţie"[6] redactată cu aproape 20 de ani înainte (în anul 362).

Căci, fapt semnificativ, relevat deja de toţi comentatorii mai vechi sau mai noi (Sajdak, Sinko, Gallay, Mossay), practic toate ideile şi motivele schiţate de Sf. Grigorie în mica sa *Cuvîntare 20* pe care o prezentăm mai jos într-o primă traducere românească, au paralele şi dublete în celelalte Discursuri ale Sfîntului: mai ales în *Cuvîntarea a 2-a, „despre preoţie"* în ce priveşte §§ 1—4 şi mai cu seamă în *Cuvîntările teologice (nr. 27—31)* pentru partea a doua (§§ 5—12). Prezenţa şi revenirea acestor idei, motive, chiar expresii — adevărate „leitmotive" ale gîndirii gregoriene — în întreaga operă a Sf. Grigorie „Teologul" atestă limpede, pe lîngă un procedeu tipic pentru retorica oratorului desăvîrşit care a fost Sf. Grigorie, atent la faptul de a se face bine înţeles de auditoriul său, importanţa decisivă pe care Sfîntul Părinte o acorda asimilării lor de către contemporani. Ceea ce face ca ele să nu poată fi ignorate fără riscuri considerabile, nici de generaţia actuală de teologi ortodocşi confruntată cu vasta, complexa şi dificila sar-

3 *Peri theologias kai katastáseos episkópôn.* Cuvîntul *katástasis* poate fi tradus atît prin „instalare, instituire" cît şi prin „stare, condiţie". Am preferat ultima echivalenţă întrucît discursul nu face nici o aluzie la vreo „instalare de episcopi", în schimb tratează pe larg despre „condiţia" spirituală reclamată de exercitarea autentică a slujirii învăţătoreşti („teologice" prin excelenţă) a Bisericii a cărei autoritate şi putere sacramentală deplină revine episcopatului.

4 Pentru detalii suplimentare şi o prezentare mai amplă a întregii chestiuni, cu largi extrase şi din alte cuvîntări, vezi alocuţiunea noastră *Teologie şi teologi după Sf. Grigorie de Nazianz,* „Mitropolia Ardealului" nr. 1/1989 p. 40—56.

5 Vezi lucrarea noastră *Teologie şi spiritualitate la Sf. Simeon Noul Teologul,* „Mitropolia Ardealului" nr. 3/1987, p. 21—47.

6 Ediţie critică de J. Bernardi în „Sources chretiénnes" nr. 247, Paris, 1978, trad. rom. de păr. D. Fecioru în: Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Grigorie de Nazianz şi Sf. Efrem Sirul, *Despre preoţie,* Bucureşti, 1987, p. 157—222.

cină a înnoirii în teologie şi Biserică, sarcină ce nu poate fi dusă bine la îndeplinire decît cu condiţia împroprierii (în acelaşi timp existenţiale şi creatoare) a duhului şi inspiraţiei mereu actuale a marilor Părinţi de odinioară ce au fost şi sînt încă „teologii" prin excelenţă ai Bisericii.[7]

II

SF. GRIGORIE TEOLOGUL
CUVÎNTAREA 20 DESPRE TEOLOGIE ŞI CONDIŢIA EPISCOPILOR

1. Cînd văd limbuţia[1] de acum, pe înţelepţii improvizaţi într-o singură zi şi teologii proaspăt aleşi (hirotoniţi) (episcopi) şi cărora le este deajuns să vrea numai ca să şi fie înţelepţi, doresc după „filosofia"[2] cea mai înaltă, caut ca şi Ieremia „cel mai îndepărtat adăpost (din pustie)"[3] şi vreau să ajung singur numai cu mine însumi.

Căci nimic nu mi se pare asemenea celui care, încuindu-şi simţirile, ajungînd afară de trup şi de lume, nealipit de nimic din cele omeneşti decît atît cît e de neapărată trebuinţă, grăind (numai) cu sine însuşi şi cu Dumnezeu, vieţuieşte mai presus de cele văzute şi poartă pururea întru sine însuşi reflexele arătărilor dumnezeieşti curate, neamestecate cu impresiile celor de jos şi înşelătoare, ca unul ce este şi se face pururea oglindă nepătată a lui Dumnezeu şi a celor dumnezeieşti ce captează prin lumină Lumina şi prin ceea ce e mai întunecat ceea ce e mai strălucitor[4] pînă cînd vom veni la însuşi izvorul strălucirilor de aici (din lumea aceasta) şi vom ajunge la sfîrşitul (ţelul) cel fericit, cînd oglinzile vor fi desfiinţate[5] prin adevăr. Numai de-ar ajunge cineva, fie lăsîndu-se călăuzit pe sine însuşi vreme îndelungată de „filosofie" şi desfăcîndu-şi puţin cîte puţin partea nobilă şi luminoasă a sufletului de cea josnică şi înjugată cu întunericul, fie prin mila lui Dumnezeu, fie prin ambele aceste căi, şi exercitîndu-se cît mai mult cu putinţă cu privirea spre cele de sus — numai de ar ajunge, deci, să-şi domine materia ce ne trage în jos! Înainte, însă, de a te fi înălţat, pe cît e cu putinţă, deasupra acesteia (materiei) şi a-ţi fi curăţit îndeajuns urechile şi înţelegerea, ştiu că nu e un lucru ferit de alunecare fie că accepţi conducerea sufletelor fie că te lansezi în teologie.

2. Şi pentru ca să nu mă socoţi mai fricos decît se cuvine fiindcă am fost biruit de această frică; ci, dimpotrivă, să-mi lăudaţi prudenţa, ascultaţi pe însuşi Moise, zicînd că, atunci cînd i s-a descoperit lui Dumnezeu şi s-a poruncit la mai mulţi (să urce) pe munte, dintre care unul era şi Aaron împreună cu cei doi copii ai săi care erau preoţi, tuturor celorlalţi li s-a poruncit să se închine de departe, şi singur Moise să se apropie,[6] iar poporul să nu urce împreună cu ei. Şi puţin mai înainte de aceasta (se spune) că pe ceilalţi i-au ţinut jos străluciri, tunete şi

---

7 Vezi în acest sens documentarul nostru *Neortodocşi şi Ortodoxie în Grecia de azi*, „Mitropolia Ardealului" nr. 3/1988 p. 106—116.

1 *glossalgía*, literal „durerea de limbă".

2 Am pus aici termenul de „filosofie" între ghilimele pentru a semnala faptul că el nu are aici sensul consacrat de discuţie şi investigare intelectuală asupra principiilor şi legităţilor celor mai generale ale tuturor lucrurilor (logică, metafizică, cosmologie, antropologie psihologie, etică, etc.), ci un sens patristic specializat desemnînd viaţa ascetică creştină, asceza creştină practicată de monahi, consideraţi ca deţinătorii adevăratei „filosofi" pnevmatice „după Hristos".

3 Ieremia 9, 2 (LXX). Citînd acest pasaj, Sf. Grigorie are prezent în minte întreg contextul capitolului 9, făcînd o analogie a situaţiei sale personale în Constantinopolul dominat de arieni cu adversităţile îndurate în activitatea sa de profetul Ieremia în Ierusalim.

4 Întreg acest aliniat este identic cu § 7 din *Cuvîntarea* 2 „despre Preoţie"; P.G. 35, 413D—416A; tr. rom. (vezi *mai sus* partea I, nota 6) p. 161—162.

5 *Cf.* I. Cor. 13, 12.

6 *Cf.* Ieş. 24, 9—12.

trîmbițe, fumul care învăluia întreg muntele, amenințări înfricoșătoare și alte asemenea lucruri înspăimîntătoare; și pentru ei era un lucru mare și numai să asculte glasul lui Dumnezeu și aceasta după ce s-au curățat bine. Moise, însă, și urcă, și intră înăuntrul norului, și întîlnește pe Dumnezeu, și primește Legea, pentru cei mulți pe cea a literei, pentru cei ce au ajuns deasupra celor mulți pe cea a Duhului.[7]

3. Știu însă, și de Eli preotul[8] *și, puțin mai apoi și de un oarecare Oza:*[9] *unuia i s-a cerut să plătească pentru nelegiuirea copiilor lui care au cutezat împotriva jertfelor și aceasta fără ca el să aprobe impietatea lor ci certîndu-i mult și adeseori; iar celălalt îndrăznind numai să atingă chivotul (legii) ce amenința să fie răsturnat de boi, chivotul, însă, a fost salvat, dar el a pierit, întrucît Dumnezeu a păzit chivotul sfințenia lui vrednică de respect. Mai știu și că nu era un lucru lipsit de primejdie pentru cei mulți nici măcar să atingă zidurile Templului, și pentru aceasta a fost nevoie de zidurile cele din afară, nici ca jertfele însele să fie consumate de către cine, cînd, și unde nu se cuvenea; cu atît mai puțin era îngăduit oricui să îndrăznească să se apropie de Sfînta Sfintelor ori să privească sau atingă catapeteasma, jertfelnicul sau chivotul.*

4 Știind, deci, eu acestea și că nimeni nu este vrednic de Dumnezeu, Cel ce este în același timp și jertfă și Arhiereu,[10] *dacă nu s-a adus mai întîi lui Dumnezeu jertfă vie,*[11] *și mai mult, dacă nu s-a făcut, templu sfînt*[12] *și viu al Dumnezeului Celui viu, cum aș putea să întreprind să mă ocup cu îndrăzneală de cuvintele cele despre Dumnezeu sau să aprob pe cel ce întreprinde această cutezanță? Dorința aceasta nu e lăudabilă, iar întreprinderea înfricoșătoare.*

Pentru aceasta trebuie mai întîi să ne curățim pe noi înșine și apoi să vorbim cu Cel curat, dacă nu vom vrea să urmăm lui Manoe și să grăim închipuindu-ne că sîntem în fața lui Dumnezeu: „Vom pieri, femeie, căci am văzut pe Dumnezeu“,[13] *sau să îndepărtăm, ca Petru, de corabie pe Iisus ca unii ce nu sîntem vrednici de o astfel de venire,*[14] *sau, ca sutașul acela, să cerem vindecarea dar să nu primim la noi pe Vindecătorul. Pînă cînd cineva dintre noi se va numi „sutaș“ și stăpînește peste mai mulți întru răutate și stă în solda cezarului, adică a stăpînitorului lumii celor ce ne trag jos la pămînt, să zică: „Nu sînt vrednic ca să intri sub acoperișul meu“.*[15] *Dar cînd îl voi vedea pe Iisus, măcar că sînt mic la statura duhovnicească ca și Zahei acela, cățărîndu-mă în sicomor,*[16] *adică omorîndu-mi mădularele cele pămîntești*[17] *veștejindu-mi trupul smereniei*[18] *de aici, atunci voi primi la mine pe Iisus, îl voi auzi (grăindu-mi): „Astăzi s-a făcut mîntuire casei acesteia“,*[19] *voi dobîndi mîntuirea și voi „filosofa“ la cele mai desăvîrșite, împărțind și risipind cu bunătate cele ce am strîns cu răutate, fie bani fie învățături (dogme).*

---

7 *Cf.* Ieș. 19, 3—25; 24, 9—18; Evr. 12, 18—20 și II Cor. 3, 6. Întreg aliniatul acesta este aproape identic cu § 92 din *Cuvîntarea a 2-a* „despre Preoție“, P.G. 35, 496 AB; tr. rom. cit. p. 209. Aceeași imagine a lui Moise și urcușului lui pe Sinai ca „paradigmă duhovnicească a teologului autentic reapare dezvoltată și în a *II-a Cuvîntare teologică (orat. 28)*, 2—3; P.G. 36, 28A—29B; tr. rom. cit. *supra* partea I, nota 2, p. 9—11, ca și la Sf. Grigorie de Nyssa și Dionisie Areopagitul (vezi referințele exacte în lucrarea noastră citată *supra*, partea I, nota 4).

8 I Sam. 2, 12—36; 4, 1—88.

9 II Sam. 6, 2—8.

10 *Cf.* Evr. 9, 11—14.

11 *Cf.* Rom. 12, 1.

12 *Cf.* II Cor. 6, 16.

13 Judecători, 13, 22.

14 *Cf.* Lc. 5, 8.

15 Mt. 8, 8.

16 *Cf.* Lc. 19.

17 Col. 3, 5.

18 *Cf.* Fil. 3, 21.

19 Lc. 19, 9.

5 Iar după ce am curăţit prin cuvîntul de faţă pe teolog, hai să discutăm ceva pe scurt şi despre Dumnezeu, îndrăznind către Însuşi Tatăl, Fiul şi Duhul Sfînt, despre care este cuvîntul. Doresc, însă, să pătimesc ceea ce a pătimit Solomon, şi să nu cuget nici grăiesc nimic (al meu) propriu despre Dumnezeu. Căci atunci cînd el zice că „sînt cel mai lipsit de minte dintre toţi oamenii şi înţelepciunea omului nu este întru mine",[20] nu a spus aceasta făcîndu-şi cunoscută lipsa de înţelepciune proprie. Căci cum ar fi aşa de vreme ce el a cerut acest lucru de la Dumnezeu înainte de oricare altul şi a primit de la El înţelepciune, contemplaţie şi lărgime de inimă [21] mai bogat şi mai din belşug decît nisipul mării? Şi atunci cum un înţelept atît de mare şi înzestrat de soartă cu un asemenea dar, se numeşte pe sine însuşi „mai lipsit de minte dintre toţi oamenii"? Desigur, numai ca unul ce nu mai are o înţelepciune proprie, ci ca unul în care se lucrează înţelepciunea dumnezeiască mai desăvîrşită. Căci şi Pavel zicînd: „Nu mai vieţuiesc eu, ci Hristos vieţuieşte întru mine,[22] nu vorbea despre sine însuşi ca despre cineva cu totul mort ci ca despre unul ce vieţuieşte o viaţă mai bună decît a celor mulţi prin aceea că se împărtăşea de ceea ce e viaţa cu adevărat şi care nu mai are drept hotar vreo moarte.

Aşadar noi ne închinăm Tatălui, Fiului, şi Sfîntului Duh despărţindu-le însuşirile (personale) proprii, unind însă Dumnezeirea lor şi astfel nici nu contopim cele Trei (Persoane) întru una, ca să nu ne îmbolnăvim de boala Sabelie, nici nu le divizăm în trei (fiinţe) străine şi opuse, ca să nu înnebunim de cele ale lui Arie. Căci pentru ce trebuie să imităm pe cei ce care atunci cînd o plantă e cu totul înclinată într-o parte o aduc cu forţa în partea cealaltă îndreptînd deformarea (distorsiunea) ei printr-o altă deformare (în sens opus) şi să nu stăm în limitele evlaviei îndreptîndu-o spre locul de mijloc.

6. Iar cînd am spus „locul de mijloc", vreau să spun adevărul la care numai este bine să privim respingînd atît contracţia cea rea cît şi diviziunea şi mai absurdă încă, evitînd atît cuvîntul (formula dogmatică) care contractă, de frica politeismului, (Persoanele) într-un singur ipostas şi ne lasă numai cu numele lor goale pe noi care primim faptul că Acelaşi este Tată, Fiu şi Duh Sfînt dar nu acceptăm definiţia care spune că toate Acestea sînt una mai mult decît pe cea care spune că fiecare din Ele nu e de fapt nimic (căci transformîndu-se şi trecînd unele în altele, acestea înseamnă că Ele ar evita să fie ceea ce sînt!) cît şi (cuvîntul, formula dogmatică) care divizează (Persoanele) în trei fiinţe fie străine, neasemănătoare şi rupte unele de altele, potrivit nebuniei celei bune numite aşa a lui Arie, fie lipsite de obîrşie (principiu) şi de ordine, şi, ca să spunem aşa, antidivine.

Căci printr-una (din aceste formule) cei ce circumscriu Dumnezeirea numai la Cel Nenăscut se lasă închişi în terminologia strîmtă a iudaismului, iar prin cealaltă cad în rătăcirea opusă dar la fel de rea (a politeismului) presupunînd trei principii şi trei Dumnezei, ceea ce e încă şi mai absurd decît cele dinainte. Căci nu trebuie nici ca unii să fie atît de iubitori de Tatăl încît să suprime fiinţarea lui ca Tată (căci al cui Tată ar mai putea fi, dacă Fiul este surghiunit şi înstrăinat de El în ce priveşte firea sa, fiind rînduit împreună cu creaţia Lui?), nici ca ceilalţi să fie atît de iubitori de Hristos încît să nu-i păstreze fiinţarea lui de Fiu (căci al cui Fiu ar mai fi, dacă nu se mai raportează ca la o cauză la Tatăl?), nici să să diminuăm demnitatea de principiu aparţinînd Tatălui ca Tată şi Născător, căci, dacă n-ar fi cauză a Dumnezeirii contemplate în Fiul şi Duhul, atunci ar fi principiu al unor lucruri mărunte şi lipsite de valoare. Fiindcă trebuie atît să păzim faptul că există un singur Dumnezeu cît şi să mărturisim cele trei Ipostasuri adică Trei Persoane, fiecare cu însuşirea (proprietatea) ei.

7 Să fie păzit, deci, ca în cuvîntul meu, pe de o parte, faptul că există Un singur Dumnezeu, raportînd pe Fiul şi pe Duhul la o singură cauză, nici alătu-

---

20 Pilde 20, 2.

21 *Cf.* III Regi. 3, 12; II Par. 1, 12.

22 Gal. 2, 10.

23 Predilecţia pentru măsură, simţul de echilibru, şi moderaţie ca şi o neîncredere *faţă de extremele radicaliste sînt o caracteristică a gîndirii gregoriene, fiind* de altfel specifice întregii patristici răsăritene şi tradiţiei ortodoxe în genere.

rîndu-i nici contopindu-i, potrivit unităţii şi identităţii mişcării şi voinţei Dumnezeirii, ca să spun aşa, şi potrivit identităţii fiinţei, iar, pe de alta, faptul că există Trei Ipostasuri, necugetînd nici o contopire, desfacere sau amestec, ca să nu fie nimicit întregul ca la cei ce venerează unitatea mai mult decît este cuvenit. Iar proprietăţile (personale) sînt: ale Tatălui că este cugetat şi numit şi „lipsit-de-principiu" [24] *şi „principiu"* [25] *(iar principiu, în sens de cauză, izvor şi lumină veşnică), iar ale Fiului (că nu este) „nicidecum-lipsit-de-principiu" dar (că e şi) „principiu" a toate. Iar cînd am spus principiu, nu adăuga şi un timp nici nu orîndui ceva intermediar între Cel ce a născut şi Cel ce s-a născut, nici nu diviza natura lor prin adăugarea cu răutate a ceva la cele împreună-veşnice şi împreună-unite. Căci dacă ar fi anterior un timp Fiului, atunci cauza primă a acelui (timp) ar fi Tatăl. Şi atunci cum va mai fi făcător al timpurilor* [26] *cel ce este sub timp? Şi cum va fi Domn a toate* [27] *dacă este premers şi dominat de un timp? Aşadar, Tatăl este lipsit-de-principiu, căci fiinţarea Lui nu-I este de altundeva decît de la Sine Însuşi. Iar Fiul, dacă Îl iei drept cauză a Lui pe Tatăl, nu e lipsit-de-principiu, căci Tatăl este principiu al Fiului ca şi cauză (a Lui), dacă însă te gîndeşti la principiu plecînd de la timp atunci este şi El lipsit-de-principiu, căci Stăpînul timpurilor nu este stăpînit de timp.*

8. Iar dacă, pentru că trupurile sînt sub timp, de aceea vei socoti că şi Fiul zace sub timp, atunci vei atribui şi un trup Celui Netrupesc; şi dacă, pentru că cele ce se nasc la noi nu au fost cîndva şi apoi au ajuns să fie, de aceea sileşti şi pe Fiul să vină la existenţă din cele ce nu sînt, atunci compari cele incomparabile, pe Dumnezeu şi omul, trupul şi netrupescul, şi prin urmare atunci El va fi supus (necesităţii) şi va fi nimicit ca şi trupurile noastre. Tu socoteşti, deci, că Dumnezeu este născut astfel pentru că şi trupurile se nasc aşa; eu, însă socotesc că tocmai de aceea El nu se naşte astfel, pentru că trupurile se nasc aşa. Căci la cele a căror existenţă nu e asemănătoare, la acestea nici naşterea nu este asemănătoare; iar dacă nu, atunci va fi aservit şi celorlalte legi ale materiei, fiind de pildă supus suferinţei, durerii, foamei, setei şi tuturor pătimirilor fie ale trupului fie ale ambelor elemente (ale compusului uman: trupul şi sufletul). Dar nici mintea ta nu primeşte aceste lucruri, căci cuvîntul este despre Dumnezeu. Aşadar, nu primi nici naşterea altfel decît ca (o naştere) dumnezeiască.

9. „Dar dacă s-a născut, cum s-a născut?" zic ei. Răspunde-mi şi tu, dialecticianule de care nu poţi scăpa: dacă a fost creat, cum a fost creat? Şi-mi ceri mie (să răspund la întrebarea): „Cum s-a născut?" Este o pătimire în naştere? Este atunci o pătimire şi în creaţie! Sau nu este o pătimire închipuirea, reflexia sau explicitarea analitică a ceea ce a fost cugetat sintetic? Este un timp în naştere? În timp sînt şi cele create. Este un loc aici? Este unul şi acolo. Este o soartă rea în naştere? Este una şi în creaţie. Aceste lucruri v-am auzit filosofînd pe voi, căci cele la care mintea a subscris adeseori mîna nu le-a aşternut şi în scris.

Dar, zic ei, universul şi-a primit subzistenţa prin cuvînt şi voinţă, „căci El a zis şi s-au făcut, El a poruncit şi s-au zidit". [28] *Dar cînd ai zis că prin cuvîntul lui Dumnezeu s-au zidit toate nu poţi introduce în aceasta şi creaţia omenească, căci nimeni dintre noi nu făptuieşte cele făcute de el prin cuvînt. Căci nimic n-ar fi mai presus de noi nici mai lipsit de osteneală dacă faptul de a zice ar fi şi plinirea lucrului. Astfel încît dacă Dumnezeu creează cele create prin cuvînt, puterea Lui de creaţie nu e omenească. Căci una din două: fie arată tu un om făptuind ceva prin cuvînt, fie admite că Dumnezeu nu creează ca un om. Fiindcă atunci trasează în voinţă planul unei cetăţi şi să apară o cetate; voieşte să ai un copil şi să apară un copil; voieşte orice altceva din cele ce sînt de făptuit şi voinţa să facă loc lucrului. Iar dacă nimic din toate acestea nu urmează voinţei tale, iar voinţa lui Dumnezeu este faptă, atunci într-un fel creează omul, şi altfel creează Dumnezeu Creatorul a toate. Aşadar, atunci cum nu creează omeneşte dar*

---

24 *ánarchos.*
25 *arché.*
26 *Cf.* Evr. 1, 2.
27 Rom. 10, 2; cf. Evr. 2, 8—10.
28 Ps. 148, 5.

să nască este silit să nască omenește? Tu nefiind întîi ai fost născut, și apoi naști și tu; de aceea aduci la existență ceva ce nu există încă sau, ca să spun ceva mai adînc, poate că nici măcar nu aduci la existență ceva din cele ce nu sînt, pentru că și Levi, zice (Scriptura), era în coapsa tatălui său înainte de a veni la existență.[29] *Și nimeni să nu defaime cuvîntul acesta. Căci nu spun că Fiul există din Tatăl ca existînd mai înainte în Tatăl și pășind după aceasta la existență; căci nu a devenit abia mai apoi desăvîrșit fiind mai întîi nedesăvîrșit cum este legea nașterii noastre.*

10. Aceste cuvinte sînt ale defăimătorilor, sînt ale celor ce atacă cu îndrăzneală toate cele spuse. Noi, însă, nu gîndim așa, nu credem așa, ci, deodată cu existența Tatălui „în mod nenăscut" (El exista pururea, căci mintea nu cade niciodată în neființă), există și Fiul „în mod născut". Astfel încît deodată cu existența Tatălui coincide și nașterea Unului Născut (de către El), Acesta existînd din El, nu după El, numai în ce privește noțiunea principiului, și anume a principiului cauzalității.

Revin de mai multe ori la același raționament temîndu-mă de grosimea și materialitatea gîndirii tale. Iar dacă nu poți cerceta cu curiozitate nici nașterea nici ipostasul Tatălui, nici orice altceva mai principal decît acestea ar putea excogita cineva (căci ceea ce e cugetat și grăit aici biruie limba mea), nu cerceta cu curiozitate nici ieșirea (purcederea)[30] *Duhului. Îmi e deajuns să aud că există un Fiu și că este din Tatăl, și că unul este Tată, iar altul Fiu, și nu mai cercetez cu curiozitate nimic pe lîngă aceasta ca să nu pățesc lucru cu vocile care, silindu-se să cînte peste puteri, pier cu desăvîrșire, sau cu vederea ațintită asupra unei raze de soare; căci cu cît ar voi cineva să o vadă mai mult și mai clar, cu atît mai mult își vatămă simțirea și se lipsește de puterea de a vedea în genere pentru că ceea ce e văzut biruie cu mult vederea dacă aceasta ar vrea să vadă totul și nu doar cît este lipsit de primejdie a vedea.*

11. Auzi vorbindu-se de naștere? Nu cerceta cu curiozitate modul. Auzi că Duhul este ceea ce purcede[31] *din Tatăl? Nu cerceta cu curiozitate felul cum. Iar dacă cercetezi cu curiozitate nașterea Fiului și purcederea Duhului și eu te voi întreba cu curiozitate despre amestecul sufletului cu trupul; cum ești și țărînă și chip al lui Dumnezeu? Ce este ceea ce te mișcă sau ceea ce e mișcat în tine? Cum același lucru se mișcă și este mișcat? Cum simțirea și rămîne în ea însăși și îmbrățișează ceea ce e exterior ei? Cum mintea și rămîne în ea însăși și naște un cuvînt în altă minte? Cum se comunică înțelesul prin cuvînt? Și încă nu spun lucrurile mai mari: Ce e mișcarea circulară a cerului? Ce e mișcarea, ordinea, dimensiunile, conjuncțiile sau disjuncțiile astrelor? Care sînt marginile mării? De unde vin curenții vînturilor sau ciclurile anotimpurilor sau revărsările ploilor? Dacă n-ai înțeles cu mintea nimic din toate acestea, o, omule — vei înțelege, poate, cîndva, cînd vei primi pe Cel desăvîrșit: „căci voi vedea, zice (Scriptura), cerurile, lucrurile degetelor Tale",*[32] *ca pentru a sugera că cele văzute acum nu sînt adevărul ci aparențele adevărului —, dacă nu te-ai cunoscut pe tine însuți cine ești, tu cel ce discuți despre acestea, dacă nu ai înțeles aceste lucruri a căror mărturie e simțirea, cum socotești că cunoști cu exactitate pe Dumnezeu, ce și cît este El? Acesta arată mult lipsă de rațiune (prostie, absurditate)!*

12. Dar dacă ai încredere în mine, (ce sînt) un teolog lipsit de îndrăzneală, ceva ai înțeles deja, iar restul roagă-te să-l înțelegei. Iubește acest ceva care rămîne întru tine, iar restul să rămînă în comorile cele de sus. Înalță-te prin viețuire, cîștigă prin curăție pe Cel curat. Vrei să devii cîndva teolog și vrednic de Dumnezeire? Păzește poruncile; fă-ți calea prin cele poruncite, căci făptuirea este treapta spre contemplație; pornind de la trup ostenește-te pentru suflet. Oare este cineva dintre oameni care să se poată înălța atît cît să ajungă la măsura lui Pavel? Și, totuși, acesta zice că acum vede prin oglindă și ghicitură dar că va fi un timp cînd va vedea față către față.[33]

29 *Cf.* Evr. 7, 10.
30 *tèn próodon.*
31 *proión.*
32 Ps. 8, 4.
33 I Cor. 13, 12.

Eşti mai filosof în cuvinte decît altul? Dar negreşit eşti mai prejos decît Dumnezeu. Eşti mai ştiutor decît altul? Dar eşti lipsit de adevăr tot atît de mult pe cît existenţa ta e secundă în raport cu existenţa lui Dumnezeu. Avem făgăduinţă că vom cunoaşte cîndva pe cît am fost cunoscuţi.[34] *Dacă nu e cu putinţă ca aici să avem cunoştinţa desăvîrşită a tuturor lucrurilor, ce-mi lipseşte? Ce pot nădăjdui? Împărăţia cerurilor, vei spune poate. Dar socot că aceasta nu este altceva decît faptul de a ajunge la curăţia şi desăvîrşirea cea mai înaltă, iar lucrul cel mai desăvîrşit din cele ce sînt e cunoştinţa lui Dumnezeu. Ci pe una (curăţia) să o ţinem cu tărie, pe cealaltă (desăvîrşirea), să o cîştigăm cît sîntem pe pămînt, iar pe cealaltă (cunoştinţa lui Dumnezeu), să ne-o rezervăm pentru dincolo ca atunci această rodire a iubirii noastre de osteneală să avem: iluminarea întreagă a Sfintei Treimi, ce anume, ce fel şi cîtă ea este, dacă ne e îngăduit să spunem aceasta, în Însuşi Hristos Domnul nostru, Căruia fie slava şi puterea în vecii vecilor. Amin.*

Prezentare şi traducere
de
Diac. asist. Ioan I. Ică

34 *Ibidem.*

Îndrumări omiletice

PREDICĂ LA DUMINICA LĂSATULUI SEC DE CARNE

„Veniți binecuvîntații Părintelui meu și moșteniți împărăția care este gătită vouă de la întemeierea lumii"
(Matei 25, 34)

De cîteva zile razele dulci ale Soarelui ne umplu ființa de speranță, de nădejdea că întreaga fire renaște la viață după amorțeala iernii, că primăvara este aproape cu tot noianul ei de bucurii, cu tot bogatul ei buchet de frumuseți.

Asemenea raze de speranțe, de nădejdi privitoare la destinul veșnic al omului ne revarsă în suflete și textul evanghelic care s-a citit la Sf. Liturghie din Duminica de astăzi, a lăsatului sec de carne sau Duminica Înfricoșătoarei Judecăți, cum este trecută în calendarele noastre.

Cuvintele cuprinse în textul evangheliei de astăzi au fost rostite de Mîntuitorul imediat după Parabola cu talanții, în care de asemenea a fost vorba într-un fel de Judecata finală, la care noi toți trebuie să ne prezentăm și să dăm seama de felul cum ne-am înmulțit talanții primiți, adică de felul în care ne-am trăit viața, Judecată pe care, pe scurt, Iisus-Domnul nostru ne-o prezintă în felul următor:

Cînd va veni Fiul Omului întru slava Sa..., atunci va ședea pe scaunul slavei Sale și se vor aduna înaintea Lui toate limbile, adică toate popoarele, și va despărți pe oameni, așa cum un păstor desparte oile de capre, caprele fiind mai greu de ținut într-o turmă de oi, firea lor fiind cu totul alta decît a oilor... Și îi va așeza pe unii de-a dreapta Sa, iar pe alții de-a stînga Sa, desigur nu în înțeles spațial, căci la Dumnezeu nu sînt asemenea delimitări, El fiind spirit atotprezent.

În calitatea Sa de Judecător suprem, Iisus-Domnul nostru va zice celor de-a dreapta: „Veniți binecuvîntații Părintelui meu de moșteniți împărăția gătită vouă de la întemeierea lumii, căci flămînd am fost și mi-ați dat să mănînc, însetat am fost și mi-ați dat să beau, gol am fost și m-ați îmbrăcat, bolnav am fost și m-ați căutat" ș.a.m.d. Toți aceștia vor spune: Bine, dar cînd te-am văzut noi în asemenea situații. Iar Dreptul Judecător, care se identifică pe Sine cu toți suferinzii lumii, va răspunde: „Adevăr zic vouă, întrucît ați făcut unuia din acești frați ai mei prea mici, mie mi-ați făcut".

Întorcîndu-se spre cei de-a stînga, le va zice: „Duceți-vă de la mine blestemaților în focul cel veșnic, care este gătit diavolului și îngerilor lui" — motivîndu-le și lor această sentință prin aceea că n-au fost receptivi, că au fost surzi la durerile semenilor lor.

„Și vor merge aceștia în muncă veșnică, iar drepții în viață veșnică" — sînt cuvintele cu care se încheie pericopa evanghelică de astăzi (Matei 25, 31—46).

*

Precum vedem textul evanghelic de astăzi redă în cuvinte simple, înțelese de noi toți, un mare adevăr, poate cel mai mare adevăr în ceea ce privește înțelegerea rostului vieții omenești și anume Judecata din urmă, Judecata finală sau Judecata de apoi. Dacă fără Dumnezeu nu poate fi explicată apariția vieții pe Pămînt și rînduiala care există în întreaga Creație, Judecata finală dă sens, dă înțeles acestei Creații și cu deosebire ființei omenești; ea este cheia care descuie sau dezleagă destinul omului în lume; ea dă înțeles existenței omenești. Despre această Judecată ne-a vorbit sfînta evanghelie care s-a citit în Duminica de astăzi și un prim lucru pe care trebuie să nu-l uităm niciodată este că ea va avea loc în mod absolut sigur.

„Cerul și pămîntul vor trece — zice Mîntuitorul — dar cuvintele mele nu vor trece" (Matei 24, 25), cuvintele Lui, așadar, se vor adeveri întru totul și cu privire la Judecata finală sau din urmă.

Despre această Judecată Sf. Scriptură ne vorbește însă și în alte părți, iar de cîteva din aceste texte este bine să ne reamintim într-o Duminică precum este cea de astăzi.

„Iată voi chema toate popoarele — spune Cel Atotputernic prin gura profetului Ieremia — și voi rosti asupra lor Judecata mea pentru toate fărădelegile lor" (Ier. 1, 16); „Mă voi apropia de voi ca să vă judec — spune Ziditorul a toate și prin gura profetului Maleahi — și voi fi martor grabnic împotriva vrăjitorilor, a desfrînaților și a celor care jură strîmb, împotriva celor care asupresc pe simbriaș, pe văduve și pe orfani, apasă pe cel străin și nu se tem de nimic" (Mal. 3, 5).

„Rînduit este oamenilor să moară și după aceea (urmează) Judecata" — spune Sf. Apostol Pavel în Epistola către Evrei (9, 27). Și tot el atenționează mai direct despre acest lucru în altă parte, cînd spune: „Noi toți trebuie să ne înfățișăm înaintea scaunului de Judecată a lui Hristos, ca fiecare să primească (răsplată) bună sau rea, după faptele sale cele săvîrșite în trup" (II Cor. 5, 10).

Judecata finală ne este adusă de altfel în atenție de chiar realitățile vieții. Vedem, știm, citim, auzim despre atîtea fărădelegi, atîtea păcate grele, atîtea crime morale sau reale, atîtea nedreptăți cu adevărat strigătoare la Cer, pe care justiția omenească, oricît s-ar strădui, nu le poate descoperi. Este deci împotriva minții, este de ordinul absurdului chiar ca un furt mărunt de pildă să fie pedepsit în lumea aceasta, iar o crimă oribilă, sau un furt masiv să nu fie descoperit de justiția omenească și deci nepedepsite. Sau toate acestea vor fi sancționate cu siguranță la Dreapta Sa Judecată de către Cel ce toate le știe.

Se cuvine să mai reținem că, într-un fel, realitățile de la Judecata de apoi le trăim în mic în chiar ființa noastră, încă aici pe pămînt. Purtăm fiecare în noi un mic dar neadormit și incoruptibil judecător, conștiința morală, care este un fel de antenă a Dreptului Judecător în ființa noastră, conștiință care, — atunci cînd este trează, căci, din nefericire, mai poate fi uneori și adormită — sancționează pe loc fiecare faptă a noastră. Și anume, atunci cînd din inimă facem o faptă bună, ajutăm cinstit pe cineva, dăm un sfat bun, salvăm pe cineva de la o primejdie, conștiința noastră morală revarsă în sufletul nostru bucurii, care întrec de obicei alte bucurii omenești și care sînt anticipări ale negrăitei bucurii de care vor avea parte cei ce vor fi de-a dreapta Judecătorului Suprem: „La dreapta ta de frumuseți veșnice mă voi sătura" — zice Psalmistul (Ps. 15, 11). Și invers, cînd premeditat facem un lucru urît, un păcat greu, cu urmări negative și pentru cei din jurul nostru, atunci conștiința noastră ne mustră, ne ceartă și uneori cu așa putere, încît cei în cauză ajung adesea în pragul disperării, cum s-a întîmplat cu Iuda Iscarioteanul, care și-a vîndut Învățătorul pentru 30 de arginți și care, torturat de mustrările conștiinței pentru această fărădelege a sa, s-a dus și s-a spînzurat. Or, aceste groaznice frămîntări anticipează și ele în mic chinurile iadului, de care vor avea parte cei ce vor fi de-a stînga Dreptului Judecător.

O primă întrebare pe care ne-o punem în legătură cu Judecata finală, pe care ne-o aduce în atenția sf. evanghelie de astăzi, s-ar putea referi desigur *la felul cum va fi această* Judecată.

Un răspuns complet la această întrebare este desigur greu de dat, ea depășind puterea noastră de înțelegere.

Biserica noastră numește de pildă această Judecată înfricoșătoare, înfricoșătoarea Judecată a lui Hristos, cum auzim la fiecare Sf. Liturghie.

Înfricoșătoare desigur în primul rînd prin dimensiunile ei, căci, precum am reținut, la ea se vor aduna „toate limbile", toate popoarele, toate ființele omenești din tot cuprinsul istoriei. O imagine a ei încearcă să ne-o sugereze poetul german Friedrich Schiller, care, în piesa sa „Hoții", prin gura unui personaj al său spune și astfel de cuvinte: „Deodată — un trăznet înspăimîntător îmi zguduie auzul, tocmai ațipisem, mă scol clătinîndu-mă, tremurînd — și ce văd? Părea că tot orizontul a fost cuprins de o pălălaie dogoritoare, care topea munți, orașe și codri — cum se topește ceara pe plită — și uraganul, cu un urlet cumplit, mătura tot ce sta în calea lui: pămînt, ocean și bolta cerească. — Un strigăt răsună, ca scos din trîmbițe de aramă: pămîntule, slobozește-ți morții! Apelor,

sloboziți-vă morții! — Și cîmpurile, pînă atunci netede, începură să se frămînte ca-n durerile facerii și — țeste, coaste, picioare, toate mădularele țîșniră afară — începînd să se închege în trupuri omenești — care porniră în șuvoi cît nu puteai cuprinde cu ochii, nesfîrșită vijelie de făpturi vii" (Fr. Schiller: Hoții..., București, 1969, p. 140).

Înfricoșătoare apoi că aici vor fi excluse cu desăvîrșire intfluențele, relațiile de orice fel, martorii mincinoși, plătiți adesea cu bani grei, din care motiv mitropolitul Varlaam numește această Judecată, în Cazania sa de la 1643, Judecată „nemitarnică", adică unde nu se poate da și nu se ia mită. Ne confirmă acest lucru și Psalmistul, cînd zice: „Dumnezeu este Judecător drept, tare și îndelungrăbdător" (Ps. 7, 11); înfricoșătoare de asemenea prin faptul că se vor da la iveală, ca scrise într-o carte, toate ale noastre, gîndurile, vorbele, faptele. „Judecătorul se așează — spune profetul Daniil — și cărțile au fost deschise" (Daniil 7, 10), adică toată ființa noastră lăuntrică va fi dată pe față, cu tot ce am făcut pe lumea aceasta, bine sau rău. „El — Dumnezeu, spune dreptul Iov — scoate din întuneric lucrurile ascunse și aduce la lumină ceea ce era acoperit de umbră" (Iov 12, 22).

Răspunzînd la întrebare, cum va fi? — trebuie să mai reținem că la Judecata din urmă ne vom prezenta cu întreaga noastră ființă, trup și suflet, nu însă cu un trup material, căci, așa cum ne încredințează Sf. Apostol Pavel, „carnea și sîngele nu pot să moștenească împărăția lui Dumnezeu, nici stricăciunea nu moștenește nestricăciunea" (I Cor. 15, 50). Ci cu un trup transfigurat, spiritualizat, asemenea trupului cu care Mîntuitorul Iisus Hristos a ieșit din mormînt „piatra fiind pecetluită", și a intrat la Apostoli „ușa fiind încuiată". În această privință Sf. Apostol Pavel ne dă, în cap. 15 din Epistola I către Corinteni, foarte valoroase informații:

„Iată, taină vă spun vouă — zice el, adică lucruri extraordinare, din afara firescului vă descopăr vouă, de dincolo de ceea ce știți și vedeți — nu toți vom adormi dar toți ne vom schimba, într-o clipă, într-o clipeală a ochiului, cînd (va suna) trîmbița cea de apoi. Pentru că trîmbița va suna și morții se vor scula nestricați, iar noi ne vom schimba. Căci trupul acesta stricăcios trebuie să se îmbrace întru nestricăciune și trupul acesta muritor să se îmbrace întru nemurire" (I Cor. 15, 51—53). „Este trup pămîntesc, este și trup duhovnicesc — arată Sf. Apostol Pavel. Se seamănă trup pămîntesc, și scula-se-va trup duhovnicesc" (I Cor. 15, 44).

Tot în legătură cu întrebarea, cum va fi? — se cuvine să mai reținem că — spre deosebire de judecata particulară, care, după cum ne învață Sf. Biserică, are loc imediat după moartea noastră — la Judecata finală vor trage în cumpănă și urmările faptelor noastre, rele, cînd răul făcut de noi se răsfrînge și asupra altor generații, sau bune, cînd de binele făcut de noi — o biserică, o școală, un spital, un drum, o fîntînă etc. — se vor bucura și alte generații. Acuzatorii sau procurorii vor fi deci atunci faptele noastre rele, iar apărătorii sau avocații vor fi faptele noastre bune.

Altă întrebare care se pune este și aceea referitoare la *data cînd va fi* **această** Judecată.

La această întrebare se poate răspunde clar și sigur, iar răspunsul este că nimeni nu știe cînd va fi această Judecată. Ne-o spune chiar Mîntuitorul Iisus Hristos, cînd zice: „Iar de ziua și de ceasul acela nimeni nu știe, nici îngerii din ceruri, nici Fiul (ca om desigur), fără numai Tatăl meu singur" (Matei 24, 36).

Așadar, fac o mare greșeală, un păcat chiar, acei așa-ziși creștini care caută să fixeze data exactă privitoare la a doua venire a Domnului Hristos, privitoare deci la Judecata Sa finală și, prin urmare, a sfîrșitului lumii. De altfel, cunoașterea unei asemenea date nici n-ar fi spre folosul nostru; un asemenea uriaș eveniment universal ar crea derută și panică, destrămare și alte multe și mari neajunsuri în viața oamenilor.

*

Pe marginea evangheliei de la Sf. Liturghie de astăzi s-ar fi putut spune de bună seamă și alte multe și folositoare lucruri.

Stabilind această pericopă evanghelică la începutul marelui post al Paștilor, Sfînta noastră Biserică a vrut să ne împlînte adînc în conștiința noastră convin-

gerea că toate ostenelile noastre spre bine, pe lîngă urmarea lor firească de ridicare a calității vieții în această lume, vor avea o dreaptă răsplătire la Judecata finală a lui Dumnezeu. Acest lucru îl are în vedere și Sf. Apostol Pavel, cînd ne îndeamnă: „Drept aceea, frații mei iubiți, fiți tari, neclintiți, sporind întru lucrul Domnului, bineștiind că osteneala voastră nu va fi zadarnică" (I Cor. 15, 58).

Dar, Sf. Biserică ne și avertizează în același timp, ne îndrumă, ne îndeamnă cu stăruință prin toate slujbele sale speciale din această perioadă, prin cîntările sale de la strană, prin toate ale sale, să ne lăsăm de relele, de patimile, păcatele care pun stăpînire pe ființa noastră, căci, trecînd cu ele pe celălalt tărîm, vom fi sancționați de Dumnezeu la Dreapta Lui Judecată, iar sentința care se va da atunci va rămîne definitivă și pentru veșnicie.

De aceea Sf. Iacob ne atenționează în epistola sa destul de apăsat, cînd zice: „Așa să grăiți și așa să lucrați ca unii care veți fii judecați!" (Iacob 2, 12).

Să ne străduim deci să viețuim în așa fel, încît să ne învrednicim și noi să fim de-a dreapta Dreptului Judecător, împreună cu toți cei cărora Mîntuitorul Iisus Hristos le va spune: „Veniți binecuvîntații Părintelui meu și moșteniți împărăția care este gătită vouă de la întemeierea lumii" (Matei 25, 34). Amin.

Arhid. *Gh. Papuc*

GÎNDURI PENTRU VREMEA POSTULUI

Printre mijloacele de desăvîrșire religios-morală, pe care învățătura de credință creștină ni le pune la dispoziție, este și postul.

Legea Vechiului Testament îl recomandă și îl impune (Ieșire 34, 28; Deuteronom 9, 10, 18; Isaia 58). „Nu fi nesățios în nici o desfătare, și nu te apleca la mîncăruri multe. Că în mîncărurile cele multe va fi durere și nesațiul va veni pînă la îngrețoșare. Pentru nesaț mulți au murit; iar cel înfrînat își va spori viața" (Iisus Sirah 37, 32—34).

În Legea Noului Testamen însuși Mîntuitorul Iisus Hristos, înainte de începerea activității Sale, a postit 40 de zile și 40 de nopți (Mt. 4, 2; Mc. 1, 13; Lc. 4, 2), arătîndu-ne prin aceasta, că ispititorul nu poate fi înfrînt decît prin post și rugăciune. Tot El a recomandat postul ucenicilor Săi și tuturor celor care vor crede în Evanghelia Sa. Vindecînd în chip minunat pe fiul lunatic (Mt. 17, 14—21) ucenicii s-au apropiat de Domnul și L-au întrebat: „De ce noi n-am putut să-l scoatem" (Mt. 17, 19)? Mîntuitorul le răspunde: „Pentru puțina voastră credință" (Mt. 17, 20), după care a adăugat „acest neam de demoni nu iese decît numai cu rugăciune și cu post" (Mt. 17, 21).

Prin urmare, postul este recomandat de Mîntuitorul ca un mijloc de luptă împotriva patimilor și de înlăturare a acestora cînd ele pun stăpînire pe noi.

Ținînd seama de efectele pozitive asupra vieții trupești și sufletești a credinciosului, Sf. Biserică a orînduit ca zile de post: miercurile și vinerile de peste an, afară de cele însemnate cu harți; cele patru posturi de peste an, ca pregătiri pentru marile sărbători ce le urmează (Sf. Paști, Nașterea Domnului. Adormirea Maicii Domnului și Sf. Ap. Petru și Pavel), precum și ziua Înălțării Sf. Cruci (14 septembrie), a ajunului Bobotezei (5 ianuarie) și Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul (29 august).

În practicarea postului, în predica de pe munte, Mîntuitorul ne atrage atenția: „Cînd postiți, nu fiți ca fățarnicii triști; că ei își smolesc fețele, ca să se arate oamenilor că postesc. Adevărat grăiesc vouă, și-au luat plata lor" (Mt. 6, 16). Cine erau fățarnicii? Erau fariseii și cărturarii Vechiului Testament care puneau un accent deosebit pe împlinirea formală (de văzul lumii) a prescripțiilor Legii Mozaice, în timp ce în adîncul ființei lor erau plini de necurăție și putreziciune (Mt. 23, 27). Acești farisei socoteau că e suficient să-și smolească fețele, să-și pună cenușă în cap, să fie întristați, pentru a se arăta oamenilor că postesc. Mîntuitorul Iisus Hristos este împotriva unui astfel de post formal, și îndeamnă tot în predica

de pe munte: „Tu însă, cînd postești, unge capul tău și fața ta o spală, ca să nu te arăți oamenilor că postești, ci Tatălui tău care este în ascuns, și Tatăl tău, care vede în ascuns, îți va răsplăti ție" (Mt. 6, 17—18).

Mîntuitorul nu ne-a dat o definiție a postului. Lucrul acesta l-a făcut Sf. Biserică, care ne învață: „Postul creștinesc este înfrînarea, pentru o vreme, de la mîncările de dulce (de origine animală) și de băuturi alcoolice în scopul întăririi puterilor sufletești asupra poftelor trupești" (Catehismul dreptcredinciosului creștin, Sibiu, 1956).

Prin urmare, din definiția dată de Sf. Biserică postului, reiese, că accentul cade pe aspectul spiritual (duhovnicesc) al postului, adică întărirea puterilor sufletești asupra poftelor trupești. Dacă nu avem în vedere în practicarea postului aspectul lui spiritual, atunci partea lui materială nu poate avea decît valoarea unui regim alimentar pe care ni-l recomandă și medicina, dar este lipsit de valoarea lui religios-morală.

„Orice nevoință trebuie să ne facă bine sufletește. Dar și trupește... Nevoințele nu se fac pentru ele însele, ci pentru progres spiritual. Și postul. Dacă e post de bucate, dar nu și de răutate, este absolut inutil... Fără schimbarea inimii totul devine formalism sec, fără valoare în fața lui Dumnezeu" (Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului. Altă întîlnire cu Avva Antonie, în T. R. nr. 3—4/1989).

Cinstirea postului — zice Sf. Ioan Gură de Aur — nu constă în abținerea de la mîncare, ci în părăsirea năravurilor păcătoase, iar Sf. Vasile cel Mare întreabă: La ce folosește postul vostru nemîncînd carne dar sfîșiați cu gura pe vecinul vostru?

Ne punem întrebarea: De ce atunci Sf. Biserică a mai rînduit oprirea de la anumite mîncări și băuturi alcoolice pe o anumită perioadă de timp? Pentru că lăcomia de mîncare, lipsa de înfrînare a dus pe primii oameni la călcarea poruncii dumnezeiești (era una singură) de a nu mînca din pomul „cunoștinței binelui și răului" (Gen. 2, 17). Această călcare a avut consecințe grave pentru Adam și Eva precum și pentru urmașii lor (întregul neam omenesc). Aceste consecințe au fost: întunecarea minții, slăbirea voinței și răcirea inimii. Deteriorarea puterilor sufletești a mers pînă acolo, încît oamenii au schimbat slava lui Dumnezeu Celui nestricăcios cu asemănarea omului celui stricăcios și I-a dat la tot felul de patimi (vezi Rom. 1, 23u). Iată de ce Sf. Scriptură ca și Sf. Părinți în scrierile lor spun că lăcomia după mîncare, îmbuibarea pîntecelui, lipsa de înfrînare, este socotită slujire la idoli, la dumnezei străini, pe care omul i-a născocit în propria sa ființă (Col. 3, 5).

Deci, oprirea de la anumite bucate pe o perioadă de timp trebuie privită ca o pregătire și un ajutor prețios pentru oprirea de la păcate. Renunțările acestea nu se fac din concepția că hrana sau băutura respectivă (carne, ouă, brînză, vinul, etc.) ar fi necurate și ar spurca pe cei ce le iau din motive religios-morale, ci pentru că prin înfrînarea trupului, sufletul se ridică spre Dumnezeu.

Sînt astăzi unii creștini (sectari) care opresc de la anumite bucate și băuturi precum și de la alte lucruri (I Tim. 4, 3) pe care le socotesc ei necurate. Este o mare rătăcire. Astfel de oameni ar trebui să citească în Sf. Scriptură „că orice făptură a lui Dumnezeu este bună și nimic nu este de lepădat, dacă se ia cu mulțumire; căci se sfințește prin cuvîntul lui Dumnezeu și prin rugăciune" (I Tim. 4, 4—5).

Înfrînarea de care se vorbește în definiția pe care Sf. Biserică o dă postului are cu totul alt sens. Această înfrînare aduce potolirea poftelor trupești; este un act de voință, care arată dominația asupra instinctului de hrană și asupra poftei și plăcerilor legate de acest instinct; este expresia pocăinței pentru păcate; este o jertfă bineprimită la Dumnezeu; este un act de cult, adică o faptă de cinstire a lui Dumnezeu (Învățătura de credință creștină ortodoxă, Buc. 1952, întrebarea 293).

La această înfrînare trebuie să ne angajăm cu întreaga noastră ființă, prin toate ale noastre, cerînd și ajutorul lui Dumnezeu pentru realizarea ei. În acest sens trebuie înțelese cuvintele pe care le rostim în rugăciune I-a pentru credincioși de la Sf. Liturghie a darurilor mai înainte sfințite: „Ochiul să fie ferit de toată vederea cea vicleană, și auzul nestrăbătut de cuvinte deșarte, iar limba curată de vorbe necuviincioase. Curățește buzele noastre, cu care Te lăudăm pe Tine, Doamne; fă ca mîinile noastre să fie ferite de fapte rele și să lucreze numai

cele plăcute Ţie, toate mădularele şi gîndurile noastre întărindu-le cu harul Tău" (Liturghier, ed. 1974, p. 220).

Postul de bucate se poate ţine uşor: să nu mîncăm carne, ouă, lapte; să mîncăm numai legume şi fructe; să nu bem băuturi alcoolice. Dar putem să săvîrşim în acelaşi timp cele mai mari păcate: să fim mîndri, să fim lacomi, să fim desfrînaţi, să fim clevetitori, să fim lipsiţi de duhul iubirii faţă de oameni şi faţă de Dumnezeu. La ce foloseşte atunci postul de bucate? La nimic. Putem să mergem cu asceza noastră pînă acolo încît chiar şi trupul să-l dăm să fie ars, dar dacă dragoste nu avem, la nimic nu foloseşte (I Cor. 13, 3).

De aceea trebuie să ne străduim ca să ţinem postul cel adevărat şi anume înfrînarea de la bucate după rînduiala Sf. Biserici la care să adăugăm şi înfrînarea de la păcate. Şi dacă de la înfrînarea de bucate pentru motive binecuvîntate, canoanele bisericeşti dă dezlegare, de la înfrînarea de păcate nimeni nu este dezlegat.

La această practicare integrală ne îndeamnă şi ne cheamă Sf. Biserică în aceste zile ale Postului Sf. Paşti prin numeroasele rugăciuni şi îndemnuri de la sfintele slujbe cuprinse în rînduiala Triodului, din care amintim:

„Să începem, popoare, postul cel fără prihană, care este mîntuirea sufletelor; să slujim Domnului cu frică, cu untdelemnul facerii de bine să ne ungem cugetele şi cu apa curăţiei să ne spălăm feţele" (Stihoavna Utreniei de Marţi, în prima săptămînă a postului).

„Să rostim post bine primit, bine plăcut Domnului; postul cel adevărat este înstrăinarea de răutăţi, înfrînarea limbii, lepădarea mîniei, depărtarea de pofte, de clevetire, de minciună, şi de jurămîntul mincinos. Lipsirea acestora este postul cel adevărat şi bine primit" (Stihoavna Vecerniei de Luni, în săptămîna întîia a postului).

„Veniţi prin post să supunem patimile gîndurilor, acoperindu-ne cu aripi duhovniceşti. Ca trecînd viforul vrăjmaşului cel pornit, să ne facem vrednici a ne închina Crucii Fiului lui Dumnezeu, Celui ce s-a junghiat de voie pentru lume" (Stihoavna Utreniei de Miercuri, în prima săptămînă a postului).

În felul acesta înţelegînd şi practicînd postul, ne vom lumina mintea, ne vom curăţi sufletele şi trupurile de toată patima şi întinăciunea, ne vom înălţa duhovniceşte la Dumnezeu şi vom ajunge ca să ne facem vrednici de lumina Învierii lui Hristos sau cum zicem în rugăciunea amvonului de la Sf. Liturghie a darurilor mai înainte sfinţite: „Cel ce ne-ai adus pe noi în aceste preacinstite zile, spre curăţirea sufletelor şi a trupurilor, spre înfrînarea poftelor şi spre nădejdea învierii... Dă-ne şi nouă, Bunule, lupta cea bună să luptăm, calea postului să o săvîrşim, credinţa nedreptăţită să o păzim, capetele nevăzuţilor balauri să le sfărîmăm, biruitori asupra păcatului să ne arătăm şi fără de osîndă să ajungem a ne închina şi Sfintei Învieri".

Protosinghel *Visarion Joantă*

PREDICĂ LA BUNAVESTIRE

„Iată roaba Domnului. Fie mie după cuvîntul tău!" (Lc. 1, 38).

Aceste minunate zile de început de primăvară ne umplu sufletul de bucurie şi de veselie şi ne îndeamnă stăruitor, ca precum întreaga natură reînvie, se reînnoieşte, tot aşa şi noi să revenim la viaţa cea nouă la care ne cheamă mereu Hristos-Domnul.

Am auzit cîntîndu-se la strană: „Astăzi toată făptura se veseleşte, că îngerul îţi zice ţie (Fecioară, n.n.): Bucură-te..." şi altă cîntare zice: „Să se veselească cerurile şi să se bucure pămîntul!" — căci în această zi de început de primăvară

Sfînta Biserică a rînduit praznicul Buneivestiri (ο ευαγγελισμος) sau cum se zice în popor: Blagoveştenie.

Această prăznuire este în amintirea zilei în care Sf. Arhanghel Gavriil a vestit Fecioarei Maria că ea va naşte pe Mesia, cînd s-a şi zămislit Pruncul dumnezeiesc în pîntecele ei preacurat, prin puterea Sfîntului Duh. Căci ne spune o cîntare bisericească, care s-a cîntat azi, că Fecioara Maria primind cu credinţă închinarea îngerului s-a zămislit în pîntecele ei, prin putere Sfîntului Duh, Dumnezeu cel mai înainte de veci (din Stihoavna Buneivestiri). Această sărbătoare este deci şi comemorarea zilei în care Fiul lui Dumnezeu s-a zămislit cu trup omenesc; pentru acest motiv această sărbătoare a fost numită în Apus şi „Festus Conceptioni Christi", adică Sărbătoarea Zămislirii Domnului.

Tînăra Fecioară Maria din Nazaretul Galileii, rodul binecuvîntat al bătrîneţelor lui Ioachim şi Ana, cea care a fost închinată Domnului stînd în templu de la vîrsta de trei ani pînă la majorat, această Fecioară a fost aleasa cerului. Ea a fost vasul ales cel plin de har al dumnezeieştii întrupări. Maica Domnului a fost numită încă din Vechiul Testament: „Fecioara care naşte" (Is. 7, 14); Templul slavei Domnului cu uşa închisă, pecetluită prin care nu va intra nimeni decît Domnul (Iez. 44, 1—2); „Fiica Sionului" (Is. 62, 11); ea este „norul cel luminos" care arată calea, chivotul legii, vasul manei cereşti, etc.

Să vedem cum s-a petrecut evenimentul „vestirii celei bune" şi ce semnificaţie are această prăznuire pentru noi.

În timp ce Fecioara se ruga, apare trimisul Domnului, Arhanghelul Gavriil — cel care cu şase luni mai devreme vestise şi preotului Zaharia în templu că Elisabeta, soţia lui bătrînă şi neroditoare, va naşte pe Ioan Înainte-Mergătorul Domnului — şi intrînd îngerul a zis: *„Bucură-te, ceea ce eşti plină de har, Domnul este cu tine"* (Lc. 1, 28). Cuvintele îngerului sînt o caracterizare a Fecioarei, că este plină de har κε χαριτωμενη arată pe Fecioara Maria ca imprimată şi transformată în întregime de har, o stare harică mai presus de fire; că Fecioara este străbătută de prezenţa lucrătoare a lui Dumnezeu şi pentru aceasta Domnul este cu ea.

Nu voce omenească, ci grai de dincolo de fire declară pe Preacurata Fecioară Maria, viitoarea Născătoare de Dumnezeu, că *„este binecuvîntată între femei"*. Puţin mai tîrziu, auzim din gura ei, cînd s-a întîlnit cu Elisabeta că: *„Iată, de acum mă vor ferici toate neamurile!"* (Lc. 1, 48). Acestea sînt numai cîteva temeiuri pentru supravenerarea cu care noi credincioşii se cuvine să o cinstim pe Preacurata Fecioară, precum a rînduit şi Sfînta Biserică. Trebuie să cinstim pe Sfînta Fecioară, pentru că ea s-a învrednicit să poarte în pîntecele ei preacurat, timp de nouă luni pe Fiul lui Dumnezeu, şi Cel sălăşluit în pîntecele ei, prin puterea Sf. Duh, dă din caracterele şi din strălucirea Sa şi Maicii care-L purta în pîntece. Că orice femeie purtătoare a sfintei poveri a naşterii nu poartă numai ea copilul, ci o poartă, o conduce şi o influenţează şi el în simţirile şi mişcările ei. Această realitate a fost cu atît mai pregnantă în cazul Fecioarei Maria, care nu purta un prunc obişnuit, ci ea purta în pîntece pe însuşi Fiul lui Dumnezeu. Ioan Botezătorul auzind cuvintele Mariei a săltat de bucurie în pîntecele Elisabetei, care strigă cu glas mare: „Binecuvîntată eşti tu între femei şi binecuvîntat este rodul pîntecelui tău" (Lc. 1, 42), apoi bătrîna maică a Proorocului Ioan, întreabă pe tînăra maică: „De unde mie această cinste să vie la mine Maica Domnului meu?"

Îngerul căutînd să alunge tulburarea Preacuratei, îi grăieşte: *„Nu te teme Marie că ai aflat har la Dumnezeu"*, adică acel har pe care-l pierduse Eva. Apoi îngerul aduce neamului omenesc şi Fecioarei marea veste zicîndu-i: *„Iată vei lua în pîntece şi vei naşte fiu şi vei chema numele lui Iisus. Acesta va fi mare şi Fiul Celui Preaînalt se va chema"*. Fecioara mirată întreabă: *„Cum va fi mie aceasta de vreme ce eu nu ştiu de bărbat?"* Preacurata cere desluşiri, dar nu din curiozitate sau din necredinţă, ca Zaharia, ci numai ca să cunoască modalitatea, care depăşea limitele firii, a transformării ei în mamă, căci ea „nu ştie de bărbat", adică această expresie semitizantă arată hotărîrea categorică a ei de-a nu şti de bărbat niciodată, de-a nu se mărita, de-a rămîne fecioară.

Trimisul cerului, Gavriil, nu lasă pe Fecioara în nedumerire, ci zice: *„Duhul Sfînt se va pogorî peste tine şi puterea Celui Preaînalt te va umbri..."* şi apoi

îngerul îi dă și un exemplu de putere a lui Dumnezeu: bătrîna Elisabeta, de o viață întreagă știută ca stearpă, se află în cea de-a șasea lună a unei sarcini binecuvîntate, căci: *„la Dumnezeu nimic nu este cu neputință“.*

Un teolog ortodox (Nicolae Cabasila) spune, că Eva a fost creată din coasta lui Adam, fără participarea sau consimțămîntul acestuia. Dar întruparea Mîntuitorului a fost nu numai opera Tatălui, care a binevoit să se împlinească, și a Puterii Lui care a venit în lume, și a Duhului care a umbrit pe Fecioara, ci această întrupare este și opera credinței și voinței Fecioarei. Preacurata a grăit: *„Iată roaba Domnului. Fie mie după cuvîntul tău!*, adică „sălășluiască întru mire Dumnezeu“ (Cîntarea 8-a de la Utrenia Buneivestiri). Acesta este răspunsul final al Fecioarei, prin care se înfăptuiește reunirea cerului cu pămîntul, cînd divinitatea s-a coborît în umanitate, cînd Dumnezeu cel neîncăput se zămislește în pîntecele Fecioarei Preacurate, cînd Fiul lui Dumnezeu Fiul Fecioarei se face — cum zice o cîntare bisericească.

Păcatul a intrat în lume printr-un om și omul Dumnezeu venea acum să-l desființeze. Adam a păcătuit iar Mîntuitorul a venit să înlăture osînda. Printr-o femeie ispitise diavolul și prin rodul pîntecelui unei femei avea să se sfarme porțile iadului. Eva a dus ispita de la diavol la Adam, iar Preacurata a adus pe Mîntuitorul de la Dumnezeu la oameni.

Bunavestire este cel dintîi act prin care Dumnezeu începe realizarea operei de împăcare a oamenilor cu Sine, precum cîntăm și-n troparul sărbătorii: „Astăzi este începutul mîntuirii noastre și arătarea tainei celei din veac...“ Astăzi se împlinește prima veste bună pe care a făgăduit-o Dumnezeu oamenilor (Fac. 3, 15).

Astăzi s-a împlinit cea mai îmbucurătoare „bună vestire“, pentru Fecioara Maria și pentru întreg neamul omenesc. Preacurata a consimțit prin cuvintele: „Fie mie după cuvîntul tău“, să devină Mama lui Dumnezeu și mama noastră a tuturor. Pentru aceasta cu nădejde mare în ocrotirea și mijlocirea ei la Fiul ei și Dumnezeu nostru, să ne plecăm genunchii înaintea icoanei ei cîntînd: „Toată nădejdea noastră o punem în tine Maica lui Dumnezeu...“ sau „Nu avem alt ajutor, nu avem altă nădejde“.

Prăznuirea de astăzi înseamnă — după cum ne învață și Sf. Andrei Criteanu — „... veselia întregii zidiri și readucerea neamului omenesc la ceea ce a fost odinioară (la vița cea adevărată, n.n.). Astăzi sînt bunele ale bucuriei, care anunță iubirea de oameni a lui Dumnezeu și mîntuirea lumii“.

Nu întîmplător s-a statornicit rînduiala la iconografia ortodoxă tradițională, ca pe ușile împărătești să fie pictată icoana Buneivestiri, căci precum prin ușile împărătești se ajunge în Sf. Altar, unde există Hristos cel euharistic, tot așa prin Bunavestire se ajunge la Mîntuitorul. Creștinii dintru început au serbat Bunavestire după cuviință și chiar din sec. IV—V s-a zidit o biserică în Nazaret, pe locul unde a fost casa în care Fecioara Maria a primit marea veste.

În calitatea noastră de creștini, purtători ai numelui lui Hristos, trebuie să trăim cu convingere puternică și conștiință sigură, că Bunavestire nu este o idilă sau un capitol romanțat al unei biografii, ci Bunavestire este actul prin care Dumnezeu consultă, libertatea omului o invită la participare. Sfînta Fecioară prin cuvintele: „Iată roaba Domnului. Fie mie după cuvîntul tău!“ ne dă o pildă de smerenie desăvîrșită și de dăruire totală lui Dumnezeu, așa cum sună și finalul ecteniilor din cadrul cultului divin, cînd după închinarea: „Pe Preasfînta, curata, preabinecuvîntata, slăvita Stăpîna noastră, de Dumnezeu Născătoarea...“ continuăm zicînd: „Pe noi înșine și unii pe alții și toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm“.

După cum Fiul lui Dumnezeu a binevoit din dragoste nemărginită pentru neamul omenesc căzut în păcat, și prin voința liberă a Preacuratei Fecioare Maria să se zămislească în pîntecele ei; să deschidem și noi porțile sufletului nostru lăcătuite de mulțimea păcatelor și să rugăm pe Bunul Hristos să sălășluiască în noi. Să folosim, dar, înțelepțește viața pilduitoare de curățenie și de dăruire totală lui Dumnezeu și Maicii Domnului. Să ne străduim să folosim după cuviință acest minunat prilej al sfîntului post pentru a ne renaște la viața cea plenară în Hristos-Domnul, fiind în bună înțelegere cu semenii noștri și în comuniune cu Dumnezeu-Tatăl, Fiul și Duhul Sfînt. Amin.

Pr. asist. *Nicolae Dura*

CUVÎNT LA PROHODUL DOMNULUI

„Cuvîntul crucii, pentru cei ce pier este nebunie; iar pentru noi, cei ce ne mîntuim, este puterea lui Dumnezeu"
(I Cor. 1, 18)

În Denia de ieri și în cea de azi am văzut Crucea și Epitaful luminos împodobite cu flori. Am înconjurat cu dragoste și am sărutat cu venerație o Cruce biruitoare și un Mormînt al Domnului plin de lumină și de bună mireasmă. Aceasta exprimă foarte bine caracterul paradoxal al răstignirii și al îngropării Mîntuitorului. Același caracter paradoxal îl surprind cum nu se poate mai bine toate slujbele acestor zile. Se răstignește Împăratul a toate, se face „fără chip și fără frumusețe" (Is. 53, 2) Cel „mai frumos cu chipul decît oamenii toți", se închide în mormînt însuși Izvorul vieții etc. Paradoxul se datorează faptului că în evenimentele pe care le reiterăm liturgic în aceste zile este o față care se vede cu ochii trupești și una pe care o văd numai ochii credinței.

Prima este opera oamenilor în culmea decăderii și răutății lor. Sub acest aspect, Crucea de pe Golgota este culmea și sinteza ororilor omenești. Cel fără vină este dat morții pe nedrept! Și ce moarte! „Încă moarte de cruce" — zice Apostolul Pavel (Fil. 2, 8), căci răstignirea era, după Cicero „cea mai crudă și mai teribilă pedeapsă" — *crudelissimum et teterimum supplicium* (*In Verrem*, V, 64), o pedeapsă capitală pentru sclavi — *„servile supplicium"*, zice Tacitus (*Istorii*, IV, 11). O moarte încă și mai infamantă pentru iudei, căci, după Lege, spînzurarea pe lemn, aplicată numai hulitorilor, era un blestem și trupul condamnatului trebuia îngropat în aceeazi zi, ca să nu spurce pămîntul (Deut. 21, 23). Și, de parcă n-ar fi fost destul, Iisus este răstignit între doi tîlhari. Fără intervenția lui Iosif din Arimateea, Iisus ar fi suferit și ultima profanare, anume aruncarea trupului Său la groapa comună, cum se întîmpla de obicei cu cei executați.

Iată opera oamenilor! Dar autorii? Între aceștia se includ practic toate cele trei mari categorii ale umanității; iudei și păgîni, dar și unul dintre ucenici, care reprezentau noua comunitate a celor mîntuiți. Ce detestabil e chipul omenirii în tabloul Vinerii Mari! Toți apar vinovați, de răutate ucigașă sau de lașitate. De fapt și cei din prima categorie nu sînt altceva decît niște lași, toți căutînd să fugă de răspunderea faptei lor. Iuda se „căiește" și aruncă arginții în templu, iudeii nu acceptă acești arginți în vistieria templului; ci cumpără cu ei locul unui viitor cimitir pentru „străini"; Irod Antipa, frustrat de plăcerea de a vedea vreo minune făcută la comandă, Îl batjocorește ca un netrebnic pe Iisus și-L trimite înapoi lui Pilat; iar acesta, deși pronunță pînă la urmă sentința cerută de iudei, își declină orice responsabilitate. Pe de altă parte, simpatizanții lui Iisus tac și se ascund și înșiși ucenicii, cuprinși de groază, se încuie în casă.

Iată tabloul istoric al Vinerii Mari! Ca în orice tablou atît de vechi, multe detalii nu sînt prea clare și istoricului îi rămîn multe întrebări fără răspuns. De cîte ori nu regretăm că evangheliștii n-au spus mai multe, spre a ne satisface curiozitatea.

Obiectul evangheliștilor este însă, mai ales, altul decît simpla reconstituire istorică. Ei știu că în evenimentul Crucii era prezent și Dumnezeu, nu numai oamenii. Mai ales Dumnezeu! Cum a dovedit-o învierea cea de a treia zi. „Dumnezeu — zice Sf. Apostol Pavel — era în Hristos (Cel de pe Cruce), împăcînd lumea cu Sine" (II Cor. 5, 19). Prezentîndu-ne evenimentele văzute, evangheliștii nu urmăresc decît să se introducă în lumea nevăzută a credinței (In. 20, 31); dincolo de opera detestabilă a oamenilor, ele ne înfățișează opera minunată a lui Dumnezeu.

Și iată și celălalt versant al Golgotei. Tot ceea ce e oroare și grozăvie pentru ochiul pămîntesc e tainică minune și frumusețe pentru ochiul credinței. Cel al cărui chip nu mai are asemănare de om, este „chipul lui Dumnezeu" (II Cor. 4, 4),

chipul viitor al umanității reînnoite (I Cor. 15, 49). Cel ce sufere moarte infamantă de rob, se face, tocmai prin această moarte, Împărat a toate, ca Dumnezeu-Om. Și ca oarecînd Caiafa, și tot fără s-o știe, Pilat se face prooroc, punînd deasupra Crucii, în trei limbi, ca toți să înțeleagă, inscripția: „Iisus Nazarineanul Regele iudeilor". Mulți au citit acest titlu, notează evanghelistul Ioan. Și cînd arhiereii și-au exprimat dezacordul, Pilat a răspuns: „Ce am scris, am scris", adică „e bun și corect scris" (In. 19, 19—22). Astfel, Crucea nu mai este simplu instrument de tortură, ci tron al Împratului împăraților. Iisus Însuși își prezintă Crucea ca înălțare de pe pămînt: „Iar Eu — zice El —, cînd voi fi înălțat de pe pămînt, îi voi trage pe toți la Mine. Iar aceasta — adaugă evanghelistul — zicea arătînd cu ce moarte avea să moară" (In. 12, 32—33; cf. 3, 14; 8, 28). „Scară pînă la cer s-a făcut Crucea Domnului" — cîntăm în Acatist (Acatistul Sfintei Cruci, condacul al 6-lea). De aceea, în Ortodoxie, Crucea apare întotdeauna încununată de razele măririi divine și în Acatist o lăudăm cu cuvintele: „Bucură-te Cruce, cu împătrite raze în chipul focului" (icosul al 2-lea).

Moartea lui Hristos nu e pierdere a vieții, ci e cîștigare a ei. Căci nu vrăjmașii L-au dat morții, ci El Însuși, de bună voie, „prin Duhul cel veșnic s-a adus lui Dumnezeu jertfă" (Evrei 9, 14). O jertfă prin care a intrat „dincolo de catapeteasmă", în Sfînta Sfintelor din ceruri, și prin care a făcut din trupul Său „cale nouă și vie" și pentru suirea noastră la cer (Evrei 10, 20).

Mormîntul însuși al lui Hristos nu mai e mormînt ca celelalte. E un mormînt *nou*, zice evanghelistul (In. 19, 41); nou nu numai în înțelesul că nu mai fusese pus nimeni în el. E un altfel de mormînt. Nu mai e un loc al morții, ci al vieții. „În mormînt, Viață..." — sînt primele cuvinte ale stărilor de la Prohod. Nu mai e un loc de stricăciune și de întuneric, ca celelalte morminte, ci izvor de nestricăciune și de lumină.

Golgota și mormîntul cel nou se află într-o grădină. E noua grădină a Edenului în care e așezat Adam Cel de pe urmă (I Cor. 15, 45) și în care, a treia zi, Dumnezeu-Omul, „grădinarul" noii creații, se va plimba în răcoarea zorilor (In. 20, 14—15; cf. Fac. 3, 8). Pe Golgota și în mormîntul cel nou se naște o nouă creație și de durerile acestei nașteri se cutremură toată făptura: soarele se întunecă, pămîntul se clatină, cetele cerești sînt cuprinse de spaimă. „Toate au pătimit împreună cu Tine, Cel ce ai zidit toate" — am cîntat la Vecernia de astăzi.

Omenirea însăși își înnoiește chipul. Și iată că în negura de ură și în mlaștina lașității se ivesc fisuri și scapără lumini nebănuite. Iuda și Pilat se fac martori ai nevinovăției Mîntuitorului, iar străjerii sînt primii martori ai Învierii. Unul din cei doi tîlhari devine pîrgă a Împărăției lui Dumnezeu. Însuși șeful călăilor mărturisește că Iisus este Fiul lui Dumnezeu (Mt. 27, 54); doi sinedriști Îl îngroapă cu cinste pe Mîntuitorul. O nouă umanitate se naște în jurul Crucii, comunitatea cea nouă a împăcării. Iar în centrul ei, nedespărțită de Cruce, stă Maica Domnului, pe care Mîntuitorul o face Maică a ucenicului iubit și, prin el, a tuturor celor ce-I vor fi cu adevărat ucenici iubiți.

Iubiți credincioși.

Istoria omenirii e și ea o Golgotă, pe care, de asemenea, trebuie s-o vedem nu numai cu ochii trupești, ci și cu ochii credinței. Numai aceștia din urmă surprind adevărata realitate, numai ei văd slava crucii omenești. Iisus Hristos și jertfa Sa mîntuitoare ne dă cheia înțelegerii vieții noastre, cu toate greutățile și suferințele inerente acestei vieți. Dincolo de tot ceea ce se vede, în istoria lumii, în viața noastră e prezent Dumnezeu, așa cum era prezent și în Crucea lui Hristos. Și trebuie să fim împreună-lucrători cu El la opera de transfigurare a creației, la desăvîrșirea Împărăției lui Dumnezeu. Totdeauna sîntem și trebuie să ne socotim datori să facem ceva. Mîntuitorul, chiar cînd era țintuit pe Cruce, lipsit, deci, de orice mijloc de acțiune, a mai mîntuit un om, pe tîlhar. Ne plîngem de multe ori că crucea noastră ni-i prea grea ca să mai facem vreun bine și altora. Să ne aducem însă mereu aminte că numai pentru cei ce pier Crucea este nebunie și slăbiciune; pentru noi, cei ce ne mîntuim, ea este puterea și înțelepciunea lui Dumnezeu.

Pr. prof. *Vasile Mihoc*

PREDICĂ LA ÎNMORMÎNTAREA UNUI PREOT

Sfîntul Apostol Pavel pe cînd se întorcea dintr-a treia călătorie misionară, presimțind că-și va sfîrși viața prin pecetluirea mărturisirii credinței în Hristos cu propriul său sînge, se oprește în insula Malta și chemînd pe toți preoții Efesului, înaintea tuturor face o mărturisire amănunțită despre felul cum a înfăptuit el propovăduirea și trăirea Evangheliei precum și despre multele și grelele suferințe pe care le-a îndurat și primejdiile pe care le-a întîmpinat în neobosita sa activitate de răspîndire a credinței în Iisus Hristos.

În această înflăcărată cuvîntare, a lăsat ca pe niște prescripții testamentare atît pentru slujitorii aflați de față cît și pentru succesorii lor, multe sfaturi folositoare, îndemnuri, încurajări, norme de trăire și păstorire, printre care și aceasta: „Luați aminte de voi înșivă și de toată turma, întru care Duhul Sfînt v-a pus pe voi episcopi, ca să păstoriți Biserica lui Dumnezeu, pe care a cîștigat-o cu însuși sîngele Său" (Fapte, 20, 28).

Din aceste cuvinte, pline de inspirație dumnezeiască se desprind două învățături importante:

1. Grija preoților față de propria lor mîntuire.
2. Grija și răspunderea preoților pentru mîntuirea credincioșilor.

Privitor la aceste condiții esențiale ale mîntuirii proprii și obștești care incumbă responsabilitatea preotului, aș dori ca să aducem cîteva cuvinte de învățătură și mîngîiere acum cînd ne aflăm la slujba înmormîntării unui frate de al nostru întru slujirea preoțească.

1. Grija preotului față de propria lui mîntuire

După învățătura Sfintei noastre Biserici, grija de căpetenie, de importanță primordială pe care trebuie s-o aibă fiecare credincios, este mîntuirea sufletului, potrivit cuvintelor Mîntuitorului, Care zice: „Căci ce-i folosește omului să cîștige lumea întreagă, dacă-și pierde sufletul? Sau ce ar putea să dea omul, în schimb, pentru sufletul său?" (Marcu 8, 36—37).

Grija și răspunderea preotului este dublă; el va răspunde pentru faptele sale, dar va răspunde și de faptele turmei pe care a păstorit-o. Din momentul cînd am primit chemarea lui Dumnezeu, Care ne-a vorbit prin glasul conștiinței noastre și ne-a ales preot, precum odinioară pe Aaron, din ziua cînd am intrat în așezămîntul de pregătire teologică, pornind pe drumul pregătitor pentru misiunea sacră a slujirii lui Dumnezeu și oamenilor, viața și acțiunile noastre trebuie să fie conforme chemării de care ne-am învrednicit, dovedind prin seriozitate, hărnicie și exemplu de moralitate că sîntem îndreptățiți a ne asuma răspunderea săvîrșirii celor sfinte și dumnezeiești. Aceste virtuți precum și hotărîrea de a trăi întreaga viață după principiile evanghelice trebuie să le avem în față și în momentele emoționante și cutremurătoare, cînd înaintea episcopului, a preoților și a credincioșilor, citim legămîntul, rostim făgăduința în calitate de preot și slujitor al lui Hristos, că vom respecta legile bisericești și ne vom conforma rînduielilor țării.

Cunoscînd faptele noastre și luînd aminte la promisiunea noastră, însuși episcopul ne fericește și ne recomandă poporului, adresîndu-ne cuvintele: Vrednic este! iar cei prezenți confirmă vrednicia noastră. Considerîndu-se că sînt îndeplinite toate condițiile pentru a primi darul sfințitor, episcopul prin punerea mîinilor și invocarea Duhului Sfînt, transmite celui nou hirotonisit puterea de a lega și dezlega păcatele, darul apostoliei. Din acest moment, avînd putere sfințitoare și competența săvîrșirii Sfintelor Taine, preotul iese din mijlocul turmei credincioșilor, aflîndu-se de-acum înainte în fruntea ei, conducînd-o la pășunea cea duhovnicească, veghind asupra ei, ferindu-o de lupii cei ce vor să o răpească, fiind mereu treaz și neobosit pentru ca întreagă și nevătămată să o poată înfățișa înaintea marelui Păstor, Iisus Hristos.

Avînd legiuire din partea forurilor bisericești și celor civile pentru desfășurarea activității sale, încredințîndu-i-se prin punerea mîinilor succesiunea apostolică, preotul își va îndeplini cu toată rîvna și dragostea misiunea de slujire și sfințire.

Dacă menirea preotului este de a fi pildă credincioşilor în lucrarea faptelor bune, toată fiinţa lui trebuie să acţioneze în această direcţie. Inima lui se cere să fie o inimă plină de *credinţă* în Dumnezeu, pentru ca din credinţa sa să insufle credinţa şi în sufletele credincioşilor. Inima preotului se cuvine a fi o inimă plină de *iubire* faţă de Dumnezeu şi faţă de aproapele său, căci numai din iubire izvorăsc faptele ce ne fac vrednici de apreciere înaintea lui Dumnezeu şi a credincioşilor. Apoi, inima preotului trebuie să fie cuprinsă de o neîncetată încredere sau *nădejde* în purtarea de grijă a lui Dumnezeu, nădejde ce-i va fi reazăm şi ajutor în toate încercările şi greutăţile vieţii. Din inima preotului ca dintr-o fîntînă cu apă cristalină, trebuie să izvorască bogăţie de învăţături sfinte şi folositoare care să-i alimenteze pe credincioşi pentru cunoaşterea legilor dumnezeieşti, a căilor de curăţire şi desăvîrşire spre mîntuirea sufletului. Preotul este ca un semănător care adună în grînarul sufletului seminţele cele curate şi roditoare ale cuvintelor Sfintei Scripturi, iar apoi să le semene în sufletele păstoriţilor săi. El este în permanenţă un discipol ce se instruieşte şi în acelaşi timp un dascăl care îndrumă şi învaţă pe fiii duhovniceşti.

Pe lîngă învăţături, sfaturi şi îndemnuri, gura preotului este de trebuinţă să fie deprinsă cu rugăciunea, căci Sfîntul Grigorie Teologul numeşte rugăciunea „pîine îngerească". Sfinţii Părinţi în unanimitate consideră rugăciunea ca hotărîtoare în propăşirea pe drumul virtuţilor, ca vitală pentru menţinerea în stare harică şi denumindu-o, pe drept cuvînt „pîinea vieţii". Preotul nu va uita niciodată că este crainicul Sfintei Evanghelii, vestind cu timp şi fără timp, deci neţinînd socoteala ceasurilor de evanghelizare, toate învăţăturile Sfintei Biserici, tîlcuind poruncile, povăţuindu-i pe credincioşi şi împotrivindu-se păcatelor şi nelegiuirilor. Pe această cale, preotul se aseamănă grădinarului care sădeşte florile, le stropeşte şi le pliveşte de buruienile cele urîte şi dăunătoare.

Prin săvîrşirea Sfintei Liturghii, mîinile preotului devin cleşte ale cărbunilor aprinşi ai focului dumnezeiesc, care sînt Sfînta Cuminecătură trupul şi sîngele Domnului. Puritatea sufletească a preotului se cere să fie asemănătoare potirului aurit în care se află în chip văzut Însuşi Mîntuitorul Iisus Hristos sub forma pîinii şi a vinului; prin împărtăşirea cu Sfintele Taine el se preface într-un potir viu şi însufleţit.

Adevărata comoară a preotului este conştiinţa sa curată şi împăcată pentru că şi-a făcut deplin datoria înaintea lui Dumnezeu cît şi faţă de semeni, atît prin cuvînt cît mai ales prin faptele sale, înmănunchiate într-un buchet de frumuseţi morale şi duhovniceşti, în care să prevaleze crinii dragostei fierbinţi pentru Hristos, pentru Biserică şi credincioşii ei.

2. *Grija şi răspunderea preotului faţă de mîntuirea credincioşilor.*

Cu aceeaşi grijă cu care preotul îşi lucrează propria sa mîntuire, trebuie să fie şi faţă de fiecare enoriaş încredinţat lui, fiindcă de dobîndirea mîntuirii credincioşilor depinde şi propria-i mîntuire. Nu la odihnă este chemat preotul ci la nevoinţă; i se cere să alerge în via Domnului, nu să lenevească ci să lucreze într-însa, şi să aducă roadă îndestulată. Pe toţi cei cărora le-a conferit botezul, i-a făcut fii ai lui Dumnezeu; pe toţi pe care i-a primit pe braţele sale, cînd au fost aduşi la îmbisericire după 40 de zile de la naştere, i-a făcut fii ai Bisericii.

Pe toţi care, în cea mai însemnată zi a vieţii lor — ziua căsătoriei — venind ca miri în faţa sfîntului Altar, pentru a li se întări credinţa, dragostea şi unitatea, i-a cununat şi cu Biserica lui Hristos. Toţi cei care de bună voie, apăsaţi de felurite păcate au venit şi au îngenunchiat, cerînd iertare de la Dumnezeu prin mijlocirea duhovnicului, în taina sfintei Spovedanii, au devenit fii vrednici de a moşteni împărăţia cerurilor. Şi cei ce au venit să ceară sfaturi şi ajutor prin sfinte slujbe şi rugăciuni; ori în duminici şi sărbători au cercetat locaşul Domnului, ascultînd cuvintele de merinde sufletească, toţi aceştia sînt fiii şi oile de care preotul va răspunde în faţa Stăpînului.

Mai sînt şi oi rătăcite, pe care preotul trebuie să le caute, să le întoarcă din rătăcirea lor, să nu cunoască odihna şi tihna atîta vreme cît sînt suflete care se poticnesc şi alunecă spre pierzare. Sfîntul Apostol Iacob scrie cu atîta îmbărbătare despre aceasta: „Fraţii mei, dacă vreunul va rătăci de la adevăr şi-l va

întoarce cineva, să știe că cel ce a întors pe păcătos de la rătăcirea căii lui își va mîntui sufletul din moarte și va acoperi mulțime de păcate". (Iacov 5, 19—20). Iar Mîntuitorul Iisus Hristos învățînd pe Apostoli despre menirea păstorului și oilor cuvîntătoare spune: „Păstorul cel bun își pune sufletul pentru oile sale" (Ioan 10, 11).

Păstorul cel slab și leneș e ca sluga năimită, el vede păcatele cum strică sufletele poporului, dar stă nepăsător și nu se teme de teribilele întrebări ce i se vor pune cînd se va înfățișa înaintea nemitarnicului Judecător, cînd i se va cere răspuns pentru oile turmei sale.

Aflîndu-ne aici de față la petrecerea fratelui nostru întru preoție pe calea veșniciei, avem mîngîierea că cel plecat dintre noi a fost un vrednic slujitor al Domnului, ce-și va primi cununa vredniciei și răsplata ostenelilor din mîna marelui Arhiereu Iisus Hristos. Toate faptele sale de nevoință, răbdarea sa, dragostea ce a avut-o pentru casa Domnului și pentru enoriașii săi, îmi aduc în minte cuvintele proorocului și psalmistului David: „Cel ce a sădit urechea, oare, nu aude?, sau cel ce a zidit ochiul, oare, nu privește?" (Ps. 92, 9). Ochii și urechile lui Dumnezeu au privit și au auzit ostenelile, lacrimile și rugăciunile sîrguinciosului Său slujitor. Numai Dumnezeu cunoaște de cîte ori preotul acesta a îngenunchiat și cu umilință din adîncul inimii s-a rugat Atotputernicului, zicînd: „Miluiește-mă, Dumnezeule, după mare mila Ta, și după mulțimea îndurărilor Tale, șterge fărădelegea mea. Și de păcatul meu mă curățește" (Ps. 50, 1—3).

Acum la despărțirea de către fratele nostru preot să ne întrebăm care ar fi dorința oricărui muritor la trecerea din această lume. Eu socot că fiecare ar rosti cuvintele: Nu mă uitați! De aceea este de datoria noastră să nu-l uităm în rugăciunile pe care le înălțăm către milostivul Dumnezeu ca să așeze sufletul slujitorului Său în loc luminat, în loc cu verdeață, în loc de odihnă, în sălașurile cele pline de mîngîiere și luminate de strălucirea lui Dumnezeu.

Nădăjduim că bunul și milostivul Dumnezeu ne va asculta rugăciunea, așezînd sufletul celui ce a ostenit în via cea duhovnicească, în ceata sfinților, slujind lui Dumnezeu în ceruri așa cum I-a slujit și pe pămînt.

Arhim. *Serafim Man*

CUVÎNT LA ÎNMORMÎNTARE *

„Bucurați-vă întru nădejde, întru necazuri fiți răbdători, întru rugăciune stăruitori" (Rom. 12, 12).

Ne amintim cu toții cum marele nostru poet rășinărean Octavian Goga are în una din poeziile sale și următorul dialog:

— Pe cine îngropi părinte?

— Pe-un om de omenie.

Pe un asemenea om de omenie ne-am adunat și noi astăzi să petrecem pe ultimul său drum pămîntesc, pe preotul și arhimandritul Vasile Cornilă, fratele nostru.

*

Cu inimile cernite în care ne aflăm cu toții, gîndul ne poartă spre Sf. Ap. Pavel, această uriașă personalitate religios-morală a Bisericii, spre unele din ostenelile sale și spre unele din învățăturile sale, spre acest Apostol care s-a identificat atît de mult cu misiunea la care a fost chemat încît n-a mai trăit pentru sine ci pentru Iisus Hristos-Domnul nostru, Sf. Apostol Pavel fiind, după cîte știm, singurul care a putut să spună că „pentru mine viața este Hristos", și că „nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește pentru mine".

* Rostit la înmormîntarea arhim. V. Cornilă, 29 martie 1989.

Acest bun cunoscător al științelor vremii, dar în același timp și un conștiincios muncitor cu brațele, în vestirea Evangheliei, a lui Iisus Hristos cel înviat, a străbătut pe jos, pe mare sau cu alte mijloace, expus permanent unor nenumărate primejdii, toată Asia Mică, Peninsula Balcanică, pînă aproape de meleagurile noastre, Italia, ajungînd pînă în Spania.

În lucrarea sa misionară, Sf. Ap. Pavel a avut desigur bucurii lăuntrice, și satisfacții, cum am zice noi cei de astăzi, izvorul lor fiind de bună seamă dragostea sa nemărginită pentru Iisus Hristos-Domnul nostru, negrăita bucurie de-a se fi întîlnit cu El pe drumul Damascului, dar a avut și extrem de multe suferințe trupești și sufletești: foame, bătăi, temniță, frig, zbuciumări de tot felul, ba și o boală, care îl chinuia mult și despre care vorbește adesea în epistolele sale, ca despre un ghimpe sau un bold care nu-i dă odihnă.

Către sfîrșitul anului 57 al erei noastre creștine, Sf. Ap. Pavel străbate Macedonia, iar iarna anului 57—58 și-o petrece în vestita cetate a Greciei antice, Corint, de unde scrie și cunoscuta sa epistolă către comunitatea creștină din Roma, capitala imperiului roman, epistolă a cărei idee centrală este rezumată în aceste cuvinte ale sale: „Eu nu mă rușinez de Evanghelia lui Hristos, pentru că este puterea lui Dumnezeu spre mîntuirea oricui care crede..." (Rom. 1, 16—17).

După ce le împărtășește o seamă de învățături de credință și de morală sau de purtare, Sf. Ap. Pavel caută să-i mîngîie și să-i întărească pe creștinii din Roma și prin aceste cuvinte izvorîte din prea plinul inimii sale, dar și din experiența sa de trăitor profund al adevărurilor evanghelice, spunîndu-le: *„Bucurați-vă întru nădejde, întru necazuri fiți răbdători, întru rugăciune stăruitori"* (Rom. 12, 12). Cu alte cuvinte, marele Apostol aduce în atenția fiilor Bisericii din Roma și a noastră a tuturor trei virtuți de seamă ale învățăturii creștine: *nădejdea*, *răbdarea* și *rugăciunea*, trei căi, așadar, din mai multe, prin care ne apropiem de Dumnezeu și ne împlinim în chip pozitiv chemarea noastră în lume.

Timpul nu ne permite să zăbovim cît de cît asupra importanței acestor trei căi de împlinire sau zidire creștinească, dar vom reține totuși că *nădejdea* este ancora credinței noastre, este încrederea împlinirii făgăduințelor pe care Dumnezeu ni le-a făcut, El fiind de altfel „nădejdea noastră", după spusa Psalmistului. „Pentru *nădejdea* în învierea morților" sînt judecat acum (F. Ap. 23, 6) și „avînd *nădejdea* în Dumnezeu..., cum că va să fie învierea morților, a drepților și a nedrepților" — se apără Sf. Ap. Pavel în fața celor ce l-au dus pînă înaintea tribunalului imperial de la Roma.

Vom reține de asemenea că *răbdarea* — această putere, această capacitate de a suporta cu seninătate, fără cîrtire, încercările, durerile, suferințele, ispitele de orice fel pe care ni le rezervă viața — este o însușire de seamă a unui creștin bun, Dumnezeu Însuși fiind, după cum știm, nu numai spirit absolut, atotprezent, atotștiutor, atotputernic, ci și „îndelung răbdător". „Mărire îndelung răbdării Tale, Doamne", spunem într-o cîntare bisericească. De aceea, întocmai ca sămînța cea bună din Parabola semănătorului, numai „întru răbdare" (Luca 8, 15) putem rodi cele bune în viață, că „toate cîte s-au scris mai înainte spre învățătura noastră s-au scris, ca prin *răbdarea* și mîngîierea care vin din Sf. Scriptură, nădejde să avem" — cum spune Sf. Apostol Pavel (Rom. 15, 4), sau cum tot el ne îndeamnă mai ales pe noi, slujitorii bisericești, cînd zice: „În toate înfățișîndu-ne pe noi ca slujitori ai lui Dumnezeu, cu *multă răbdare*, în necazuri în nevoi, în strîmtorări, în privegheri, în posturi, în osteneli, în curăție, în bunătate, în *îndelungă răbdare*" (II Cor. 6, 4—6).

Puterea *rugăciunii* — acest fir nevăzut prin care stăm în legătură directă cu Părintele nostru ceresc, această hrană principală a ființei noastre spirituale — o cunoaștem fiecare.

*

Aceste căi — a nădejdii, a răbdării și a rugăciunii — arătate de Sf. Apostol Pavel în epistola către Romani — se pare că i-au fost foarte familiare și adormitului întru Domnul, părintele arhimandrit Vasile Cornilă.

Le-a deprins de bună seamă mai întîi de la părinții săi, Vasile și Areta, pe care de mic i-a ajutat în muncă, răbdînd arșița soarelui de vară în muncile cîmpului, sau frigul iernii în tăieri de lemne în pădure; le-a deprins în biserica

din sat și de la consătenii săi, recunoscuți prin frica lor de Dumnezeu, și desigur de la vrednicii viețuitori ai Mănăstirii Brîncoveanu, în umbra căreia a crescut.

Le-a deprins apoi ca elev seminarist și ca student teolog, unde a arătat permanent „sîrguință la studii și purtare excepțională" — cum îl caracteriza cu ani în urmă exigentul preot-profesor Isidor Tudoran, rectorul din acei ani al Institutului Teologic Universitar din Sibiu.

A vădit părintele Vasile aceste virtuți ca viețuitor al Mănăstirii Brîncoveanu, ca duhovnic la Institutul Teologic sibian, ca cursant la Institutul ecumenic de la Bossey (Elveția), ca vicar arhiepiscopesc și colaborator apropiat al adormitului întru Domnul mitropolit Nicolae Mladin. Se desprind de asemenea aceste virtuți din misiunile multiple pe care le-a îndeplinit la atîtea parohii din Arhiepiscopia noastră și din alte eparhii, din cuvîntările prin care a întărit și mîngîiat atîția credincioși, din articolele pe care le-a scris în revistele noastre bisericești și din alte ascultări pe care le-a îndeplinit.

Le-a vădit de asemenea ca Superior al așezămîntelor românești din Ierusalim și de la Iordan din Țara sfîntă, unde a reprezentat cu cinste Biserica noastră.

Călcînd parcă pe urmele Sf. Apostol Pavel, în chip special adormitul întru Domnul a vădit aceste cinstitoare virtuți mai ales după îmbolnăvirea sa din ianuarie 1982, de cînd și-a dus povara bolii cu nădejde, cu răbdare și în spirit de rugăciune, la un nivel demn de un adevărat slujitor al lui Dumnezeu, încît parcă i se potrivesc și lui versurile monahiei Z. A. Lațcu, ea însăși ducîndu-și crucea unei boli chinuitoare, din poezia: „Măiastra suferință", în care spune între altele:

Mă duci (suferință) adînc, tot mai adînc în jos
Mă-nalți pe culmi de bine și frumos
Mă dau în voia ta, să mă strunești,
Să mă înalți mereu și să mă crești,
S-ajung pîn la măsuri dumnezeiești.
Să-mi speli cu lacrimi ochii ne-ncetat,
Ca văzul meu să fie-n veci curat.

De aceea, părintele Vasile Cornilă, fratele nostru, părăsește acest tărîm cu raza de lumină pe care i-a dat-o nădejdea sa în Dumnezeu, răbdarea izvorîtă din dragostea față de El, cît și rugăciunea personală și liturgică mai ales, care i-au împodobit permanent viața.

Toate acestea ne îndreptățesc și pe noi să nădăjduim că Părintele ceresc îi va face parte de bucuria aleșilor Săi. Amin.

Arhid. *Gh. Papuc*

DIN VIAȚA BISERICEASCĂ ÎN ARHIEPISCOPIA SIBIULUI

Conferința preoțească din luna martie 1989, în Arhiepiscopia Sibiului

Prima conferință preoțească din anul în curs în Arhiepiscopia Sibiului s-a desfășurat în zilele de: 21 III la protopopiatele Sibiu și Rupea; 23 III la protopopiatele Mediaș și Brașov; 28 III la protopopiatele Agnita și Făgăraș și în 30 martie 1989 la prot. Sf. Gheorghe.

Din încredințarea Î. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului conferința a fost prezidată de următorii delegați chiriarhali: P. C. prof. M. Păcurariu la protopopiatele Sibiu și Făgăraș, P. C. prof. S. Șebu la prot. Rupea, P. C. cons. Gh. Papuc la prot. Mediaș, P. C. prof. Ilie Moldovan la protopopiatele Brașov și Agnita și P. C. prof. L. Streza la prot. Sf. Gheorghe.

La unele protopopiate (Făgăraș, Agnita ș.a.) conferința a fost precedată de Sf. Liturghie a Darurilor mai înainte sfințite.

Fixată de Sf. Sinod, tema conferinței a fost intitulată: *„Ideea de unitate națională a românilor de-a lungul veacurilor și contribuția Bisericii Ortodoxe Române la înfăptuirea ei"*, fiind tratată de toți preoții în caietele de conferințe, potrivit schiței de plan trimisă în timp util la toate unitățile parohiale.

În plenul conferinței tema a fost susținută de următorii preoți, ca referenți principali și coreferenți: Moisiu Liviu (Sibiu-Inferior), Barbu Virgil (Săcel) și Bîrsan Nicolae (Cisnădie) — la prot. Sibiu; Lup Gheorghe (Bunești) și Mureșan Emil (Homorod) — la prot. Rupea; Sărășan Achim (Bazna) și Gâdea Teodor (Alma — Dumbrăveni) — la prot. Mediaș; Puchianu Nicolae (Rîșnov) și Popescu Ioan (Prejmer) — la prot. Brașov; Munteanu Adrian (Șercaia); Morariu Ilarie (Ucea de Sus) și Cioacă Ioan (Dridif) — la prot. Făgăraș; Rusu Mihai (Ghijasa de Sus) și Jurca Ioan (Coveș) — la prot. Agnita; Manea Ciprian (Baraolt) și Șuteu Ioan (Vîrghiș) — la prot. Sf. Gheorghe.

În tratarea temei atît referenții principali, cît și coreferenții după enunțarea cuvenitelor idei introductive, axate pe formarea poporului român, existența sa continuă în vatra străbună, cu toate consecințele acestei realități, au zăbovit, în primul capitol, asupra „Conștiinței originii comune a tuturor românilor, factor primordial al unității" poporului nostru, reflectată în etnogeneza sa daco-romană, în același spațiu geografic, în formarea și dezvoltarea unitară a limbii și culturii poporului român, în credința sa ortodoxă etc.

În capitolul doi din tratare s-a insistat asupra „Prezenței, permanenței și continuității românilor ca popor în spațiul lui de formare", capitol în care au fost aduse în atenție o seamă de vestigii arheologice, documente istoric-literare și alte mărturii care vorbesc de prezența, permanența și continuitatea poporului nostru în spațiul geografic în care s-a format. În cap. trei s-a reliefat manifestarea acestei conștiințe a unității naționale și spirituale a românilor în decursul vremii, această conștiință vădindu-se cît se poate de vie mai ales cu prilejul unor evenimente sau momente de răscruce ale istoriei poporului nostru.

Un spațiu larg din tratare s-a acordat contribuției Bisericii Ortodoxe Române la formarea, întărirea și afirmarea ideii sale de unitate spirituală, națională și social-politică a românilor, capitol care a fost bogat ilustrat cu date semnificative, din noianul de mărturii existent în acest sens, Biserica Ortodoxă Română fiind numită „mama poporului român" de către marele Eminescu, care de bună seamă a avut în vedere și realități ca cele mai sus arătate.

Potrivit proceselor-verbale sosite la Centrul arhiepiscopesc, la fiecare protopopiat a luat cuvîntul un mare număr de preoţi, de toate vîrstele, care, cei mai mulţi, au venit, cu informaţii inedite şi observaţii semnificative legate de adîncirea şi mai buna înţelegere a temei, cu sublinieri, ca: „Peste graniţele artificiale ridicate cîndva de stăpînirile străine de altă dată, cugetul şi simţirea românească au pătruns prin ele ca prin zidul din basm", că în această privinţă n-a existat niciodată graniţe între români (pr. Gh. Mitrea — Criţ, prot. Rupea); că neamurile străine venite peste noi n-au putut distruge unitatea poporului nostru, care a existat de la începuturile sale, în această privinţă demn de „elogiat" fiind cu deosebire „ţăranul român" (pr. Oct. Cocan — Făgăraş). Unii preoţi au specificat descoperirile arheologice făcute pe teritoriul parohiilor în care păstoresc, referitoare la vechimea şi continuitatea poporului român (Pr. I. Chidu — Micăsasa, prot. Mediaş), sau găsirea în unităţi parohiale cu totul mici a unor exemplare din Cazania lui Varlaam de pildă (pr. N. Mărginean — Iacobeni, prot. Agnita), alţii au reliefat importanţa de negrăit a actului Reîntregirii bisericeşti din 1948 pentru unitatea spirituală a poporului român (pr. Fl. Turcaş — Şmig, prot. Mediaş), combătîndu-se cu tărie de către mulţi preoţi unele deviaţii de la unitatea de cult, cum sînt cele practicate de pr. I. Cucu de la Sf. Gheorghe, deviaţii care nu numai că sînt necanonice, dar au şi efecte destrămante şi dăunătoare unităţii sufleteşti a credincioşilor noştri. S-a subliniat totodată, foarte potrivit, că o pastoraţie fructuoasă, pătrunsă de o înaltă răspundere faţă de destinele noastre obşteşti, este unul dintre răspunsurile slujitorilor bisericeşti „la tema de astăzi" (pr. S. Săsăujan — Agnita) etc.

După ce preoţii participanţi la conferinţe au fost atenţionaţi că toţi sînt îndatoraţi să cunoască nu numai învăţătura de bază a Bisericii, ci şi elementele de căpătîi ale istoriei noastre naţionale şi după ce au arătat că trebuie să se facă distincţie între unitatea naţională şi unitatea de stat, care, desigur, sînt în strînsă legătură, delegaţii chiriarhali au făcut adînci şi competente incursiuni în miezul temei cu reliefarea obîrşiei noastre ca neam, unde s-a subliniat netemeinicia unor teorii cu totul false, neştiinţifice şi jignitoare pentru poporul român; obîrşia încreştinării noastre, subliniindu-se căile pe care au pătruns primele seminţe evanghelice pe meleagurile noastre încă din epoca apostolică şi imediat postapostolică, astfel că se poate spune că ideea de unitate naţională s-a născut odată cu formarea noastră ca popor, crescînd şi afirmîndu-se permanent sub toate formele de manifestare a vieţii omeneşti.

Pe lîngă alte aspecte, delegaţii chiriarhali au subliniat că ceea ce a contribuit în mod determinant la întărirea ideii de unitate, fără de care nu s-ar fi ajuns, probabil, nici la 1 Decembrie 1918, a fost unitatea de credinţă, de cult, de organizare bisericească, a tuturor românilor, mare rol avînd Sf. Liturghie, cartea bisericească, adresată, după cum se ştie, întregii seminţii româneşti, hramurile mănăstireşti din Moldova, Muntenia şi Oltenia, la care participau şi mulţi români transilvăneni dar şi hramurile unor biserici transilvănene (fosta catedrală mitropolitană din Alba Iulia, catedrala din Blaj, catedrala din Sibiu etc.), închinate Sf. Treimi, Sf. Treime simbolizînd şi unitatea fiinţială, ca în Sf. Treime, a celor trei provincii româneşti. Mult grăitor este faptul că, în Transilvania de pildă, s-au găsit peste 350 ex. din Cazania lui Varlaam, carte care atunci cînd s-a tipărit nu putea să aibă un tiraj prea mare.

În cuvîntările de încheiere delegaţii chiriarhali au adus desigur în atenţia preoţilor din Arhiepiscopia Sibiului şi alte aspecte legate de mai buna înţelegere a temei, inclusiv mărturii autohtone, ca de exemplu cea a lui Dimitrie Cantemir, care, în „Hronicul vechimii romano-moldo-vlahilor", vorbeşte şi de „nedezrupta continuaţie", pecetluind astfel „pentru veşnicie adevărul privitor la unitate şi continuitatea poporului român", cum spune Î. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului în Îndrumătorul bisericesc..., editat de Arhiepiscopia Sibiului pe anul 1989.

Preoţii au fost îndemnaţi ca, pătrunzîndu-se de ele, toate aceste adevăruri să fie aduse şi în atenţia credincioşilor, chiar din faţa sf. altar, cu anumite prilejuri, străduindu-se fiecare în parohia sa să-şi facă conştiincios datoria, ceea ce va ajuta la „unirea-n cuget şi-n simţiri" a întregului nostru popor, unitatea spirituală a tuturor fiilor Ţării fiind şi astăzi o cerinţă de maximă importanţă.

Sf. Paști, 1989, la centrul mitropolitan din Sibiu

Marele praznic al Învierii Domnului și-a revărsat și în anul acesta din belșug undele sale de lumină, de puteri întremătoare și înnoitoare de suflet, pentru toți fiii Bisericii noastre. Aceste revărsări speciale de har au fost însoțite și de binecuvîntarea unor ploi, care au răcorit și înviorat pămîntul, dîndu-ne nădejdea că sămînța aruncată pe ogoare va rodi într-adevăr.

Evenimentele petrecute aievea în Țara Sfîntă în urmă cu aproape 2000 de ani le-am retrăit cu toții mai intens îndeosebi începînd cu Joia Mare din Săptămîna Patimilor, cînd în bisericile noastre s-au citit cele 12 pericope evanghelice, care ne-au adus în atenție atîtea ipostaze legate de partea finală a activității pămîntești a Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.

Soborul slujitor de la denia celor 12 Evanghelii din catedrala mitropolitană din Sibiu a avut în fruntea sa pe Î. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului, abia sosit dintr-o obositoare călătorie făcută peste hotare. Cuvînt de învățătură a rostit cu acest prilej P. C. cons. *Gh. Papuc*, care, după ce a rezumat activitatea zilnică a Mîntuitorului Hristos, începînd cu Sîmbăta Floriilor, sau Sîmbăta lui Lazăr, a zăbovit asupra cîtorva aspecte mult grăitoare pentru credincioșii din totdeauna, care se desprind din mare dragoste pe care Iisus-Domnul nostru ne-a arătat-o la Cina cea de Taină, apoi în noaptea care a urmat, de joi spre vineri, cînd El, Ziditorul a toate, a suferit ca om atîtea umiliri, bătăi, scuipări, batjocoriri de tot felul, coroană de spini etc.

Vineri, Vinerea Mare, la Denia prohodului, soborul slujitor din catedrala mitropolitană din Sibiu a avut în frunte tot pe Î. P. S. Mitropolit Antonie, cuvînt de învățătură rostind P. C. prof. *Vasile Mihoc*, care a insistat asupra înțelesului pe care suferințele Mîntuitorului, culminînd cu răstignirea de pe Golgota în după amiaza zilei de vineri, le are pentru rezidirea, restaurarea sau mîntuirea noastră.

La ora sorocită, Duminică, 30 aprilie 1989, catedrala și curtea catedralei mitropolitane erau arhipline de credincioși, cînd Arhipăstorul a rostit din fața sf. altar: „Veniți de luați lumină" și cînd, după înconjurul catedralei și citirea sf. evanghelii, cîntarea „Hristos a înviat", repetată de mai multe ori de cor și credincioși, a despicat parcă întunericul nopții.

După slujba Învierii s-a săvîrșit Sf. Liturghie, în cadrul căreia C. diacon Nicolae Lațchescu a fost hirotonit preot pentru parohia Dobîrca, prot. Sibiu. Între participanții care umpleau pînă la refuz catedrala se afla și un mare grup de credincioși greci, care s-au simțit ca în bisericile lor, mai ales cînd o ectenie a fost rostită în l. greacă, iar Ierarhul i-a întîmpinat în aceeași limbă cu „Hristos anesti" sau „Axios" la hirotonie.

La priceasnă, după ce corul catedralei, condus de P. C. prof. I. Popescu, a interpretat cu multă simțire două compoziții de Paști, Î. P. S. Mitropolit *Antonie* a prezentat, îmbogățită cu elemente noi, Pastorala pe care Î. P. S. Sa a trimis-o tuturor parohiilor din Arhiepiscopia Sibiului spre a fi citită în ziua Învierii, Pastorală intitulată în acest an: „Petru și Ioan martori ai Învierii", apărută și în Telegraful Român, nr. din 1 mai 1989.

După Sf. Liturghie, la reședința mitropolitană a avut loc o scurtă recepție, la care au participat preoții slujitori de la catedrală și alți preoți din Sibiu, precum și corul catedralei, cu care prilej s-au exprimat Arhipăstorului simțăminte de dragoste din partea preoților și credincioșilor, cît și urări de sănătate, bucurii alese și alt mult bine, cu prilejul Învierii Domnului.

După-amiază, la vecernie din prima zi de Paști, soborul slujitor l-a avut în frunte pe Î. P. S. Mitropolit Antonie, care a citit în două limbi pericopa evanghelică rînduită la această slujbă, iar preoții și diaconii din sobor în alte zece limbi, după cum este tradiția în Biserica noastră.

Cuvînt de învățătură a rostit cu acest prilej C. diac. *Ioan I. Ică*, asistent la Institutul Teologic Universitar din Sibiu, care a adus în atenție aspecte din Teologia Învierii.

Luni, 1 mai 1989, a doua zi de Paști, Î. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului a săvîrșit Sf. Liturghie în biserica Sf. Nicolae din Sibiu-Lazaret, preoți parohi: N. Buta și I. Turcu.

Răspunsurile au fost date în comun de către toţi credincioşii participanţi, ceea ce a contribuit la crearea unei atmosfere de adevărată elevaţie sufletească.

La momentul cuvenit, P. C. arhid. Ioan Galea, fost vreme de aproape 7 ani secretar eparhial, a fost hirotonit preot pentru parohia Sibiu-Lazaret III, rămasă vacantă prin decesul pr. V. Grozea.

La sfîrşitul Sf. Liturghii, C. pr. Gh. Neagoş, în vîrstă de 87 de ani, dar foarte activ la strana bisericii din Sibiu-Lazaret, a fost distins şi hirotesit în rangul de „iconom stavrofor".

Au vorbit: P. C. prot. *Dănilă Luca* (Sibiu), care a salutat prezenţa Î. P. S Sale la biserica din cartierul Lazaret, exprimîndu-şi totodată convingerea că noul preot hirotonit astăzi pentru parohia Sibiu-Lazaret III va pune în practică, spre binele, spre zidirea credincioşilor, ceea ce a învăţat nu numai la şcolile teologice pe care le-a urmat, ci cu deosebire ceea ce a învăţat pe multiple planuri, lucrînd vreme de aproape şapte ani în preajma Î. P. S. Mitropolit Antonie.

P. C. pr. *Ioan Galea*, al treilea paroh de la bis. Sf. Nicolae din Sibiu-Lazaret care, după ce a mulţumit lui Dumnezeu pentru acest moment solemn din viaţa sa, cînd a fost învrednicit de darul preoţiei, a zăbovit asupra uriaşei răspunderi care apasă pe umerii unui preot, care trebuie „să realizeze unirea Cerului cu pămîntul" şi care lucrează în numele lui Dumnezeu, ca „om al lui Dumnezeu" (I Tim. 6, 11).

„Prin viaţa lui morală, prin virtuţile care îi împodobesc sufletul ca păstor şi ca om, prin viaţa lui religioasă, prin familia lui, prin modul în care se identifică cu fiecare credincios, cît se zbuciumă pentru mîntuirea tuturor, în măsura aceea un slujitor bisericesc este un adevărat preot".

În continuare, P. C. Sa a mulţumit Î. P. S. Mitropolit Antonie pentru împărtăşirea tainei preoţiei tocmai în această zi de luminoasă prăznuire a Învierii Domnului, promiţînd că se va strădui să-şi împlinească „rostul şi menirea de slujitor de la sf. altar şi chivernisitor al tainelor lui Dumnezeu".

A mulţumit de asemenea tuturor celor ce i-au stat în ajutor în munca desfăşurată pînă acum, rugînd pe credincioşii care i-au fost încredinţaţi spre păstorire să-i stea în ajutor cu rugăciunile lor spre a-şi duce la bun sfîrşit sarcina care i s-a încredinţat şi pe care şi-a asumat-o.

Bogat şi ziditor cuvînt de învăţătură a rostit apoi Î. P. S. Mitropolit *Antonie*, care a insistat asupra măreţului şi luminatului eveniment al Învierii Domnului, care constituie chezăşia, convingerea fermă pentru fiecare dintre noi, că există nemurire şi că noi toţi vom învia.

Î. P. S. Sa a descris amănunţit moartea trupească a Domnului şi Învierea Sa, ceea ce Sf. Apostoli şi alţi martori „au văzut şi au pipăit", reliefînd falsa susţinere că trupul Său ar fi fost furat şi dus la Damasc, unde a plecat Saul să-l caute, întîlnindu-se cu El, viu, pe drumul Damascului, devenind apoi marele Pavel — Apostolul. De altfel, a arătat Î. P. S. Sa, toţi cei care s-au întîlnit cu Iisus după Înviere au devenit altfel de oameni, murind pentru El, bine ştiindu-se că pentru o înşelăciune nimeni nu-şi expune viaţa.

Pe acest adevăr al Învierii s-a clădit Creştinismul, întreaga Biserică, căci dacă Iisus a înviat şi noi vom învia, desigur cu un alt trup, transfigurat, care poate trece prin materie, ca un anumit gen de unde, aşa cum a ieşit Iisus din mormînt, piatra fiind pecetluită, şi a intrat la Apostoli, uşa fiind încuiată.

În continuare, Î. P. S. Mitropolit Antonie a explicat ce înseamnă succesiunea apostolică, cum Mîntuitorul a investit pe Apostoli de a vesti cu putere învăţătura Sa, cum Sf. Apostoli la rîndul lor au hirotonit episcopi, preoţi şi diaconi, pentru a propovădui mai departe adevărul Învierii, ceea ce s-a transmis din generaţie în generaţie, subliniind semnificaţia hirotonirii săvîrşite la această Sf. Liturghie, ca şi cîteva din multele şi foarte importantele îndatoriri ale preotului, în special în calitatea sa de duhovnic. În acest sens, s-a scos în lumină importanţa păstrării secretului Sf. Spovedanii.

Arătînd că şi-a făcut, ca secretar, „frumos datoria", Î. P. S. Sa şi-a exprimat convingerea că cel hirotonit acum va fi „un preot bun" şi că preoţii de la bis. Sf. Nicolae şi credincioşii îl vor primi cu dragoste.

În încheiere, Înalt Prea Sfinţia Sa a îndemnat credincioşii la o cît mai autentică vieţuire creştinească, în familie, la locul de muncă, oriunde s-ar afla,

în buna creştere a tinerelor vlăstare, în respect unii faţă de alţii, în cinste şi omenie.

La locuinţa noului hirotonit, pr. I. Galea, a avut loc apoi o agapă, cu participarea slujitorilor şi a altor invitaţi.

Arhid. *Gh. P.*

DIN VIAŢA BISERICEASCĂ ÎN ARHIEPISCOPIA CLUJULUI

CONFERINŢE PREOŢEŞTI

Prima conferinţă preoţească programată în Arhiepiscopia Clujului pe luna martie 1989.

Şi în anul 1989 ca şi în anii precedenţi s-a desfăşurat la nivel de protopopiate prima conferinţă preoţească în partea a II-a a lunii martie, avînd ca temă: *„Ideea de unitate naţională a românilor de-a lungul veacurilor şi contribuţia B.O.R. la înfăptuirea ei (la aniversarea a 130 de ani de la Unirea Principatelor)".*

Conferinţa s-a desfăşurat după următorul program:

— *La protopopiatul Cluj*, în 15 martie 1989, fiind prezidată de Prea Sfinţitul Episcop-vicar Iustinian Chira Maramureşanul;

— *La protopopiatul Huedin*, în 16 martie a.c., fiind prezidată de P. C. Sa Liviu Ştefan — vicar administrativ;

— *La protopopiatul Dej*, în 25 martie a.c., fiind prezidată de P. C. Sa Picu Octavian — consilier administrativ;

— *La protopopiatul Baia Mare*, în 21 martie a.c., fiind prezidată de P. C. Sa Petru Varga, inspector eparhial;

— *La protopopiatul Sighetu Marmaţiei*, în 22 martie a.c., fiind prezidată de P. C. Sa Petru Varga — inspector eparhial;

— *La protopopiatul Bistriţa*, în 22 martie a.c., fiind prezidată de Î. P. S. Sa Arhiepiscopul Teofil Herineanu;

— *La protopopiatul Năsăud*, în 23 martie a.c., fiind prezidată de Î. P. S. Sa Arhiepiscopul Teofil Herineanu;

— *La protopopiatul Turda*, în 28 martie a.c., fiind prezidată de P. S. Sa Episcop-vicar Iustinian Chira Maramureşanul;

— *La protopopiatele Lăpuş*, în 30 martie a.c., fiind prezidată de P. C. Sa Octavian Picu — consilier administrativ.

Acolo unde conferinţa a fost prezidată de Înalţii noştri ierarhi, după oficierea Te-Deumului, chiriarhii au rostit substanţiale meditaţii cu caracter misionar-pastoral şi moral.

Referatele principale fiind întocmite şi susţinutecu competenţă şi simţ patriotic au evidenţiat unitatea de luptă a poporului român în strînsă legătură cu clerul şi credincioşii Bisericii Ortodoxe Române pentru independenţă naţională şi bisericească, concretizată ca prim pas important în Unirea Principatelor, în anul 1859 sub domnitorul Alexandru Ioan Cuza.

În cuvîntul său, în încheierea conferinţei de la Bistriţa, Înalt Prea Sfinţitul Arhiepiscop Teofil Herineanu a făcut următoarele sublinieri:

— Înaintaşii noştri au îmbinat în permanenţă ideea religioasă cu ideea de unire;

— Au cultivat neîntrerupt sentimentul naţional, fiind una în Biserica strămoşească;

— Strămoşii noştri au fost devotaţi ideii de lege şi neam — legea ortodoxă şi neamul românesc. Să lăsăm această moştenire copiilor noştri;

— Apreciez, spune Î. P. S. Sa, că preoţii noştri sînt la înălţime în cultivarea sentimentului naţional şi religios pentru menţinerea unităţii de neam şi credinţă, cunoscînd că neosectarii afectează solidaritatea unităţii naţionale şi de lege românească.

Prea Sfinţitul Episcop-vicar Iustinian în concluziile conferinţei de la protopopiatul Turda, a subliniat faptul, după aprecierile cuvenite asupra modului cum s-a desfăşurat conferinţa, că:

— În general noi n-am avut armate puternice, dar am avut o Biserică românească, vie conştientă. Am avut bărbaţi providenţiali, care n-au luptat pentru glia personală, ci pentru bunăstarea şi neatîrnarea poporului lor. Biserica strămoşească a avut întotdeauna o preoţime conştientă, care a luminat poporul, prin cult, prin cultură, ţinînd permanent trează ideea de unitate naţională şi religioasă.

Asemenea Înalţilor noştri ierarhi, toţi vorbitorii preoţi fiind în număr apreciabil, cît şi delegaţii eparhiali şi P. C. protopopi şi-au adus contribuţia lor — prin sublinierile ce le-au făcut la reuşita conferinţei manifestîndu-şi deplina lor adeziune la ideea de unitate naţională şi bisericească, angajîndu-se să fie la înălţimea chemării lor, avîndu-i ca vrednici înaintaşi pe marii bărbaţi al acestui binecuvîntat şi zbuciumat pămînt şi neam românesc.

Prima conferinţă administrativă a preoţilor din Arhiepiscopia Clujului, programată în luna aprilie 1989

Potrivit îndrumărilor Sf. Sinod al B.O.R., în luna aprilie a.c., în Arhiepiscopia Clujului s-a desfăşurat conferinţa administrativă, tematica ei avînd cu precădere un caracter practic, subliniindu-se importanţa *„Tactului pastoral şi ţinuta clerului în relaţiile cu credincioşii"*.

— *La Baia Mare*, în 10 aprilie a.c. fiind prezidată de P. C. Sa Livit Ştefan — vicar administrativ;

— *La protopopiatele Dej* (11 aprilie), *Bistriţa* (18 aprilie) şi *Năsăud* (19 aprilie) lucrările conferinţei au fost prezidate de P. S. Sa Episcop vicar Iustinian Maramureşanul;

— *La protopopiatele Turda* (13 aprilie), *Huedin* (18 aprilie) şi *Cluj* (20 aprilie) conferinţele au fost prezidate de P. C. Sa Octavian Picu — consilier administrativ.

— *La protopopiatele Lăpuş* (19 aprilie) şi *Sighetu Marmaţiei* (20 aprilie) lucrările conferinţei au fost conduse şi prezidate de P. C. Sa Ştefan Cosmuţa — consilier economic.

— La toate protopopiatele, conferinţei i-a precedat slujba Te-Deumului urmată de un cuvînt de învăţătură rostit de P. S. Sa Iustinian Maramureşanul acolo unde a condus lucrările conferinţei, iar la alte protopopiate cuvîntul de învăţătură a fost rostit în faţa preoţilor prezenţi de către un preot delegat de P. C. protopop, avîndu-se în vedere în mod special perioada postului Paştilor, în cadrul căruia s-a desfăşurat această conferinţă. Mulţi dintre preoţi s-au spovedit şi împărtăşit cu acest prilej.

Tematica conferinţei a suscitat un viu interes cu ample dezbateri, în cadrul căreia preoţii, P. C. protopopi şi delegaţii chiriarhali, pe marginea referatelor susţinute, au abordat probleme de ordin practic, evidenţiindu-se rolul important al tactului pastoral şi ţinuta preotului în relaţiile cu credincioşii încredinţaţi spre păstorire.

Unii preoţi în cuvîntul lor au împărtăşit din experienţa lor bogată rezultatele pozitive din pastoraţie în lupta cu o seamă de vicii şi atitudini antisociale, imorale ale unor credincioşi, care în urma tactului pastoral al preotului în relaţie directă, părintească s-a ajuns la încadrarea acestora în viaţa firească a parohiei.

S-a subliniat faptul că de tactul pastoral al preotului depinde enorm progresul spiritual şi moral al credincioşilor, unitatea şi integritatea vieţii bisericeşti din parohie. Din cauza lipsei de tact pastoral şi a relaţiei apropiate a preotului cu credincioşii încredinţaţi, proliferează sectarismul, mulţi dintre credincioşii Bisericii strămoşeşti fiind atraşi de aderenţii neoprotestanţi din acest motiv. Preoţii care se lasă prinşi în mrejele diferitelor vicii ca: beţia, desfrîul, lăcomia, mîndria, despotismul, bătaia sau neînţelegerile în familie, constituie prin toate acestea şi alte motive de sminteală, depărtînd credincioşii de Biserică, scindînd în acest fel unitatea religios-morală a parohiei.

O seamă de fraţi preoţi, pentru cîştig urît şi condamnat de canoanele bisericeşti, se abat premeditat şi conştienţi de la rînduielile sacre ale Bisericii, săvîr-

şind anumite servicii religioase neconforme şi potrivnice cultului Bisericii Ortodoxe, încurajînd astfel, pentru bani, superstiţiile, vrăjitoria şi alte aspecte nocive antisociale şi antireligioase.

Un alt fapt negativ care a fost subliniat şi care se constată adesea şi care este tot atît de dăunător unităţii de credinţă şi integrităţii vieţii religioase şi morale în parohie îl constituie denigrarea în mod iresponsabil cu consecinţe grave a fraţilor preoţi slujitori la acelaş altar, a colegilor în pastoraţie şi mai grav denigrarea din partea preotului a credincioşilor săi fie în public, fie faţă de alţi credincioşi.

Cu prilejul acestor conferinţe a fost tras din nou semnalul de alarmă de către mulţi fraţi preoţi asupra pericolului activităţii intense a prozelitismului cultelor neoprotestante şi anarhice, care folosesc tot arsenalul de mijloace pentru a-şi cîştiga noi aderenţi din sînul Bisericii strămoşeşti. În toate cazurile preotul ortodox este chemat să vegheze „cu timp şi fără timp" prin intensificarea vieţii liturgice, prin corectitudine în săvîrşirea serviciilor religioase, prin tact pastoral model, prin viaţă morală ireproşabilă, printr-o intensă şi perseverentă îndoctrinare individuală şi colectivă a credincioşilor încredinţaţi, ca astfel să-şi păstreze turma nevătămată şi neatinsă de pericolul imanent al scindării ei sau al morţii ei spirituale.

Aşadar, pe cît de mobilă şi sublimă este Preoţia, pe atît de responsabilă şi neadormită trebuie să fie activitatea adevăratului păstor de suflete în parohie. Nici un moment adevăratul slujitor al lui Hristos şi al Bisericii strămoşeşti nu trebuie să piardă din vedere că el este „lumina lumii", „sarea pămîntului" şi „paznicul de far", chemat să vegheze la hrana spirituală a credincioşilor, împărtăşind necontenit din „apa cea vie" care este Iisus Hristos.

Nu prin vorbe meşteşugite, aruncînd cu noroi şi învinuind pe alţii, nici prin ceartă, nici prin ură sau denigrare de rea credinţă, nici prin mîndrie sau lăcomie, nici prin cîştig urît, nici prin viclenie, nici prin viaţă necontrolată, nedemnă, nici prin minciună, nici prin desfrîu, nici prin beţie, nici prin lenevie sau conştiinţă adormită, nici prin ignoranţă, nici prin înşelătorie premeditată, nici prin nerespectarea voită a cultului sacru al Bisericii, ci prin viaţă model în permanentă înnoire şi desăvîrşire a vieţii personale, intelectuale, morale şi sufleteşti preotul zilelor noastre se va bucura şi împreună cu el Biserica, de roadele tactului pastoral, făcînd şi folosind mijloacele specifice chemării sale, pentru ca viaţa bisericească şi unitatea de credinţă şi de neam să se păstreze nealterate din generaţie în generaţie.

Acestea au fost ideile şi învăţăturile care s-au desprins din tema conferinţei, la care trebuie să reflectăm mereu.

*

Hirotoniri

1. Băţaş Mircea Vasile — par. Pădureni, prot. Dej — 1.02.89 — preot
2. Boca Dumitru — par. Sîngeorzu Nou, prot. Bistriţa — 1.02.89 — preot
3. Ţibre Vasile — Sem. Teologic Cluj — diacon
4. Chirilă Ioan — Sem. Teologic Cluj — duhovnic
5. Rogojan Gheorghe — M-rea Rohia — preot

Prot. *Liviu Ştefan*

DIN ACTIVITATEA EPISCOPIEI DE ALBA IULIA

Cursuri de îndrumare misionară de scurtă durată

Pe lîngă alte multe preocupări legate de buna desfăşurare a activităţii bisericeşti şi economice din Eparhia Alba Iuliei, P. S. Episcop Emilian dimpreună cu colaboratorii, are de grijă ca cele patru serii de cursuri de îndrumare misionară de scurtă durată ce se ţin anual să fie cît mai bine organizate şi cu eficienţă practică.

În acest sens, două serii de cîte 20 de preoți au fost convocate la Alba Iulia, respectiv între 13—18 februarie și 20—25 februarie. Pentru elucidarea subiectelor de stringentă actualitate și pentru orientarea practică a preoților confruntați cu situații dificile au fost invitați de la cele două Institute Teologice patru profesori: P. C. pr. prof. dr. Dumitru Radu prorectorul I.T.U. București, P. C. pr. prof. dr. Constantin Galeriu de la același institut, iar de la I.T.U Sibiu P. C. pr. prof. dr. Ilie Moldovan și P. C. prof. dr. Ioan Mihălțan.

Cursurile au început cu Te-Deumul oficiat în Catedrala Reîntregirii la care a participat P. S. Sa, îndemnîndu-i pe participanți să se folosească din plin atît de cunoștințele teoretice primite cît și de participarea la Sfintele slujbe.

Programul zilnic s-a început cu participarea la Sf. Liturghie oficiată de cîte un sobor format din cinci preoți, dintre care unul ținea predica. Apoi urmau cursurile. După pauza de masă se făcea seminarizare iar seara se participa la slujba vecerniei urmată de cuvînt de învățătură.

De buna desfășurare a cursurilor s-au îngrijit pe rînd P. C. pr. IoanAndreicuț vicar eparhial, P. C. pr. Petru Pleșa consilier bisericesc și P. C. pr. Ștefan Urda inspector eparhial, precum și cîte doi protopopi.

La încheierea cursurilor concluziile au fost trase de P. S. Părinte Episcop Emilian care a apreciat felul în care s-au desfășurat și i-a îndemnat pe participanți să se străduiască spre a-și împlini cu seriozitate misiunea lor preoțească și cetățenească.

Adunarea generală a C.A.R.-ului

Joi, 2 martie 1989, s-au desfășurat la Centrul Eparhial lucrările Adunării generale C.A.R. La orele 10,00 membrii prezenți în sala de festivități a Episcopiei l-au primit pe P. S. Episcop Emilian care a ținut un cuvînt de deschidere și a binecuvîntat lucrările adunării.

Raportul general de activitate pe anul 1988 a fost citit de către președintele C.A.R.-ului, P. C. pr. Horea Bordean — consilier economic. Din prezidiu au mai făcut parte P. C. Petru Pleșa consilier bisericesc, P. C. Ștefan Urda inspector eparhial și P. C. pr. Gheorghe Benchea, protopopul de Cîmpeni.

Păr. secretar al C.A.R.-ului pr. Doru Gheaja, pe baza actelor oficiale a făcut darea de seamă pe 1988, iar păr. Gheorghe Benchea a prezentat balanța de verificare. Situația împrumuturilor a fost citită de pr. Gheorghe Oana, iar pr. Ioan Boian a expus procesul verbal de verificare financiară. Spre sfîrșit, păr. Nicolae Bolea a prezentat lista ajutoarelor de deces, iar Pr. președinte a citit bugetul planificat pentru anul 1989.

După luările de cuvînt P. S. Episcop Emilian a felicitat conducerea C.A.R.-ului de felul în care și-a desfășurat activitatea.

Ședința de lucru cu protopopii și preoții misionari

Miercuri, 1 martie 1989, la Centrul Eparhial a avut loc o consfătuire de lucru cu protopopii și preoții misionari din Eparhia Alba Iuliei.

Potrivit îndrumărilor Sf. Sinod, cu acest prilej a fost analizată activitatea pastoral-misionară, economică și cetățenească desfășurată de protopopi și preoții misionari. P. S. Episcop Emilian pornind de la două realități stringente: navetismul și prozelitismul sectant, le-a cerut celor prezenți să-și îndeplinească cu dăruire și corectitudine sarcinile ce le revin în calitatea de slujitori ai Bisericii strămoșești și cetățeni ai Patriei noastre.

Pentru a se alcătui un program concret al controlului operativ pe teren, prin care să se verifice prezența preoților în parohie, mai ales a navetiștilor, precum și felul în care își desfășoară activitatea, protopopii au fost convocați din nou pe data de 28 martie. După ce P. S. Episcop Emilian le-a expus ce au de făcut, s-a trecut la întocmirea unui grafic de verificare pentru luna aprilie, lucrare pe care au elaborat-o protopopii dimpreună cu P. C. pr. Ioan Andreicuț vicar eparhial. În încheiere au primit sarcina ca la sfîrșitul lunii să raporteze constatările făcute la fața locului.

Conferinţele preoţeşti din luna martie

În cele opt protopopiate ale Eparhiei de Alba Iulia conferinţele cu subiectul: „*Ideea de unitate naţională a românilor de-a lungul veacurilor şi contribuţia B.O.R. la înfăptuirea ei*" s-au desfăşurat după cum urmează: Aiud — 6 martie, Alba Iulia — 7 martie, Cîmpeni — 8 martie, Tg. Mureş — 10 martie, Luduş — 20 martie, Reghin — 21 martie, Sighişoara — 23 martie şi Miercurea Ciuc — 28 martie. La Alba Iulia lucrările au fost conduse de P. S. Episcop Emilian; 2la Aiud, Cîmpeni, Tg. Mureş şi Luduş a prezidat din încredinţarea P. S. Sale, P. C. pr. Ioan Andreicuţ — vicar eparhial; iar la Reghin, Sighişoara şi M. Ciuc, P. C. pr. Ştefan Urda — inspector eparhial.

Peste tot lucrările s-au desfăşurat într-o atmosferă de profundă simţire patriotică, dovadă referatele temeinic întocmite şi numeroasele luări de cuvînt. Preoţii şi-au exprimat hotărîrea de a-şi aduce aportul astăzi la lucrarea de întărire a unităţii spirituale a credincioşilor, în felul acesta ridicîndu-se la nivelul înaintaşilor şi împlinindu-şi misiunea atît pe tărîm bisericesc cît şi cetăţenesc.

Slujbe arhiereşti, misiuni şi hramuri

In Sfîntul şi Marele Post al Paştilor programul sfintelor slujbe de la Catedrala episcopală, după tradiţia îndătinată, este deosebit de bogat. În prima săptămînă Deniile au fost oficiate în sobor, ca protos fiind rînduit cîte un membru al permanenţei. Tot în această săptămînă s-a luat iniţiativa efectuării unor misiuni în localităţi ale Eparhiei. Astfel, P. C. pr. Ioan Andreicuţ a participat la slujbe în Tg. Mureş şi Corneşti; P. C. pr. Horea Bordean la Aiud, PP. CC. pr. Nicolae Popescu şi Vasile Benchea la Blaj; P. C. pr. Simion Todoran la Sebeş; P. C. pr. Nicolae Cristian la Tg. Mureş.

Slujbele au primit o frumuseţe deosebită prin faptul că duminică de duminică a oficiat Sf. Liturghie P. S. Episcop Emilian. Cu aceste prilejuri i-a hirotonit întru diaconi şi preoţ pe doi tineri candidaţi la preoţie, respectiv Vasile Burian şi Petru Rădac.

Sîmbătă, 25 martie, sărbătoarea Bunei Vestiri, după un obicei care a devenit deja tradiţional, credincioşii din parohia Alba Iulia-Centru au avut bucuria de a-l avea în mijlocul lor cu prilejul hramului bisericii pe P. S. Părinte Episcop Emilian înconjurat de un sobor numeros care a oficiat aici Sf. Liturghie. De la Centrul eparhial, P. S. Sa a fost însoţit de către P. C. pr. Ioan Andreicuţ vicar eparhial, P. C. pr. Petru Pleşa consilier bisericesc, P. C. pr. Ştefan Urda inspector eparhial, Arhid. Viorel Slăvaş şi diac. Ovidiu Damşa. La momentul potrivit tînărul Petru Rădac a fost hirotonit diacon iar la priceasnă P. C. pr. Ioan Andreicuţ a vorbit despre Preacinstirea Maicii Domnului.

La sfîrşitul Sf. Liturghii, P. S. Episcop Emilian le-a împărtăşit credincioşilor un simţit cuvînt de învăţătură întărindu-i în credinţa străbună şi îndemnîndu-i să-şi cinstească înaintaşii printre care la loc de frunte stă pr. Nicolae Raţiu duhovnicul lui Horea, care îşi doarme somnul de veci la straşina sf. locaş. La ieşirea din biserică P. S. Sa dimpreună cu soborul a făcut o scurtă rugăciune la crucea ce-i străjuieşte mormîntul.

P. C. Pr. Doru Gheaja parohul bisericii în numele credincioşilor, al P. C. Sale şi al colegului întru slujire C. pr. Iacob Odmenişan, i-a mulţumit P. S. Părinte Episcop pentru bucuria pe care le-a făcut-o şi în acest an.

Pr. *Ioan Andreicuţ*

DIN VIAŢA BISERICEASCĂ ÎN EPARHIA ORADIEI

Slujbe Arhiereşti

De Anul Nou. Ca în toţi anii, cum e şi firesc, şi în acest an (1989), activitatea religios bisericească în Eparhia Oradiei a debutat prin săvîrşirea Sf. Litur-

ghii arhierești în Catedrala episcopală (Biserica cu Lună) din Oradea, cu prilejul praznicului Tăierii împrejur a Pruncului Iisus, a sărbătorii Sf. Vasile cel Mare, precum și a începutului noului an civil (1989), în legătură cu care s-a oficiat și îndătinatul Te-Deum.

Cu acest prilej, P. S. Episcop Vasile a ținut un ales și instructiv cuvînt de învățătură, oprindu-se atît asupra însemnătății celor două sărbători bisericești legate de această zi, cît și asupra începutului noului an civil, așa cum s-a menționat mai sus. Referindu-se la acest ultim aspect, vorbitorul a spus că este momentul și asupra facerii unui bilanț asupra anului expirat, dar și să privim spre viitor, spre noul an în care am intrat. Se cuvine să ne întrebăm ce trebuie să facem, cum trebuie să călătorim în această lume, pentru ca să ajungem să ne împlinim idealurile, atît pe linie creștinească, mîntuirea, cît și pe linie patriotică: bunăstarea materială și spirituală a poporului nostru, iar pe plan mondial — sălășluirea păcii între oameni și popoare.

Apoi, la reședința episcopală, a avut loc, potrivit tradiției, o recepție, la care au participat salariații Centrului eparhial, membri ai Adunării și Consiliului eparhial, preoții și unii credincioși din orașul de reședință, precum și membrii Corului catedral, care au prezentat ierarhului felicitări și urări de multă sănătate, arhipăstorire îndelungată și rodnică, cu ocazia Anului Nou și a zilei onomastice. Cuvîntul omagial a fost rostit, cu multă căldură și emoție, de părintele vicar eparhial Augustin Lucian. În cuvîntul său, chiriarhul, vădit mișcat de această atmosferă sărbătorească, a mulțumit călduros pentru urările făcute, dorind tuturor multă sănătate, fericire și împliniri duhovnicești, profesionale și obștești, într-un climat de pace tot mai propice. Corul Catedralei, de sub conducerea părintelui Traian Codilă, a intonat imnul arhieresc.

Parohia Oradea-Vii. La data de 17 ianuarie 1989, s-a ținut la Centrul eparhial, sub președinția P. S. Episcop Vasile, o consfătuire de lucru cu toți preoții din orașul de reședință, cu care ocazie s-a stabilit, ca și în anii precedenți, programul vizitelor pastoral-misionare ale ierarhului la bisericile parohiale de pe raza municipiului Oradea și la unele din împrejurimi, în perioada de iarnă. Începutul s-a făcut duminică, 22 ianuarie 1989, la biserica din *Parohia Oradea-Vii* (cartierul C.F.R.). Răspunsurile, la Liturghia arhierească ce s-a săvîrșit, au fost date de mulțimea credincioșilor, sub conducerea cîntărețului bisericesc Ioan Negrău, licențiat în teologie.

Predica zilei a fost ținută de părintele consilier eparhial Nicolae Mara, vorbind despre milostenie, în legătură cu pericopa evanghelică a zilei (Luca 18, 35—43), în care un orb îl ruga pe Domnul: „Iisuse, fiule al lui David, fie-ți milă de mine!" (v. 38).

După otpustul slujbei, părintele paroh iconom-stavrofor Gheorghe Nemeș a urat un cald bun-venit P. S. Sale și a făcut un scurt raport despre activitatea duhovnicească, tot mai rodnică, în rîndul credincioșilor și totodată a înfățișat și noile lucrări de înfrumusețare a sfîntului locaș: iminenta înzestrare cu un nou iconostas și cu un nou mobilier sculptat în lemn de stejar, aducînd mulțumiri credincioșilor pentru jertfelnicie.

Apoi P. S. Episcop Vasile a rostit o instructivă cuvîntare, în care a arătat că omul, credinciosul, în dorința sa de a păși pe drumul desăvîrșirii religios-morale în vederea cîștigării mîntuirii sufletești și a fericirii celei veșnice, este necesar, între altele, să-și conformeze viețuirea după învățătura cuprinsă în cele nouă fericiri rostite de Mîntuitorul în Predica de pe Munte. În acest scop, trebuie să avem la bază o credință puternică și adevărată, așa încît fiecăruia din noi Mîntuitorul să-i poată spune, ca orbului din Evanghelia de azi: „Credința ta te-a mîntuit!" (Luca 18, 42). În continuare, a omagiat marele eveniment din istoria noastră națională, Unirea Principatelor Române de la 24 ianuarie 1859, acum cînd sărbătorim cea de-a 130-a aniversare a sa. De asemenea, a evocat și marele eveniment al Unirii de la 1 Decembrie 1918, de la a cărui împlinire am sărbătorit de curînd 70 de ani. În încheiere, a adus cuvinte de apreciere credincioșilor, pentru marea lor jertfelnicie, iar celor doi vrednici păstori sufletești, preoții Gheorghe Nemeș și Dumitru Megheșan, pentru zelul pastoral deosebit și pentru strădania întru continuarea înfrumusețării sfîntului lor locaș, ajutați cu multă dăruire de membrii Consiliului parohial și în special de epitropi.

În încheierea frumoasei sărbători a credincioșilor din cartierul C.F.R., părintele paroh Dumitru Megheșan a exprimat P. S. Sale respectuoase mulțumiri pentru bunăvoința de a le fi prilejuit această mare bucurie sufletească, acum la început de an nou, așa cum a făcut-o și în luna decembrie 1988, la încheierea acelui an, rugîndu-l să vină cît mai des în mijlocul lor.

Parohia Oradea-Olosig. Cel de al doilea popas pastoral-misionar din acest an l-a făcut ierarhul în mijlocul bunilor credincioși ai *parohiei Oradea Olosig*, în a căror biserică, recent înnoită în exterior și interior, a săvîrșit Sf. Liturghie, duminică, 29 ianuarie 1989. Răspunsurile au fost date de grupul coral al parohiei, secundat de mulțimea credincioșilor, sub conducerea cîntărețului bisericesc Alexandru Mișian. Predica zilei a fost ținută de părintele consilier eparhial Vasile Sabău, împreună-slujitor la această biserică, tălmăcind pericopa evanghelică a zilei despre vameșul Zaheu, spunînd că și noi, asemenea acestuia, se cuvine să-l chemăm pe Mîntuitorul în cămara sufletului nostru.

După încheierea Sf. Liturghii, părintele paroh iconom-stavrofor Dr. Gehorghe Lițiu a urat bun-venit ierarhului, și a menționat că credincioșii acestei biserici sînt fii buni și devotați ai Bisericii strămoșești ortodoxe române, dînd dovadă de un larg spirit de sacrificiu, cu prilejul recentelor lucrări de restaurare interioară și exterioară a bisericii, pentru care le aduce calde mulțumiri. Totodată a spus că acești credincioși sînt și buni cetățeni ai patriei, lucrînd cu sîrg la locurile lor de muncă.

În bogatul cuvînt de învățătură, ierarhul a vorbit cu multă putere de convingere despre necesitatea și foloasele credinței pentru tot cel ce vrea să se mîntuiască și să moștenească viața cea de veci. În acest context, vorbitorul s-a referit cu prioritate la pericopa citită din Apostolul zilei (I Tim. 4, 9—15), în care Ap. Pavel îl îndeamnă pe ucenicul său Timotei să păstreze și să propovăduiască cu tărie și statornicie credința adevărată și învățătura ce i-a împărtășit-o, făcîndu-se pildă credincioșilor săi. Așa și noi, trebuie să stăruim și să rămînem neclintiți în credința noastră strămoșească, cea ortodoxă. Aceasta ne-a ajutat să ne păstrăm unitatea de limbă și simțire românească, precum și conștiința unității naționale. Chiar și atunci cînd împărații de la Viena, a spus vorbitorul, au reușit să rupă vremelnic o parte din credincioșii noștri de la trupul Bisericii strămoșești ortodoxe, poporul de jos și clerul parohial nu s-au lepădat de tradițiile, de obiceiurile și de datinile moștenite de la Biserica strămoșească ortodoxă, dîndu-și seama că numai prin acestea își pot păstra mai departe adevărata credință și identitatea națională, românească. În încheiere, felicită pe credincioși pentru devotamentul și jertfelnicia lor, iar pe cei doi păstori sufletești, pentru rîvna deosebită depusă în activitatea duhovnicească și cea administrativ-gospodărească, în care au obținut rezultate îmbucurătoare.

Parohia Oradea-Centrală. În circuitul vizitelor pastoral-misionare din acest an în orașul de reședință, P. S. Episcop Vasile a ținut cu de-adinsul să poposească și în mijlocul bunilor credincioși ai *Parohiei Centrale din Oradea*, în care scop, duminică, 5 februarie 1989, în mijlocul unui numeros sobor de preoți și diaconi, a săvîrșit Sf. Liturghie în biserica cu Lună, răspunsurile fiind date de Corul Catedralei. Predica zilei a fost ținută de părintele vicar eparhial Augustin Lucian, care a tălmăcit pericopa evanghelică a zilei (Pilda cu talanții, Matei 25, 14—30), arătînd că fiecare om, fiecare credincios, este înzestrat de Dumnezeu cu una sau mai multe însușiri speciale, care-l deosebesc de alții, asemănătoare cu talanții din Evanghelie, însușiri pe care trebuie să le dezvoltăm la maximum posibil și să le punem în slujba desăvîrșirii personale și a societății din care facem parte.

P. S. Episcop Vasile a rostit un amplu și ziditor cuvînt de învățătură, în cadrul căruia a stăruit îndeosebi asupra condițiilor mîntuirii, arătînd că, din partea lui Dumnezeu, e necesar pentru mîntuire harul divin (ce se oferă prin sfintele taine), iar din partea credinciosului sînt necesare credința și faptele bune, mîntuirea fiind deci rezultatul conlucrării dintre Dumnezeu și om. În acest sens, i-a îndemnat pe ascultători să-și dovedească credința prin fapte bune și atunci pot fi încredințați de dobîndirea mîntuirii și a fericirii celei veșnice.

Părintele Gheorghe Pruteanu, conducătorul parohiei centrale, a exprimat chiriarhului calde mulțumiri și aleasă recunoștință pentru deosebita purtare de grijă ce o arată bunilor credincioși și celor două biserici (cea cu Lună și Sf. Ierarh

Nicolae) pe care aceştia le frecventează în număr tot mai mare şi faţă de care ei îşi manifestă şi jertfelnicia, aşa cum au făcut-o la înnoirea celor două biserici cu prilejul împlinirii a 200 de ani de la întemeierea lor (în 1984, respectiv în 1988). Dar jertfa cea mare pentru aceste două mari lucrări, a spus preotul-paroh, a făcut-o Sf. Episcopie a Oradiei, prin mijlocirea şi mărinimia arhipăstorului ei, pentru care reînnoieşte mulţumirile preoţilor slujitori, membrilor Consiliului şi Comitetului parohial, precum şi ale credincioşilor.

Parohia Oradea-Seleuş. Cel de al patrulea popas duhovnicesc în oraşul de reşedinţă l-a făcut ierarhul în mijlocul jertfelnicilor credincioşi din *parohia Oradea-Seleuş*, duminică, 12 februarie 1989, a căror biserică a fost înnoită în ultimii doi ani, atît în exterior (tencuită din nou şi înfrumuseţată şi cu cîteva icoane murale în frescă), cît şi în interior (împodobită cu o foarte reuşită pictură în frescă, fără pereche în zonă, executată de pictorul Gheorghe Bondoc din Vedea, jud. Argeş, şi dotată cu mobilier nou, artistic sculptat în lemn de stejar).

La Sf. Liturghie săvîrşită de P. S. Episcop Vasile, răspunsurile au fost date cu multă însufleţire de grupul coral, de sub conducerea cîntăreţului Gheorghe Mărcuţ, secundat de credincioşii care au umplut biserica pînă la refuz.

Tălmăcirea pericopei evanghelice a zilei (Matei 15, 21—34), despre vindecarea fiicei canaaneencei a fost făcută de părintele vicar eparhial Augustin Lucian, care a subliniat că aici găsim un puternic temei biblic pentru practica Bisericii ortodoxe ca naşii să mărturisească credinţa în locul copilului botezat, dat fiind că şi Mîntuitorul a vindecat fiica canaaneencei pentru credinţa sa (a mamei), şi nu a fiicei.

După încheierea Sf. Liturghii, părintele paroh Gheorghe Henţ a rostit un cald cuvînt de bun-venit P. S. Sale, după care a făcut o scurtă dare de seamă asupra lucrărilor de înnoire a bisericii în ultimii doi ani, aşa cum s-a arătat la început. A mai menţionat că se aşteaptă ca în vara acestui an să fie terminat şi iconostasul cel nou (scheletul şi icoanele de pe el), după care ierarhul va fi rugat să vină ca să binecuvînteze noile lucrări.

Pe marginea pericopei evanghelice a zilei, ierarhul a arătat că rareori se poate afla un astfel de dialog ca cel dintre Mîntuitorul şi femeia canaaneeancă şi din care să rezulte atît de convingător tăria credinţei şi roadele ei. Oricîte piedici s-au pus în calea credinţei acestei femei, căreia îi spunea inima că Iisus îi va vindeca fiica, nu s-a lăsat înfrîntă, le-a biruit pe toate şi a primit ajutorul cerut printr-o rugăciune stăruitoare, izvorîtă dintr-o mare şi statornică credinţă. De aceea, a spus vorbitorul, pilda ei răzbate peste veacuri pînă în zilele noastre, servind ca model de urmat pentru toţi cei ce doresc cu adevărat să fie mîntuiţi. În încheiere, P. S. Sa şi-a manifestat bucuria că şi credincioşii acestei biserici, în frunte cu vrednicii lor păstori sufleteşti, preoţii Gheorghe Henţ şi Mircea Cîmpeanu, au dat dovadă de o credinţă puternică şi stăruitoare ale cărei roade sînt întruchipate în grija faţă de sfîntul locaş, pe care, în ultimii doi ani, l-au înnoit, şi în exterior, şi în interior. Întreaga lucrare, dar în special pictura în frescă, a fost apreciată de ierarh ca foarte reuşită, servind drept model şi altora, fapt pentru care exprimă cuvinte de laudă credincioşilor, membrilor Consiliului şi Comitetului parohial, precum şi păstorilor lor sufleteşti.

După cuvîntul de învăţătură al P. S. Sale, părintele paroh Mircea Cîmpeanu a exprimat aleasă recunoştinţă ierarhului pentru ziditorul cuvînt de învăţătură şi l-a rugat, în numele credincioşilor, ca să se intervină la forurile în drept pentru mărirea bisericii lor parohiale, dat fiind că numărul credincioşilor a crescut considerabil.

Parohia Buna-Vestire. Credincioşii şi slujitorii bisericii parohiale *Buna-Vestire din Oradea* au avut marea bucurie sufletească de a se ruga împreună cu P. S. Episcop Vasile la Sf. Liturghie arhierească ce s-a săvîrşit în frumoasa lor biserică, duminică, 19 februarie 1989, la care răspunsurile au fost date cu multă simţire religioasă de grupul coral condus de cîntăreţul bisericesc Gheorghe Gal, secundat de mulţimea credincioşilor. Biserica s-a dovedit neîncăpătoare şi de data aceasta, spre bucuria ierarhului. Predica zilei a fost ţinută de părintele consilier eparhial Nicolae Mara, slujitor la acest sfînt locaş, vorbind despre virtutea smereniei ce caracterizează rugăciunea vameşului din pericopa evanghelică a zilei, virtute ce trebuie să împodobească şi sufletele credincioşilor care vreau să ajungă

la mîntuire. Totodată a vorbit, dezaprobîndu-l, despre viciul mîndriei ce caracterizează rugăciunea îngîmfatului fariseu din aceeași pericopă evanghelică.

După apolisul Sf. Liturghii, părintele paroh Ioan Gudea a rostit un ales cuvînt de bun-venit P. S. Sale, exprimîndu-i respectuoase mulțumiri pentru bunăvoința de a fi venit să se roage împreună cu jertfelnicii credincioși ai acestei sfinte biserici și cu slujitorii ei, care așteaptă totdeauna cu multă dragoste venirea P. S. Sale în mijlocul lor spre a le împărtăși cuvînt de învățătură. De asemenea, mulțumește credincioșilor pentru continuul lor sacrificiu pentru înfrumusețarea bisericii.

În cuvîntul de învățătură, ierarhul a vorbit despre sfințirea omului, credinciosului, prin rugăciune, pentru care, a spus P. S. Sa, avem drept model rugăciunea domnească (Tatăl nostru), rostită de însuși Domnul Iisus Hristos. Stăruind zi de zi în rugăciune, izvorîtă dintr-o credință adevărată și puternică în Dumnezeu și însoțită de fapte bune, credinciosul, a arătat vorbitorul, își va cîștiga mîntuirea și fericirea veșnică. În încheiere, laudă vrednicia celor doi zeloși păstori sufletești, părintele consilier eparhial Nicolae Mara și părintele paroh Ioan Gudea, la al căror îndemn credincioșii, printr-o jertfelnicie demnă de laudă, și-au împodobit biserica cu o foarte frumoasă pictură în frescă și i-au dat un aspect exterior foarte plăcut. De asemenea, a adus cuvinte de apreciere părintelui Aurel Puticiu (acum pensionar și îmbisericit la acest sfînt altar), pentru rodnica activitate pastorală în cei peste 50 de ani de preoție, pentru care în această duminică l-a distins cu rangul de *iconom-stavrofor*, întru care l-a și hirotesit. Totodată, a avut cuvinte de laudă și la adresa părintelui pensionar iconom-stavrofor Roman Nemeș, pentru activitatea sa pastorală rodnică și îndelungată și pentru dragostea cu care vine deseori să slujească la această sfîntă biserică.

Parohia Sfînta Treime. În ultima duminică a lunii februarie (26), P. S. Episcop Vasile a făcut un popas duhovnicesc în mijlocul bunilor credincioși ai bisericii parohiale *Sfînta Treime din Oradea*, în a căror frumoasă biserică a săvîrșit Sf. Liturghie, împreună cu un sobor de preoți și diaconi. Răspunsurile au fost date de un bine închegat grup coral, sub conducerea noului cîntăreț bisericesc, Virgil Socolan, la care s-au adăugat și glasurile tuturor credincioșilor ce au umplut biserica, dovedită și de data aceasta neîncăpătoare.

Tîlmăcirea pericopei evanghelice a zilei a făcut-o părintele secretar eparhial Liviu Ungur, vorbind despre căința care a pus, pînă la urmă, stăpînire pe sufletul fiului risipitor, reîntorcîndu-se la casa tatălui său, care, reprezentîndu-l pe Dumnezeu, l-a primit cu dragoste părintească, iertîndu-l pentru sincera sa căință și hotărîrea de a se îndrepta.

După otpust, părintele protopop Aurel Pușcaș, parohul locului, l-a bineventat cu multă căldură pe chiriarh, exprimîndu-i aleasă recunoștință pentru dragostea părintească ce o poartă bunilor credincioși ai acestei biserici, ca și pentru sprijinul moral și material acordat la împodobirea bisericii cu frumoasa-i pictură în frescă. La fel a arătat că credincioșii manifestă un continuu progres întru înduhovnicirea vieții lor religios-morale și întru jertfelnicie.

Apoi P. S. Episcop Vasile a ținut un bogat și ziditor cuvînt de învățătură. În legătură cu Evanghelia zilei (Pilda fiului risipitor), a făcut remarca, conformă și cu starea de fapt din zilele noastre, în sensul că această pildă are multă corespondență și în realitatea vieții credincioșilor noștri de azi. Ascultînd citirea acestei pilde, ne gîndim totdeauna la dragostea și armonia atît de necesare în familie, precum și în societate. Îi îndeamnă pe credincioși să tragă învățămintele ce se impun cu necesitate din această pildă. În încheiere, vorbitorul își exprimă bucuria și satisfacția despre continuul progres al vieții duhovnicești a credincioșilor acestei biserici, aceasta datorită conștiinciozității și zelului cu care cei doi păstori sufletești, părintele secretar eparhial Liviu Ungur și părintele paroh Aurel Pușcaș, protopop al protopopiatului Oradea, își împlinesc îndatoririle pastorale, obștești și gospodărești. De asemenea, laudă spiritul și jertfelnicie al credincioșilor întru înfrumusețarea sfîntului locaș prin minunata pictură în frescă, precum și frecvența la sfintele slujbe într-un număr atît de mare, participînd activ prin cîntarea în comun.

La toate ocaziile de mai sus, Prea Sfințitul Episcop Vasile i-a îndemnat pe credincioși ca să se roage pentru pacea a toată lumea, să fie buni fii ai Bisericii

strămoşeşti ortodoxe române şi devotaţi cetăţeni ai patriei noastre dragi, Republica Socialistă România.

Diacon Dr. *Teodor Savu*

Şedinţa consiliului eparhial

La 19 ianuarie 1989 a avut loc la reşedinţa episcopală din Oradea o şedinţă de lucru a Consiliului Eparhial, sub conducerea Prea Sfinţitului Episcop Vasile, la care au luat parte, pe lîngă membrii Consiliului, toţi protopopii din eparhie. În cadrul acestei întruniri, s-a făcut o analiză retrospectivă a întregii activităţi bisericeşti din anul 1988, în baza căreia s-au cristalizat liniile îndrumătoare care să jaloneze această activitate în noul an 1989.

În cuvîntul de deschidere, P. S. Episcop Vasile a arătat că dinamica vieţii social-economice din această fertilă epocă pe care o trăim se cuvine să se conjuge cu dinamica vieţii bisericeşti, mergînd în acelaşi ritm. Constatăm cu satisfacţie — a spus Chiriarhul — că se înnoiesc şi progresează nu numai cele ce se întemeiază pe factorul material ci şi cele spirituale. Sîntem conştienţi şi mîndri că aparţinem unui popor făuritor deopotrivă de bunuri materiale şi înalte valori sufleteşti. În ceea ce ne priveşte, am putut remarca în aceste sărbători ale Naşterii Domnului, Anului Nou şi Bobotezei că bisericile noastre au fost pline de credincioşi, ceea ce arată ataşamentul şi jertfelnicia lor faţă de Biserica dreptmăritoare.

În continuare, Arhipăstorul a prezentat pe larg hotărîrile Sfîntului Sinod cu privire la intensificarea activităţii misionar-pastorale a preoţimii, care trebuie să fie la înălţimea imperativelor actuale. Este necesară de asemenea o activizare mai largă a corporaţiilor parohiale, care să ducă la întărirea coeziunii spirituale în toate parohiile.

Responsabilii de secţii de la Centrul eparhial, P. C. Pr. Augustin Lucian vicar administrativ şi P. C. Pr. Dorel Rusu, inspector eparhial, la secţia culturală, P. C. Pr. Nicolae Mara, consilier adm.-bis. la secţia bisericească şi P. C. Pr. Vasile Sabău, consilier economic la secţia economică au prezentat apoi rapoarte asupra desfăşurării activităţii în sectoarele respective, ca şi planuri şi puncte de reper pentru întreg anul în curs.

În cadrul dezbaterilor care au avut loc pe marginea acestor rapoarte s-a evidenţiat necesitatea implicării mai profunde a preotului în viaţa parohiei, prin apropierea sufletească de toţi credincioşii şi împlinirea cît mai adecvată a trebuinţelor lor duhovniceşti. Indiferenţa preotului faţă de aceste cerinţe e chiar mai rea decît lipsa din parohie, a subliniat un vorbitor, şi are ca efect îndepărtarea credincioşilor de biserică.

În acelaşi context, s-a subliniat importanţa vieţii personale a preotului şi a familiei sale, în ceea ce priveşte succesul sau regresul lucrării sale pastorale.

P. S. Episcop Vasile a atras atenţia părinţilor protopopi să fie mai exigenţi cu abaterile preoţilor, recomandînd o atitudine de severitate părintească, în scopul conştientizării lor asupra conduitei şi îndeplinirii tuturor obligaţiilor ce le revin.

Vorbitorii au evidenţiat prin exemple concrete din parohii cerinţa de prim ordin a disciplinei financiare, prin respectarea strictă a legalităţii de stat în administrarea parohiilor.

În urma discuţiilor asupra celor mai eficiente metode privind intensificarea activităţii misionare, Chiriarhul a îndrumat ca periodic să se organizeze în cadrul protopopiatelor consfătuiri cu preoţii pe aceste teme. Promovarea mai intensă a cîntării în comun, activizarea credincioşilor la slujbele bisericeşti şi la celelalte acţiuni ce se desfăşoară în parohie, îmbunătăţirea calitativă şi îmbogăţirea slujirii cultice, diversificarea tematică şi pregătirea adecvată a predicilor şi catehezelor, organizarea periodică a unor misiuni prin rotaţie pe grupuri de parohii învecinate, activitatea bibliotecii parohiale, colportajul — iată cîteva obiective asupra cărora trebuie să se stăruiască, prin dezbateri deschise şi cu aplicaţii concrete la aceste consfătuiri.

Dr. Alexandru Pop, membru mirean al Consiliului Eparhial, a făcut propunerea ca bisericile noastre să fie mai mult timp deschise şi în cursul săptămînii, în

special cele de la orașe, pentru ca astfel credincioșii să-și poată împlini mai bine satisfacerea nevoilor lor sufletești.

În încheiere, a luat cuvîntul P. S. Episcop Vasile, care a sintetizat cele ce s-au discutat, spunînd că Biserica noastră, credincioasă menirii și tradiției sale din moși-strămoși, slujește cu devotament neamului românesc, aducîndu-și o contribuție de seamă la unitatea și prosperitatea lui, la promovarea înaltelor valori morale și spirituale în conștiința fiilor săi. Revine deci tuturor slujitorilor bisericești îndatorirea de a plini la un nivel cît mai înalt toate obligațiile ce decurg din acest crez, ancorîndu-se profund în realitățile pe care le trăim, căci slujim lui Dumnezeu în măsura în care slujim oamenilor. Însăși viața noastră are valoare numai în măsura în care știm să conjugăm cele vremelnice cu cele ale veșniciei.

Prea Sfințitul Episcop Vasile a mulțumit apoi tuturor celor prezenți pentru participarea activă și constructivă la această ședință de lucru a Consiliului Eparhial.

Cursuri de îndrumare misionar-pastorală

Conform unei tradiții deja statornicite de mai mulți ani, între 20 și 25 februarie a.c. s-au ținut la Centrul eparhial din Oradea cursuri pastoral-misionare intensive de scurtă durată cu o serie de 30 de preoți din toate protopopiatele eparhiei.

Preoții cursanți au beneficiat de prelegerile de înaltă competență ținute de P. S. Episcop Vasile și P. C. Pr. Prof. Dr. Vasile Mihoc, de la Institutul Teologic Universitar Sibiu. Actualizarea temelor s-a făcut în cadrul seminariilor de după-amiază, dezbătîndu-se anumite aspecte ale slujirii pastoral-misionare și contracarării prozelitismului neoprotestant și sectar. S-a pus temei pe conștiinciozitatea și devotamentul slujirii preoțești autentice, prezența activă a preoților în întreaga viață spirituală a parohiei, acțiunile de prevenire și combatere a tendințelor unor credincioși spre alte culte, ținuta preoțească demnă în toate împrejurările.

Slujirea în comun și schimburile de experiențe pastorale au contribuit de asemenea la buna reușită, cu rezultate fructuoase, ale acestor cursuri, care se dovedesc deosebit de utile și care, desigur, își găsesc confirmarea practică prin sporirea roadelor duhovnicești din parohiile noastre.

Pr. *Dorel Octavian Rusu*

Adunarea populară din municipiul Sibiu

Sub semnul statornic și înalt semnificativ al unității indestructibile al poporului nostru, al adeziunii unanime al locuitorilor municipiului și județului Sibiu la politica înțeleaptă internă și internațională a președintelui României, domnul Nicolae Ceaușescu, al satisfacției și a deplinei aprobări a oamenilor muncii de pe aceste străvechi meleaguri românești din inima Patriei — pe stadionul municipal din Sibiu care a reunit 40 000 de participanți, muncitori și specialiști din industria construcțiilor de mașini, din industria ușoară, textilă și alimentară, din industrie, comerț și cooperația meșteșugărească, din agricultura de stat și cooperatistă, cadre didactice și elevi din școlile generale, liceale și din învățămîntul superior, oameni ai muncii din instituțiile de artă și cultură, a avut loc vineri 21 aprilie a.c. o mare adunare populară.

Ampla manifestare a exprimat satisfacția, mîndria patriotică și deplina aprobare, a tuturor locuitorilor acestor meleaguri față de succesele obținute de harnicul nostru popor, condus de înțeleptul președinte al României domnul Nicolae Ceaușescu, în construcția socialistă, în întărirea Independenței și suveranității țării noastre, în lupta pentru înălțarea României pe înalte trepte de civilizație și progres și pentru creșterea necontenită a prestigiului ei internațional.

În marile realizări obținute de poporul român se înscrie și lichidarea datoriei externe a țării, care marchează deplina independență economică și politică a României socialiste. Pentru prima oară în îndelungata sa istorie, patria noastră a dobîndit, prin efortul întregii națiuni, deplina independență politică și economică, la sfîrșitul lunii martie România reușind să-și achite integral datoria externă, situație generatoare de optimism și încredere în capacitatea poporului nostru de a înfăptui programul de dezvoltare accelerată a economiei naționale, de creștere continuă a nivelului de trai material și spiritual al întregului nostru popor. În acelaș timp, capacitatea și forța economiei noastre, au permis conducerii statului nostru, să ia hotărîrea de a anula și a reduce cu 117 miliarde lei, datoriile cooperativelor agricole de producție și ale asociațiilor economice intercooperatiste, expresie a grijii permanente a statului nostru, pentru dezvoltarea mai puternică a acestei ramuri de bază a economiei naționale.

Pentru a da glas satisfacției depline pentru marile succese ale harnicului nostru popor la adunare au fost prezenți, muncitori, ingineri, economiști, tehnicieni și maiștri care lucrează în marile obiective de pe platforma industrială Est, grupînd unități din cadrul industriei constructoare de mașini, de pe platforma industrială Vest, cu unități ale industriei alimentare, de la Independența I și Balanța I, de la I.P.A. și ICEMENERG, de la „13 Decembrie" și „Flamura Roșie" de la „Steaua Roșie" și „Libertatea" de la Întreprinderea de Industrializare a Laptelui și Întreprinderea de Morărit și Panificație, cadre și studenți de la Institutul de Subingineri, specialiști din filialele institutelor de proiectări și cercetare — toate ctitorii noi ale „Epocii Nicolae Ceaușescu". Au fost prezenți constructorii care au înălțat noile și modernele construcții ale cartierelor noului Sibiu — Hipodrom, Vasile Aron, Valea Aurie, Ștrand, lucrători de pe ogoarele cooperativelor agricole

şi unităţilor de stat din preajma Sibiului, viitoarele cadre ale armatei, elevi ai şcolilor de ofiţeri activi, numeroşi elevi din şcolile sibiene, reprezentanţi ai tuturor oamenilor muncii din municipiul reşedinţă de judeţ.

Prin munca lor plină de dăruire, disciplină şi pricepere oamenii muncii din judeţul Sibiu, asemenea tuturor oamenilor muncii din întreaga ţară, şi-au adus aportul lor la îndeplinirea marilor obiective ce le stăteau în faţă. Astfel în ultimii douăzeci de ani după reorganizarea administrativ-teritorială, judeţul Sibiu a beneficiat de fonduri de investiţii în valoare de peste 55 miliarde lei fondurile fixe ajungînd în prezent la 49 miliarde lei, din care peste 55 la sută se află în industrie. În acest fel zestrea economică şi socială a judeţului nostru s-a îmbogăţit cu noi şi moderne obiective industriale, agrozootehnice şi sociale. Astfel, producţia industrială obţinută în anul trecut a fost aproape de 6 ori mai mare decît realizările obţinute în 1965, iar producţia agricolă de aproape două ori. Au fost puse la dispoziţia oamenilor muncii din municipiile, oraşele şi satele judeţului aproape 80 de mii locuinţe noi, ceea ce înseamnă că peste 60 la sută din populaţia judeţului locuieşte astăzi în condiţii moderne de confort. S-au construit sute de noi săli de clasă, noi unităţi spitaliceşti cu 1200 paturi şi peste 125 mii m.p. spaţii comerciale, un însemnat număr de obiective tehnico-edilitare moderne, precum şi noi unităţi destinate activităţii cultural-artistice şi educative. La sfîrşitul celui de-al treilea an al cincinalului actual judeţul Sibiu a realizat suplimentar o producţie marfă industrială, în valoare de aproape 1,5 miliarde lei, astfel industria judeţului nostru a pus la dispoziţia economiei naţionale importante cantităţi de utilaj tehnologic complex, produse electrotehnice şi de mecanică fină, materiale de construcţii, cherestea, mobilier din lemn, sticlărie, ţesături şi alte produse. Numai în anul 1988 potenţialul productiv al judeţului a sporit cu 63 noi obiective industriale şi agrozootehnice. Prin realizarea tuturor contractelor cu partenerii externi, pe total exportul a fost cu 13 la sută mai mare decît în anul 1987, iar pe relaţia devize convertibile cu 23 la sută. Prin participarea la această adunare populară oamenii judeţului nostru şi-au exprimat hotărîrea de a contribui necontenit prin munca lor la progresul, prosperitatea, independenţa şi suveranitatea scumpei noastre ţări România.

Produse ale inteligenţei româneşti

Întreprinderea de calculatoare electronice din Bucureşti este recunoscută pentru calitatea produselor sale la nivel mondial printre care calculatoare personale, vidioterminale, mini şi microcalculatoare personale. Cu vidioterminalul VTD 52-S, colectivul întreprinderii a reuşit realizarea unui videoterminal inteligent, cu facilităţi deosebite în raport de modalităţile de lucru, flexibil, uşor de exploatat, avînd costuri de producţie optimizate prin asimilarea unor componente şi masiv reducere a importurilor. Astfel testatura a fost concepută şi realizată conform normelor internaţionale privind dimensiunile şi rezistenţa la şocuri, fiabilitatea şi accesibilitatea. În cazul monitorului care poate fi utilizat atît alfanumeric, cît şi grafic, el a fost proiectat pentru nivelul 31 cm astfel încît să fie competitiv pe piaţa externă. Blocul logic a fost conceput pe o singură placă, cu microprocesorul Z 80, în organizare modulară.

Colectivul de realizarea a vidioterminalului VDT 52-S a dezvoltat acest produs în sensul compatibilităţii cu echipamentele VT 100 şi Tektronix şi prin adăugarea de noi interferenţe.

CONTRIBUŢII PRIVIND SATUL ROMÂNESC DIN TRANSILVANIA LA ÎNCEPUTUL VEACULUI AL XIX-LEA

Supplex Libellus Valachorum a constituit un moment reprezentativ în istoria luptei de emancipare a românilor transilvăneni. Istoriografia ne-a păstrat un bogat material în acest sens. Cu toată amploarea pe care a luat-o în Transilvania această mişcare la sfîrşitul secolului al XVIII-lea, în ciuda faptului că ecourile răscoalei lui Horea încă nu pieriseră, iar suflul Revoluţiei Franceze cuprinsese Europa, situaţia ţărănimii ardelene nu a cunoscut îmbunătăţiri structurale pe plan politico-social şi cultural la cumpăna veacurilor XVIII—XIX. Din această cauză şi lupta maselor populare a continuat, culminînd cu Revoluţia din 1848.

Îmbrăcînd un dublu aspect, social şi naţional, lupta românilor ardeleni, — ca şi a celor bănăţeni, de altfel —, a luat şi forme variate: de la nenumărate jalbe adresate potentaţilor zilei, pînă la revoltele organizate, de la haiducie la emigrări masive peste graniţă.

Documentele care ni s-au păstrat în acest sens din primul deceniu al veacului trecut ne pot reliefa mai concret aceste realităţi de un deosebit dramatism istoric. Studiul nostru se bazează pe un manuscris aflat în fondurile Bibliotecii Academiei Române din Bucureşti.[1] Manuscrisul se referă la românii transilvăneni[2] şi cei bănăţeni.[3] Printr-o serie de intelectuali ridicaţi din rîndurile ei,[4] ţărănimea a încercat, pe cale paşnică, să-şi recîştige drepturile legitime. Era o nouă revenire la idealurile lui 1791—1792, sau mai bine-zis un ecou tîrziu al acestui act memorabil.[5]

În pledoariile lor, românii pornesc, de obicei, de la originea lor nobilă, romană, identificîndu-se cu înşişi cuceritorii „romani cei vechi din părţile Romiei în Daţia la anii de la H(ri)st(os) 106 ca biruitoriu şi viteazi au venit (F. 1v). Era, în fond, o reminiscenţă vie, păstrată în memoria populară din generaţie în gene-

1 Bibl. Acad. Rom., *mss. rom. 39*.

2 *Ibid.*, f. 1—91 r.

3 *Ibid.*, f. 91 v.—107 r. Vezi şi Alexandru Stănciulescu-Bîrda, *Un document de la începutul veacului al XIX-lea privitor la Ţara Banatului*, în „Mitropolia Banatului", an. XXXIV (1984), 11—12 (nov.—dec.), p. 762—771.

4 Printre intelectualii transilvăneni şi bănăţeni care au activat în primul deceniu al secolului al XIX-lea cităm: Samuil Micu-Klein (1745—1806), Gh. Şincai (1754—1816), Petru Maior (1760—1821), I. Budai-Deleanu (1763—1820), Ion Piuariu-Molnar (1749—1815), Radu Tempea (sec. XVIII—XIX), Paul Iorgovici (1764—1808). În timpul lui Francisc al II-lea erau totuşi puţini intelectuali din Transilvania. Presa era reprezentată doar prin „Pressburger Zeitung". În timpul lui Iosif al II-lea pătrunseseră însă o serie de tipărituri din Europa în Transilvania, care mai alimentau spiritele. Acum însă singurele legături ideologice cu Occidentul se păstrau prin negustori, soldaţi şi studenţi. În acest sens vezi G. Bariţiu, *Pagini alese din Istoria Transilvaniei*, Sibiu, 1889, I, p. 548 sq. Relaţii se mai pot găsi la Ion Sabău, *Problema influenţei primei revoluţii burgheze în Franţa asupra agitaţiilor ţărăneşti din Transilvania în 1790*, în „Anuar. Inst. Ist. Cluj", I—II, 1958—1959, Cluj, Ed. Academiei, 1959, p. 163—178.

5 D. Prodan îl numeşte în acest sens *Un Supplex Libellus românesc*.

rație, iar pe de altă parte, reflectarea concretă a ideologiei latiniste a Școlii Ardelene. Bazați pe aceste considerente etnoistorice, românii nu se sfiesc să afirme, în fața împăratului, că „sînt moștenitorii Ardealului" cei adevărați (F. 75v). Aceeași atitudine o manifestau și bănățenii, convinși de drepturile lor legitime, istorice, în contextul vieții politico-sociale. Un alt argument pus de români în slujba luptei lor naționale îl constituia acela al numărului lor mare în raport cu celelate naționalități conlocuitoare. La sfîrșitul veacului al XVIII-lea numai în Banat se aflau 57% români, iar la începutul veacului trecut românii reprezentau 60% din populația Transilvaniei, în timp ce toate celelalte naționalități conlocuitoare alcătuite abia 40%. Românii aveau conștiința unității lor cu cei din Moldova și Țara Românească, fiindcă în „Dacia... să cuprinde Ardeal(ul), Valahia, Moldovalahia și Bănatul" (F. 2r).

Starea țărănimii române la începutul veacului al XIX-lea era deosebit de critică. Iobăgia constituia un fenomen generalizat în Transilvania și Banat. Iobagii erau legați prin lege de moșiile stăpînilor lor, fuga de pe aceste moșii constituind o ilegalitate și fiind pedepsită ca atare (F. 4r). Iobagul era legat „și de mîini și de picioare" (F. 5v), ca „într-un jug strașnic, el și copii lui" (F. 5v). În caz de fugă, nemeșul „trimitea (...) țirculară în toată țara și-l lega ca pe un tîlhar, îl duce(a) la domnul său" (F. 26v). În jalbele lor ei făceau apel la legislația împăratului Iosif al II-lea, care prevedea dreptul iobagilor de a-și alege stăpînii (F. 32r). Era vorba de decretul imperial din 16 martie 1783, prin care se desființa dependența personală față de stăpîn, interzicînd totodată stăpînului să-l deposedeze pe iobag de pămînt. Un nou decret fusese emis apoi la 22 august 1785, care consfințea libertatea deplină a iobagilor.

Obligațiile cele mai grele ale țărănimii transilvănene și bănățene aveau în prim plan robota. „Iobagul care are vite trăgătoare au cu carul, au cu plugul, în toată săptămîna trebuie la nemeșul său să lucreze trei zile, iară cu mîinile patru zile în săptămînă și în loc a-i da săracului iobag sau vitelor lui de mîncare, deacă nu lucră după plăcerea sa îl bate cît îi iaste voia domnului său" (F. 4r). Fixarea numărului de zile de robotă șade la bunul plac al stăpînului. Din munca depusă „mai nu pot săracii să-și s(c)oată pînia casei, necum să poată prisosi bucate din secetă au din pre multe ploi să aibe săracii cu (ce) să hrăni" (F. 62r-v). Pe lîngă obligațiile de robotă legală, iobagii sînt supuși la o serie de robote prisositoare din an în an (...), așa încît „din an în an sînt siliți săracii a face robota lor îndoită și întriită, cît nu mai ș(t)iu oamenii numărul roboatelor sale" (F. 92v). Oficialitățile administrației locale impun iobagilor o serie de obligații ilegale în ceea ce privește robota pe propriile lor proprietăți, astfel încît „satu(l) întreg ridică oamenii la robotă spre slujba lor și deacă nu să duc oameni(i), trimet execuție pre capetele lor, bătîndu-i și de frică caută să lase săracii lucru(l) lor și să se ducă" (F. 93r și 66r). De obicei, toate obligațiile anuale privind robota sînt concentrate în perioadele de campanii agricole, periclitîndu-li-se iobagilor propriile lor munci (F. 100r).

Iosif al II-lea descoperise cazuri în Transilvania cînd iobagul era silit vara să lucreze permanent cu familia pe moșia feudalului, la aceasta adăugîndu-se obligațiile față de stat, impozitele, întreținerea armatei, încartiruirile, iar acolo unde era cazul, muncile la drumuri și cetăți. Nobilii au înmulțit mereu zilele de cărăușie și de robotă pînă la 208 zile anual. S-a recurs uneori și la arendările masive ale moșiilor. Exploatarea maselor țărănești se poate observa și din faptul că în perioada 1766—1820 contribuția comitatelor a crescut de la 710 003 florini renani la 13 000 000 florini renani anual. Cu privire la cuantumurile acestor contribuții istoricii propun mai multe variante, în funcție de documentele de care dispun.

Datorită felului în care se aplică robota, iobagii sînt siliți foarte adesea să-și lase nemuncite propriile lor recolte, ceea ce le creează o serie de nemulțumiri în ceea ce privește starea lor materială, iar uneori chiar existența în sine. Recurgerea la împrumuturi de la feudali constituie un tragic compromis pentru independența țărănească. „Cu lacrămi aleargă (iobagul — n.n.) la domnul său și ia bucate în datorie, pentru care bucate trebuie să lucre deosebit de robota sa sau cu bani trebuie întriit să plătească. La mulți pentru acest făli de bucate domnul său ia săracului vaca cu laptele din gura copiilor sau calul, boi(i) și

rămîne săracul plîngînd" (F. 6r-v). Caracterizarea generală a ţărănimii transilvănene şi bănăţene de la începutul veacului trecut o constituie sărăcia (F. 91v—97r). Umilirea individului şi a unui neam întreg, frustarea de cele mai elementare drepturi, îndreptăţea pe alcătuitorul jalbei să exlame adeseori: „că de ar fi modru, soarele, văzînd nedreptăţile ce el face cu neamul românesc, ar plînge şi din lacrimile lui s-ar aprinde lumea" (F. 30v-31r). Lipsa ori insuficienţa pămîntului de folosinţă determinau ţărănimea să recurgă la sistemul de arendări (F. 74v-75v). Deşi, legal, dijma se percepea la 1/10 din recoltă, prin cele mai diverse şi meschine motivaţii, nemeşii şi reprezentanţii lor iau „atîta dijmă cîtă le iaste lor voia. Prin care stîngace urmare altul sărac bucatele sale a treia parte şi la mulţi pe jumătate i să ia dijmă, rămînînd săracul după munca lui sărac, lipsit de bucate" (F. 95r-v). Dijma se percepea de multe ori primăvara, aducîndu-se un deficit în plus (F. 95r-v). Impozitele de tot felul — şi în primul rînd cel prevăzut pentru susţinerea armatei —, constituiau aspecte concrete ale înrobirii sistematice a populaţiei. Foarte adesea, nobilul recurgea la o serie de stratageme prevăzute a exploata şi mai mult munca ţărănimii. Pe latifundiile nobiliare existau întinse porţiuni de pămînt nelucrat, pe care proprietarul le încredinţa iobagilor pentru a le desţeleni şi a le folosi pentru ei înşişi. Iar„ nemeşul tace pînă aduce săracul cu mare sudoare acel loc la roadă. Atuncea cu sila, neplătind nici munca săracului, răpeşte via sau locul de la iobagi" (F. 4r, 34v). Fie aceste locuri desţelenite, fie propriile terenuri arabile ale iobagilor, sînt cotropite adesea de marea proprietate feudală. Acest fenomen era iniţiat de cele mai multe ori de către feudalii maghiari şi saşi. Aceasta „cu puterea lor proprie", nefiind nici chiar în legislatura austriacă legi care să le îndreptăţească astfel de abuzuri. „Iară hotarele românilor atîta sînt de împuţinate şi de strîmpte, cît la nici un sat românesc nu-i iaste hotar de ajuns să poată trăi" (F. 9 r-v). Uneori cotropirile de hotar se soldau cu lungi procese, sfîrşite, de obicei, cu cîştig de cauză pentru marele feudal.

Marea feudă era reprezentată însă şi de organizaţii sau instituţii de stat. În acest sens este amintit cazul oraşului Braşov, care a cotropit cu forţa hotarele satelor Tohanul Nou şi Satul Nou (F. 54r—56v). Un caz similar este atestat şi de G. Bariţiu.[6] În cazuri de nesupunere, conducerea nu a ezitat să facă uz de forţele armate pentru „înăbuşirea rebelilor" (F. 50r). Astfel, într-un asemenea caz, „pe unii săteni în faţa satului i-au pedepsit cu bătaia, pe alţii i-au băgat la tictau (închisoare — n.n. A.S.-B.), tituluindu-i (învinuindu-i — n.n. A.S.-B.) că sînt rebelişti şi prin această silnică pedeapsă i-au supus supt taxe şi robotă şi i-au făcut iobagi desăvîrşiţi" (F. 50r). Urmărind învrăjbirea dintre naţionalităţi, Curtea de la Viena favoriza în mod subtil naţionalitatea săsească şi maghiară.

O altă formă de exploatare o constituie şi cătănia. Recrutările se făceau în mod arbitrar, aici avînd posibilitatea autorităţile să comită cele mai flagrante discriminări naţionale. Făcînd abstracţie de proporţionalitatea numerică, aceste autorităţi, — de obicei de origine maghiară şi germană —, recrutau marea masă a ostăşimii din armata imperială din rîndurile populaţiei româneşti (F. 40r). Imperiul austriac avea o armată permanentă de regimente de linie *(Linien regimente)* şi regimente grănicereşti *(Grenz Regimente)*, comandate de Consiliul de Război al Curţii *(Hofkriegshat)*, avînd în subordine comandamentele supreme teritoriale *(Generalkommando)*. Încă din 1754 apăruseră şi *Militàrgrenzrechts*, care au rămas în vigoare pînă în 1807. Aceste regimente constituiau un greu tribut ce trebuia plătit de către populaţia satelor bănăţene şi transilvănene. S-au construit puternice fortăreţe militarizate, care puteau caza pînă 20 000 oameni fiecare: Alba Iulia, Timişoara, Arad, Sibiu, Cluj ş.a.

În afară de aceste corvoade, populaţia civilă avea obligaţia să întreţină cu alimente trupele de grăniceri de la frontieră şi pe cele din interiorul ţării. Tinerii erau recrutaţi prin mijloace coercitive şi înrolaţi în armata imperiului. Transilvania a dat un greu tribut de sînge pe fronturile din Apus şi acolo unde Imperiul Habsburgic a purtat războaie.

---

6 E vorba de încercarea aristocraţiei sibiene de a transforma satele Săliştea şi Tălmaciu în sate de iobagi.

Uneori, sătule de înrobirea mașinii de război imperiale, masele populare din satele transilvănene și bănățene, alături de mica nobilime românească și maghiară s-au revoltat, refuzînd ordinul de chemare la arme, plîngîndu-se de „abuzurile" ofițerilor străini. De obicei, asemenea atitudini au fost reprimate în sînge de către autorități. Prin 1797 s-a semnalat chiar o împotrivire generală, mulți români fugind în păduri. În manuscrisul asupra căruia ne-am oprit atenția aflăm și un alt aspect, deosebit de interesant al politicii habsburgice față de populația românească: nepromovarea în ranguri superioare a soldaților români, atitudine ce crea vii și îndreptățite nemulțumiri (F. 47v). Chiar înarmarea unor sate de pe graniță se făcea cu multă prudență și suspiciune (F. 49r). Uneori, chiar autoritățile se foloseau de o serie de stratageme pentru a cîștiga profituri din răscumpărarea de către familii a celor recrutați (F. 94r).

Cea dintîi formă de reacție a românilor împotriva abuzurilor și nedreptăților se manifestau prin jalbe. Nenumărate delegații ale satelor transilvănene și bănățene luau drumul Vienei în căutarea dreptății. Se formase chiar o adevărată tradiție în acest sens. Administrația a căutat — și a reușit de multe ori — să păcălească pe țăranii iobagi. Mulți „scriitori" din cancelariile statului, plătiți de jeleri să le redacteze jalbele, falsificau adevărurile și prin aceasta denaturau cauzele. Astfel, ei („scriitorii" — n.n. A.S.-B.) din prieteșug și din politică și din frică ca să nu între în ura acestora (a autorităților — n.n. A.S.-B.), nu sciau adevărul, ci cu altă politică încundură pre cei vinovați, din care întîmplări multora săraci lipsă face nedreptate" (F. 77v). Alteori, ajunși la Viena, iobagii insistau să fie primiți de împărat. Mulți erau induși în eroare prin diferite artificii ale demnitarilor, încît se întorceau acasă tot fără rezolvarea pe care o speraseră (F. 78r). De la jalbele mărunte, individuale, sporadice, se ajungea la manifestări de amploare, de felul celei de la 1792, cunoscute sub numele de *memorandum*-uri, acțiuni în cadrul cărora era cuprinsă aproape întreaga populație săracă a satelor și cetăților transilvănene.

Adeseori țărănimea recurgea la procese. Interminabilele procese duse cu feudalii maghiari ori sași înghițeau și ultimele resurse de rezistență ale familiilor sau obștilor sătești, fără a obține — în majoritatea cazurilor — dreptatea căutată. Aceasta, fiindcă „la toate magistraturile din pămîntul acesta crăiesc judecătorii sînt toți sași" (F. 27r). O corupție generală domina întregul aparat legislativ și judiciar al Transilvaniei. Manuscrisul în discuție aduce o serie de dovezi în acest sens (F. 32r—34r). „Cine are bani, are și dreptate" (F. 59r), constituia proverbul cel mai actual care circula pe coridoarele, în sălile tribunalelor și-n sufletele românilor.

La alegerea „biraelor" din sate aveau loc mituiri de tot felul și o mare concurență între vîrfurile înstărite ale românilor, sașilor și ungurilor, ceea ce de fapt aducea un real cîștig autorităților, iar satelor dezbinări. Privilegiile de tot felul acordate unor grupări minoritare, pe baza originii sau apartenenței de o grupare politică sau religioasă (F. 18r—19v) creau serioase nemulțumiri în rîndul maselor populare, obligîndu-le să exprime un adevăr fundamental: „greotatea norodului iaste temelia stăpînirii" (F. 89r—v).

Autoritățile transilvănene și bănățene promovau cu fidelitate politica internă a Curții de la Viena. De la indiferentismul vădit față de poporul român, indiferentism care-i făcea pe români să exprime că „de săracul acesta de neam pe nime(ni) nu-l doare" (F. 21v), pînă la arestările și condamnările la moarte se alcătuia o corolă de tristă aducere aminte a conducerii despotice imperialiste din acele vremi. În timpul lui Francisc al II-lea „ori s-ar fi numit cineva democratu, ori revoluționaru, tot de rebel și de criminal trecea" (Gh. Barițiu). Conștientă de pericolul revoltelor, autoritățile, în frunte cu însuși împăratul, sădiseră o adevărată pepinieră de informatori și membrii ai poliției secrete în toate instituțiile și locurile cheie ale administrației și politicii imperiale. Alipirea de un asemenea sistem de represiune asigura oricui parvenirea rapidă și ascensiunea spre cele mai înalte trepte ale ierarhiei sociale, ceea ce tenta pe foarte mulți. De multe ori s-au făcut abuzuri în acest sens. Sub Francisc al II-lea „în capetele gubernatorilor (...) democrația, rebeliunea, trădarea de patrie și tron erau identice. Se luaseră deci măsurile cele mai severe contra propagandelor: cenzură draconică, oprirea oricăror tipărituri străine, vizitări minuțioase de pașapoarte, sechestrări de scrisori

din aşa-numitul cabinet negru de la poştă, spionaj organizat cu mare grijă şi alte măsuri de natura acestora" (Augustino de Gerando). Împăratul însuşi, fire mediocră sub aspect intelectual, dar foarte abilă în ce priveşte spiritul practic şi luptele de culise, întreţinea direct o bogată corespondenţă cu foarte mulţi dintre membrii poliţiei secrete. Chiar manuscrisul în discuţie constituie de fapt un raport pe care un astfel de agent îl adresa împăratului. Trebuie subliniat însă un aspect esenţial al acestui manuscris, cît şi al autorului său: de origine română, autorul anonim pleda pentru cauza românilor transilvăneni, jucînd astfel un dublu rol, de fapt unul dintre puţinele mijloace de a-şi sluji, în calitatea sa de credincios al stăpînirii, poporul din care făcea parte. În acea vreme aproape întreaga producţie intelectuală şi toate mişcările naţionale şi progresiste erau ţinute sub controlul acestei polizei Zenzur-Hohstelle. Arestări masive şi asasinări mai mult sau mai puţin dubioase caracterizau politica austriacă încă de la sfîrşitul veacului al XVIII-lea şi începutul celui următor. Căzuseră numeroase victime, dintre care mulţi militanţi progresişti ai naţionalităţilor conlocuitoare. Menţionăm în acest sens: publicistul Hajnoczi, căpitanul Laczkovicz, Szentmariai, Zsigrai, abatele Martinovics, Szolárasik, Bacsányi ş.a. (G. Bariţiu). Alături de autorităţile părtinitoare erau naţionalităţile maghiară şi germană. Numeroasele abuzuri ale unor reprezentanţi ai acestor naţionalităţi înrăutăţeau şi mai mult situaţia maselor populare, măreau discrepanţele dintre români şi celelalte naţionalităţi iar în ultimă instanţă măreau tensiunea în mase, promovînd teroarea. Manuscrisul în discuţie pune în evidenţă o serie de asemenea acte teroriste, soldate cu serioase pagube umane şi materiale (F. 56r-v). Uneori, asemenea terorizări se făceau în satele sau familiile din care fuseseră recrutate cătanele. Cu prilejul unor asemenea abuzuri erau schingiuiţi, uneori ucişi, mulţi români, li se luau o serie de bunuri materiale etc. (F. 61r-v). Multe erau nopţile în care clopotele bisericilor româneşti anunţau prăpădul ce se abătea asupra cîte unui sat (F. 67v—68v). S-au întîmplat cazuri cînd asemenea acte teroriste nu s-au produs clandestin, ci în prezenţa făţişă a autorităţilor locale, fără a se lua măsuri, cu toate că românii s-au adresat stăpînirii cu nenumărate jalbe şi memorii.

Autorităţile austriece erau convinse că analfabetismul poate constitui una dintre cele mai eficace arme de subjugare şi adormire a conştiinţei maselor. Şcolile erau aproape inexistente în lumea satelor. Doar în cadrul unor biserici unii preoţi organizau un fel de cursuri de alfabetizare (F. 36r). Nici chiar în ceea ce priveşte învăţarea meseriilor, românii nu se bucurau de aceleaşi drepturi cu fiii celorlalte naţionalităţi conlocuitoare (F. 42r, 46v—47r, 105r—106r). Cu alte cuvinte, naţionalitatea română, cea mai numeroasă şi cea mai veche a Transilvaniei şi Banatului, era destinată de către potentaţii zilei să rămînă în continuare un popor bun numai pentru agricultură rudimentară pentru robie necondiţionată. Aceasta însă nu a putut împiedeca masiva emigrare spre cetăţi, oraşe şi tîrguri la începutul secolului al XIX-lea a populaţiei româneşti în căutare de lucru şi de posibilităţi mai bune de viaţă. Cele cîteva şcoli româneşti din oraşele mari întîmpinau mari greutăţi, nu numai în ceea ce priveşte aprovizionarea cu cărţi, — în realitate foarte cenzurate —, ci şi cu întocmirea programelor. Erau eliminate o serie de discipline care ar fi putut produce, după aprecierea conducerii, răzvrătiţi. Istoria, fizica şi ştiinţele naturale fuseseră îndepărtate iar filozofia devenise psihologie şi logică. Deşi edictul de toleranţă din 13 octombrie 1781 dăduse românilor ortodoşi dreptul să-şi construiască biserici şi şcoli în localităţile care aveau cel puţin 100 de familii în realitate nu s-a aplicat. Pentru ca tinerilor să li se predea cunoştinţe utile care să poată servi mai tîrziu interesele statului, nealocarea de fonduri făcea ca şcoala să rămînă, în cele mai multe sate româneşti, doar un privilegiu pentru cei avuţi. Aceasta îl îndreptăţea pe Samuil Micu-Klein să exprime: „Este un lucru odios ca românul să nu-şi cunoască istoria propriului său popor, pentru că istoria este învăţătorul tuturor lucrurilor, atît religioase, cît şi politice".

Singurii intelectuali ai satelor rămîneau, de cele mai multe ori, preoţii. Şi în rîndurile acestora apăruseră însă o serie de discrepanţe după „unirea" arbitrară cu Biserica Romano-Catolică din 1700 (F. 14r—33r). Numeroasele şicane de tot felul, diferenţieri vizibile în ceea ce priveşte drepturile şi îndatoririle clerului

ortodox şi ale celui catolic sau protestant din Transilvania dovedeau un aspect deosebit de acut al politicii sistematice de deromânizare promovată de către autorităţile austriece.

Românii din Transilvania şi Banat, umiliţi, nedreptăţiţi, exploataţi şi terorizaţi, „locuitori ai colibelor şi bordeielor" (F. 7r—v), indignaţi de flagrantele încălcări ale celor mai elementare drepturi, sătui de interminabilele aşteptări ale unor rezolvări ce nu mai veneau, îşi părăseau satele şi ţara plecînd în lume să-şi caute norocul şi cele necesare unei vieţi mai umane. Unii treceau munţii spre Ţara Românească şi Moldova, astfel încît „dacă s-ar face o conscripţie într-aceste doao ţări despre (oa)meni(i) care numai de 100 de ani pînă astăzi, din greotăţile saşilor şi ale ungurilor au trecut într-aceste doao ţări, s-ar mira înalta î(m)părăţie" (F. 25r). Cu toate că Moldova şi Ţara Românească erau sub aspra stăpînire turcească şi ţaristă, pustiite de nenumărate ori de bande plecate după pradă iar sistemul fiscal şi birurile de tot felul determinau o stare deloc de invidiat, totuşi, „din ţările numite vecine niciodată n-au venit oamenii în Ardeal, dară (...) din Ardeal au fugit într-alte ţări" (F. 26v). Autorul anonim al manuscrisului îşi exprima chiar temerea că „în vara viitoare (în 1804 — n.n. A.S.-B.) să vor duce cu satul, cu gloata în Ţara Românească" (F. 62v). Acest fenomen nu era specific începutului de secol al XIX-lea, ci căpătase o îndelungată tradiţie, însă mai accentuat a fost spre sfîrşitul veacului al XVIII-lea şi începutul celui de-al XIX-lea. În 1767 ambasadorul Prusiei la Constantinopol raporta că în acel an au trecut din Transilvania în Principate 24 000 de familii,[7] iar în 1773 românii din Principate exclamau că „întreagă Transilvania a trecut la noi".[8] Legătura puternică, structurală, a românilor de locurile lor de baştină uimise totuşi, de-a lungul timpului, autorităţile şi călătorii străini veniţi prin aceste părţi. Cu toate acestea, numai condiţiile inumane în care erau obligaţi să trăiască îi făcea ca să treacă munţii, iar uneori chiar oceanul spre a-şi ispiti norocul.

De foarte multe ori însă, românii ardeleni încercau să-şi smulgă drepturile prin forţă. Unele răscoale s-au înscris la loc de frunte printre cele mai mari mişcări europene pentru dreptate şi emancipare socială. Afară de aceasta, au fost nenumărate izbucniri sporadice, prin sate şi tîrguri, la munte şi la cîmpie. „Săracul (...), neaflînd nicăirea dreptate, se scoală să-şi facă lui şi în dreptul său îndestulare" (F. 30r). Numeroase frămîntări în diferite zone ale Transilvaniei şi Banatului reliefau o anumită stare de spirit la începutul veacului trecut. Sînt semnalate documentar o serie de astfel de manifestări. Astfel, în decembrie 1800 se răsculau românii din Zarand, în 1804 cei din Solnocul de Mijloc, ca un răspuns, poate, la răscoala sîrbească a lui Kara Gheorghe sau a suflului de libertate dat de cuceririle napoleoniene. În cîntecele populare de revoltă şi asuprire se auzea adesea un refren semnificativ în acest sens: „Bunăparte nu-i departe, / Vine să ne dea dreptate". Zdruncinat din temelii de răscoala lui Horea, speriat apoi de aceste mărunte dar semnificative mişcări sporadice, dincolo de înăbuşirile drastice, imperiul lua, uneori, şi măsuri mult mai diplomatice. În timpul lui Francisc al II-lea se discuta chiar problema evacuării populaţiei româneşti din anumite zone incendiare.

Cele cîteva aspecte reliefate mai sus cu privire la satul românesc din Transilvania şi Banat constituie caracteristici ale începutului perioadei de destrămare a relaţiilor feudale din cadrul imperiului. Contradicţiile de tot felul înrădăcinate adînc între masele populare şi aparatul de stat, sau cultivate sistematic de autorităţi între naţionalităţile conlocuitoare şi confesiuni, lipsa de drepturi politico-sociale a românilor, alături de alte multe neajunsuri şi lipsuri din imperiu, făcea ca starea de spirit să fie un adevărat vulcan gata de a izbucni. Birul greu cerut de fronturile susţinute de Curtea de la Viena în diferite părţi ale Europei, goana după profituri cît mai mari a minorităţii exploatatoare, permanenta grijă de a nu scăpa din mîini controlul, făceau ca masele populare să fie obligate să trăiască în stare de cruntă exploatare. Totuşi, în domeniul recrutărilor, al promovării

cadrelor în funcţii de răspundere, al învăţămîntului şi Bisericii al ordinii şi relaţiilor inter-umane, constituie doar cîteva dintre caracteristicile unui organism politic intrat demult în putrefacţie, incapabil de a mai stăpîni avîntul maselor populare şi al popoarelor subjugate spre emancipare socială, spre dreptate şi libertate.

Pr. *Alexandru Stănciulescu-Bîrda*

7 Nicolae Iorga, *Acte şi fragmente*, Bucureşti, vol. II, p. 189—190.
8 Augustin Bunea, *Episcopii P. P. Aron şi D. Novacovici*, Blaj, 1902, p. 259.

Eminescu — Centenar Unesco [1]

EMINESCU ŞI TELEGRAFUL ROMÂN
(Date noi)

În ianuarie 1853, cînd a început să se editeze, la Sibiu, *Telegraful Român*, Mihai Eminescu împlinea exact 3 ani (născut în ianuarie 1850, în Botoşani). Au fost, deci, contemporani şi au coexistat peste trei decenii. Deşi despărţiţi de Carpaţi, ei s-au întîlnit, s-au cunoscut şi au scris unul despre altul cu preţuire şi admiraţie reciproce. *Telegraful Român* a oprit asupra lui lumina de-a pururi fără apus a Luceafărului Eminescu, iar acesta i-a dăruit-o din plin, făcîndu-l nemuritor. *Telegraful Român*, la rîndul său, a văzut ivirea şi înălţarea solară a geniului neamului românesc, Mihai Eminescu, şi i-a închinat un devotat şi fidel cult de veneraţie totală, atît antumă cît şi postumă — cum se va vedea.

Telegraful Român — „gazetă politică, industrială, comercială şi literară" — s-a aflat pe linia destinaţiei lui. Fondatorul lui, Episcopul Andrei Şaguna, a precizat în *Prenumeraţia*-program că a înţeles şi a voit „să pună poporul român în relaţiune cu lumea şi cu tot ce se întîmplă într-însa, spre a se înălţa şi lui spiritul şi spre a i se deştepta puterile sufleteşti şi trupeşti, ca să ştie ce şi cum trebuie să lucreze pentru cultura şi fericirea sa".

În 1887, *Telegraful Român* a amintit şi a reafirmat că „tendinţa acestei gazete va fi: a împărtăşi poporului român din politică, industrie, comerciu şi literatură, idei şi cunoştinţe practice, potrivite cu timpul şi amăsurate trebuinţelor lui; a-l învăţa ca să-şi cunoască poziţiunea şi drepturile ce-i sînt asigurate în stat; a-l lumina asupra intereselor în viaţa privată şi publică şi a-i mişca activitatea puterilor fizice şi morale; a da direcţiune spiritului lui către tot ce contribuie la înaintarea şi dezvoltarea sa, şi a-l convinge că numai prin îmbunătăţirea stării sale materiale şi morale poate ajunge la cultură şi fericire. Această tendinţă *Telegraful Român* nu o va pierde niciodată din vedere".[2]

Într-adevăr, *Telegraful Român* şi-a făcut preocupare predilectă şi stăruitoare din a lumina mintea şi a înviora inima poporului român prin cultură. Pe bună dreptate, i s-a zis „publicaţie iluministă".[3] A acordat o atenţie vie problemelor şi creaţiilor literare, ştiinţifice, artistice, de folclor şi limbă românească. S-a arătat deschisă larg şi accesibilă scriitorilor şi publiciştilor din toate provinciile ţării. În *Telegraful Român* au debutat Iosif Vulcan (cu poezii), Zaharia Boiu (viitor redactor), Visarion Roman (la fel viitor redactor), Alexandru Macedonski (cu poezii trimise din Viena) ş.a. Avea rubrici speciale — *Literaria, Foileton, Foiţa Telegrafului, Foişoara Telegrafului*... A publicat în ele scrieri din nume-

---

1 Organizaţia Naţiunile Unite pentru Educaţie, Ştiinţă şi Cultură (UNESCO) a hotărît, în unanimitate, în sesiunea ei de la Paris, din 10 iunie 1988, printr-o rezoluţie specială, ca în anul 1989, să se comemoreze, pe plan mondial, centenarul morţii poetului român Mihai Eminescu, „ca omagiu întregii umanităţi, pentru grandoarea şi frumuseţea operei sale" (*România literară*, 16 iunie 1988, p. 24 — *Centenar Eminescu*).

2 *Istoria literaturii române*, III, 1973, p. 530—531; Cf. *Dicţionarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, Bucureşti, 1979, p. 843.

3 Elena Dunăreanu, *Literatura în „Telegraful Român"*, (1853—1973), Sibiu, 1973, p. 6.

roşi scriitori români — Dosoftei, Antim Ivireanul, Ion Barac, Aron Florian (care i-a fost primul redactor), Gh. Asachi, Ion Budai-Deleanu, Andrei Mureşeanu, N. Bălcescu, D. Bolintineanu, Cezar Bolliac, C. A. Rosetti, V. Alecsandri, Gr. Alexandrescu, I. Heliade-Rădulescu, I. L. Caragiale, I. Creangă, B. St. Delavrancea, St. O. Iosif, P. Ispirescu, Titu Maiorescu, C. Bacalbaşa, Duiliu Zamfirescu, Octavian Goga, Emil Gârleanu, I. Agârbiceanu, Zaharia Bârsan, Gh. Adamescu, L. Rebreanu, Victor Eftimiu, M. Sadoveanu ş.a. Au colaborat direct: I. Slavici, G. Coşbuc, Ilarie Chendi, Al. Vlahuţă, St. O. Iosif ş.a.

A publicat din scrierile scriitorilor de seamă din literatura universală — Andersen, Bemedek Elek, Björsen, Cehov, Cervantes, D'Anunzio, De Amicis, Dostoievski, Conon Doyle, Al. Dumas, Flaubert, Anatole France, Goethe, Gorki, Theophil Gautier, Victor Hugo, Ibsen, Jokai Mor, Kipling, Selma Lagerlöf, Lessing, Maupassant, Miekiewicz, Schiller, Sienkiewicz, Suderman, Tagore, L. Tolstoi (povestirea, transpusă în termeni ardeleneşti, *Cine a iscodit vinarsul;* interesant, ca proces literar, că M. Sadoveanu a repovestit-o cu titlul *Cum s-a iscodit rachiul,* şi Gala Galaction, *Cine a născocit rachiul*), Twain, Wilde ş.a.[4]

Un preferat inegalat şi-a făcut din Mihai Eminescu. Mai întîi, însă, genialul poet a fost ctitor deosebit de atent şi excepţional al *Telegrafului Român.*

a) *Eminescu cititor al Telegrafului Român*

Există mărturii indubitabile ce adeveresc că genialul poet a citit *Telegraful Român* din anul debutului său literar, 1866 — dacă nu şi de mai înainte. Cititor nesăţios de cărţi şi de publicaţii, cît de neînsemnate ce-i cădeau sub ochi (Perpessicius, editorul critic-ştiinţific al lui Eminescu, a exemplificat cu efemerida teleormăneană *Toroipanul,* pe care Eminescu a citit-o şi a reţinut din ea o poezie),[5] nu se poate ca, în popasul său prelungit, de cîteva luni, la Blaj, din vara anului 1866, să nu fi văzut şi să nu fi citit, „gimnazistul privatist", venit de la Cernăuţi, *Telegraful Român?* Gazeta sibiană avea peste un deceniu de existenţă editorială, se afirmase şi se răspîndise larg în Transilvania şi în ţară. Nu se poate să n-o fi văzut şi citit la colegii şi prietenii din localităţile din vecinătatea Blajului, pe care îi vizitase (precum Ştefan Cacoveanu, Iacob Onea ş.a.)? Nu se poate, ca toamna (1866), în Sibiu, la studentul la drept şi viitor colaborator al *Telegrafului Român,* N. Densuşianu, să nu fi găsit şi citit gazeta? Aşijderea şi la protopopul Bratu din Răşinari, care i-a înlesnit trecerea munţilor în ţara liberă? Iată atîtea ipoteze dintre cele mai plauzibile, privitor la întîlnirea, lectura şi cunoaşterea de timpuriu a *Telegrafului Român* de către tînărul M. Eminescu...

De asemenea, nu se poate ca, în iunie 1866, cînd poetul a fost, iarăşi la Sibiu, cu trupa teatrală bucureşteană Pascaly, în cele 12 zile, să nu fi citit gazeta sibiană? Mai mult, chiar, să nu se fi dus la redacţia ei, care se găsea la Mitropolie? Redactor era Nicolae Cristea, ucenicul mitropolitului Andrei Şaguna, om de cultură eminent şi redactor priceput ce a creat o periodă distinsă în istoria Telegrafului Român,[6] citat de cititorul M. Eminescu,[7] şi militant patriot memorandist.

Şi mai cert, la studii universitare la Viena (1869—1873), Eminescu a dovedit, cu temeinică cunoştinţă a problemei, că a urmărit, şi a citit *Telegraful Român.* Într-o notă de manuscris, referindu-se la publicaţiile din Transilvania, le-a împărţit în cîteva categorii: inteligente şi de rea credinţă, proaste şi de bună credinţă, proaste şi de rea credinţă. *Telegraful Român* l-a citat în categoria cea mai bună: între ziarele „inteligente şi de bună credinţă", împreună cu *Federaţiunea* şi *Albina Carpaţilor.*[8]

4 *Ibidem,* p. 11.
5 M. Eminescu, *Opere,* VI — *Poezia populară,* Bucureşti, 1963, p. 260, 285.
6 Pr. prof. D. Stăniloae, *Perioadele principale ale Telegrafului Român* în *Telegraful Român,* nr. 13—14, 1 aprilie 1983, p. 1.
7 M. Eminescu, *Opere,* IX — *Publicistică,* Bucureşti, 1980, p. 752.
8 Manuscrisul nr. 2291 — vezi D. Vatamaniuc, *Publicistica lui Eminescu,* Iaşi, Junimea (Colecţia „Eminesciana"), 1985, p. 267.

Din mai 1876, cînd, după etapele biografice nefericite de bibliotecar la Biblioteca Națională din Iași și de revizor școlar al județelor Iași și Vaslui, M. Eminescu a intrat, ca administrator, redactor și corector, la *Curierul de Iași* — Foaia publicațiilor oficiale din resortul Curții Apelative din Iași, pe care a numit-o în derîdere „foaia vitelor se pripas", pe care, însă, a făcut-o nemuritoare prin comoara gîndirii și a cernelei sale geniale, el a urmărit de aproape *Telegraful Român*, din care a făcut sursă preferată de informare și documentare în problemele și situația românilor transilvăneni pe care îi avea la inimă. A citat și a reprodus din publicația sibiană numeroase materiale — ziaristice — articole, titluri, corespondențe, informații, referiri. S-a constatat că ziaristul Mihai Eminescu a luat din *Telegraful Român* atîta material publicistic, cum n-a făcut din nici o altă publicație românească.[9]

Lui M. Eminescu i-a plăcut și a aprobat poziția politică, socială, culturală a *Telegrafului Român* — poziție și liniile stabilite și menținute statornic cu străşnicie, de întemeietorul Andrei Şaguna (în *Prenumerație* a prevăzut „cînd vreun număr nu va dobîndi aprobarea mea, acela nu se va publica"). O poziție și o linie corespunzătoare, realiste, judicioase, înțelept cumpănite, cu logică dialectică, de om politic, prudent, utilitar și totodată, vizionar. M. Eminescu, geniu politic și el, nu numai literar, le-a înțeles, în resorturile substanțiale, le-a încuviințat ca juste și le-a admirat.

Într-un articol din *Curierul de Iași*, asupra situației românilor transilvăneni, documentîndu-se cu un întins studiu ce l-a reprodus din *Telegraful Român* (fragmentar), s-a referit la „o foaia din Transilvania (Telegraful Român n.ns.) organ oficial al P. S. S. Mitropolitului din Sibiu (evident Mitropolitul Andrei Şaguna n.ns.), pe care a numit-o „cea mai *moderată*[10] (subl. ns.) de peste Carpați, care urmărește cu stăruință politica modestă și sigură a neuitatului Şaguna".[11]

Moderat l-a numit M. Eminescu și pe mitropolitul Andrei Şaguna. Citind în *Telegraful Român*,[12] fragmentele ce le-a reprodus din revista *Transilvania*,[13] care a publicat scrisoarea ce i-a adresat-o, în 1849, L. Kossuth, din Debrețin, lui Ioan Dragoş, cu acuze foarte grave de trădător de țară și popor, în termeni incalificabili, de „fățarnic mincinos" și propune răzbunare... M. Eminescu a reprodus în Curierul de Iași scrisoarea defăimătoare și a luat apărarea mitropolitului denigrat atît de aspru. L-a calificat pe fostul guvernator general al Ungariei „faimos agitator", și referindu-se la cele scrise în scrisoare, a continuat: „Şi acestea toate Kossuth le scrie despre unul din cei mai *moderați* (subl. ns.) oameni, care se înțelege că nu s-a putut însufleți niciodată de strania onoare de a fi numărat între turci sau maghiari, încît ceea ce a făcut contra acestora era în realitate un serviciu adus umanității și un merit față de popoarele transilvane" (a încheiat ironic paragraful).

A continuat: „Mai interesantă însă este această scrisoare din alt punct de vedere. Şaguna a fost tratat de un partid românesc din Transilvania ca vînzător al intereselor românești și ca maghiarofil. Acum însă se vede cari erau adevăratele lui simțiri. În faptă, mitropolitul transilvan, politic de la creștet pîn-în tălpi, își cunoștea așa de bine poporul, oamenii, inteligența, încît nu i-au crezut capabili de-a rezista la 866 cu efect la introducerea dualismului. Ca toți politicii de talent, Şaguna era pesimist, ș-a calculat totdeauna cu împrejurările cele mai rele, nu cu cele mai bune. Îndealtfel lipsa lui de încredere *nu* (subl. E.) în energia, dar în judecata sănătoasă și oarecum realistă a conluptătorilor săi a fost în parte adeverită de vreme".[14]

Dar nu numai acestea. În ultimii 8—9 ani, s-a căutat, s-a găsit și s-a tipărit în scris *Opere*, vol. IX—XIII, publicistica eminesciană. Totodată s-au depistat și

---

9 D. Vatamaniuc, *op. cit.*, p. 269.

10 Nu cea mai *modernă* (Sic!), cum eronat s-a citit și s-a pus în circulație publicistică (I. Lupaș, *Mitropolitul Andrei Şaguna* — monografie istorică, 1919, p. 167; *Istoria literaturii române*, op. cit., p. 531).

11 M. Eminescu, *(Se vorbește că în consiliu...)*, *Opere*, IX, p. 261, 662.

12 *Telegraful Român*, nr. 9, 30 ian./11 febr. 1877, p. 33—34.

13 *Transilvania*, nr. 2, 15 ian. 1877, p. 13—17.

14 M. Eminescu, *Opere*, IX, p. 322—323, 703.

s-au stabilit materialele gazetărești — texte, titluri, evenimente, informații, corespondențe, persoane, locuri, ce le-a luat gazetarul Mihai Eminescu din *Telegraful Român* și publicate de el atît în *Curierul de Iași*, cît și, în continuare, în *Timpul* din București. Acum se cunosc și trebuie cunoscute, pentru atenția lui devotată față de gazeta „înțeleptului" Andrei Șaguna, față de Transilvania și de românii transilvăneni.

Astfel, în primele numere ale *Curierului de Iași* (mai 1876), a semnalat, sub titlul personal *Un articol foarte important*, editorialul *Zece ani de luptă*, din *Telegraful Român*. L-a apreciat că este scris „cu multă liniște" (cu calm, chibzuit și moderat n.ns.), a promis că-l va reproduce în întregime, dacă-i va permite spațiul ziarului.[15]

Urmărea atent războiul antiotoman de eliberare ce-l duceau popoarele balcanice și din centrul european, fiind și România în aceeași situație și cu aceleași tendințe. S-a informat din *Telegraful Român*, precum, în articolul *Turcia*, scrisoarea lui Sbdul Azif către Sultanul Murad V a citit-o în *Telegraful Român*.[16] La fel în *Mobilizare în Austro-Ungaria* — Telegraful Român de la Sibiu aduce știrea;[17] *De pe cîmpul de război* — Telegramele cele mai nouă.[18]

Urmărea deosebit de atent cele ce se petrec în Transilvania cu românii transilvăneni — politic, social, bisericesc, acțiunile și presiunile pentru deznaționalizarea (maghiarizarea) lor în dualism. Într-o serie de articole, sub genericul *Austro-Ungaria*, a arătat, cu materiale informative și documentare, din Telegraful Român, situațiile românilor și lupta lor de rezistență împotriva deznaționalizării. Citām: *Austro-Ungaria* — Din Sibiu se vestește (vizita împăratului Franz Josepf la Sibiu);[19] *Austro-Ungaria* — Doamnele române din Transilvania (au constituit un Comitet de ajutor al soldaților români, au lansat un Apel către române, guvernul maghiar a interzis Comitetul și acțiunea lui);[20] Austro-Ungaria — „Telegraful Român" ne dă detalii (a reprodus articolul din Telegraful Român „Jurnalistica maghiară iar despre români și armata României" (atribuit redactorului N. Cristea), apreciat de Eminescu, „cu informații de tot interesante");[21] *Austro-Ungaria* — Din Transilvania aflăm (despre convocarea de către mitropolitul Miron Romanul a congresului național bisericesc; Eminescu prevede că nu-l va aproba stăpînirea austro-ungară — cum și a fost; a luat din *Telegraful Român* și o corespondență, *Dobra, 25 iulie 1877*, despre închiderea școlii românești din localitatea hunedoreană, relatată de preotul paroh Romul Crainic;[22] *Austro-Ungaria* — Ca să se vadă cum (preia din *Telegraful Român* lista cărților românești interzise de guvern);[23] *Austro-Ungaria* — Jurnalele unguresti (reproduce din *T.R.* articolul *Cu înfrățire ne îmbie maghiarii*, dar numai în ocaziuni care le plac lor", comentează Eminescu;[24] *Austro-Ungaria* — I. P. S. Mitropolitul Românilor (Miron Romanul care a anunțat, printr-o circulară amînarea congresului național bisericesc, ordonată de guvernul maghiar);[25] după o corespondență din *T.R.*, Eminescu a scris în *Curierul de Iași* despre *Instalarea în scaunul Mitropoliei* — a mitropolitului Bucovinei Teoctist Blajenici (martie 1877—iunie 1879), la Cernăuți, „c-o solemnitate într-adevăr princiară".[26] A reluat din *T.R.* și o corespondență din Viena, despre *Comitetul central pentru ajutorul soldaților români răniți*, format de studenții români, interzis de guvern.[27]

15 *Ibidem*, p. 109, 541.
16 *Ibid.*, p. 127, 555.
17 *Ibid.*, p. 142, 572.
18 *Ibid.*, p. 183, 598—599.
19 *Ibid.*, p. 192, 618.
20 *Ibid.*, p. 384, 7 14.
21 *Ibid.*, 393, 752.
22 *Ibid.*, p. 410, 766—667.
23 *Ibid.*, p. 420, 772.
24 *Ibid.*, p. 425, 777.
25 *Ibid.*, p. 435, 785—786.
26 *Ibid.*, p. 588, 748.
27 *Ibid.*, p. 389, 759.

Urmărind și citind atent *Telegraful Român*, M. Eminescu a avut bucuria să vadă împlinit, la Sibiu, unul din deziderațele gazetăriei sale: editarea unei publicații a tineretului intelectual. Se hotărîse aceasta la Congresul studențesc de la Putna, din august 1871, cînd s-a și adunat și un fond bănesc cu această destinație.[28] Dar s-a tot amînat apariția revistei dorite. Au realizat-o publiciștii tineri de la *Telegraful Român*, care în 1876 au editat numita *Foișoara Telegrafului Român*. Redactori și colaboratori Ilarion Pușcariu, D. Popovici-Barcianu, Eugen Brote, D. Comșa, I. Becnitz, profesori la Institutul teologic-pedagogic șagunian, cu materiale de specialitate, dînd publicației o notă științifică și practică-utilitară, și într-o limbă românească vie, cît mai aproape de-a poporului și în ortoepia și ortografia fonetică, cum au și arătat în *Către onorații cititori*.

Lui Mihai Eminescu i-a plăcut acțiunea tinerilor de la *Foișoara Telegrafului Român;* corespundea vederilor sale. A întîmpinat-o deosebit de elogios. A remarcat că „Foișoara Telegrafului Român (deși foaie literară), se îndeletnicește mai cu seamă cu răspîndirea științelor practice, trebuitoare plugarului și grădinarului; ea e menită a pune în mîna învățătorului sătesc și a preotului o lectură scrisă românește de-a dreptul, lesne de înțeles și folositoare. Ortografia e fonetică, cu concesiile etimologice pe care le-am făcut și noi. Cîțiva tineri, sătui se vede de păsăreasca filologilor și a gazetarilor de dincoace și de dincolo de munți, au prins a se pune pe muncă temeinică și, înzestrați cu știință bună, o tipăresc pe aceasta în bani mărunți ai cunoștinții utilitare, și mare ne-ar fi părerea de bine dac-am auzi că banul umblă în casa preotului ș-a învățătorului tot așa de bine ca și-ntr-a țăranului".[29] Se va specifica, că revista își propusese să contribuie la ridicarea culturală a poporului prin popularizarea cunoștințelor științifice, utile. Se va aprecia că Foișoara Telegrafului Român a fost prima publicație transilvăneană care părăsește sistemul etimologic și adoptă scrierea fonetică, în uz în cea mai mare parte a provinciilor românești.[30]

M. Eminescu din *Foișoara Telegrafului Român* în Curierul de Iași cîteva numere succesive studiul *Pomăritul întocmit cu deosebită privire la grădina școlară*, de D. Comșa, cu o introducere prezentare.[31] La fel, a reprodus studiul lui Eugen Brote: *O privire asupra activității Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român de la înființarea ei pînă la a XIV-a adunare generală*, cu o prefață, în care a apreciat „pregnanța judecății și o curățenie de limbă abia obișnuită în publicațiile românești. Laudă lupta tinerilor sibieni pentru unitatea culturală a poporului român.[32] A reprodus și recenzia ce a făcut-o I. Bechnitz cărții Beldimano-Alexander, Herr Karl Braun — Wiesbaden der Tissot Poumanes, Berlin 1876.[33]

A mai retipărit în *Curierul de Iași*, luate din *Foișoara Telegrafului Român*, următoarele materiale: *Școala de meserii din Orăștie*,[34] *Societatea „Arboroasa"*,[35] *Numărul populației românești în Ungaria*,[36] *Mișcarea populației românești în Ungaria*,[37] *Consingenitatea maghiarilor cu turcii*[38] ș.a. *Foișoara Telegrafului Român* și-a sistat apariția de Crăciun 1877. In ultimul ei număr a informat pe cititori că se reîntoarce în paginile *Telegrafului Român*.

Și Mihai Eminescu a trecut, în octombrie 1877, în redacția ziarului *Timpul* din București. A continuat să urmărească și să citească atent gazeta sibiană, dar

---

28 *M. Eminescu și lupta „tinerilor" din Transilvania pentru unitate culturală și independență națională*, de D. Vatamaniuc, în *Caietele Mihai Eminescu*, V, 1980, p. 71—88.

29 M. Eminescu, *Opere*, IX, p. 406, 752—753.

30 *M. Eminescu și lupta „tinerilor" din Transilvania...*, loc. cit., p.

31 M. Eminescu, *Opere*, IX, p. 210, 650.

32 *Ibid.*, p. 406—408, 752—753.

33 D. Vatamaniuc, *Publicistica lui Eminescu* (1970—1877), op. cit.; idem, *Eminescu și publicațiile sibiene*, în *Transilvania*, ian. 1980, p. 21—24 (Studii).

34 *Ibid.*

35 *Ibid.*

36 *Ibid.*

37 *Ibid.*

38 *Ibid.*

a retipărit din ea mai puțin. Problema predominantă la ordinea de zi era Războiul României pentru Independență.[39]

A luat din *Telegraful Român: În Ardeal* este vorba de convocarea unei conferințe a românilor din imperiul austro-ungar, după un editorial publicat în Telegraful Român;[40] *„Telegraful Român"* din Sibiu (a scris despre articolul lui Titu Maiorescu *Despre situația politică a României*, favorabil dualismului austro-ungar, dezaprobată de T.R. și de Eminescu);[41] *O manifestație zgomotoasă* (se referă la adunările românilor transilvăneni pentru unificarea luptei);[42] *Din Transilvania* (remarcă și se bucură pentru manifestarea mai activă a românilor transilvăneni, trecerea de la pasivism la activism; a retipărit *Apelul către alegătorii români din Ungaria și Transilvania*, pe care l-a apreciat ca moment important în lupta națională a românilor transilvăneni);[43] *Conferințele electorale* (ale românilor transilvăneni, care au avut drept rezultat fuziunea Partidului național al românilor din Banat și Ungaria și a Partidului național din Transilvania, întemeiate amîndouă în 1869, și s-au pus bazele Partidului național român, „un pas important în lupta politică a românilor, considera Eminescu);[44] *Joi s-a adunat la Sibiu* (Congresul național bisericesc al românilor ortodocși din Transilvania; Eminescu dezaprobă amestecul guvernelor maghiare în treburile bisericești);[45] *Cu timpul a început a se recunoaște* (importanța textelor vechi românești și retipărirea lor, propusă de Partenie Cosma și hotărîtă și de Sinodul bisericesc ortodox din Transilvania);[46] *Precum prevăzusem* (numirea lui D. A. Sturdza la Ministerul de Externe și relațiile cu Austro-Ungaria — Eminescu s-a informat din cele ce a scris *T.R.*); Situația din Ardeal (s-a referit la Circulara mitropolitului Miron Romanul, prin care s-a interzis clerului ortodox român să participe la „adunările tumultoase de popor", în care se protesta împotriva politicii de maghiarizare, măsură dezaprobată de Eminescu, care, totuși a încercat să-l înțeleagă și să atenuieze gravitatea hotărîrii mitropolitului „Știam că, din nefericire, mitropolitul românilor prea e o persoană oficială pentru a se putea sustrage de la influența guvernamentală și nici nu se poate pretinde ca orice mitropolit să fie ca Șaguna, care punea ordine ministeriale ungurești *ad acta*, fără a le-nvrednici măcar de-un răspuns și care, cînd dreptatea era în partea poporului său, o susținea în contra a orice și a oricui. Se prea poate așadar ca circulara să fie comandată de la Pesta, de unde i s-a și administrat mitropolitului, prin ziare ungurești, amenințări de trimitere la mănăstire".[48]

Sîntem în martie 1883. În iunie (1883), Eminescu s-a *întunecat*...

b) *Telegraful Român despre Eminescu*

A existat, totodată, o reciprocitate impresionantă, nepereche în publicistica românească, și din partea *Telegrafului Român*. Gazeta șaguniană a intuit, a înțeles, a afirmat și a declarat înzestrarea excepțională, de geniu, a lui M. Emi-

39 Continuăm cu publicistica eminesciană din anul 1880, deoarece cele ce a scris și publicat în *Timpul*, în anii 1878—1879, se pregătesc acum ca să se tipărească în M. Eminescu, *Opere* X (*apud* Georgeta Mitran — șef de redacție la Editura Academiei, *Eminesciana*, în *Informația Bucureștiului*, nr. 10932, 22 dec. 1988, p. 5).

40 M. Eminescu, Opere, XI — *Publicistică* — 17 febr.—31 dec. 1880, 1984, p. 357, 562.

41 M. Eminescu, *Opere*, XII — *Publicistică* — 1 ian.—31 dec. 1881, 1985, p. 73, 529.

42 *Ibid.*, p. 78, 79, 530.

43 *Ibid.*, p. 95, 534.

44 *Ibid.* p. 61, 550.

45 *Ibid.*, p. 354, 605.

46 *Ibid.*, p. 363, 607—608.

47 M. Eminescu, *Opere*, XIII — *Publicistică*, 1882—1883, 1888—1889, București, 1985, p. 161—162, 473.

48 *Ibid.*, p. 268—269, 505—506.

nescu şi valoarea inestimabilă a operei sale. I-a urmărit şi ea, de aproape, cele ce scria, le-a citit şi pe multe le-a retipărit în paginile ei, din cele publicate de Eminescu în *Curierul de Iaşi* şi în *Timpul* — îndeosebi cele referitoare la Transilvania şi românii transilvăneni. Încît, se poate afirma, pe bună dreptate, şi despre *Telegraful Român*, că a fost publicaţia care, mai mult ca oricare alta, a reprodus din textele eminesciene şi a întreţinut un devotat cult pentru geniul neamului românesc, atît în anii scurtei şi dramaticii lui vieţi, cît şi în cei ai glorioasei sale nemuriri postume.

Din *Curierul de Iaşi* şi din *Timpul* a retipărit: *Acest articol* Articolul despre Eugen Brotea;[49] *Netăgăduit că istoria*...;[50] *Ziarele din Bucureşti* (textul eminescian despre broşura *La Roumanie devant la Conférence de 1877 par un ancien diplomate;* T.R. l-a retipărit ca editorial);[51] *Un cuvînt la vreme*...;[52] *„Bukarester Tagblatt" ne oboseşte (T.R.* l-a reprodus sub titlul *Despre situaţia politică a României);*[53] *Popoarele Austro-Ungarii* (despre monografia lui I. Slavici *Die Rumänen in Ungarn, Siebenbürgen und Bukowina (Românii din Ungaria, Transilvania şi Bucovina);*[54] *Foile noastre oficioase* (despre vizita la Sinaia a lui Gyula Andrássy ministru de externe austro-ungar);[55] *În Austro-Ungaria unde există*... despre întîlnirea împăraţilor Franz Josepf al Austro-Ungariei şi Alexandru III al Rusiei);[56] *Joi s-a adunat în Sibiu* (Congresul bisericesc al românilor ortodocşi din Transilvania);[57] *Literatură populară. Palavre, anecdote, taclale ş.a.* (T.R. a retipărit bucăţi din volum şi din prezentarea lui Eminescu);[58] *Un proiect de lege* (ce-l urma să-l legifereze guvernul de la Budapesta pentru maghiarizarea naţionalităţilor, preîntîmpinat de un memoriu al mitropolitului Miron Romanul în apărarea drepturilor românilor);[59] *Contele Wolkenstein s-a întors* (de la Paris, în problema Dunării; Eminescu insistă asupra unităţii poporului român);[60] *„Memoriul" Comitetului*... (ales de Conferinţa de la Sibiu a românilor, ce a adresat un Memoriu împotriva măsurilor de maghiarizare şi asuprire antiromânească, *Memoriu* comentat de Eminescu, îndreptăţindu-l).[61]

Telegraful Român a fost întîia şi singura publicaţie românească care a publicat prima dată poezia eminesciană *Mănuşa* (după Fr. Schiller).[62]

Cînd Eminescu s-a îmbolnăvit, a informat pe cititori de situaţia lui aproape în fiecare număr: Îmbolnăvirea lui M. Eminescu;[63] Conferinţa lui V. Alecsandri în beneficiul poetului Eminescu;[64] Plecarea lui Eminescu la Viena;[65] Sănătatea poetului pare a fi îmbunătăţită;[66] Eminescu este deplin sănătos;[67] Înapoierea lui Eminescu la Bucureşti, după călătoria în Italia;[68] Îmbolnăvirea a doua oară a

---

49 *Telegraful Român*, nr. 79, din 3/13 oct. 1876, p. 316; M. Eminescu, *Opere*, IX, p. 210, 630.
50 Idem, nr. 13, 6 nov. 1876, p. 243; *Ibid.* p. 239, 653.
51 Idem, nr. 98, din 9/21 dec. 1876, p. 384; *Ibid.*, p. 269, 668.
52 Idem, nr. 109, din 16 sept. 1880, p. 433—434; *Ibid.*, p. 276, 672.
53 Idem, nr. 84, 21 iul. 1881, p. 333—334; M. Eminescu, *Opere*, XII, p. 536.
54 *Ibid.*
55 Idem, nr. 105, 8 sept. 1881, p. 417—418; Idem, *Opere*, XII, p. 317, 595.
56 Idem, nr. 118, 8 oct. 1881, p. 472; *Ibid.*, p. 354, 603.
57 Idem, nr. 116, 3 oct. 1881, p. 479; *Ibid.*, p. 355, 605.
58 Idem, nr. 125, 24 oct. 1881, p. 501; *Ibid.*, p. 355, 605.
59 Idem, nr. 25, 2/14 mart. 1882, p. 98; Idem, XIII, p. 63, 442.
60 Idem, nr. 41, 10/22 apr. 1882, p. 4, 162; *Ibid.*, p. 90—91, 450.
61 Idem, nr. 130, 6/18 nov. 1882, p. 432; *Ibid.*, p. 216—217, 490.
62 Idem, nr. 128, 31 oct. 1881, p. 511; *Ibid.*, vol. II, 1943, p. 366—370; M. Eminescu, *Opere alese*, I. Ediţie îngrijită şi prefaţă de Perpessicius, Bucureşti, 1964, p. 357.
63 *Telegraful Român*, nr. 122, 22 sept.—9 oct. 1883, p. 149.
64 Idem, nr. 123, 22 oct./nov. 1883, p. 193.
65 Idem, 125, 27 oct./8 nov., 1883, p. 501.
66 Idem, nr. 152, 31 dec. 1883/11 ian. 1884, p. 609.
67 Idem, nr. 3, 2/14 febr. 1884, p. 51.
68 Idem, nr. 42, 12/24 apr. 1884, p. 167.

lui Eminescu (în 1887), poetul se află din ce în ce mai bine; a liniştit pe cititori; [69] Poetul M. Eminescu a plecat din nou la Viena, pentru un consult medical; [70] Poetul M. Eminescu s-a reîntors de la Viena; [71] Boala poetului s-a agravat; [72] Mihai Eminescu — *Necrolog*.[73] A publicat, un necrolog şi la stingerea, în august 1889, a poetei Ana Veronica Micle (iubita lui Eminescu).[74]

Telegraful Român a înregistrat cărţile de poezii şi proză ce i s-au tipărit lui M. Eminescu: *Poesii*, editate de Titu Maiorescu, cu portret timbru, Editura Librăriei Soces din Bucureşti, 1883; [75] în 1890 a informat pe cititori că manuscrise de M. Eminescu vor fi publicate, în revistele literare, de fratele poetului, căpitanul Matei Eminovici; [76] în 1893 volumul *Nuvele necunoscute;* [77] tot în 1893 *Poezii complete*, Editura Fraţii Saraga, Uaşi; [78] *Poveşti şi nuvele*, Bucureşti, Editura Alcalay (Biblioteca pentru toţi), 1907; [79] *Poezii*, Arad, Biblioteca Semănătorului nr. 23—25, 1925.[80] Traduceri în alte limbi: în limba franceză (la Paris şi Geneva); [81] în limba germană.[82] A înregistrat ce s-au scris despre Eminescu şi cărţile sale: Dr. Al. Grama, *M. Eminescu*. Studiu critic, Blaj, 1891 — combate alegaţiile negative, defăimătoare; [83] Al. Ciura, *Eminescu şi Coşbuc* — note comparative, Blaj, 1903; [84] Al. Bogda, *„Strigoii" de Mihai Eminescu*, Sibiu, 1910; [85] Ilarie Chendi, *Eminescu şi Creangă;* [86] Al. Vlahuţă, *Amintiri despre Eminescu:* [87] Pr. D. A. (Dumitru Abrudan), *Eminescu despre poporul român, limba şi literatura română*.[88] A retipărit poezii eminesciene — *Învierea*.[89] *Răsai asupra mea, Rugăciunea*.[90]

A publicat texte aniversare şi comemorative, la date şi în împrejurări corespunzătoare. Astfel:

Lys (Al. Antemirescu), *Eminescu* — la împlinirea a 10 ani de la moartea poetului (1899).[91]

În 1914, a întîmpinat şi a prezentat comemorarea lui M. Eminescu, la primul sfert de veac de la moarte. La începutul anului, a publicat un material despre *Botezul lui Eminescu* — Amintiri din copilărie, de Constaţa Dunca-Schiau, care a propus ca loc data naşterii poetului, Dumbrăveni, decembrie 1849, confirmate şi de prinţesa Ghica, fostă proprietară a Dumbrăvenilor.[92] În iulie (1914) a

---

69 Idem, nr. 69, 7/19 iul. 1887, p. 275.
70 Idem, nr. 77, 28 iul./9 aug. 1887, p. 307.
71 Idem, nr. 92, 10/22 sept. 1887, p. 369.
72 Idem, nr. 16, 11/23 febr. 1889, p. 63.
73 Idem, nr. 67, 20 iun./2 iul. 1889, p. 267. Se va reproşa scurtimea *Necrologului* (numai de 68 de rînduri!), în contrast cu preţuirea ce i s-a acordat şi i se va acorda lui M. Eminescu! Dar se vor găsi şi explicaţii (Dr. Antonie Plămădeală — Arhiepiscop şi Mitropolit, *Telegraful Român în conştiinţa Transilvaniei, România în conştiinţa Telegrafului Român*, în *Mitropolia Ardealului*, nr. 1—2, ian.-febr. 1983, p. 11—27).
74 Idem, nr. 88, 12/24 aug. 1889, p. 350.
75 Idem, nr. 150, 24 dec. 1883/5 ian. 1884, p. 602.
76 Idem, nr. 10, 27 ian./28 febr. 1890, p. 39.
77 Idem, nr. 16, 13/25 febr. 1895, p. 62.
78 Idem, nr. 28, 13/25 mart. 1893, p. 112.
79 Idem, nr. 86, 4/17 aug. 1907, p. 355.
80 Idem, nr. 28—29, 19 apr. 1925, p. 77.
81 Idem, nr. 108, 29 sept./12 oct. 1901, p. 441.
82 Idem, nr. 116, 21 oct./3 nov. 1903, p. 475.
83 Idem, nr. 122, 16/28 nov. 1891, p. 488.
84 Idem, nr. 36, 10/23 apr. 1903, p. 163.
85 Idem, nr. 4, 14/27 ian. 1910, p. 15.
86 Idem, nr. 134—135, 25 dec. 1914/7 ian. 1915, p. 546—548.
87 Idem, nr. 63, 5 iul. 1919, p. 2—3.
88 Idem, nr. 3—4, 15 ian. 1988, p. 3.
89 Idem, nr. 36, 1/14 apr. 1906, p. 149.
90 Idem, nr. 104, 29 nov. 1944, p. 1.
91 Idem, nr. 66, 22 iun./4 iul. 1899, p. 267 (reproducere din *Epoca*).
92 Idem, nr. 61, 14/27 iun. 1914, p. 1—3 (Foişoara).

prezentat pe larg, comemorarea organizată de Asociațiune (Astra). A anunțat anticipat, data, locul și programul comemorării.[93] Și Comemorarea propriu-zisă, în ziua de 2 iulie, sala festivă a Muzeului Asociațiunii. Cuvîntul de deschidere l-a rostit Canonicul Dr. Vasile Suciu — vicepreședintele Asociațiunii. Oct. C. Tăslăuanu a vorbit despre *Personalitatea lui Eminescu*. A urmat un program de recitări de poezii eminesciene (poeta Maria Cunțan a recitat o poezie proprie dedicată lui M. Eminescu) și cîntece pe texte eminesciene — corul condus de Ionel Crișan. Numeros public, declarat f. mulțumit.[94] S-a lansat propunerea ridicării în Sibiu a unui bust Eminescu, pentru care s-a deschis o listă de subscripții benevole de bani. În numărul următor, *T.R.* a publicat lista cu numele și suma subscrișilor. Între subscriși: Dr. I. Mihu, Dr. L. Borcea, Dr. Suciu (V.), Dr. Maniu (Iuliu), N. Ivan (asesor), Dr. T. Suciu, Cosma (Partenie), Prof. Dr. V. Bologa, Dr. Ghibu (Onisifor), Dr. Al. Bogdan, Dr. Ioan Radu, I. Agârbiceanu (era preot în Orlat n.ns.), Dr. Bucșan, I. Enea, Dr. I. Beu, Dr. E. R. Roșca, Dr. Paul Roșca, S. Berciu, Prof. Popovici, Bălan, L. Triteanu, I. L. Lăpădat, Dr. I. Lupaș ș.a., cu un total de 216 coroane.[95]

În 1919 — la 30 de ani de la moarte, *Eminescu* — Evocare.[96]

În ianuarie 1953 — la 100 de ani de existență, în numărul jubiliar centenar *3 ianuarie 1853—3 ianuarie 1953*, onorat cu colaborarea Patriarhului Justinian (*La centenarul „Telegrafului Român“)*,[97] în cele ce s-au scris (Mitropolitul Nicolae Bălan — *La Centenarul „Telegrafului Român“*, T. V. — Editorial (Redactor Prof. N. Mladin) — *O sută de ani*, Preotul Valeriu Popa — *Eminescu despre „Telegraful Român“)* s-au arătat relațiile *Telegrafului Român* cu Mihai Eminescu.[98]

La 75 de ani de la moarte — 1964.[99]

La 120 de ani de la naștere — 1970.[100]

La 130 de ani de apariție neîntreruptă a *Telegrafului Român* — ianuarie 1983. Din inițiativa Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Dr. Antonie Plămădeală s-a sărbătorit, la Institutul Teologic Universitar din Sibiu, printr-o sesiune de comunicări și cuvîntări aniversare, cu prezența Î. P. S. Mitropolit Dr. Antonie, Î. P. S. Arhiepiscop Teofil al Vadului, Feleacului și Clujului, P. S. Episcop Emilian de Alba Iulia, P. S. Episcop Vasile al Oradiei, P. S. Lucian Făgărășanul — Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Sibiului, P. S. Iustinian Maramureșanul — Episcop-vicar al Arhiepscopiei Vadului, Feleacului și Clujului, profesori, titulari și onorari de la Institutul Teologic, consilieri, preoți, studenți, oaspeți invitați — P. C. Pr. Prof. Dr. Stăniloae — fost redactor al *Telegrafului Român*, Prof. Dr. Vasile Netea — istoric și colaborator.[101] Au prezentat comunicări: Î. P. S. Mitropolit Dr. Antonie Plămădeală: *Telegraful Român în conștiința Transilvaniei, România în conștiința Telegrafului Român;*[102] P. C. Pr. Prof. Dumitru Stăniloae: *Amintiri de la Telegraful Român;* Prof. Dr. Vasile Netea: *Aniversarea a 130 de ani de la înființarea Telegrafului Român;* Î. P. S. Episcop Vasile al Oradiei: *„Telegraful Român și problemele pastorale;* Pr. Prof. Dr. Grigorie Marcu: *Telegraful Român în slujba unității de credință a românilor transilvăneni:* Pr. Prof. Dr. Dumitru Călugăr: *Preocupări didactice și educative în ziarul Telegraful Român.*[103]

93 Idem, nr. 65, 24 iun./7 iul. 1914, p. 2 (*Comemorarea lui Eminescu,* la Sibiu).

94 Idem, nr. 68, 3/16 iul. 1914, p. 3 (*Comemorarea lui Eminescu,* la Sibiu).

95 Idem, nr. 69, 5/18 iul. 1914, p. 3 (*Bustul lui Eminescu).*

96 Idem, nr. 54, 14 iun. 1919, p. 1.

97 Justinian — Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *La centenarul „Telegrafului Român“* în *T.R.*, nr. 1—2, 1 ian. 1953, p. 1.

98 *Telegraful Român,* nr. 1—2, 1 ian. 1953 — *3 ianuarie 1853—3 ianuarie 1953.*

99 Idem, nr. 23—24, 15 iun. 1964, p. 2—3.

100 Idem, nr. 3—4, 15 ian. 1970, p. 3 (vezi vol. *Întru înnoirea vieții,* Sibiu, 1978, p. 77—80).

101 Idem, nr. 5—6, 1 febr. 1983, p. 4 (Pr. prof. D. Abrudan, *Sesiune de comunicări: „130 de ani de apariție neîntreruptă a Telegrafului Român).*

102 Dr. Antonie Plămădeală — Arhiepiscop și Mitropolit, *Telegraful Român în conștiința Transilvaniei, România în conștiința Telegrafului Român,* loc. cit.

103 Pr. prof. D. Abrudan, *Sesiune de comunicări ...,* loc. cit.

Cu acest prilej, Telegraful Român a publicat şi alte texte aniversare: Prof. Dr. Gh. Bulgăr (*Sărbătoarea Telegrafului Român*, 1853—1953);[104] I. Ciolan (*Preocupări de ordin economic în paginile Telegrafului Român*);[105] George Alexe — Detroit-Michigan (*Gînduri la un popas aniversar*);[106] Pr. Prof. D. Jivi (*Personalităţi ale culturii româneşti în paginile Telegrafului Român*);[107] Pr. Prof. D. Stăniloae (*Perioadele principale ale Telegrafului Român*);[108] Pr. Arhim. Sărăşan (*Ilarie Chendi colaborator la Telegraful Român*).[109]

Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Dr. Antonie Plămădeală a arătat, judicios şi documentat, în comunicarea Î. P. S. Sale, că... „România şi conştiinţa românească, întregi nedespărţite, nici de munţi, nici de graniţe arbitrare şi vremelnice, au fost permanent prezente în suflarea, în respiraţia, în literele şi în cuvintele Telegrafului Român".[110]

Adeverindu-se acestea din prodigioasa şi perena existenţă editorială a *Telegrafului Român*, din gazeta mitropolitului Andrei Şaguna nu se putea să nu fie larg şi permanent prezent Mihai Eminescu — tutela genială a României şi a conştiinţei româneşti.

Telegraful Român a întîmpinat şi acum Centenarul Mondial Eminescu tipărind două texte eminesciene: *Colinde! Colinde!* şi *Ce-ţi doresc eu ţie, dulce Românie!*.[111] Desigur că va participa cu articole şi festivităţi la sărbătorirea Centenarului.

Pr. *Gheorghe Cunescu*

---

104 *Ibid.*, p. 2.
105 *Ibid.*, p. 3.
106 *Ibid.*
107 *Telegraful Român*, nr. 13—14, 1 apr. 1983, p. 1, 3.
108 Idem, nr. 33—34, 1—13 sept. 1983, p. 5—6.
109 *Ibid.*, p. 7.
110 Dr. Antonie Plămădeală — Arhiepiscop şi Mitropolit, *Telegraful Român în conştiinţa...*, loc. cit.
111 *Telegraful Român*, nr. 47—48, 15 dec. 1988, p. 1.

DIN ACTUALITATEA PANORTODOXĂ

Al III-lea Festival Internațional al tineretului ortodox

Al III-lea Festival Internațional al tineretului ortodox, organizat de „Syndesmos" Federația mondială a tineretului ortodox, s-a desfășurat între 22—28 august 1988 la școala Karialenios din insula greacă Spetsis în Marea Mediterană la cca. 100 km sud-vest de Atena. Festivalul s-a desfășurat sub egida temei *„Cu un singur glas și o singură inimă: conciliaritatea și viitorul Bisericii"*. În cursul unor reuniuni de lucru pe grupuri și ateliere timp de o săptămînă, circa 150 de tineri ortodocși venind din 23 de țări din Europa, Orientul Apropiat, Africa și America de Nord, au căutat să se cunoască mai bine, să-și împărtășească experiențele și să reflecteze împreună asupra vieții actuale a Bisericii discutînd teme ca: Biserica în societate; participarea la viața Bisericii, recunoașterea Bisericii; ce înseamnă a fi creștin și a da mărturie creștină în zilele noastre. O ambianță plăcută și stimulatoare a contribuit și ea la calitatea întîlnirilor ritmate de ciclul regulat al celebrărilor liturgice și de studiile biblice zilnice asupra teologiei pauline a Bisericii animate de păr. Symeon Cossec din Paris.

Patru intervenții au venit să jaloneze desfășurarea Festivalului. În alocuțiunea sa introductivă, Alexis Struve (Franța), președintele „Syndesmos"-ului, s-a referit la importanța crucială a înțelegerii și studierii procesului conciliar în curs în Biserica noastră ortodoxă actualmente în drum spre Sfîntul și Marele Sinod Panortodox aflat în pregătire. „Fiecare din noi trebuie să fie interesat în acest proces. Fiecare persoană botezată trebuie să contribuie la realizarea conciliarității în intensitatea unirii ei cu Hristos și a iubirii față de aproapele". Subliniind responsabilitatea tuturor, clerici și laici, în actualizarea prin rugăciune și acțiune, a conciliarității Bisericii, el a reamintit urgența chestiunilor puse viitorului Sinod panortodox, și care angajează viitorul Bisericii: Ortodoxia față în față cu omul modern, adaptarea ciclului și textelor liturgice la ritmul vieții moderne, ecleziologia ortodoxă, diasporaua și ecumenismul. „Provocarea convocării unui Sinod corespunde unei profunde dorințe de înnoire, unei conștientizări a necesității unei mărturii comune care să fie mai eficace în lumea contemporană".

Conferința Prof. Ilias Voulgarakis, profesor la Facultatea de teologie din Atena, a urmărit să circumscrie dimensiunea teologică a conciliarității în Biserică ca formă de comuniune și comunicare proprie Bisericii, pentru că „creștinătatea ortodoxă e o chestiune de comuniune și în comuniunea Bisericilor locale nu sînt prezenți numai conducătorii lor, ci și poporul lui Dumnezeu. Desigur, tineretul Bisericii aparține și el poporului lui Dumnezeu și trebuie să-și ocupe locul lui în acest proces cu simț de răspundere și conciliaritate".

În cuvîntul său, Mihail Nseir, tînăr libanez, membru în comitetul executiv al „Syndesmos"-ului, a făcut pe scurt istoricul procesului preconciliar (declanșat în 1961 cu „catalogul de la Rodos") în vederea pregătirii și convocării cît mai grabnice a Sfîntului și Marelui Sinod Panortodox. Fapt semnificativ, din cei 150 de participanți, numai 3 tineri auziseră vorbindu-se despre pregătirea actuală a unui astfel de Sinod în Biserica Ortodoxă.

În fine, Costa Carras laic ortodox, vicepreședinte al Consiliului național al Bisericilor din Anglia, a prezentat cîteva considerații pe tema „Biserica și viito-

rul". El a arătat că „conciliaritatea Bisericii nu este o acțiune automată a lui Dumnezeu,... nici consecința, automat condusă spre țelul ei, a acțiunilor unor oameni aparte, ci sinergia între Dumnezeu și oamenii care-și exercită libertatea într-o mișcare de iubire spre El și spre semenii lor". „Neîndoielnic procesul preconciliar a întărit Ortodoxia" și a permis, mai cu seamă, apariția progresivă a unei „eclezioiogii larg acceptabile pentru toți". Dar „el nu va deveni realmente conciliar decît atunci cînd în el va fi implicat întreg episcopatul, și, prin episcopat, preoții și laicii din fiecare dioceză". În numeroase cazuri, „laicii pot aduce o contribuție mai mare decît episcopul lor. Studiul în rugăciune și discuția într-un spirit de iubire reciprocă sînt astfel, mijloace reale prin care fiecare poate contribui la viața conciliară a Bisericii".

Cele șase grupe de discuții au dat tinerilor ocazia de a se exprima direct asupra noțiunii de „Biserică locală" și a chestiunilor privitoare la Biserica în societate, participarea personală la viața Bisericii, ecumenism și problemele lui, probleme etice urgente și mărturia ortodoxă astăzi.

La sfîrșitul acestor discuții a fost redactat în comun un text sub forma unei *Scrisori deschise adresate tuturor episcopilor ortodocși din lume*, el vrea să atragă atenția ierarhiei asupra celor mai urgente chestiuni cu care se găsesc confruntați tinerii ortodocși din întreaga lume, și să angajeze un dialog pastoral mai profund și responsabil cu episcopatul în vederea participării mai largi a tineretului la pregătirea și convocarea Sfîntului și marelui Sinod Panortodox și a inițierii, astfel, a unei realizări în concret a conciliarității Bisericii. Textul acesteia îl reproducem mai jos în traducere integrală.

Scrisoarea participanților la cel de-al III-lea Festival Internațional „Syndesmos" al tineretului ortodox către Episcopii Bisericii Ortodoxe

Cinstiți Părinți în Hristos, 150 de tineri ortodocși venind din 11 Biserici Ortodoxe locale din 23 de țări din întreaga lume (Europa, America, Orientul Apropiat și Africa) ne-am întîlnit, adunați de către *„Syndesmos"*, Federația Mondială a Tineretului Ortodox, între 22—28 august 1988 pe insula Spetsis din Grecia, ca răspuns la apelul lansat de Mitropolitul Meliton al Calcedonului la Liturghia finală a celei de-a II-a Conferințe Presinodale din 1982. Dorim să ne alăturăm vouă, întîistătătorilor Bisericilor noastre, după cuvintele Mitropolitului Meliton „într-un dialog de la rădăcina ierbii și pînă la vîrful copacului".

Conciliaritatea este reflexul în Biserică a vieții Sfintei Treimi. Întrucît am fost botezați, sîntem chemați să participăm la această conciliaritate, căci acceptarea Botezului nostru ne angajează la a sluji Biserica. În acest spirit vă punem și supunem următoarele 28 de întrebări ce reflectă experiența noastră privind cîteva din cele mai presante probleme la care trebuie să facă față tinerii ortodocși de astăzi.

Întrucît problemele așa-numitei *„diaspore"* sînt acut resimțite ori de cîte ori tinerii ortodocși se strîng împreună, și întrucît această problemă va fi discutată la viitoarea întîlnire presinodală, începem cu următoarele întrebări:

1. Cum putem da mărturie pentru adevăr și iubire, manifestînd Ortodoxia noastră în orto-praxie, dacă sîntem incapabili să depășim propriile noastre diviziuni canonice, diviziuni care au condus uneori la o ruptură a comuniunii, într-un spirit de conciliaritate?

2. Deși este folosit în mod comun, termenul „diaspora" este în mod sigur incorect din punct de vedere teologic și într-o perspectivă creștină, și din ce în ce mai mult inexact din punct de vedere sociologic ca termen de referință față de comunitățile ortodoxe din America de Nord și de Sud, Australia și Europa Occidentală. N-ar trebui oare să ne referim la „diaspora" ca la „regiuni sau zone de apariție a unor noi Biserici locale"?

3. Chestiunea juridicției multiple din anumite zone de apariție a unor noi Biserici locale pare să fi ajuns de multă vreme într-un impas canonic. Este oare bunăvoința noastră atît de puțină și iubirea noastră a unora față de alții atît de slabă încît această problemă să trebuiască să rămînă nerezolvată?

4. De ce ortodocșii din zonele de apariție a unor noi Biserici locale nu sînt reprezentați sau sînt reprezentați atît de neînsemnat, atunci cînd problemele lor sînt discutate la nivel panortodox?

5. Nu este posibil de a da diocezelor din regiunile de apariție a unor noi Biserici locale atît o mai mare încurajare cît și o mai mare libertate de a-și rezolva problemele jurisdicționale în și între ele însele?

În ce privește *Bisericile locale:*

6. Ne puteți ajuta să manifestăm, ca și creștini ortodocși, o prezență culturală locală creatoare, dincolo de simplul folclor, prezență culturală ortodoxă care să vorbească culturilor în care ne aflăm noi înșine și să facă față problemelor societăților noastre?

7. Dat fiind faptul că Evanghelia și credința ortodoxă universală trebuie să prevaleze în Biserici asupra păstrării culturilor naționale, ce împiedică o Biserică locală, dioceză sau parohie, să folosească nu importă ce limbă vorbită de majoritatea membrilor ei?

8. În preocuparea ei de a păstra o prezență activă în viața națională Biserica este adesea văzută ca încă o altă structură de putere în societate. Cum putem menține și spori capacitatea Bisericii de a-și împlini lucrarea ei în lume dînd în același timp mărturie pentru diferența radicală care există între puterea din lume și slujirea Bisericii?

9. Cum poate fi dezvoltată lucrarea socială a Bisericii în așa fel încît ea să nu devină o activitate autonomă, ci să decurgă din viața spirituală a Bisericii și membrilor ei și să o întărească pe aceasta?

10. N-ar trebui să folosim averea și proprietățile Bisericii într-un mod care să dea mărturie mai eficientă pentru înțelegerea slujirii de către Biserica Ortodoxă?

11 Caritatea este adesea singurul mod în care Biserica încearcă să slujească nevoile materiale ale oamenilor. N-ar trebui oare să reflectăm și la alte căi deopotrivă de posibile?

12. Este clar că Biserica nu trebuie niciodată să se identifice cu nici un partid, mișcare politică sau ideologie, dar creștinii sînt adesea în încurcătură cînd Bisericile locale rămîn tăcute în astfel de probleme (care frămîntă umanitatea contemporană). În grija ei pastorală Biserica nu are oare un cuvînt de spus ca să contribuie la soluționarea unor astfel de probleme?

13. Dat fiind numeroasele precedente istorice privind slujirea diaconițelor, ce împiedică o Biserică locală de la reinstituirea acestei forme de diaconie spre a servi nevoile locale?

14. Întrucît parohii sau dioceze de dimensiuni greu de manipulat împiedică comunicarea și participarea la viața Bisericii, nu s-ar putea oare proceda cu prioritate la revizuirea structurilor Bisericilor locale pentru creare de unități mai mici, astfel ca ele să-și poată manifesta mai deplin conciliaritatea și comuniunea?

15. Ne putem aștepta în viitorul apropiat le o reflecție teologică deplină și deschisă asupra rolului femeilor în Biserică fără ca aceasta să aibă un caracter neapărat defensiv sau să pună condiții prealabile?

16. Recunoscînd că existența unor calendare liturgice diferite creează adeseori dificultăți unei vieți și mărturii ortodoxe comune, mergînd din nefericire în multe locuri pînă la schismă, cum poate fi rezolvată această problemă?

În ce privește *mărturia creștină:*

17. Deși misiunea este un imperativ creștin fundamental, ea a avut adeseori o prioritate scăzută pe ansamblul Bisericii noastre. Nu ne putem oare coordona mai bine lucrarea noastră misionară, ca să putem fi mai eficienți în mărturia pentru Evanghelie față de lumea necreștină?

18. Nu întotdeauna putem auzi glasul Bisericilor apărute ca urmare a misiunii. Ce poate fi făcut spre a promova o mai mare conștiință a problemelor Bisericilor apărute ca urmare a misiunii, ca și a altor Biserici minoritare confruntate cu greutăți, ca să sporim sprijinul nostru pentru ele?

19. Întrucît lipsa unității creștine este un grav impediment pentru mărturia noastră față de lumea necreștină și unitatea reclamă nu numai dialog ci și rugă-

ciune, nu ne-am putea ruga mai limpede pentru unitatea tuturor creştinilor în slujbele noastre?

20. Nu am putea ajunge la un consens ortodox în problemele atît de fundamentale ca Botezul în numele Sfintei Treimi în afara limitelor canonice ale Bisericii Ortodoxe ca şi asupra statutului eclesial al altor colectivităţi creştine?

21. În vreme ce mulţi creştini occidentali caută spre ortodoxie pentru îndrumare şi inspiraţie, adesea un triumfalism şi o autosatisfacţie spirituală meschină face foarte dificil pentru ei să audă mărturia autentică a Ortodoxiei. Cum am putea lucra pentru depăşirea acestui fapt?

22. Dat fiind consensul realizat în dialogurile neoficiale între ortodocşi şi creştini vechi-orientali că cele două tradiţii afirmă aceeaşi hristologie, care sînt obstacolele care mai rămîn şi împiedică restaurarea comuniunii dintre noi? Cum putem lucra pentru depăşirea acestui fapt?

În ce priveşte *participarea* noastră *personală la viaţa Bisericii:*

23. Cum putem da o îndrumare pastorală concretă oamenilor ajutîndu-i în acelaşi timp să înţeleagă, să accepte şi să înveţe libertatea autentică dată în Hristos? De pildă, nu putem încuraja în acest spirit o reflecţie regulată şi continuă asupra unor teme etice generale ca: sexualitatea, căsătoria, sau relaţia noastră cu banii şi profiturile, ca şi asupra unor teme mai specifice ca divorţul, avortul, etc.?

24. Avînd în vedere varietatea generatoare de confuzii în învăţătura şi tradiţiile Bisericii noastre locale privind postul, cum ar trebui să înţelegem şi să practicăm postul autentic?

25 Avînd în vedere învăţăturile şi tradiţiile deconcertante şi adesea contradictorii din Bisericile noastre locale avînd pregătirea pentru primirea Sfintei Cuminecături şi frecvenţa acesteia, nu am putea lucra spre un consens fundamental asupra locului şi practicii Cuminecăturii în viaţa Bisericii noastre?

26. Constatăm o nevoie generală pentru o educaţie religioasă sporită şi mai intensă pentru întregul popor al lui Dumnezeu. Putem da în continuare prioritate dezvoltării şi implementării unei abordări autentic ortodox a educaţiei religioase?

27 Cum şi ce poate fi făcut ca toţi cei botezaţi să fie aduşi spre o participare mai deplină la toate aspectele vieţii Bisericii, şi spre a încuraja conştiinţa apartenenţei fiecărui membru, laic sau hirotonit, la întregul Trup al Bisericii?

28. Mai specific, n-ar trebui să căutăm să promovăm o participare mai activă la cult a credincioşilor ca şi comunitate, şi nu numai ca indivizi particulari, prin încurajarea unei mai mari înţelegeri a slujbelor; de pildă, prin citirea cu glas tare a rugăciunilor citite de preot în taină, dînd prioritate în cîntare, cuvintelor textului, şi utilizînd, atunci cînd e oportun, texte traduse în limba locală vorbită?

Desigur aceasta nu este o listă exhaustivă a întrebărilor noastre; e numai un început. Aceste întrebări reflectă diversele preocupări şi priorităţi ale tinerilor ortodocşi din multe Biserici diferite aflate în variate situaţii locale. Sîntem mulţumiţi că unele din ele sînt deja puse şi abordate în diverse locuri.

Sperăm că întrebările pe care le-am ridicat aici se vor bucura de consideraţia Voastră. Lucrînd împreună la formularea acestor întrebări am făcut experienţa a ceva din bucuria şi comuniunea Bisericii care înnoiesc constant speranţa noastră. Sîntem gata şi doritori să continuăm să facem tot ceea ce va sta în putinţă ca să ne aducem contribuţia noastră la procesul conciliar aflat actualmente în curs în Biserica noastră.

Am dori să încheiem exprimîndu-ne următoarele cereri:

1. Ca observatorii Syndesmos-ului să fie invitaţi şi ei la viitoarele întîlniri presinodale.

2. Ca în Bisericile locale să fie convocate întîlniri pentru cler şi laici spre a auzi de la ierarhi detalii asupra procesului preconciliar, şi a discuta problemele implicate de aceasta în lumina propriilor lor experienţe şi preocupări. Speranţa şi rugăciunea noastră profundă este ca împreună să putem lucra spre o mărturie mai efectivă faţă de lumea pe care sîntem chemaţi să o slujim ca şi Creştini ortodocşi (prezentare şi traducere după „Syndesmos News", VII, 6—7 şi 8—9. july—sept., oct.—dec. 1988 şi „Service orthodoxe du presse" nr. 131, sept.—oct. 1988).

A IV-a Consultație internațională a școlilor de teologie ortodoxă

Cea de-a IV-a Consultație internațională a școlilor de teologie ortodoxă organizate de „Syndésmos", Federația mondială a tineretului ortodox, și-a desfășurat lucrările între 13—19 februarie 1989 la Suprasl lîngă Bialystok (Polonia). Au participat 44 de profesori dar și studenți veniți din 11 țări (Cehoslovacia, Canada, Finlanda, Franța, Grecia, Iugoslavia, Liban, Polonia, România, URSS și SUA) reprezentînd cele 21 de instituții de teologie ortodoxă afiliate sau asociate la „Syndésmos". Învățămîntul teologic din Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentat de arhim. dr. Casian Crăciun, inspector patriarhal cu problemele de învățămînt, și de asistenții diac. Ion Vasile Leb de la Institutul teologic din Sibiu și Ion Chivu de la Institutul teologic din Sibiu (despre participarea delegației române a se vedea nota P. C. arhim. dr. Casian Crăciun din „Telegraful Român" nr. 15—16 și 17—18/1989, p. 7).

Tema generală, de mare actualitate a Consultației propusă de cea de-a XII-a Adunare generală a „Sydésmos"-ului (Effigham, august 1987), a avut în centru „*Studiile teologice și viața parohială*". Ea a fost prezentată de *Mihail Nseir*, tînăr teolog libanez pregătindu-și actualmente un doctorat la Paris, membru în Comitetul executiv al „Syndesmos"-ului. În alocuțiunea sa el a dat expresie întrebării generale la care s-a încercat să se răspundă în lucrările consultației: „*În ce măsură învățămîntul nostru teologic și prin urmare, teologia noastră răspund întotdeauna nevoilor parohiilor noastre?*" Evocînd noile probleme care se pun actualmente Bisericii, atît la nivelul vieții parohiale cît și al reflexiei teologice, el a insistat asupra necesității de a se găsi un limbaj comun între teologie și omul modern, subliniind totodată că pentru fiecare, fie el teolog sau nu, „teologia se manifestă numai în viața Bisericii, în și prin viața comunităților noastre locale", în realitatea experiată în interiorul comunității euharistice de bază — care este parohia.

În referatul său, păr. *Georges Tarazi*, profesor de Noul Testament la Institutul teologic Sf. Vladimir (New York), a expus cîteva dense considerații asupra *parohiei în Noul Testament*, insistînd asupra rolului Sf. Scripturi ca element fundamental în viața Bisericii și învățătura Bisericii, și sugerînd în concluzie necesitatea evitării supralicitării și transformării într-o dihotomie excesivă a dinstincției, necunoscute în Tradiția apostolică, între o Biserică învățătoarească compusă din episcopi și teologi, de profesie, și o Biserică învățată compusă din laici. „Nu există potrivit mărturiei cuvîntului apostolic nici un alt criteriu pentru conducerea autentică a vieții și afacerilor Bisericii decît Domnul Cel înviat însuși... Învățătorul este Hristos și Duhului Lui, și criteriul este mărturia conținută în Scriptură și continuată în Tradiția Bisericii".

Referatul teologului copt egiptean, *Georges Bebawi*, profesor la Sf. John's College din Nothingam (Anglia), citit în absența lui, a schițat imaginea *Poporul lui Dumnezeu și teologia patristică răsăriteană* subliniind rolul constitutiv decisiv a *Synaxei* sau adunării credincioșilor în viața Bisericii, atît din punct de vedere dogmatic cît și euharistic și sacramental, opus oricărui gen de individualism reducționist.

În fine, în comunicarea sa, întitulată *Schimbări în lume — schimbări în Biserică*, păr. *Rauno Pietarinen* (Finlanda), fost secretar al „Syndésmos"-ului, a invitat Bisericile locale să ia conștiință mai deplină de responsabilitățile istorice care le revin în fața societății contemporane, chemînd pe fiecare să utilizeze toate deschiderile actuale în folosul unei evanghelizări mai active și a unei mărturii mai autentice a Ortodoxiei în lume.

În afara ședințelor plenare au fost organizate grupe de discuții în care s-au aprofundat și concretizat temele generale prezentate de cei patru conferențiari insistîndu-se asupra problemelor reînnoirii liturgice, a relației între parohie și mediul social și a participării mai intense a laicilor și tinerilor la viața parohială mai cu seamă prin încurajarea practicii împărtășaniei mai frecvente. S-a mai abordat rolul laicilor, bărbați și femei, și locul lor în diferitele slujiri din cadrul Bisericii accentuîndu-se rolul lor important și vital în buna desfășurare și dezvoltare a întregii vieți parohiale, pentru ca parohia să devină un loc de autentică

mărturie creştină trăită comunitar şi de corelare armonioasă a celor mai diferite harisme ale fiecăruia şi tuturora.

Ritmată de ciclul liturgic cotidian al slujbelor de seară şi dimineaţă, lucrările consultaţiei au fost marcate şi de numeroase întîlniri şi vizite în parohii, biserici şi mănăstiri aparţinînd diocezei de Supral care a găzduit prin solicitudinea arhiep. Sevva de Bialystok, pe participanţi de-a lungul săptămînii în care s-au întrunit, de întîlnirea cu mitrop. Vasili, mitropolitul Varşoviei şi primatul Bisericii Ortodoxe polone, ca şi de o vizită la Seminarul Ortodox din Varşovia în care delegaţii au putut constata la faţa locului vitalitatea Ortodoxiei din această regiune a Europei (după „Service orthodoxe du presse" nr. 137, aprilie 1989).

În aceeaşi ordine de idei reamintim aici temele discutate celelalte 3 Consultaţi anterioare a şcolilor de teologie ortodoxă organizate de „Syndésmos" asupra problemelor educaţiei şi formării ortodoxe:

— a I-a, Chambésy, 14—19 iulie 1977: *Educaţia teologică ortodoxă: realitate şi perspective* (prof. N. Nissiotis); *Educaţia teologică ortodoxă şi provocările ştiinţei şi ideologiilor moderne* (Elias Jones), *şi provocările responsabilităţilor pastorale actuale* (păr. Prof. B. Bobrinskoy), şi respectiv, *provocările mişcării ecumenice* (păr. V. Borovoi; şi în fine, *Efectele provocărilor moderne asupra metodologiei teologice ortodoxe* (mitrop. Ignatie de Laodiceea);

— a II-a, Seminarul Teologic Ortodox Sfîntul Vladimir, Crestwod, New York, 2—19 ianuarie 1982. *Planul de studii al şcolii de teologie ortodoxe* (pr. prof. A. Schnemann); *Asupra teologiei pastorale* (păr. prof. F. Galinsky); *Metodologia teologiei* (păr. arhim. Arh. Jevtici); *Învăţînd Scriptura* (prof. S. Agouridis); şi *Dimensiunea pastorală* (păr. J. Allen); şi, *Ortodoxia şi secolul XX* (Sophie Koulomzine);

a III-a, Leningrad, 3—9 februarie 1986. *Formarea teologică în epoca patristică şi bizantină şi semnificaţia ei astăzi* (păr. prof. J. Meyendorff); *Abordarea Biblică a educaţiei ortodoxe şi rolul Scripturii în formarea teologului* (păr. prof. I. Iannari); *Relaţia duhovnicească părinte fiu în formarea teologică* (păr. M. Majm); *Rolul Sf. Liturghii în formarea teologică* (Dan Ilie Ciobotea); *Hermeneutica şi exegeza ortodoxă contemporană* (Epis. Ieremia de Wroclaw); şi, *Formarea viitorilor preoţi* (păr. Vl. Feodorov). Potrivit buletinului de informaţii „Service orthodoxe de presse" nr. 106 (mars 1986), această Consultaţie a ţinut să atragă atenţia responsabililor asupra educaţiei şi formării teologice din Bisericile ortodoxe asupra următoarelor puncte ce formulează, exigenţe de mare importanţă şi actualitate pentru Biserica Ortodoxă de astăzi:

— să se elaboreze o teologie mai concretă, legată mai mult de problemele reale ale Bisericii;

— să se ţină seama mai intens în teologie de schimbările tehnologice actuale şi de fenomenul secularizării;

— să se pună mai puternic accentul pe participarea întregului popor la întreaga viaţă a Bisericii în toate aspectele ei;

— să se ia foarte în serios (acolo unde situaţia o impune) problema limbii liturgice, ce trebuie să fie limba înţeleasă de popor, ca să poată comunica eficient mesajul evanghelic astăzi;

— raporturile profesor-studenţi să se întemeieze pe iubire reciprocă după modelul relaţiei părinte duhovnicesc — fiu duhovnicesc din viaţa monahală;

— să se încurajeze mai mult în Biserică învăţătura reciprocă a unora de la alţii (fiecare să înveţe de la fiecare) şi să nu se supraliciteze distincţia între „Biserica învăţătorească" şi „Biserica învăţată", ierarhia şi teologii avînd adeseori de învăţat de la credincioşii simpli în ce priveşte fervoarea rugăciunii, sfinţenia vieţii şi curajul mărturiei;

— să se intensifice legăturile între Şcolile de teologie ortodoxe prin schimbări de studenţi, profesori, şi de publicaţii;

— să fie avizaţi responsabilii cu pregătirea Sinodului Panortodox să introducă în ordinea de zi discutarea unor probleme *pastorale* (mai degrabă decît canonice) de o imensă importanţă pentru asigurarea unei transmiteri eficiente a credinţei ortodoxe noilor generaţii de astăzi, ca de ex. formarea preoţilor, mărturia ortodoxă într-o lume secularizată, etc.

DIN ACTUALITATEA ECUMENICĂ

Un punct de vedere ortodox asupra problemelor ecumenice create de ultimile evoluţii din anglicanismul contemporan

Între 16 iulie—8 august 1988 a avut loc la Universitatea din Kent, lîngă Londra, cea de-a XII-a Conferinţă Lambeth. Înfiinţase acum 120 de ani (1867), Conferinţele Lambeth reunesc periodic (odată la 10 ani), la invitaţia arhiepiscopului de Canterbury, primatul de onoare al Comunităţii anglicane, reprezentanţi ai episcopatului anglican din întreaga lume pentru discutarea şi soluţionarea unor probleme de interes comun. Conferinţa a XII-a a reunit cca. 500 de episcopi reprezentînd cele 27 de Biserici antonome (provincii) care alcătuiesc Comunitatea anglicană ce grupează cca. 70 de milioane de credincioşi din 164 de ţări (pentru detalii vezi reportajul din „Ökumenische Rundschau" nr. 1/1989, p. 79—87).

Tradiţionalul discurs de deschidere rostit de arhiep. de Canterbury, dr. Robert Runcie, la 18 iulie a.c. a avut ca temă *Natura unităţii pe care o căutăm*. Situînd chestiunea centrală a unităţii Bisericii în perspectiva eshatologică şi cosmică a viziunii Ierusalimului ceresc din Apoc. 21, discursul primatului Comunităţii anglicane, s-a ocupat succesiv, schiţîndu-le cu acuitate şi deplină sinceritate, de problemele specifice ale unităţii la trei nivele: între Bisericile autonome ale Comunităţii anglicane, între Bisericile creştine, şi al întregii creaţii (vezi „Documentation catholique" nr. 1975, 1 ian. 1989, p. 14—22). La acest discurs au fost invitaţi să răspundă patru observatori prezenţi la lucrările Conferinţei: mitropolitul Loan Zizioulas al Pergamului (Patr. ec.); păr. Pierre Duprey, de la Consiliul pontifical pentru unitatea creştinilor al Vaticanului; Elisabeth Templeton, presbiteriană, din partea Bisericilor reformate; şi dr. Emilio Castro, secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Toate aceste discursuri au fost pronunţate înainte ca Conferinţa să adopte o serie de rezoluţii dintre care cea mai importantă, desigur, e votarea la 1 aug. 1988, cu 433 de voturi pentru, 28 contra şi 19 abţineri, a posibilităţii pentru Bisericile anglicane (dintre care 5 hirotonesc din 1976 încoace femei preoţi) de a hirotoni femei episcopi. Ca o consecinţă a acestei decizii, la 17 febr. 1989 s-a înregistrat prima hirotonie a unei femei în episcop (e vorba de Barbara Harris, hirotonită ca episcop auxiliar al diocezei Boston, SUA), fapt fără precedent şi care va avea consecinţe greu de evaluat încă asupra ecumenismului contemporan. Menţionăm însă aici faptul că, dată fiind autonomia Bisericilor anglicane locale, rezoluţiile Conferinţelor Lambeth nu au un caracter obligatoriu pentru toate, ci numai acela de recomandări.

În continuare, redăm (după „Service orthodoxe du presse" nr. 132, nov. 1988, p. 18—24), esenţialul răspunsului mitropolitului ortodox *Ioan Zizioulas* al Pergamului. Teolog şi ecumenist de renume (născut 1931), mitrop. Ioan Zizioulas este autorul unei importante opere teologice centrată pe problemele ecleziologiei, şi care s-a impus cu autoritate în dezbaterile ecumenice contemporane (menţionăm aici, teza de doctorat, *Unitatea Bisericii în Euharistie şi episcop în primele trei veacuri*, Atena, 1965, şi importanţa culegere de studii publicată sub genericul *L'être ecclesial*, Geneva, 1981); profesor la universităţile din Glasgow şi Tesalonic, el este, totodată, copreşedinte al dialogului teologic oficial dintre Biserica Ortodoxă şi Comunitatea anglicană şi membru în comisia interortodoxă de dialog cu Biserica romano-catolică.

Două chestiuni, cruciale actualmente pentru unitatea Comunităţii anglicane însăşi, au reţinut mai cu seamă atenţia mitrop. Ioan: chestiunea autorităţii centrale în Biserică şi cea a hirotoniei femeilor în treptele preoţiei sacramentale speciale. Exprimînd poziţia ortodoxă în aceste chestiuni, mitrop. Ioan Zizulas subliniază că nu e vorba de chestiuni de ordin sociologic, ci de probleme teologice în cel mai înalt grad, ce trebuie tratate ca atare în legătură cu misterul fundamental al Bisericii şi credinţei creştine care e Sfînta Treime în Iconomia ei mîntuitoare cu omul şi creaţia prin Biserică. În perspectiva rolului unităţii vizibile a Bisericii în realizarea acestei Iconomii, aceste chestiuni nu mai pot fi con-

siderate o afacere internă a Bisericii anglicane, ci angajează întreaga creştinătate în totalitatea ei.

*

Tradiția occidentală și tradiția răsăriteană

Ce poate spune un ortodox unei adunări de episcopi anglicani? În ce fel poate părea pertinentă tradiţia ortodoxă unei Biserici formate istoric şi spiritual de ceea ce se numeşte generic „creşterea occidentală", în acelaşi timp romană şi protestantă? Ne-am obişnuit să divizăm lumea creştină în două părţi, sau, mai recent, în trei părţi: Orientul, Occidentul şi, mai nou, ţările lumii a treia. În vreme ce diviziunea tripartită se datorează în principal unor raţiuni sociale şi politice, schema Orient-Occident nu e numai culturală ci în mare măsură şi una teologică. Ea desemnează o diferenţă în mentalitate şi atitudine teologică şi viaţă eclesială, şi poate, şi una în etosul lor. Creştinii răsăriteni au fost întotdeauna preocupaţi de problemele diferite de cele care au fost prioritare la creştinii occidentali.

În lucrarea sa *Originile teologiei occidentale*", regretatul cardinal J. Danielou, a reliefat unele trăsături caracteristice ale gîndirii occidentale datînd încă din epoca lui Tertulian. E vorba de: un interes marcat pentru istorie, o preocupare predominant etică şi un profund respect pentru instituţii, respect devenit nu odată juridism şi legalism. Mai tîrziu, Fer. Augustin din cauza crizei pe care o traversa civilizaţia occidentală în epoca sa, a introdus o nouă dimensiune care n-a putut să nu creeze o dihotomie în interiorul creştinismului occidental. E vorba de importanţa acordată introspecţiei, examenului de conştiinţă, şi omului interior, care au stat la originea importantelor mişcări mistice, romantice şi pietiste ale Occidentului creştin.

Pe de altă parte, Răsăritul pare să fi privilegiat întotdeauna o perspectivă eshatologică, meta-istorică, tinzînd să relativizeze istoria şi problemele ei. Ceea ce a condus uneori la o subestimare a chestiunilor istorice şi politice şi chiar a activităţii misionare. Dar această atitudine a avut şi rezultate pozitive. Deşi a avut întotdeauna un loc central în tradiţia ortodoxă, instituţia n-a fost niciodată concepută numai sau în mod prioritar în termeni istorici sau juridici. În Biserică, autoritatea a fost situată întotdeauna în contextul cultului, mai ales a Liturghiei euharistice, şi a fost condiţionată de perspectiva eshatologică în două aspecte principale: în pnevmatologie, care face din instituţie un eveniment, şi comuniune, care face autoritatea instituţiei în mod constant dependentă de comunitatea căreia îi aparţine. Această orientare şi preocupare eshatologică a făcut inevitabilă căutarea întotdeauna a raţiunii de a fi teologice, absolute şi ultime, a instituţiei şi neconsiderarea ei niciodată ca subiectul unei „potestas" juridice transmise printr-un cod legal.

Acest fapt a avut mai multe consecinţe concrete pentru viaţa Bisericii şi teologie. Ea a ajutat, d.ex., Biserica să evite probleme ca clericalismul sau conflictul între harismă şi instituţie. Ea a făcut nenecesară apariţia şi dezvoltarea mişcărilor penticostaliste şi explică, poate, de ce o problemă atît de centrală în dezbaterea actuală din sînul anglicanismului şi, mai larg, din întreaga Biserică occidentală, ca cea a accesului femeilor la ministeriul sacerdotal (la preoţia specială), n-a existat şi nu s-a pus niciodată în Biserica Ortodoxă.

Nimeni, însă, nu-şi mai poate fi suficient sieşi

Toate acestea ar putea face să se creadă că există puţine lucruri sau nimic în comun între Bisericile Ortodoxe şi Bisericile Occidentale, şi că ortodocşii n-ar trebui să se ocupe de problemele cu care sînt confruntate Bisericile Occidentale, nici creştinii occidentali să acorde atenţie la ceea ce ar avea de zis pe aceste teme Ortodoxia „exotică".

Există, într-adevăr, mulţi oameni, prea mulţi — vai! —, care gîndesc în acest fel, de ambele părţi. Există, astfel, mulţi ortodocşi care privesc cele ce se întîmplă în anglicanism cu indiferenţa şi aroganţa celui din afară — atitudine comparabilă într-un fel cu acel „Cine m-a făcut pe mine păzitorul fratelui meu? Şi

există, vai, foarte mulţi creştini occidentali care nu dau un penny pe ceea ce gîndesc ortodocşii despre instituţiile lor şi care permit Ortodoxiei să aibă, cel mai adesea, un cuvînt de zis numai în materie de spiritualitate şi liturghie.

Sîntem, astfel, martorii unei mişcări ecumenice dominate încă de trecut şi incapabilă să vadă că noi toţi — răsăriteni, apuseni şi cei din lumea a treia — trăim într-o lume din ce în ce mai unificată, într-o lume a independenţei", în care nici o parte geografică a Bisericii nu-şi mai poate fi suficientă sieşi şi nici o tradiţie nu mai poate spune celorlalte: „N-am nevoie de tine". Noi toţi trebuie să luăm foarte în serios punctul de vedere al celorlalţi şi să gîndim, acţionăm şi decidem nu după ceea ce vrem noi, ci după ceea ce reclamă lumea şi după ceea ce are ea realmente nevoie pentru a avea un viitor, acest viitor pe care Dumnezeu ni l-a făgăduit în mod eshatologic în Hristos.

Cu astfel de gînduri în minte doresc să prezint cîteva modeste comentarii asupra temelor abordate de arhiep. de Canterbury în discursul lui, şi numite de el probleme „interne" ale unităţii Comunităţii anglicane. Aş vrea să comentez mai cu seamă două din aceste teme. Ele sînt legate între ele şi departe de a fi străine ortodocşilor înşişi:

1. *Chestiunea autorităţii centrale în Biserică*

Ortodocşii sînt cunoscuţi pentru organizarea descentralizată a Bisericii lor. Sistemul „autocefaliei" implică o organizare în care nici o autoritate centrală nu are puterea de a dicta celorlalte ce au de făcut, lăsînd Bisericile locale să ajungă de comun acord la o decizie finală după discuţii prelungite atît timp cît este necesar pentru a se ajunge la umanitate sau cel puţin la un consens general. Am fost frapat în acest sens de referinţa făcută de arhiep. de Canterbury la o atitudine similară observată de el la creştinii africani. Faptul constituie o indicaţie interesantă care ne arată cît de mult avem nevoie unii de alţii şi cît de utilă este în mişcarea ecumenică experienţa fiecăruia.

În epoca noastră se constată o anumită schimbare de accent în acest sistem de autocefalie şi practică sinodală. Acest fapt nu implică nicidecum o ruptură radicală cu Tradiţia, ci mai degrabă o punere în aplicare a principiilor ei cele mai fundamentale. „Cei mulţi" au întotdeauna nevoie de „unul" ca să se poată exprima pe ei înşişi. Acest mister al „unuia" şi al „multora" este profund înrădăcinat în teologia Bisericii, în natura ei hristologică (aspectul lui „unu") şi natura ei pnevmatologică (aspectul lui „mulţi"). În plan instituţional, acest fapt presupune un ministeriu sau o slujire de primat inerentă tuturor formelor de conciliaritate. O ecleziologie a comuniunii, o ecleziologie care dă celor „mulţi" dreptul de a fi ei înşişi, riscă să devină „pnevmatonomistă", dacă nu are contraponderea ministerului „unuia". De asemenea, ecleziologia cu o structură ierarhică piramidală comportă o tendinţă „hristomonistă" de natură să sape rolul decisiv al Sfîntului Duh în viaţa şi structura Bisericii. Trebuie deci să găsim regula de aur, echilibrul just între „unul" şi „mai mulţi", şi aceasta nu se poate face fără o aprofundare serioasă a teologiei trinitare. Dumnezeul în Care credem este „unul" fiind „mai mulţi" (trei) şi este, „mai mulţi" (trei) fiind „unul".

Chestiunea autorităţii centrale în Biserică este, deci, o chestiune de credinţă şi nu numai de constituţie. O Biserică care nu e în stare să vorbească cu un singur glas nu este adevărata imagine a Trupului lui Hristos. Pentru a funcţiona, sistemul autocefaliei ortodoxe are nevoie de un primat şi în fapt şi posedă o formă de primat, şi îndrăznesc să cred că acesta e cazul şi în anglicanism. O teologie care justifică sau (aşa cum ar spune un ortodox, şi poate, şi un anglican) necesită chiar ministeriul episcopal la nivelul Bisericii locale, implică nevoia şi a unui primat regional, ba chiar universal.

Ar fi păcat ca Biserica anglicană să evolueze într-o direcţie opusă; acesta ar însemna atunci căutarea unei identităţi neinstituţionale al cărei rezultat la nivel ecumenic ar fi nefericit, ba chiar tragic. Ortodocşii au nevoie de unitatea Bisericii anglicane, pentru că ei au viziunea asupra unităţii întemeiată nu pe confesionalism (care caută să tragă profituri din diviziunile celorlalţi) ci pe conceptul lui *„una sancta"*, ca reflex şi imagine a unităţii eshatologice a tuturor într-un singur trup.

Unitatea pe care o căutăm nu este nici absorbţia într-un sens confesionalist, în care o Biserică absoarbe o alta, nici „diversitatea reconciliată" în care Biserica e compusă din corpuri confesionale neavînd nici o relaţie structurală unele cu altele. Trebuie să lucrăm în vederea unei unităţi în care, potrivit inspiratelor cuvinte ale arhiepiscopului Runcie, identităţile confesionale vor fi gata să renunţe la structurile lor individuale, demontîndu-se ca şi corturile, pentru a redeveni Biserica una, sfîntă, sobornicească şi apostolească. Dar pentru a ajunge aici, este important să nu pierdem din vedere experienţa unităţii instituţionale din starea actuală provizorie a existenţei confesionale, căci fără o astfel de experienţă nici un progres nu este posibil spre o unitate organică şi vizibilă a Bisericii.

În pofida contactelor sale cu Reforma, anglicanismul a conservat episcopatul ca instituţie a unităţii vizibile. După experienţa uimitoare a BEM-ului, putem considera acest fapt ca un factor pozitiv pentru conceptul unităţii pe care o căutăm, căci reiese limpede că episcopatul, bine înţeles şi dacă e necesar, chiar şi reformat, poate forma baza unei unităţi vizibile larg acceptabile. În acest sens şi conciliaritatea, inclusiv funcţia primatului, poate deveni, deopotrivă un semn al unităţii vizibile contribuind la realizarea ei.

Trăim un moment critic al istoriei mişcării ecumenice şi direcţia pe care o va alege să meargă anglicanismul în ce priveşte unitatea lui instituţională, va avea un efect decisiv asupra naturii „unităţii pe care o căutăm" noi toţi. Departe de a fi o „afacere internă" a anglicanismului, unitatea lui e o chestiune de interes vital pentru întreaga Biserică. Iar acest fapt mă face să-mi iau libertatea de a spune cîteva cuvinte asupra dezbaterii privind:

2. *Hirotonia femeilor în preoţia specială.*

Aş vrea să vorbesc franc şi fără menajamente. Nu e un secret pentru nimeni că ortodocşii se opun oficial oricărei decizii a anglicanilor de a hirotoni femei în treapta preoţiei, ca să nu mai spun nimic despre hirotonirea de femei în treapta episcopatului. Privind această chestiune într-un spirit confesionalist, orice ruptură în sînul anglicanismului pe această temă nu s-ar face decît în favoarea ortodoxiei (şi romano-catolicismului). Dar dacă luăm o atitudine neconfesionalistă conformă cu mişcarea ecumenică o atare ruptură ar fi absolut deplorabilă. Sînt convins, în ce mă priveşte, că Ortodoxia nu e „confesională" în spiritul ei — din contră — şi e dornică ca unitatea Bisericii anglicane să fie menţinută cu orice preţ.

Desigur, nu-mi aparţine mie, unui ortodox, să dictez Bisericii anglicane conduita ei în această privinţă. Nu pot decît lansa un apel şi să-mi exprim neliniştea în ce priveşte o chestiune ca aceasta, referitoare la unitatea întregii Biserici. Pot numai să atrag atenţia asupra a ceea ce a subliniat arhiep. Runcie în discursul său referindu-se la situaţiile de conflict care au existat în Biserica primară, atît în epoca apostolică cît şi în cea patristică.

Cînd se ivesc conflicte de o atare acuitate, istoria Bisericii vechi ne învaţă că nici o decizie nu trebuie luată înaintea unei dezbateri teologice de fond asupra chestiunii. O mare parte a Epistolelor pauline atestă acest faptè cu referire la modul în care trebuiau admişi în Biserică păgînii. Şi literatura patristică a sec. IV relatează limpede lungile discuţii teologice ce au precedat deciziile finale luate în chestiunile spinoase generate de consecinţele arianismului. Au trebuit două generaţii, cea a lui Atanasie şi cea a Capadocienilor, pentru a clarifica teologic problemele în toate implicaţiile lor. Fără o dezbatere teologică de fond, nici un conflict nu poate fi reglementat, rezolvat şi depăşit în mod constructiv în Biserică.

Mi se pare, însă, că la nivel ecumenic încă nici n-am început să discutăm chestiunea hirotoniei femeilor ca problemă teologică. Cei ce sînt contra nu au avansat pînă acum decît raţiuni întemeiate pe o practică tradiţională, în vreme cei ce sînt pentru, dau cel mai adesea adversarilor impresia că nu au decît motive şi argumente sociologice.

Înainte ca această chestiune să fie supusă la vot, ar fi poate, mai înţelept şi mai conform cu natura problemei însăşi, ca ea să fie dezbătută teologic la nivel ecumenic. Ce anume din natura preoţiei interzice hirotonia femeilor? Şi ce reclamă accesul femeilor la preoţie afară de raţiuni de ordin social, serioase şi importante, poate, şi ele?

Fiind o lucrare de reflexie, teologia poate adesea părea un obstacol în calea unei acțiuni și concluzii rapide. Dar este aceasta cu necesitate un rău? Să facem atunci din teologie o chestiune secundară sau chiar fără importanță și legătură cu unitatea pe care o căutăm? Privind modul în care sînt conduse afacerile ecumenice în epoca noastră, sîntem, din nefericire, obligați să concludem că acesta este cazul actualmente în mișcarea ecumenică. Dar se poate ca prețul plătit pentru aceasta să fie prea scump pentru Biserica lui Hristos. Ca teolog ortodox mă simt foarte insistent preocupat de aceasta și nu pot să nu exprim acest fapt cu această ocazie pe care mi-ați oferit-o.

Dar discursul arhiep. Runcie a fost atît de bogat și vast prin domeniile pe care le-a atins că cele două puncte pe care le-am discutat formează numai o mică parte din ceea ce acest discurs a însemnat pentru mine ca auditor ortodox. Ar însemna a nu face dreptate nici acestui discurs, nici sensibilității mele ortodoxe dacă n-aș spune cît de importante sînt perspectivele mai largi în care el situează ansamblul chestiunilor privitoare la unitatea Bisericii. Mă gîndesc mai cu seamă la două puncte accentuate în el de arhiep. Runcie.

Unitatea Bisericii și unitatea creației

Primul din aceste puncte e că nu putem căuta unitatea Bisericii în afara unității mai largi a umanității și chiar și a întregii lumi create.

Privind aceasta din perspectiva axială a Euharistiei, atitudine împărtășită atît de anglicani cît și de ortodocși, nu putem decît sublinia încă și mai puternic acest punct. Biserica există pentru a proclama mîntuirea din toate formele de sciziune și diviziune, fie ele de origine socială sau naturală. Catolicitatea Bisericii începe cu Euharistia în care toate diviziunile naturale și sociale ca cele de vîrstă, sex, rasă, clasă, profesie, etc. sînt depășite în Trupul unic al lui Hristos.

Biserica nu posedă puterea de a atinge acest țel al depășirii diviziunilor în istorie, ea crede tocmai că aici o putere omenească, oricare ar fi ea, nu are această capacitate. Dar aceasta nu vrea să spună că ea ar putea fi indiferentă față de aceste diviziuni oriunde ar apărea ele sau de oricînd ar proveni ele. Prin cuvînt, prin Taine, prin propovăduirea ei ca și prin instituțiile și structurile sale, Biserica trebuie să proclame depășirea acestor diviziuni și să fie, astfel, un semn al Împărăției. Deci în interesul întregii lumi Biserica trebuie să fie nu numai unită, ci să formeze **o unitate vizibilă**, întemeiată pe structuri ecleziale, care să ilustreze și exprime ceea ce Evanghelia numește Împărăția lui Dumnezeu.

Aceasta ne aduce înapoi la ceea ce am spus deja mai înainte: chestiunile instituționale sînt inseparabile de teologie: cuvînt, Taine și instituție formează un tot, o unitate atît de inseparabilă că, dacă unul din acești termeni lipsește, toți ceilalți sînt grav afectați. Un ecumenism care nu ia în serios *această* unitate — și semnele unui astfel de ecumenism apar în mod deschis în vremea noastră — nu ne va conduce pe adevărata cale a unității.

Unitatea Bisericii și perspectiva eshatologică

Al doilea punct accentuat de arhiep. Runcie în discursul lui și care merită să se insiste asupra lui, este următorul: Ne-a trebuit mult timp în teologie pentru a înceta să mai plasăm eshatologia în ultimul capitol al dogmaticii. Unii dintre noi mai fac în continuare acest lucru, dar puțin cîte puțin învățăm cu toții că numai punctul Omega este cel ce dă sens lui Alfa și numai avînd o viziune justă asupra celor ce vor veni, asupra a ceea ce Dumnezeu a pregătit pentru creația la sfîrșitul timpului, putem înțelege ceea ce ni se cere în timpul de acum.

O astfel de viziune eshatologică ne eliberează de pericolele provincialismului și confesionalismului care amenință constant Bisericile noastre și lărgește perspectiva noastră astfel încît să nu mai putem exclude din căutarea noastră a unității nici popoarele de alte credințe, nici chiar pe cei ce se îndoiesc și sînt în căutarea Dumnezeului necunoscut. Acesta face din Hristos, pe care-L privim ca singurul Mîntuitor cu adevărat, recapitularea *(anakephalaiosis)* a toate cele ce sînt, iar Biserica cu adevărat sobornicească (universală, catolică) așa cum o vrea celebrarea euharistică.

Ecumenismul are nevoie de un obiectiv şi o percepţie spirituală şi teologică pe măsură. Nu putem continua să căutăm unitatea tratînd Biserica ca şi cum ar fi o instituţie pur socială. Trebuie, deci, să ne interesăm constant dacă ceea ce ne uneşte sau ne desparte are un impact eshatologic, dacă priveşte destinul lumii create pe care Dumnezeu l-a anticipat în Hristos.

Mă tem că adeseori nu dăm impresia de a avea un atare obiectiv în întreprinderile noastre ecumenice. Că ne certăm pentru probleme depăşite sau care pot ţine cap de afiş în presa zilei fără să întrebăm asupra chestiunilor care cu adevărat au semnificaţie ultimă.

Riscăm, însă, astfel, să căutăm o altă unitate, diferită, de cea pe care o viza Domnul nostru atunci cînd s-a rugat „ca toţi să fie una". Căci rugăciunea Lui ultimă avea tocmai un astfel de obiectiv şi o astfel de viziune şi, bineînţeles, şi o teologie în spatele ei. Această viziune era cea a unităţii dogmatice după chipul unităţii Sfintei Treimi.

Redacţia

LOCUL FEMEII ÎN BISERICA ORTODOXĂ ȘI CHESTIUNEA HIROTONIEI FEMEILOR

Concluziile Consultației interortodoxe Rodos, 30 oct.—7 nov. 1988 *

A. *Abordare istorică*

I. Misterul Întrupării și Biserica

1. Ca mare mister al operei de mîntuire în Hristos, Biserica are drept centru Întruparea Fiului și Cuvîntului lui Dumnezeu. Recapitularea și înnoirea tuturor lucrurilor au fost realizate prin lucrarea comună a Dumnezeului treimic; deci în Biserica lui Dumnezeu se realizează ansamblul misterului iconomiei divine și se înfăptuiește Împărăția lui Dumnezeu în lume.

2. În Biserică și prin Biserică începe realizarea Împărăției lui Dumnezeu; căci Biserica este Trupul istoric al lui Hristos în care sînt încorporați, ca mădulare ale Lui, toți credincioșii, constituind astfel poporul lui Dumnezeu.

3. Fiind mădulare ale unuia și aceluiași Trup, credincioșii sînt uniți între ei și cu dumnezeiescul lui Cap prin harul dumnezeiesc în viața cea nouă întru Hristos. Acest har le îngăduie să trăiască „făptura cea nouă" ca pe o comuniune perpetuă cu Dumnezeul treimic și să devină, astfel, „seminție aleasă, preoție împărătească, neam sfînt, popor agonisit de Dumnezeu" (I Pt. 2, 9). Prin acest fapt, toți membrii Bisericii participă la demnitatea profetică, arhierească și împărătească a lui Hristos. Prin harul lui Dumnezeu, ei sînt asociați prin înfiere la toate bunurile slavei Sale. Ei trăiesc în sînul Bisericii adevărul relevat de Dumnezeu în totalitatea lui și dobîndesc în viața sacramentală a Bisericii experiența diversității harismelor Duhului Sfînt.

4. Duhul Sfînt a fost dat Bisericii „spre a uni pe cei ce se deosebesc prin seminție și caracter. Bătrînul și tînărul, săracul și bogatul, copilul și adultul, femeia și bărbatul și tot sufletul nu mai fac decît una" (Sf. Ioan Hrisostom, *Comentar la Epistola către Efeseni*, Omil. 9, 3; P.G. 62, 72) în Biserică. Astfel, în Biserică, credincioșii sînt legați unii cu alții și celebrează, ca o unitate indisolubilă, misterul lui Hristos, al Paștelui și al Cincizecimii, și aceasta prin harul Tainelor de la care avem viața, mișcarea și ființarea în Hristos (cf. F. Ap. 17, 28).

II. Preoția lui Hristos

5. Ca și Cap al Bisericii, Hristos rămîne pururea singurul mijlocitor și Arhiereu. Prin totalitatea operei Sale de mîntuire, și mai cu seamă prin Jertfa sa, El a împăcat umanitatea cu Dumnezeu (II Cor. 5, 18—20). Prin harul Tainelor din sînul Bisericii, Duhul Sfînt asigură continuitatea prezenței și mijlocirii lui Hristos, prin intermediul Căruia credincioșii devin „fii ai lui Dumnezeu, moștenitori ai lui Dumnezeu, împreună-moștenitori ai lui Hristos". Toți au primit „duhul înfierii" (Rom. 8, 15—17) și au devenit mădulare ale Trupului lui Hristos (I Cor. 12, 17; Efes. 4, 25; 5, 30), „asemenea chipului Fiului (Rom. 8, 29) și „popor al lui Dumnezeu" (I Pt. 2, 10). Toți credincioșii, deci, pot avea parte, „după măsura credinței"

* Pentru o relatare sumară a lucrărilor acestei consultații și textul Comunicatului final a se vedea „Mitropolia Ardealului" nr. 1/1989.

(Rom. 12, 3—8) lor, de harismele Duhului Sfînt și la slujirile (ministeriile) din Trupul Bisericii (F. Ap. 1, 17, 24; Rom. 12, 7; I Cor. 12, 5; II Cor. 4, 1; Efes. 4, 12; Col. 4, 17; I Tim. 1, 12; II Tim. 4, 5). Preoția sacramentală constituie o harismă specială a Duhului Sfînt; ea unifică toate harismele și slujirile din Biserică, Domnul nostru Iisus Hristos rămînînd pururea Marele Preot și singurul săvîrșitor al Tainelor.

6. Preoția „sacramentală" sau „specială" e unul din numeroasele daruri ale Duhului Sfînt pentru viața Bisericii. Acordată de Domnul Însuși, ea călăuzește, hrănește și zidește trupul credincioșilor. Ea a fost dată de Domnul Apostolilor și urmașilor lor în slujirea (ministeriul) apostolic al episcopatului (supravegherii — *episkopé)* pentru binele poporului lui Dumnezeu. Această preoție sacramentală, reprezentînd simbolic pe Hristos, ca și Cap al Trupului, a fost acordată Bisericii prin harul Sfîntului Duh în Taina Hirotoniei, prin care cei hirotoniți sînt promovați la treapta de „slujitori ai lui Hristos și iconomi ai tainelor dumnezeiești" (I Cor. 4, 1).

7. Iisus Hristos acordă această preoție specială Apostolilor și urmașilor lor. Conștiința Bisericii a exclus, încă de la originile ei, participarea femeilor la această preoție. Ea s-a întemeiat în aceasta pe exemplul Domnului, al Tradiției, și practicii apostolice și acționat în lumina învățăturii pauline asupra relației între bărbat și femeie în făptura cea nouă în Hristos (Gal. 3, 27—29).

III. Tipologia „Adam-Hristos" și „Eva-Maria"

8. Pentru a înțelege această distincție între bărbat și femeie în domeniul preoției sacramentale, distincție stabilită „potrivit rînduielii firii", trebuie mai întîi înțeleasă mai bine și în întreaga ei întindere, funcționarea relațiilor între bărbați și femei în planul de mîntuire în Hristos. Trebuie, însă, precizat că, în Tradiția ortodoxă, această distincție n-a fost niciodată considerată ca un mod de minimalizare a rolului femeilor în Biserică. În misterul dumnezeieștii Iconomii a mîntuirii a fost stabilit că femeile participă la fel ca și bărbații „la chipul lui Dumnezeu" și că le sînt egale în cinstire. Femeile, deci, își au propriul lor rol de jucat în sînul Bisericii pentru restabilirea „chipului lui Dumnezeu" stricat de păcat.

9. Rolul distinct al femeilor se exprimă în raportul tipologic „Eva-Maria" și în relația specifică pe care o întrețin femeile cu lucrarea proprie a Duhului Sfînt în planul de mîntuire în Hristos. Raportul tipologic „Adam-Hristos" face din Adam prefigurarea *(protýposis)* lui Hristos și din Hristos, ca Adam cel nou, modelul *(týpos)* lui Adam cel vechi, care reprezintă neamul omenesc; acest raport tipologic e fundamental în teologia patristică și în viața Bisericii. În consecință, această tipologie definește deopotrivă și conținutul special al slujirii (ministeriului) femeilor în opera de înfăptuire a recapitulării tuturor lucrurilor în Adam cel nou și de mîntuire a neamului omenesc.

10. Slujirea (ministeriul) specific al femeilor în planul mîntuirii trebuie înțeleasă în jurul figurii centrale pe care o reprezintă Maica lui Dumnezeu, Născătoarea de Dumnezeu *(Theotókos)*. În ea se înfăptuiește lucrarea specifică a Duhului Sfînt în vederea Întrupării Fiului și Cuvîntului lui Dumnezeu. Raportul tipologic al mișcării „de la Eva la Maria" era necesar pentru a rupe legăturile Evei și a permite Întruparea, „de la Duhul Sfînt și Fecioara Maria", a Fiului și Cuvîntului lui Dumnezeu. Astfel, Eva, „prin neascultarea sa, devine cauză a morții pentru ea însăși și pentru întreaga umanitate", în vreme ce Fecioara Maria, „prin ascultarea ei, devine cauză a mîntuirii pentru ea însăși și pentru întreaga umanitate" (Sf. Irineu, *Contra Ereziilor*, III, 22, 4; S.C. 211 (1974), p. 441). Eva reprezintă, deci, vechea umanitate decăzută, în vreme ce Theotókos reprezintă înnoirea umanității celei vechi de după cădere prin nașterea în Hristos a umanității celei noi.

11. Această slujire (ministeriu) al femeii își datrează înfăptuirea pogorîrii creatoare a Duhului Sfînt asupra Fecioarei Maria; Fecioara a devenit astfel „loc nou" al „puterii Celui Prea Înalt" Care a adumbrit-o, Duhul Sfînt a curățit-o și i-a acordat, „puterea de procreație" necesară pentru Întruparea minunată în pîntecele ei a Fiului și Cuvîntului lui Dumnezeu. Astfel, Fecioara Maria, Theotókos, a devenit de la Bunavestire receptacol al manifestării Duhului Sfînt pentru desăvîrșirea, „mișcării de la Maria la Eva" și pentru Întruparea lui Adam cel Nou

Care recapitulează întru Sine totul. Această relaţie între Fecioara Maria şi lucrarea specifică a Duhului Sfînt şi raportul tipologic între Adam cel Vechi şi Adam cel Nou în istorie, oferă Bisericii importante elemente pentru abordarea problemei distincţiei bărbat — femeie în ce priveşte hirotonia în preoţia sacramentală.

IV. *Caracterul masculin al Preoţiei „sacramentale"*

12. Fecioara Maria ne-a fost propusă ca model *(týpos)* al Bisericii. Ca şi Fecioara, Biserica primeşte şi ea pe Duhul Sfînt; iar prin lucrarea Duhului Sfînt se naşte Hristos şi, deopotrivă, toţi fiii umanităţii celei noi în Hristos. Astfel, tradiţia patristică pune înainte raportul tipologic între *maternitatea* Fecioarei Maria, Theotókos, şi *maternitatea* Bisericii. Această relaţie funcţională mai specifică între rolul Născătoarei-de-Dumnezeu şi lucrarea Duhului Sfînt de la Întruparea se prelungeşte şi se trăieşte în timpul Bisericii.

13. Bazat pe exemplul Născătoarei-de-Dumnezeu, acest raport tipologic întemeiază întreg conţinutul conştiinţei Bisericii asupra *imposibilităţii* asocierii femeilor la preoţia sacramentală hristocentrică (*Constituţiile Apostolice* III, 6, 1—2; 9, 1—4; S.C. 329 (1986) p. 132—140; Tertulian, *de virginibus velandis*, 9, 1; P.L. 1, 902; Epifanie, *Contra ereziilor*, 59, 2—3; P.G. 42, 741—744). Se întîmplă, însă, ca această conştiinţă ecleziologică să se altereze şi să se ivească probleme grave aşa cum a fost cazul în trecut şi cum este încă şi în zilele noastre. Astfel de probleme apar în mod limpede în ecleziologia partizanilor hirotoniei femeilor în preoţia specială, şi aceasta tocmai fiindcă această revendicare atinge învăţătura, întărită de tradiţia patristică, asupra relaţiei echilibrate în Biserică între hristologie şi pnevmatologie.

14. Imposibilitatea de a hirotoni femei în preoţia specială, imposibilitate întemeiată pe tradiţia Bisericii, a fost demonstrată pe următoarele exemple, înrădăcinate în ecleziologie: a) pe exemplul Domnului nostru Iisus Hristos care n-a ales nici o femeie printre Apostolii Săi; b) pe exemplul Născătoarei-de-Dumnezeu care n-a exercitat aici o funcţie preoţească în Biserică, deşi fusese socotită vrednică de a deveni Maica Cuvîntului şi Fiului lui Dumnezeu întrupat; c) pe tradiţia apostolică conform căreia Apostolii, întemeindu-se pe exemplul Domnului, n-au hirotonit niciodată o femeie în preoţia specială a Bisericii; d) pe anumite teze ale învăţăturii pauline asupra locului femeii în Biserică şi e) pe criteriul analogiei potrivit căreia, dacă ar fi fost îngăduit femeilor să exercite o slujire preoţească, Fecioara ar fi trebuit să deţină această funcţie mai întîi.

V. *Hristos şi Theotókos în recapitularea umanităţii*

15. Iisus Hristos este Mîntuitorul tuturor, bărbaţi şi femei. La fel, potrivit experienţei tipologice-iconice a cultului şi vieţii pastorale a Bisericii, Hristos, ca Arhiereu, ni se prezintă cu necesitate şi în exclusivitate sub formă masculină în icoana Arhiereului celui Mare. În mod paralel, Theotókos, Născătoarea-de-Dumnezeu reprezintă şi ea întreaga umanitate, adică şi masculinul şi femininul, în lucrarea dumnezeiască a Întrupării, dînd Fiului Cel veşnic al lui Dumnezeu forma Sa omenească. Ea este maica tuturor făpturilor omeneşti, mai cu seamă a mădularelor Trupului Bisericii. Ca atare, în experienţa tipologică şi iconică a cultului şi în ansamblul experienţei vieţii creştine, Născătoarea de Dumnezeu, ne reprezintă înaintea tronului Domnului mijlocind la El în favoarea noastră ca şi creaturi ale lui Dumnezeu, într-un mod unic.

16. Toţi creştinii, bărbaţi şi femei, trebuie să se găsească în comuniune personală cu Hristos, Care nu arată nici o deosebire faţă de noi; căci El este Mîntuitorul fiecăruia şi al tuturora, fără a ţine seama de nici o deosebire omenească. Ca şi creştini ortodocşi, bărbaţi şi femei, aflăm un „ajutor", o „mijlocitoare" şi o „adevărată maică a tuturor creştinilor", în cea dintîi dintre toţi Sfinţii, în Născătoare de Dumnezeu cea care a dat trupul şi sufletul firii omeneşti Fiului şi Cuvîntului lui Dumnezeu pentru Întruparea Lui.

17. Cu toate acestea, din totdeauna, în tipologia cultului divin, Tradiţia neîntreruptă a Bisericii n-a încredinţat slujirea altarului decît unor persoane de sex

masculin, şi aceasta fără nici o excepţie; aceştia, ca preoţi, reprezintă iconic, în Trupul lui Hristos care este Biserica, pe Capul şi Domnul Acestuia, adică pe Marele Arhiereu Iisus Hristos. La fel, figura feminină a Născătoarei-de-Dumnezeu este reprezentarea tipologică a întregului popor al lui Dumnezeu. Rolul Născătoarei-de-Dumnezeu, care reprezintă umanitatea în favoarea acesteia, îşi găseşte expresia în ciclul iconografic fixat de arhitectura bisericilor ortodoxe; potrivit acestui ciclu, icoana Născătoarei-de-Dumnezeu „hrănitoarea" *(Platytera)* domină spaţiul liturgic de deasupra altarului. Astfel, în cadrul iconic şi tipologic al cultului divin, figura masculină e proprie rolului Arhiereului celui Mare în vreme ce figura feminină a Fecioarei reprezintă în mod fericit Biserica pentru toate mădularele Trupului ei.

18. Nu examinăm aici simple noţiuni sau idei teologice. Ne găsim în sfera unei experienţe profunde şi aproape indescriptibile a etosului înnăscut al adevărului creştin în dimensiunea lui mîntuitoare şi seculară. Bazîndu-ne examenul pe aspectele iconice şi tipologice, ne dăm seama cu claritate că chestiunea nu se poate descrie şi exprima în mod integral făcînd apel la scheme logice. Ca toate tainele credinţei trăite în Ortodoxie, şi aceasta trebuie abordată în frica lui Dumnezeu şi într-un duh de respect şi evlavie. Totuşi, situîndu-ne în profunzimea funcţionării interne a etosului şi Tradiţiei Bisericii, avem intima convingere că cuvintele noastre sînt cuvinte ale adevărului şi nu cuvinte de justificare, şi că a nega realitatea de care e vorba n-ar însemna numai renegarea trecutului Bisericii, ci şi privarea lui de toate punctele pozitive privitoare la dimensiunile fundamentale şi esenţiale ale experienţei depline a vieţii în Hristos.

B. Raporturi specifice

VII. Egalitatea şi distincţia între bărbaţi şi femei

19. Concepţia ortodoxă despre Dumnezeu ca şi cea despre persoana umană se întemeiază, precum s-a spus, pe faptul Revelaţiei divine. Modul în care îl abordăm pe Dumnezeu şi-i concepem pe bărbaţi şi pe femei n-a fost lăsat doar pe seama logicii umane limitate, oricare ar fi importanţa rolului ei; Dumnezeu a preferat să lucreze în aşa fel încît să ne ofere El o idee despre ceea ce este El şi despre ceea ce sîntem noi (Ps. 118, 27).

20. Mulţumită Revelaţiei divine concentrate în Întruparea Domnului, Ortodocţii pot defini aspectele fundamentale ale concepţiei lor despre bărbat şi femeie în termeni următori: bărbaţi şi femei, toţi îşi au originea lor în Dumnezeu. Această convingere e întărită de afirmaţia potrivit căreia Hristos a venit să mîntuiască atît pe bărbat cît şi pe femei şi să restabilească comuniunea şi a unora şi a altora cu Dumnezeu (Col. 1, 20).

21. Totuşi, ortodocşii împărtăşesc în mod egal şi o altă convingere a Bisericii exprimată în Sfînta Scriptură şi Tradiţie; potrivit aceste convingeri, există şi o distincţie între bărbat şi femeie şi aceasta îşi are rădăcina ei în însăşi actul creaţiei (Fac. 1, 27). Această distincţie nu denotă nici o formă de inferioritate sau superioritate a unui sex sau altul înaintea lui Dumnezeu. Dimpotrivă, această distincţie a fost voită de Dumnezeu Însuşi ca făcînd parte din planul Lui divin. Mîntuirea nu antrenează în nici un caz negarea identităţii noastre de bărbaţi sau de femei, ci mai curînd transfigurarea acestei identităţi.

22. În faţa spectacolului tragic al dezumanizării omului pe care-l prezintă societatea modernă, ortodocşii au datoria să afirme în modul cel mai categoric demnitatea persoanei umane, atît ca femeie cît şi ca bărbat. Orice act ce neagă demnitatea persoanei umane, ca şi orice altă distincţie între bărbat şi femeie bazată pe sex este un păcat. De aceea, misiunea Bisericii este de a proclama în lume demnitatea persoanei umane create după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu (Gen. 1, 26).

VIII. Participarea mai deplină a femeilor la viaţa Bisericii

23. De-a lungul secolelor, Biserica, în discernămîntul ei spiritual, a încurajat femeia creştină în a-şi exercita, în unire cu bărbatul şi potrivit firii proprii, încli-

națiile și vocațiile ei personale într-un larg evantai de slujiri (ministerii) privitoare la domeniile liturgice, pastoral, catehetic, didactic, misionar și social. O atenție specială trebuie acordată monahismului feminin pentru modul în care a contribuit la înălțarea locului femeii în Biserică mai cu seamă în împrejurări deosebit de dificile.

24. Totuși, recunoscînd aceste fapte care dau mărturie despre grija Bisericii pentru egalitatea în demnitate a bărbaților și femeilor, trebuie să mărturisim cu sinceritate și umilință că, din pricina slăbiciunii și păcatelor omenești, comunitățile creștine n-au ajuns întotdeauna și pretutindeni să depășească anumite concepții și obiceiuri și să biruie anumite dezvoltări istorice și condiții sociale care echivalau în practică cu discriminări față de femei. Păcatul omenesc a condus, astfel, la acțiuni care nu reflectă în nici un caz adevărata natură a Bisericii lui Hristos.

25. De aceea noi trebuie să păstrăm cu fermitate adevărul în plinătatea lui adresînd lui Dumnezeu rugăciuni insistente și neîncetate ca să ne ajute în „discernămîntul duhurilor" (I In. 4, 1) și interpretarea adevăratei semnificații a „semselor vremii" (Mt. 16, 3). Numai așa Biserica își va putea aduna forțele, va putea umbla după voia lui Dumnezeu și vesti Împărăția lui Dumnezeu fiecărei epoci și în fiecare loc.

26. Biserica trebuie să reexamineze, dacă e cazul, date, concepții și acțiuni existente care nu se acordă cu principiile ei teologice și ecleziologice imuabile, dar care s-au infiltrat din afară și care, perpetuate în practică, ar putea fi interpretate ca depreciative față de femei.

27. Mai mult, trebuie subliniată necesitatea de a se defini în mod specific rolurile în Biserică, mai cu seamă în chestiunile privind organizarea bisericească. Ortodocșii pun accentul mai curînd pe autoritatea spirituală (duhovnicească) și nu pe puterea lumească. Vorbind de autoritatea Bisericii, nu susținem în nici un caz un fel de clericalism birocratic organizat, ci exaltăm mai curînd o harismă specifică din sînul Bisericii.

28. Prin urmare, vorbind despre rolurile din Biserică, desemnăm prin aceasta anumite harisme specifice ale Duhului Sfînt acceptate într-un duh de recunoștință. Nu e vorba de un rol ce poate fi interpretat ca „rang" administrativ întărit, eventual, printr-o oarecare structură ierarhică. Am putea indica aici dimensiunea pastorală legată de datoria noastră de a aborda anumite chestiuni ridicate de femeile ortodoxe. Acestea cad în funcția terapeutică a comunității care se exprimă prin diferitele sarcini desemnate membrilor ei. Am putea sublinia de asemenea importanța lucrării întreprinse în zilele noastre de femei la nivelul parohiei, dar de regulă fără susținere și încurajare suficientă din partea conducătorilor Bisericii.

29. Printre aceste sarcini putem menționa următoarele: a) educația creștină la toate nivelele ei, de la școlile Bisericii și pînă la învățămîntul superior în seminarii și facultăți teologice. b) îndrumarea spirituală a cuplurilor căsătorite și a familiilor, pregătirea pentru căsătorie, pregătirea pentru Botez, și ajutorarea celor ce se găsesc în dificultate; c) administrația bisericească, participare la organele de decizie la nivelul parohiei, diocezei și Bisericii naționale; d) diaconia socială incluzînd activități pentru persoanele în vîrstă, spitale, oprimați și uitați; e) lucru cu și pentru tineri; h) reprezentare în diferite sectoare ale mișcării ecumenice, și i) publicații și comunicații.

Toate aceste sarcini trebuie concepute ca o diaconie de susținere, ca o dimensiune pastorală complementară, în armonie cu slujirea preoțească specială a clerului.

30. Am putea, de asemenea, menționa mai ales, faptul că numărul crescînd de femei deținătoare de diplome de teologie sau în alte domenii de studii avansate, în sînul anumitor Biserici, creează o realitate nouă pe care Biserica este chemată să o evalueze în mod constructiv. Zelul, credința și devotamentul unui număr din aceste femei ar putea contribui în mod eficient la înnoirea vieții parohiale și a ansamblului vieții Bisericii; pentru aceasta ar trebui să se acorde mai multă atenție acestor femei și ca un act bisericesc special să consfințească această punere în lucrare a capacităților lor harismatice și teologice de către femei în cadrul învățămîntului, ca și a slujirii și diaconiei lor pastorale. Faptul este cu atît mai adevărat pentru monahiile competente și harismatice care, în paralel cu practica ascezei în sînul mănăstirii ar putea fi prezente și în parohii pentru a se ocupa de

nevoi specifice ale Bisericii luptătoare. Soţia preotului exercită şi ea, deopotrivă, o anumită diaconie, trebuie deci acordată o atenţie specială vocaţiei sale aşa cum se exprimă ea în sînul societăţii moderne.

31 Toate chestiunile evocate mai sus şi toate cele privitoare la ele, toate problemele referitoare la locul femeilor şi laicilor în Biserică şi participarea lor activă la diferitele slujiri şi ministerii, toate aceste puncte trebuie să ducă obiectul unui studiu mai intens la facultăţile de teologie şi la cercetătorii specializaţi. În acest scop, de mare utilitate ar fi o convocare mai regulată de adunări, conferinţe şi consultaţii teologice, cum este aceasta; aceste reuniuni ar putea face să progreseze colaborarea noastră şi participarea spirituală la eforturile şi speranţa Bisericii.

IX. Cinul diaconal şi „cinurile clerului inferior"

32. Cinul apostolic al diaconiţelor trebuie reînviat. În Biserica Ortodoxă el n-a fost niciodată total abandonat, deşi a tins să cadă în desuetudine şi uitare. Ştim din numeroase mărturii urcînd pînă în epoca apostolică şi scoase din tradiţia patristică, canonică şi liturgică din epoca bizantină (şi pînă în zilele noastre) că acest cin era foarte cinstit. Diaconiţa primea punerea mîinilor *(cheirotonía)* în interiorul sanctuarului, la picioarele altarului, în timpul dumnezeieştii Liturghii; ea pronunţa două voturi, era îmbrăcată cu *„orarion"* veşmînt liturgic diaconesc) şi primea Sfînta Împărtăşanie în interiorul altarului.

33. Reînvierea acestui vechi cin trebuie încurajată pe baza modelelor primare atestate în numeroase surse (cf. studiile realizate de cercetătorii ortodocşi contemporani) ca şi pe baza rugăciunilor (sau voturilor) ce se găsesc în „Constituţiile apostolice" şi în vechi codici liturgici bizantini.

34. O atare reînviere ar reprezenta un răspuns pozitiv la multiplele nevoi şi exigenţe ale lumii moderne în numeroase domenii. Faptul ar fi încă şi mai adevărat dacă cinul diaconal (bărbaţi şi femei) ar fi pretutindeni restabilit în slujirea lui originară şi variată, cu prelungirile acesteia în sfera socială, în spiritul vechii tradiţii şi ca răspuns la nevoile contemporane crescînde. El n-ar trebui limitat la un rol pur liturgic sau considerat ca o simplă treaptă în ascensiunea pe scara care urcă spre „rangurile" superioare ale clerului.

35 Reapariţia diaconiţelor în sînul Bisericii Ortodoxe ar permite sublinierea în mod specific a demnităţii femeii şi recunoaşterea în mod explicit a aportului ei la lucrarea Bisericii în întregul ei.

36. Încă şi mai de conceput şi de dorit ar fi să se permită femeilor să intre printr-o punere a mîinilor (hirotesie) în „cinurile inferioare", adică la cele ale ipodiaconului, cititorului, catehetului, fără a exclude şi alte cinuri pe care Biserica le-ar socoti necesare. Această chestiune reclamă însă un studiu mai intens căci nu există o tradiţie consacrată pe această temă.

X. Provocările mişcării feministe în Bisericile neortodoxe

37. Trebuie să recunoaştem necesitatea imperioasă de a discuta chestiunea locului femeii în sînul Bisericii şi aceasta în cadrul mai larg al unei abordări clare a problemelor vitale pe care le întîlnesc femeile creştine. În această privinţă trebuie să subliniem importanţa condiţiilor sociale specifice în care trăiesc diferitele noastre Biserici Ortodoxe. Sîntem chemaţi să dăm mărturie şi mărturia noastră trebuie să folosească „limba" care va traduce în modul cel mai limpede gîndirea noastră ca şi creştini ortodocşi în dialog cu neortodocşii, fie că e vorba de alţi creştini din mediul ecumenic, de necreştini, atei sau apărători ai ideologiilor şi curentelor de gîndire cele mai diverse. Provocarea (sfidarea) mişcării feministe trebuie să fie considerată mai cu seamă ca un mod de expresie al problemelor vitale care se ivesc în sînul societăţii moderne.

38. În perspectiva Evangheliei, Biserica este chemată de teologia feministă să vorbească despre concepţia ei asupra egalităţii între bărbaţi şi femei cîtă vreme ea respectă în perspectiva credinţei şi distincţia lor. Totuşi, pretenţiile sau revendicările de moment ale mişcării feministe nu trebuie confundate cu nedesluşite dificultăţi teologice. Problemele ridicate de mişcarea feministă nu constituie întot-

deauna chestiuni teologice. Unele dintre ele, sub aparența de formulări „teologice", sînt în fapt chestiuni sociale.

Noi, ortodocșii, trebuie să examinăm cu mare circumspecție și atenție problemele ridicate de mișcarea feministă, atît în ansamblul lor cît și în domeniile în care inițiativa feministă e cea mai sensibilă. Cu acest titlu menționăm: a) uzul „limbajului inclusiv" pe care n-ar trebui să-l considerăm (numai) în grabă și într-un context prea strîmt; b) accentul pus de feministe în exegeza anumitor texte biblice, mai cu seamă a Epistolelor pauline; c) punerea la îndoială din partea lor a ideii supunerii femeii, în ce privește caracterul necurat al trupului, așa cum a fost ea introdusă în uzul nostru din tradiția iudaică.

XI. Vocației sfințeniei

40. Fiecare credincios a fost chemat de Domnul la o viață de ucenic caracterizată prin iubirea de Dumnezeu și de aproapele (Mt. 22, 36—40). Mersul spre sfințenie începe încă din viața prezentă prin Botez și Mirungere și se împlinește în Sfînta Euharistie; el este hrănit de Sfînta Scriptură și Tradiție și întărit de rugăciune. Lucrarea de ucenicie a fiecăruia se exprimă în adunarea liturgică și în funcționarea vieții zilnice în lume. Orice credincios e chemat de Domnul să-L urmeze în responsabilitățile și obligațiile vieții de zi cu zi.

41. Ortodocșii cred că Viețile Sfinților, bărbați și femei, sînt o mare învățătură pentru noi. Sfinții ne arată că ei au urmat pe Domnul fiecare în împrejurările concrete ale vieții lui; prin aceasta ne aduc aminte că și noi sîntem chemați în această viață să fugim de păcat și să trăim o viață de sfințenie spre slava lui Dumnezeu.

42. În cursul consultației noastre, în reflecțiile noastre asupra rolului contemporan al femeii în Biserică, ne-am raportat constant la exemplul Născătoarei-de-Dumnezeu, dar și la cel al altor sfinte femei a căror viață a manifestat prezența Domnului nostru Iisus Hristos. Printre aceste Sfinte, menționăm în deosebi de Sfintele diaconițe Febe și Olympiada, Sfînta Ecaterina filosoafa și mucenița, Sfînta Macrina monahia, Sfînta Nina misionara, Sfînta Monica mama, și Sfintele Teofana și Olga, împărătesele. Citind exemplul acestor femei și al altor Sfinte, ne bucurăm în Domnul pentru mărturia, curajul și evlavia lor.

43. Înconjurați de comoara „norului" lor „de mărturii" (Evr. 12, 1) cerem statornic rugăciunile lor spre a deveni și noi vrednici de vocația noastră. Ca fii și fiice ai, (ale) Tatălui, ucenici ai Domnului și persoane binecuvîntate cu darurile Sfîntului Duh, toți avem drept scop al nostru ultim faptul de a deveni sfinți spre a mări astfel pe Dumnezeu, Tatăl, Fiul și Sfîntul Duh, acum și pururea și în vecii vecilor Amin".

(Traducere după textul francez din „Episképsis" nr. 412, 1 februarie 1089)

Pr. prof. *Ioan I. Ică*

Recenzii

Pr. prof. Ioan G. Coman: FRUMUSEŢILE IUBIRII DE OAMENI ÎN SPIRITUALITATEA PATRISTICĂ, Editura Mitropoliei Banatului 1988, 406 pagini.

Cartea aceasta de față n-a mai ajuns să fie văzută în tipar de către autorul ei întrucît la 11 martie 1987 dînsul părăsea tărîmul acestei vieți, dar va fi avut o ultimă bucurie în nădejdea că Înalt Prea Sfințitul Nicolae Corneanu îi aducea astfel un ultim omagiu prin publicarea acestei scrieri. Şi bun gînd a fost acesta şi desigur oarecum firesc, întrucît prin preocupările patristice similare Mitropolitul Banatului, care tipărise însuşi 2 volume de studii (mai vechi şi mai noi) din acest domeniu: „Studii patristice" (1984) şi „Patristica Mirabilia" (1987), aducea pe această cale multe adînciri şi completări nu numai seriei de traduceri şi de comentarii din „Sfinții Părinți şi scriitori bisericeşti", ci lărgind şi interesul pentru cunoaşterea cît mai deplină a celor care, vorba Apostolului „ne-au grăit nouă cuvîntul lui Dumnezeu... şi cărora se cade să le urmăm credința".

De aceea în „Postfața" cărții Î. P. S. Mitropolitul Nicolae subliniază că „punerea la dispoziția cititorilor a prezentului rod al cercetărilor întreprinse de preotul profesor Ioan G. Coman, vrea să fie o încercare de a-l păstra mereu în conştiința noastră recunoscătoare şi, în acelaşi timp, ținteşte la a ne îmbogăți sufleteşte pe fiecare cu scrisul său plin de date şi învățăminte".

Pe bună dreptate se mai afirmă în aceeaşi „Postfață" că autorul acestei cărți era un „desăvîrşit cunoscător al clasicismului greco-roman „iar prin familiarizarea sa cu literatura patristică a integrat-o şi pe aceasta în istoria culturii europene şi universale". Şi tot atît de judicios se mai precizează că regretatul coleg a demonstrat în studiile sale că „scriitorii patristici de la Dunărea de Jos sînt în realitate străromâni, că operele lor aparțin patrimoniului spiritual al istoriei universale, dar în primul rînd nouă românilor, urmaşii lor", cum afirma în cunoscutul volum „Scriitori bisericeşti din epoca străromână" (Bucureşti 1979, p. 370).

Aşa cum se prezintă în actuala ei înfățişare, cartea editată de Mitropolia Banatului cuprinde zece capitole, majoritatea reeditări după revistele teologice în care au apărut anterior, iar trei dintre ele (cele de sub numerii 1, 7 şi 8) sînt studii noi, inedite. Toate sînt străbătute de acelaşi dor după lumină şi după iubire, care domină în general cugetarea patristică. „Nimic nu-i mai prețios decît cunoaşterea, spusese de mult Sfîntul Ioan Damaschinul: cunoaşterea este lumina sufletului nostru rațional. De dragul aflării adevărului creştin s-au convertit gînditori de talia unui Iustin Filosoful ori a marelui „gnostic" de genul lui Clement Alexandrinul. „A filosofa despre Dumnezeu, afirma Sfîntul Grigorie Teologul, nu poate face oricine, ci numai cei curați la suflet şi la trup". Astfel de „adevăruri care luminează viața omului", a creştinului în primul rînd, constituiau pentru părintele I. G. Coman o preocupare prioritară, după cum afirma dînsul încă în 1944 într-un eseu intitulat „Frumusețea gîndirii patristice".

De astădată el a lărgit orizontul acestor adevăruri exprimîndu-se în formă plurală despre „frumuseți ale iubirii de oameni", aşa cum ni le prezintă Sfinții

Părinţi scriitori bisericeşti. Dacă mai demult insistenţa lui era legată mai ales de „cugetare", de astădată el grupează sub tematica „frumuseţile iubirii de oameni" o serie de valori netrecătoare ale spiritualităţii creştine aşa cum le-au cultivat exegeţii vieţii creştine. În acest sens avea dreptate părintele I. G. Coman să afirme încă de la început că „iubirea naşte frumuseţe, se manifestă ca frumuseţe şi îndeamnă continuu la frumuseţe pe toţi şi pe toate din jurul ei. Ea creează, zideşte, înalţă şi desăvîrşeşte la nivel înalt tot ce atinge".

De aceea avea să repete afirmaţia sfîntului Ioan Gură de Aur că „preoţia este semnul iubirii lui Hristos", în sensul că numai în măsura în care slujitorii altarelor dovedesc iubirea faţă de Dumnezeu şi faţă de credincioşii încredinţaţi lor, numai într-o astfel de măsură preoţia zideşte, curăţeşte şi înalţă. Părintele I. G. Coman a verificat şi documentat cu multe date, luate mai ales din scriitorii clasici şi din cei creştini, că într-adevăr iubirea faţă de om este tărîmul pe care Biserica creştină a înscris cele mai frumoase şi mai înălţătoare pagini din istoria lumii şi a progresului ei. Estetica patristică „nu dispreţuieşte frumuseţea fizică, ne spune autorul, dar nici n-o relevă. Ea pune însă accentul pe frumuseţea omului interior", pentru care sufletul e mireasma lui Hristos însuşi, după o potrivită imagine împrumutată din scrisul Sfîntului Grigorie de Nyssa, care fiind întruparea frumuseţii nesfîrşite, constituie izvorul nesecat al fericirii şi desăvîrşirii.

Primul capitol al cărţii e intitulat: *„Concepţia despre educaţie a Sfinţilor Părinţi capadocieni şi a Sfîntului Ioan Gură de Aur"* şi face parte, cum am zis, din categoria materialelor inedite. În cele aproape 100 de pagini, autorul aduce mărturii bogate despre contribuţia Bisericii la rezolvarea celei mai sănătoase educaţii. Mai întîi autorul recunoaşte că „Biserica tratează drept copil pe omul de toate vîrstele. Cum poate ea uita spusa aceluiaşi Clement Alexandrinul: „noi sîntem copii". Pe noi Scriptura ne alintă de multe ori şi în multe feluri înfăţişîndu-ne credinţa şi nevinovăţia. Căci în Evanghelie zice: „Stînd Domnul pe ţărm a zis către ucenici — ei erau la pescuit — copii, n-aveţi ceva de mîncare?" (p. 27).

Urmărind cele spuse în 1903 de un pedagog german K. Weiss în tratatul lui despre doctrina educaţiei la părinţii capadocieni, autorul nostru tratează despre educabilitatea omului, despre factori şi modele folosite în acest scop, scoţînd în evidenţă adevăruri la care teologii capadocieni au dat răspunsuri minunate. „Aşa cum urîm noi boala fără să ne fi învăţat cineva acest lucru, tot aşa şi sufletul, fără să-l înveţe cineva, se fereşte de rău" spusese Sf. Vasile în „Exaimeronul" său. „În timp ce animalele merg în general cu capul şi cu tot restul trupului plecate spre pămînt, omul singur are poziţie verticală, care e semnul demnităţii sale împărăteşti, afirmă Sf. Grigorie de Nyssa în tratatul „Despre facerea omului".

În neîntrecutul său „Cuvînt către tineri" Sf. Vasile aduce aminte tinerilor „după ce au ajuns să cunoască lumea din afară şi fenomenele ei, sîntem datori să ne ridicăm la Cel care a creat toate şi la scopul pentru care ne-a adus pe lume, învăţîndu-ne că numai după ce ne-am obişnuit să privim soarele în apă, ne vom întoarce ochii spre lumina propriu-zisă", fără să ne speriem că nu putem vedea pe Dumnezeu însuşi (p. 59).

Ca să arate contemporanilor că bunurile culturii profane sînt folositoare numai în măsura în care ele servesc adevărurile creştine, Sf. Grigorie Teologul spune unui ucenic de al său: „Dacă cu retorica uneşti cît de cît şi rîvna după virtute, atunci eşti de al nostru; dacă nu, mai bine uită prietenia cu noi" (p. 61).

Drept răspuns faţă de necuviinţa semenului Sfîntul Ioan Gură de Aur evocă pilda filosofului Socrate care nu s-a răzbunat pe cel ce i-a greşit spunîndu-i că în rolurile de teatru sîntem persiflaţi ca la un mare banchet.

La fel sînt evocate pilde privind educaţia fetelor, domenii în care creştinismul a adus servicii imense. Nu de geaba puritatea moravurilor a stors de pe buzele unui retor ca Libaniu cuvintele: „ce mame alese au creştinii!"

Capitolul II intitulat *„Studiile universitare ale părinţilor capadocieni"* a fost cunoscut încă din 1955, cînd a fost publicat în revista „Studii Teologice", dar nu-i lipsit nici de importanţă nici la o recitire ulterioară. Dacă Sfîntul Grigorie de Nyssa afirma într-una din epistolele sale (nr. 13) că, el n-a avut parte de frecventarea unor cursuri universitare regulate, dar că prin mijlocirea fratelui său (Sf. Vasile) s-a bucurat totuşi de oarecare apreciere tocmai din partea retorului

Libaniu, în schimb informaţiile privitoare la bibliotecile vestite ale vremii şi descrierea amănunţită pe care ne-a lăsat-o Sf. Grigorie de Nazianz privitoare la studiile care merită să fie cunoscute nu numai de studenţii teologi, ci şi de preoţii noştri. E drept că pornit la reforma vieţii monahale în care vedea „adevărata filosofie vrednică de acest titlu, Sf. Vasile va numi universitatea în care a învăţat „Atena, o fericire deşartă şi goală", totuşi fără podoaba graiului prin care Biserica a ajuns să exprime noul crez creştin, n-ar fi fost cu putinţă nici virtuţii să-şi cîştige întîietatea faţă de cultura profană a vremii. Fireşte că acest cîştig se datoreşte în primul rînd promovării virtuţii.

Capitolul III tratînd despre *„Frumuseţile prieteniei în concepţia lumii vechi şi a Sfinţilor Părinţi"* (p. 139—170) lărgeşte, dar în acelaşi timp şi adînceşte această virtute cultivată de Biserica creştină a primelor veacuri.

Studiul a apărut întîi în revista „Glasul Bisericii" din 1954. Spre deosebire de scriitorii antici ca Platon sau Cicero care socoteau prietenia ca fiind mai dorită de către cei săraci decît de cei fericiţi, creştinismul ne-a învăţat că Dumnezeu este iubire" (I Tim. 4, 8), iar autorul nostru e de părere că „prietenia însemnează o integrare în Dumnezeu" (p. 145), vrednic de prietenie fiind numai cel care singur are darul de a fi iubit", cum declara de altfel acelaşi Cicero, din care părintele I. G. Coman citează adeseori. Mai departe dînsul ne aduce aminte de prietenia clasică dintre Sfîntul Vasile şi Sf. Grigorie Teologul la Atena precum şi de cîteva predici (de pildă „Despre dragoste şi prietenie" a Sf. Ioan Gură de Aur), în care cititorul nostru poate găsi multe fragmente patristice pline de adevăr şi de bunătate.

Capitolul IV, fiind vorba despre *„Sublimul preoţiei creştine"*, cuprinzînd note pe marginea tratatului „Despre preoţie" a Sfîntului Ioan Gură de Aur (apărute prima oară în vechea revistă „Studii Teologice" 1940), la un moment dat autorul citează din Sf. Ioan: „Cînd preotul invocă Duhul Sfînt şi săvîrşeşte jertfa cea înfricoşată, spune-mi ce mîini trebuie să fie acelea care săvîrşesc aceste lucruri, ce limbă trebuie să fie aceea care rosteşte aceste cuvinte? Cît de curat şi de sfînt trebuie să fie sufletul care primeşte un aşa de mare Duh? În acele momente îngerii asistă pe preot şi întreaga ceată a puterilor cereşti strigă cu voce tare, iar locul din jurul jertfelnicului se umple spre cinstea Celui ce stă aşezat". După care continuă: „Fii atent, preote, servirea care ţi s-a încredinţat nu este omenească, ci îngerească.

Oricine va auzi aceste cuvinte sau altele din acel neîntrecut tratat îşi va da îndată seama că „înainte de orice, preotul trebuie să fie vasul celor mai alese însuşiri morale, în fruntea cărora trebuie să stea, ca regină", dragostea fierbinte de Hristos şi de Biserica Sa, zice păr. I. G. Coman, din dragoste izvorăsc: virtute, cultură, studiu continuu, cultivarea gîndirii şi a ştiinţelor, practicarea înţelepciunii, căci „preoţia se săvîrşeşte aici pe pămînt, dar ea are rang între dregătoriile cereşti".

În capitolul V, despre *„Mînia şi fenomenologia ei în literatura patristică"* autorul nostru face întîi o scurtă comparaţie între felul în care a fost ea combătută de scriitorii profani Seneca şi Plutarh, pe de o parte şi felul în care a fost ea vindecată de scrierile lor, părinţi şi scriitori creştini ca Lactanţiu, Sf. Vasile cel Mare, Grigorie Teologul şi Martin de Braga. Cuvinte frumoase au fost rostite şi de cei dintîi, de pildă de către Plutarh atunci cînd a spus că „mînia e cea mai urîtă şi mai dispreţuită dintre patimi: ea nu poate ridica nici ceea ce a dărîmat". Din partea lor, scriitorii creştini recomandă să nu se răspundă răului cu rău, ci cu bine, cu blîndeţe. Sf. Grigorie Teologul ne dă — spune autorul — cea mai profundă analiză psihologică a acestei patimi: mîniosul are o înfăţişare de cruzime, perii capului stau zbîrliţi ca la mistreţi, gîtul umflat, respiraţia deasă, sacadată, gura zgomotoasă ca o arie". Notăm că una din specialităţile patrologului nostru este documentarea cît mai deplină a tematicii alese, aşa încît şi în legătură cu mînia citatele patristice abundă şi ele.

Scrierea din capitolul VI cu titlul *„Mesajul milosteniei creştine pentru bogaţi şi săraci la Părinţii capadocieni"* a fost tipărită încă în 1945 la Beiuş sub titlul „Rolul social al milei creştine la Părinţii capadocieni". Autorul acestui lung studiu (70 p.) afirmă de la început: „Pentru a ilustra principiile pe care Biserica îşi

întemeiază soluția în conflictul dintre bogați și săraci, dintre răsfățații bunurilor vremelnice și dezmoșteniții soartei, am ales să, cercetăm concepția devenită clasică în această privință a Sfinților Vasile cel Mare (4 scrieri) Grigorie Teologul (o scriere) și Grigorie de Nyssa (două scrieri). Se știe că în aceste omilii Sfinții Părinți capadocieni descriu în cuvinte impresionante luxul bogaților și lăcomia traiului lor în comparație cu mizeria săracilor: „Dacă nu-mi voi vinde pe nici unul din copiii mei (ca să-mi plătesc hrana și datoriile), se întreba săracul, atunci îi voi vedea pe toți murind de foame. Dacă vînd pe unul, cu ce ochi voi privi la cei rămași, în fața cărora sînt aspect de necredință și trădare"...? (Sf. Vasile „Omilia cu prilejul secetei și foametei").

Sensul și frumusețea milosteniei va consta în a ajuta: „Cu cît dai mai mult, cu atîta crește ceea ce rămîne. De fapt, nu dai nimic din al tău propriu, pentru că toate sînt de la Dumnezeu, spunea Sf. Grigorie Teologul în omilia „Despre dragostea față de săraci. Numai în felul acesta milostenia nu jignește.

O plăcută surpriză ne-a rezervat-o părintele I. G. Coman cu studiul intitulat *„Fericitul Teodoret al Cirului despre dragostea ca bază a vieții creștine desăvîrșite"* din capitolul VIII, care acum vede pentru prima oară lumina tiparului.

Păstorind o eparhie formată din 800 de parohii, „om de întinsă și variată cultură, predicînd mai ales în limba siriacă, dar scriind cu osebire în greacă, Teodoret a publicat, după părerea specialiștilor, aproape tot atît de multe opere și în tot atît de felurite domenii ca Sfîntul Chir al Alexandriei, dar din care aproape jumătate s-au pierdut probabil din cauza aderării sale la nestorianism, pentru care a fost condamnat". Din vechime, el s-a făcut vestit nu atît prin opera sa teologică propriu-zisă, ci mai ales prin cele trei scrieri cu caracter istoric: 1. Istoria religioasă sau viața ascetică; 2. Istoria bisericească și 3. Manual de legende eretice.

În prefața primei scrieri el spune că „e lucru frumos și util să prezinți luptele atleților virtuții", prin care el înțelegea pe monahi, în frunte cu Simion Stîlpnicul. El spune că nu zugrăvește „trăsături trupești, ci sufletești nevăzute, dar că pentru documentarea lor el descrie după fapte văzute personal sau auzite de la alții". Monahii descriși de el „iubeau adevărata filosofie" practicînd-o „în gradul cel mai înalt", reușind să ne dea „una din cele mai frumoase sinteze asupra vieții monahale". Chipurile de felul acestor „filosofi practici" nu făceau caz de prea multă elocință (Afrante abia cunoștea cîteva cuvinte grecești), dar era în stare să răspundă — ca și Baradat, alt monah sirian — oricărei întrebări clădite pe argumente aristotelice . „Despre nemurirea sufletului, zice Teodoret, n-au vorbit numai Platon și Aristotel, ci și curelarii, făurarii, țesătorii, țăranii și plugarii prin cunoașterea lor simplă și directă, prin virtute". „Mănăstirile noastre sînt școli de filosofie, spune el în alt loc.

Dar ceea ce formează miezul acestei filosofii este dragostea ca principiu al noii filosofii. „E cu neputință ca cineva să reușească în această filosofie dacă nu e îndrăgostit fierbinte de Dumnezeu", afirmă Teodoret. Și astfel sînt luate pe rînd chipuri de prooroci, de apostoli, de martiri ca și de monahi pe care îi descrie cu dragoste și cu duh ascetic. Autorul reproduce o serie întreagă de citate ilustrative din scrierile citate ale lui Teodoret.

Ultimele două capitole, al nouălea și al zecelea, tratează despre *„Problema raporturilor culturale dintre greci și barbari în lumina Sfinților Părinți"* și *„Spiritul umanist și elemente de antropologie în gîndirea patristică"* cuprinzînd amîndouă elemente prin care valorile spiritualității, patristice crează tot atîtea punți între învățătura „pescarilor" din Galileea și cea „din afară" sau profană, încadrîndu-se ca sinteze ale umanității în drumul ei spre desăvîrșirea vieții omenești. Drept încheiere reproducem cîteva rînduri din tratatul Sf. Grigorie de Nyssa „Despre facerea omului" „ca chip al lui Dumnezeu, sufletul nu poate fi mărginit de spațiu. El se unește cu trupul în mod trainic, îi dă viață și-l conduce în toate situațiile, pentru că el e prezent în tot trupul nu numai în unele din părțile sale, ca de exemplu creierul, inima, ficatul și sîngele. În chipul acesta înaintează omul spre desăvîrșire într-o ordine și pe o cale regulată".

Pr. prof. *T. Bodogae*

Pr. Dorel Pogan, CONSTITUŢIA TEANDRICĂ A BISERICII, Teză de doctorat, Bucureşti, 1987, 171 pagini (extras din revista „Ortodoxia", XXXIX, 1987, nr. 1 şi 2).

Înaltul nivel ştiinţific al învăţămîntului nostru teologic de grad universitar se reflectă cum nu se poate mai bine în tezele de doctorat în Teologie. Multe la număr mai ales în ultimele două decenii, ele se constituie adeseori în monografii de ultimă oră şi de o valoare incontestabilă asupra unor teme teologice importante şi totodată foarte actuale în contextul eforturilor contemporane ale Bisericilor de reînnoire şi de deschidere ecumenică. Putem spune pe drept cuvînt că tezele de doctorat publicate în revistele noastre alcătuiesc o adevărată bibliotecă teologică. O bibliotecă de mare valoare în primul rînd informativă, căci ea reflectă tot ce are mai bun teologia contemporană, şi aceasta dintr-o perspectivă ortodoxă clară şi unitară. Dar aceasta este departe de a fi singura lor reuşită. Căci, alături de seria strălucită de lucrări datorate unor personalităţi consacrate, tezele de doctorat afirmă şi ele vigoarea deosebită a teologiei româneşti, legătura ei strînsă cu tradiţia Părinţilor, ca şi cu viaţa Bisericii pe care o slujeşte, cu viaţa poporului nostru, deschiderea noastră spre ecumenicitatea creştină şi spre largul evantai de preocupări ale lumii contemporane.

Lucrarea P. C. pr. Dr. Dorel Pogan vine să se înscrie la loc de cinste în această frumoasă bibliotecă. Tînărul slujitor al Bisericii noastre, cu o foarte solidă formaţie teologică dobîndită în ţară (Sibiu şi Bucureşti) şi în străinătate (Strasbourg şi Paris), P. C. Sa aduce, cu această lucrare, o importantă contribuţie la adîncirea eclezіologiei ortodoxe. Ca o „sinteză a problemei eclezіologice", „bine gîndită şi abordată", „de o valoare deosebită prin adîncimea dogmatică şi duhovnicească a ideilor expuse" apreciază lucrarea îndrumătorul ştiinţific principal al ei, mult veneratul nostru profesor Dr. Nicolae Chiţescu (*Prefaţă*, p. 3—6).

Autorul precizează în *Introducere* că „lucrarea de faţă nu se constituie ca o privire generală interconfesională referitoare la Biserică, ci ca o aprofundare ortodoxă a structurii teandrice a Bisericii, pusă însă, fireşte, şi-n legătură cu unele aspecte discutabile din eclezіologia occidentală, cum ar fi: hristomonismul acestei eclezіologii sau mişcările harismatice" (p. 8).

Constituţia teandrică a Bisericii autorul o vede pecetluită în patru aspecte esenţiale ale acesteia: treimic, hristologic, pnevmatologic şi antropologic. Tratînd separat, din motive metodologice, aceste patru aspecte, autorul este conştient de interdependenţa dintre ele, de „corelaţia lor organică", pe care-şi propune să nu o scape din vedere, „cu atît mai mult cu cît diferenţele eclezіologice dintre confesiunile creştine par a proveni tocmai din lipsa acestei corelaţii" (p. 9).

Primele patru capitole tratează, deci, separat, cîte unul din cele patru aspecte.

În ce priveşte *aspectul treimic al Bisericii* (cap. I, p. 13—41), autorul arată că Biserica îşi are baza şi sursa existenţei sale în planul cel veşnic al lui Dumnezeu, Cel Unul în fiinţă şi întreit în Persoane. Taina Bisericii este taina unirii oamenilor cu Dumnezeu Unul în Treime. Trăind în viaţa Sfintei Treimi, Biserica o reflectă în propria-i viaţă şi o transmite mereu mădularelor sale. Această ancorare a Bisericii în viaţa Treimii se manifestă atît pe plan orizontal, în comuniunea credincioşilor întreolaltă, din puterea şi după modelul comuniunii Persoanelor divine, cît şi pe plan vertical, în comuniunea dintre credincioşi şi Persoanele Sfintei Treimi.

Aspectul hristologic al Bisericii (cap. II, p. 42—76) înseamnă vieţuirea Bisericii în dualitatea teandrică a firilor divină şi umană, relaţia organică între Hristos, Capul Bisericii şi credincioşi, mădularele ei. Întruparea, jertfa şi învierea îşi revarsă roadele în Biserică şi îşi găsesc reflectarea permanentă în viaţa ei. Avîndu-şi temeiul în întrupare, „Biserica este o existenţă a două naturi, a două voinţe, a două operaţii, inseparabile şi distincte în acelaşi timp, care-i conferă o structură hristologică" (p. 44). Jertfa lui Hristos nu numai că-şi revarsă darurile ei în Biserică, ci şi imprimă Bisericii şi credincioşilor starea de jertfă. Iar învierea revarsă în trupul tainic al lui Hristos lumina şi puterea biruitoare peste moarte;

Dacă moartea lui Hristos a fost învinsă prin învierea Sa, şi moartea noastră în Hristos este moarte spre înviere în Duhul.

În Biserică, Trupul tainic al lui Hristos, subzistă trupul Său fizic îndumnezeit şi trupul euharistic. Crescînd permanent în Hristos, prin Duhul Sfînt, Biserica extinde în lume, peste timp, pe Hristos ca Trup tainic, „într-o întrupare continuă, spre a consacra umanul" (p. 76).

În cap. III: *Aspectul pnevmatologic al Bisericii* (p. 77—115), autorul arată că Hristos îşi împlineşte scopul Său sfinţitor şi mîntuitor în Biserică prin Duhul Sfînt. Biserica este plină de Duhul pentru că este plină de Hristos şi invers. La Cincizecime, Duhul Sfînt vine în lume, oferindu-ni-se ca dar şi inaugurînd Biserica în plenitudinea ei, ca o comunitate concretă a oamenilor cu Dumnezeu. Această oferire a Duhului se continuă pe tot parcursul existenţei Bisericii, astfel încît Biserica este o perpetuă Cincizecime. Este de menţionat în mod deosebit subcapitolul despre lucrarea Duhului în Tainele Bisericii, cu fina surprindere a specificului acestei lucrări în fiecare Taină. Vorbind apoi despre acţiunea sfinţitoare a Duhului, autorul ţine să sublinieze că această acţiune depăşeşte limitele umanului şi se răsfrînge asupra întregului univers (p. 114).

În capitolul IV, despre *aspectul antropologic al Bisericii* (p. 117—125), autorul relevă mai întîi „fundamentul bisericesc al naturii umane". Omul a fost creat pentru comuniune cu Dumnezeu. Biserica e restaurarea acestei comuniuni, slăbită prin păcat. Ca aşezămînt văzut, Biserica are mădulare văzute: ierarhia sacramentală şi credincioşii. Cele trei slujiri ale lui Hristos, prin care El a realizat mîntuirea obiectivă, sînt activate în Biserică prin ierarhia sacramentală, care este o componentă a Bisericii. Apartenenţa la Biserică este condiţie a mîntuirii; autorul precizează sensul şi rolul de neînlocuit al acestei apartenenţe.

Un ultim capitol al lucrării (V) înfăţişează unele tendinţe unilaterale ale eclezioIogiei occidentale, privite prin prisma structurii teandrice a Bisericii (p. 126—153). O tendinţă specifică a acestei eclezioIogii este *hristomonismul*, datorat lipsei unei teologii trinitare echilibrate. Adausul „Filioque" introduce o separaţie între Fiul şi Duhul Sfînt, cu adînci implicaţii în ansamblul teologiei occidentale. Lipsa unei învăţături consistente despre Duhul Sfînt — care duce uneori chiar la negarea personalităţii Duhului Sfînt (vezi: † Lucian Făgărăşanul, Episcop-vicar, *Duhul Sfînt — Persoană dumnezeiască în lumina Noului Testament*, în rev. „Mitropolia Ardealului", XXX, 1985, nr. 1—2, p. 9—11) — şi despre legătura prin El a Bisericii cu Hristos face ca taina interferenţei divinului cu umanul în Hristos să nu mai fie exprimată ca „viaţă în Hristos", această taină fiind situată în planul abstract al unei credinţe mai degrabă raţionale decît afective, concretizată în cunoscuta formulă occidentală „imitatio Christi". Printre consecinţele acestei lipse este şi elaborarea unei „vieţi a lui Iisus Hristos" ruptă de tainicul supranatural al existenţei Sale. „Demitologizarea" propusă de R. Bultmann nu este altceva decît o astfel de „decristificare" a lui Iisus istoric.

Încercîndu-se o accentuare a legăturii credincioşilor cu Hristos în Duhul, în Occident s-a ajuns la *mişcările harismatice*. Înfăţişînd pe scurt apariţia şi dezvoltarea acestor mişcări, autorul supune fenomenul unei critici pătrunzătoare, din perspectiva structurii teandrice a Bisericii, şi accentuează că „Duhul nu se poate trăi în afara Bisericii" (p. 146). Pentru ca experienţa Duhului să fie plenară, ea trebuie neapărat să fie bisericească.

Astfel de tendinţe relevă o criză profundă a eclezioIogiei occidentale, „mult mai profundă decît o recunosc reprezentanţii ei" şi care „ţine de felul cum această eclezioIogie înţelege însăşi esenţa Bisericii, structura sa teandrică" (p. 153).

Lucrarea se încheie cu cîteva pagini de concluzii (p. 153—158), care nu sînt o simplă repetare a ideilor principale, urmate de foarte bogata şi selecta listă bibliografică (p. 159—168).

Această scurtă prezentare nu poate, desigur, să ofere o imagine cît de cît completă a cuprinsului atît de bogat al lucrării Părintelui Dorel Pogan. Nici nu poate să reflecte adecvat multiplele reuşite ale ei. Rod al unei lecturi nu numai folositoare, ci şi plăcute, prezentarea de faţă nu vrea să fie altceva decît un cuvenit omagiu adus autorului, iar pentru toţi cei ispitiţi întru ale teologiei un cald îndemn la lecturarea lucrării însăşi.

Pr. prof. *Vasile Mihoc*

TAUSEUD JAHRE CHRISTENTUM IN RUSSLAND. ZUM MILENIUM DER TAUFE DER KIEVER RUS', herausgegeben von K. Ch. Felmy, G. Kretschmar, F. von Lilienfeld und C.-J. Roepke, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1988, 1107 p.

Editat în condiţii grafice excepţionale la prestigioasa editură germană Vandenhoeck & Ruprecht din Göttingen (R.F.G.) de un grup de cunoscuţi profesori de teologie luterani germani specialişti în problemele Bisericilor ortodoxe răsăritene, masivul volum (1107 pagini) pe care-l prezentăm în continuare publică în totalitatea şi integralitatea lor cele 68 de conferinţe, referate şi comunicări susţinute în cadrul Simpozionului ştiinţific şi bisericesc internaţional organizat între 7—10 mai 1987, de Academia teologică evanghelică Tutzing (Bavaria) sub egida temei aniversare *O mie de ani de creştinism în Rusia şi importanţa lui pentru Europa şi creştinătatea ecumenică*. Organizat de profesorii Fairy von Lilienfeld (Erlangen) şi Georg Kretschmar (München), Simpozionul a reunit la castelul Tutzing din Bavaria circa 140 de specialişti: teologi, istorici ai Bisericii, istorici laici, slavişti, bizantinologi, filologi şi istorici literari din 18 ţări şi a reprezentat cea mai importantă contribuţie a Federaţiei Bisericilor Evanghelice protestante din Germania Federală (E.K.D.) la marcarea jubileului mileniului creştinării ruşilor kievieni (988—1988) fiind precedat numai cu cîteva zile de un Simpozion similar, cu tema *„1000 de ani între Volga şi Rin"*, organizat de Comisia ecumenică a Conferinţei episcopilor romano-catolici germani la Institutul pentru Bisericile răsăritene din Regensburg între 21—26 aprilie 1987.

Volumul se deschide cu o scurtă *Introducere* (p. 5—13) în care se subliniază multiplele semnificaţii ale serbării pe plan mondial a mileniului creştinării ruşilor kieveni (cultural-ştiinţifică, duhovnicesc-bisericească şi politică şi locul simpozionului de la Tutzing în lunga serie de manifestări similare organizate cu acest prilej în Europa, „Introducere" semnată de Claus-Jürgen Roepke, directorul Academiei Evanghelice din Tutzing, gazda Simpozionului.

Paginile următoare 23—57) reproduc alocuţiunile, oficiale şi mesajele de salut adresate Simpozionului din partea E.K.D.-ului (preşed. H.-J. Held), Bisericii Ortodoxe Ruse (mitrop. Filaret de Minsk şi Bielorusia), Consiliului Ecumenic al Bisericilor (T. Sabev), a Conferinţei episcopilor romano-catolici din R.F.G. (ep. Franz Xaver Eder de Passau) şi a guvernului local al landului Bavaria.

Scurta conferinţă festivă a mitrop. Filaret al Kievului şi Galiţiei cu titlul *„O mie de ani de creştinism în Rusia"* (p. 49—57) este urmată de conferinţele şi comunicările propriu-zise prezentate în cadrul Simpozionului în plen sau într-una din cele patru secţiuni în care s-au desfăşurat lucrările.

Grupul celor şase Conferinţe cu caracter mai general şi introductiv prezentate în plen, şi semnate de cunoscuţi specialişti consacraţi în problemele istorice, teologice, spirituale şi culturale ale creştinismului rus, se ocupă de: contextul istoric al evenimentului Botezul ruşilor kievieni (prot. prof. V. Stoikov, Acad. duh. Leningrad) (p. 61—84); moştenirea religioasă şi culturală bizantină în Rusia medievală şi modernă (prof. J. Meyendorff, St. Vladimir Theological Seminary, New York) (p. 85—102); influenţele bizantine exercitate asupra limbii literare ruse (acad. S. Averinţev. Moscova) (p. 103—122); „stăreţismul" rus ca teologie a inimii (păr. prof. Th. Spidlik S. J., Institutul pontifical oriental Gregorianum, Roma) (p. 123—130), contactele teologice între Ortodoxia rusă şi luteranism (o foarte documentată trecere în revistă şi evaluare semnată de arhim. A. Nikitin, Acad. duh. Leningrad, p. 131—155 + anexe) (p. 156—200); întîlnirea şi confruntarea între creştinismul răsăritean şi occidental în viaţa şi opera lui F. M. Dostoievski, L. N. Tolstoi şi V. S. Soloviov (prof. dr. dr. L. Müller, Tübingen) (p. 201—214); încheindu-se cu conferinţa de sinteză a profesoarei Fairy von Lilienfeld, cunoscută specialistă în istoria şi teologia Bisericii ortodoxe ruse (Erlangen) intitulată *Darurile făcute de Biserica Ortodoxă Rusă Europei şi creştinătăţii ecumenice* (p. 215—248) de-a lungul vremii între care distinsa savantă menţionează: o mărturie *(martyria)* creştină exemplară, Liturghia, relaţia exegeză biblică-cult, teologia icoanei, filosofia religioasă şi teologia rusă de la sf. sec. XIX şi prima jum. a sec. XX cu

sofiologia lui Soloviov, Bulgakov şi Florovsky, şi sfinţii ruşi (monahiceşti, de tipul celor din Lavra Peşterilor din Kiev şi Optina, şi mucenici ca primii sfinţi ruşi: Sfinţii Boris şi Gleb), reprezentînd tot atîtea elemente care au imprimat spiritualităţii ruse specificul ei distinct şi inconfundabil devenind astăzi tot mai mult veritabile permanenţe în conştiinţa culturală şi creştină europeană şi ecumenică.

Dintre comunicările prezentate în cadrul secţiunii I: *Botezul ruşilor kievieni şi istoria creştinismului ortodox în Rusia* o menţiune specială merită amplul şi solidul studiu istoric al prof. dr. Andrzej Poppe de la Universitatea din Varşovia, unul din cei mai buni cunoscători ai începuturilor istoriei ruseşti, privind *Evoluţia structurii diocezane a Bisericii mitropolitane a Kievului în primele trei secole ale creştinării slavilor răsăriteni* (p. 251—290) însoţit de o hartă, o tablă a episcopiilor sufragane ale Lieviului şi o cronologie rectificată a celor 23 de mitropoliţi care au păstorit aici între 988—1305. Între problemele atinse de celelalte comunicări din cadrul acestei secţiuni amintim: relaţiile culturale ale ruşilor kieveni cu celelalte ţări slave în epoca creştinării Kievului, sec. X—XI (prof. A. Rogov, Moscova); data istorică a canonizării Sf. Vladimir, kneazul Kievului (1284) (prof. J. Fennel, Oxford); creştinarea Rusiei din perspectiva istoriei limbii ruse (prof. H. Keipert, Bonn); importanţa cultural-istorică a slavonei bisericeşti în construirea limbii ruse (prof. D. Freydank, Halle); episcopul Teofan Prokopovici (1677—1736) şi începuturile teologiei sistematice în Rusia (dr. H. J. Härtel, München); cîteva figuri reprezentative de nobili ruşi teologi laici la începuturile istoriei inteligentsiei ruse, sf. sec. XVI—înc. sec. XVII; knezii Andrei Kurbski, Semen Şahovskoi, Ivan Hvorostinin, şi Ivan Katîrev-Rostovski (prof. D. Şahovskoi, Univ. Rennes); rememorarea criticilor declaraţiilor propagandiste din presa oficială ţaristă vremii cu ocazia sărbătoririi în 1889 a 900 de ani de la creştinarea ruşilor, făcute de filosoful religios laic Vl. Soloviov (dr. M. George, Erlangen, autor al unei recente teze cu titlul *Mystiche und religiose Erfahrung im Denken Vl. Solov'evs*, publicată de aceeaşi editură în 1988, 384 p.); consideraţii şi completări asupra catalogului episcopilor ortodocşi ruşi din 1893 încoace (pater Coelestin Patok O.S.B., Würzburg); misiunea bizantină ortodoxă reflectată în tradiţiile haghiografice locale despre Sf. Leonti din Rostov († 1076) (dr. F. Poliakov, Köln); misiune şi credinţa populară în Evul mediu rus (prof. R. Stupperich, Münster); continuarea operei misionare chirilo-metodice de către Biserica rusă în epoca modernă exemplificată în lucrarea Sf. Ierarh Nicolai Kasatkin († 1912), Apostolul japonezilor (dr. P. Plank, Würzburg); evaluarea evenimentului Botezului ruşilor kievieni în emigraţia rusă, în istoriografia sovietică şi în declaraţiile oficiale ale Bisericii Ortodoxe Ruse (prof. G. Podskalsky S. J., Frankfurt a M.); în fine, serbarea mileniului şi ucrainenii dizidenţi (B. Spuler, Hamburg).

Dintre temele comunicărilor prezentate în cadrul Secţiunii a II-a: *Importanţa creştinismului pentru istoria culturală şi spirituală rusă*, reţinem aici: începuturile contactelor literare ruso-bulgare (prof. T. Koev, Sofia); motive bizantine şi romanice în arhitectura vechilor ruşi (prof. H. Faesen, Berlin-Ost); modelul ideal al edificiului bisericii bizantino-slave (prof. dr. dr. K. Onasch, Halle); experienţa unităţii între spaţiul bisericii-icoană-cult, cale spre cunoaşterea Bisericii răsăritene (prof. P. Poscharsky, Erlangen); protopopul Avvakum şi înnoirea Rusiei (prof K. Steinke, Heidelberg); importanţa staroviertismului (ritului vechi) pentru istoria spirituală şi culturală rusă (prof. P. Hauptmann, Münster); bizantinologia în Academiile duhovniceşti ruse (prof. V. Fiodorov, Leningrad); gîndire şi acţiune ecumenică la păr. Gh. Florovsky (1895—1979) (dr. Künkel, Erlangen); importanţa ecumenică a primelor traduceri din filosofia religioasă rusă publicate de Hans Ehrenberg în cele două volume din seria *Oestliches Christentum* 1. *Politik* 2. *Philosophie*, München, 1923 şi 1925) în Germania de după primul război mondial (dr. H. Ullmann, Berlin-Ost); şi în fine, problematica credinţei în literatura sovietică actuală, cu referire specială la aşa-numita „proză a satului" siberiană din anii 60—70 (Vl. Solouhin, V. Belov, S. Zalîghin, V. Astafiev, şi mai ales V. Sukşin şi V. Rasputin) (prof. E. Wedel, Regensburg).

Comunicările grupate în secţiunea a III-a: *Spiritualitatea Ortodoxiei ruse* se referă la: istoria şi importanţa monahismului rus — schiţă sintetică (arhiep. Gherman, Berlin-Ost); calea spirituală a Sf. Serghei de Radonej (1314—1392) (G. Schultz, Naumburg DDR); specificul duovnicesc şi importanţa activităţii Sf.

Iosif Volоțki (1439—1515), adept al unui monahism mai practic și civilizator, deosebit de direcția strict contemplativă și isihastă a contemporanului lui Sf. Nil Sorski († 1508) (pater A. Smith, Erlangen și prof. D. Döpmann, Berlin-Ost); chestiuni hagiografice legate de personalitatea marelui mitropolit Macarie al întregii Rusii (1482—1563), recent canonizat (6 iun. 1988) de Biserica Ortodoxă Rusă (egum. Makari Veretnnikov, Zagorsk); teologia icoanei și spiritualitatea ortodoxă (păr. prof. V. Ivanov, Zagorsk); opera Sf. Grigorie Palama (1295—1365) în teologia rusă modernă (Vasile Krivoșein, 1939; Vl. Lossky, 1944; Kiprian Kern, 1930 și J. Meyendorff, 1959) (prof. Gh. Mantzaridis, Tesalonic). O mențiune specială merită amplele studii asupra relației între *Isihasm și Renaștere în Europa răsăriteană* al păr. prof. Igor Ekonomțev (Acad. duh. Zagorsk) (p. 731—771) și cel de mare acrivie al prof. Hermann Goltz (Univ. Halle, DDR) asupra *Imnului Acatist-celulă germinativă a spiritualității ortodoxe ruse* (p. 773—800), ca și interesanta comunicare despre concepția neoromantică a muzicii ca religie și conștiința de profet ale celebrului compozitor rus Aleksandr Skriabin († 1915) (prof. L. Hoffmann-Erbrecht, Frankfurt a. M.) (p. 801—806).

În fine, secțiunea a IV-a include referate și comunicări pe tema *Darurile făcute de Ortodoxia rusă Europei și creștinătății ecumenice*. În această secțiune se cuprind și comunicările celor doi participanți la Simpozion din partea Bisericii noastre. E vorba de o trecere în revistă sintetică și precisă a *Relațiilor Bisericii Ortodoxe Române cu Biserica Ortodoxă Rusă în secolul XIX* (p. 881—889) semnată de păr. prof. Mircea Păcurariu de la Institutul Teologic Universitar din Sibiu, și un referat asupra *Creștinării Rusiei în oglinda istoriografiei bisericești românești* (I. Rămureanu, M. Șesan, T. Bodogae ș.a.) prezentat de păr. prof. Viorel Ioniță de la Institutul Teologic Universitar din București. Între celelalte comunicări din cadrul acestei secțiuni remarcăm trei treceri în revistă, una în general și celelalte pe aspecte particulare (sec. XVIII—XIX și 1944—1953), ale „milenarei" cooperări bisericești bulgaro-ruse (prof. T. Sabev, T. Koev, A. Krastev), care se adaogă prezentării legăturilor spirituale și culturale dintre mănăstirile din jurul Veliko-Tîrnovo și Rusia din sec. XVI—XIX semnată de prof. Chr. Christov (Sofia) din prima secțiune. Alte aspecte relevate se referă la influența rusă asupra Ortodoxiei națiunilor în curs de emancipare din Europa de Sud-Est în sec. XIX (prof. F. Heyer, Heidelberg); rolul Bisericii de apărătoare a creștinilor armeni din sec. XVII—XX (ep. Mesrop Krikorian, Viena); contacte între luteranism și Ortodoxie și spațiul baltic (prof. W. Kahle, Marburg); intervenția lui Petru Movilă între 1643—1645 în favoarea recunoașterii Botezului creștinilor apuseni în semnificația și actualitatea ei ecumenică (prof. Chr. Suttner, Viena); evlavie ortodoxă și cultură occidentală în Rusia la sf. sec. XVIII—înc. sec. XIX (de A. Rexheuser, Lünburg); influența lui Dostoievski asupra începuturilor teologiei dialectice (E. Turneysen și K. Barth în lucrări din 1921—1923) (dr. S. Bryner, Dörflingen, Elveția); contribuția Ortodoxiei la clarificarea identității ortodoxe (apofatism, ecleziologia euharistică, teologia icoanelor și contrapropunerea culturală) (prof. Chr. Yannaras, Atena); prezența Ortodoxiei în Occident între 1917 și 1950, organizare, realizări, iradieri (Elisabeth Behr-Sigel, Paris); icoana rusă, fenomen european (R. Stichel, Münster); și influențele reciproce între muzica bisericească rusă și occidentală (polifonă) pater Irenäus Totzke OSB, Nideraltaich, și . ierom. Piotr Poliakov, Moscova). Cu titlu special semnalăm evaluarea întreprinsă de prof. E. Kretschmar (München) din perspectivă luterană a *Dialogului teologic dintre Biserica rusă și E.K.D.* (p. 973—987), dialog desfășurat în principal în cadrul așa-numitelor „Arnoldhainer Gespräche" inițiate în 1959 și ajunse în 1987 la a XI-a întîlnire și interesanta prezentare făcută dr. Oskar Wagner (München) asupra curiosului fenomen al apariției, existenței efemere și dispariției în Ucraina apuseană între 1924—1939 a două mici biserici evanghelice, una de Confesiune Augustana (luterană) iar alta de Confesiune reformată, ambele însă de rit slavo-bizantin, folosind o versiune „revizuită" în sens reformatoric a Liturghiei Sf. Ioan Hrisostom (p. 989—1006).

Volumul se încheie cu lista celor 146 de participanți (p. 1035—1043) și un foarte minuțios indice de persoane, teme, locuri și citate scripturistice (p. 1047—1107).

Veritabilă enciclopedie științifică în fragmente, volumul prezentat mai sus grupează valoroase comunicări de interes general și de un bun nivel științific,

chiar dacă nu e vorba de o erudiţie specializată sau de rezultatele unor cercetări foarte aplicate, dar din care un cititor avizat şi răbdător ar putea reconstitui fără dificultate o imagine complexă şi nuanţată, chiar dacă mozaicată, a atît de interesantei evoluţii de un mileniu a creştinismului ortodox rus. Masiva documentaţie a simpozionului de la Tutzing, unul din cele mai impresionante şi reprezentative ca participare şi calitate a lucrărilor organizate în Occident cu ocazia mileniului botezului ruşilor kieveni (depăşit ca amploare numai de cele 3 Conferinţe asupra istoriei, teologiei şi spiritualităţii şi respectiv liturgicii şi artei bisericeşti ruse desfăşurate în iulie 1986 la Kiev, mai 1987 la Moscova şi,februarie 1989 la Leningrad), documentaţie care face substanţa acestui volum excepţional din toate punctele de vedere, constituie de pe acum un valoros reper bibliografic pentru toţi cei ce vor dori să aprofundeze problematica complexă ale unuia din cele mai fascinante fenomene spirituale şi culturale ale Europei şi umanităţii cum este creştinismul ortodox rus.

Ne mai rămîne să mai precizăm numai că, conform indicaţiei oferite de prospectul editorial ataşat acestei apariţii, volumul de faţă este menit să completeze în mod fericit un alt masiv volum de aceleaşi dimensiuni, cuprinzînd în traducere germană cu introduceri şi note, pentru prima dată într-o limbă de circulaţie, cele mai importante documente privind istoria Bisericii Ortodoxe Ruse de la origini şi pînă în prezent. Este vorba de cea dintîi culegere cuprinzătoare de mare anvergură, conţinînd, grupate pe epoci, izvoare de prim rang ale istoriei bisericeşti ruse, culegere editată de o serie de savanţi, şi specialişti consacraţi în domeniu (L. Müller, F. von Lilienfeld, E. Bryner, P. Hauptmann, R. Stupperich, K. Ch. Felmy, G. Simon, R. Rössler) publicată sub titlul generic *Die Orthodoxe Kirche in Russland. Dokumente ihrer Geschichte (860—1980)*, herausgegeben von Peter Hauptmann und Gerd Stricker, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1988, 968 pagini.

Diac. asist. *Ioan I. Ică*

ISTORIILE SFINTELOR MONASTIRI CERNICA ŞI CĂLDOROŞANI de smeritul monah Casian Cernicanul. Retipărită prin purtarea de grijă a Prea Sfinţitului Arhiereu Calinic Argeşanul, Editura Arhiepiscopiei Bucureştilor, 1988, 228 pagini.

Istoriografia bisericească veche a constituit de-a lungul timpului un adevărat şi valoros izvor de cunoaştere a trecutului Bisericii româneşti, a spiritualităţii poporului nostru. Alături de alţi cronicari şi scriitori bisericeşti, care au reţinut în lucrările lor crîmpeie de viaţă românească, se cuvine să fie amintit şi călugărul Casian Cernicanul. Mănăstirea Cernica cunoscută prin „şcoala de copişti", „şcoala de zugravi", prin suflul înnoitor de trăire spirituală imprimat de stareţul Gheorghe, a dat culturii române şi pe ultimul nostru cronicar, autorul lucrării de faţă.

Se cunosc puţine date biografice despre Casian Cernicanul. Smerenia călugărească l-a făcut să nu scrie nimic despre sine, ci numai despre alţii, despre marii lui dascăli în ale duhovniciei, din care s-a inspirat. A trăit în epoca de redeşteptare naţională românească, fiind martor al evenimentelor cruciale din istoria veacului XIX, 1821, 1848, 1859. S-a îndreptat din tinereţe spre mănăstirea Cernica, condusă pe atunci de ascetul Calinic. Poate acesta l-a şi călugărit. Viitorul stareţ Ştefan (1864—1873) l-a îndemnat să scrie istoria celor două mănăstiri ilfovene. Posibil ca el să fi fost copist de manuscrise, dascăl al novicilor sau bibliotecar. Este foarte semnificativ faptul că monahul Casian scrie sub influenţa binefăcătoare a mediului în care a trăit. Între anii 1793—1806 viaţa monahală de la Cernica se consolidase mult prin activitatea neobosită a stareţului Gheorghe, înnoitorul acestei mănăstiri, ucenic al marelui Paisie. Continuator al vieţii spirituale a fost apoi Sf. Calinic, viitorul ierarh cu calităţi duhovniceşti şi culturale remarcabile. S-a desfăşurat acum o fructuoasă operă de copiere sau transcriere de manuscrise. Spiritualitatea bisericească a fost reîmprospătată. S-a păstrat de ase-

menea viu, sentimentul de românism, de unitate națională. În acest mediu s-a format monahul Casian, mediu a cărei tradiție o continuă.

Lucrarea începe cu o Precuvîntare, în care autorul insistă asupra rolului îndeplinit de monahismul ortodox, în viața românilor, pe plan național mai ales. E solidar cu ideile și idealurile românești. Un prim capitol al cărții îl constituie prezentarea istoriei mănăstirii Cernica, apoi a vieții stareților Gheorghe și Calinic de la această mănăstire.

Caracteristicile spiritualității românești față de cele ale spiritualității isihaste athonite și paisiene, pe care le continuă și adaptează la condițile noastre, se pot observa concludent în capitolul următor al cărții. Sfaturile religioase care sînt oferite monahilor se doresc a fi tot „o Scară duhovnicească" asemănătoare în esență cu cea a Sf. Ioan Scărarul, dar nuanțată în aplicarea ei la mediul specific românesc. Încă din 1782, călugărul Macarie traducea la Cernica, „Scara" Sf. Ioan Sinaitul. Era o urmare a mișcării de înviorare spirituală, începută mai înainte la Muntele Athos. Fragmente din ea se citeau la slujbe, mai ales în Postul mare. Spiritualitatea isihastă, paisianistă n-a putut fi însă promovată mult timp în forma ei inițială. Monahii români n-au rămas niciodată numai pe linia specializării în rugăciunea lui Iisus. Au fost și promotori ai unei vieți practice îmbinînd rugăciunea și munca. Ambii cîrmuitori spirituali Gheorghe și Calinic de la Cernica au înțeles această realitate evidentă și au încercat să aclimatizeze spiritualitatea athonită paisianistă la specificul tradițional românesc. Cele șapte „trepte" ale „Scării duhovnicești" scrise de starețul Gheorghe și copiate ulterior de Casian Cernicanul nu sînt orientate exclusiv doar asupra ascezei, asupra rugăciunii neîncetate, ci ele acordă o mare importanță și vieții active în mijlocul obștii. Călugării sînt îndemnați să umble cu „trezvire" atît întru sporirea locașului cît și spre binele personal, „trezvia sufletului". Găsim expresii ca „plugul țarinei", „odăi pentru dobitoace", „trimiterea la moșii" (p. 88). Concomitența dintre „ora et labora" este astfel evidentă. Rugăciunea personală se continua în slujirea aproapelui, a societății, a patriei.

Autorul își încheie opera printr-o prezentare literară deosebită a istoriei mănăstirii Căldoroșani. Istoriile sale sînt un adevărat testament al curentului cernican. El a fost format la școala culturii vechi. În plină epocă modernă a culturii naționale, în anul 1870 el scrie în spiritul și litera culturii vechi. A folosit Letopisețul Cantacuzinesc, hrisoave vechi domnești, poate și scrierile lui Naum Rîmniceanul. Autorul poate fi pus alături de protopopul brașovean Radu Tempea II († 1742), cel care face în „Istoria Bisericii Sf. Nicolae din Șchei", trecerea de la cronică la istoria propriu-zisă, alături de arhimandritul Vartolomei Măzăreanu, Dionisie Eclesiarhul, preotul Nicolae Stoica de Hațeg, Naum Rîmniceanul. Sîntem la numai un an de la apariția „Cronicii Hușilor și a Episcopiei", a eruditului episcop academician Melchisedec Ștefănscu.

Avînd calitatea unui adevărat izvor de spiritualitate ortodoxă românească, lucrarea poate fi socotită și ca un izvor istoric. Patriotismul luminat se desprinde din multe pagini ale scrierii lui. Se gîndește și la frații lui ardeleni. Năzuințele vremii sale, ideile revoluționare ale anilor 1848, 1859, efervescența în vederea războiului de independență, toate acestea se găsesc infiltrate în expunerea istorică. Cartea oferă, prin urmare, tuturor celor interesați amănunte despre rolul important, cultural, spiritual și patriotic al mănăstirii Cernica.

Lucrarea se înscrie însă și în panteonul culturii române, ca un adevărat document de limbă și cultură veche, prin frumusețea și expresivitatea ideilor. Casian are parcă „harul" povestitorului, înnăscut. E un adevărat prozator. Limbajul patristic și omiletic de coloratură arhaică e împletit cu termeni aparținînd vremii sale.

Reeditarea cărții, prin grija neobosită a Prea Sfințitului Calinic Argatu-Argeșanul, ne face să înțelegem și mai bine rolul îndeplinit de cei doi mari îndrumători ai vieții monahicești de la Cernica, și în genere, noul curent de viață monahală căruia aceștia i-au imprimat un spirit autentic românesc. Lucrarea de față ar putea constitui cu siguranță un imbold spre cele duhovnicești pentru toți cei ce-și abat pașii prin locurile pitorești și de neuitat ale Cernicăi.

Student teolog *Mihai Săsăujan*

REEDITAREA UNUI MONUMENT AL LITERATURII NOASTRE VECHI. — Consideraţii lingvistice şi literare.

Noul Testament, tipărit pentru prima dată în limba română la 1648 de către Simion Ştefan, mitropolitul Transilvaniei. Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Alba Iuliei — 1988.

A fost reeditat la Alba Iulia, după 340 de ani, un monument al literaturii noastre vechi cunoscut din cărţile de şcoală sub titlul *Noul Testament de la Bălgrad*, 1648. Este vorba de o ediţie critică cuprinzînd un „Cuvînt înainte" al episcopului Emilian Birdaş şi studii introductive semnate de Nicolae Neaga, Virgil Cândea, Mircea Păcurariu, Grigorie T. Marcu, Eva şi Iacob Mârza — axate în principal pe condiţiile istorice şi importanţa teologică, literară, culturală, lingvistică etc., a operei. Transliterarea din chirilice a fost realizată de Ileana Zamfirescu, revizuirea de Dalila Aramă şi Stela Nicolau, transliterarea trimiterilor marginale şi ale unor indicaţii în slavonă de Veniamin Micle, coordonator fiind Virgil Cândea, iar tehnoredactor Valentin Bogdan. Volumul de 901 pagini, format 30/22, se distinge prin iniţiale ornate, frontispicii, utilizarea unor corpuri de litere diferite şi numeroase planşe ilustrative care atestă vechimea şi continuitatea noastră. De remarcat că *editorii au inclus pe lîngă textul transliterat în caracter latine al monumentului de la 1648, rezumate ale tuturor studiilor introductive în engleză, franceză, germană, facsimile în mărimea originalului* şi, în fine, *facsimilele textului integral de la 1648*, care permit cercetătorilor o comparaţie între transliterare şi original. Deci, din toate punctele de vedere, aceste strădanii de peste un deceniu se materializează într-o ediţie pe măsura originalului, începînd de la tipar pînă la aparatul critic. Iată de ce în „Cuvînt înainte", Emilian Birdaş, episcopul de Alba Iulia, aduce calde mulţumiri autorităţilor de stat şi ecleziastice cu al căror sprijin „larg şi generos" a ajuns să vadă lumina tiparului o asemenea operă.

Care sînt *condiţiile istorice* în care a apărut, la 1648, această primă traducere integrală a *Noului Testament* în limba română — nu numai în cele trei ţări române, ci şi în raport cu celelalte popoare din sud-est? Majoritatea cercetătorilor explică apariţia traducerii prin *factorii interni*, adică dezvoltarea societăţii româneşti şi ridicarea unei pleiade de grămătici, dieci, cărturari etc. De numele acestora se leagă încă din secolul al XVI-lea: *Scrisoarea lui Neacşu*, traducerile *Codicelui Voroneţean, ale Psaltirilor Hurmuzachi, Documente şi însemnări din secolul al XVI-lea* editate în 1979, fără a mai insista asupra textelor coresiene, îndeobşte cunoscute; iar în secolul al XVII-lea pot fi semnalate, pe lîngă diversele traduceri şi predoslovii, o seamă de texte juridice în limba patriei ca *Pravila de la Govora* 1640, *Pravilele împărăteşti*, 1646, cele trei volume de acte originale din epoca lui Matei Basarab publicate în colecţia *Documenta Romaniae Historica*, ultimul fiind vol. XXV, Ed. Acad. 1985. Ieşirea din chinga constrîngerii unei limbi considerată cîteva veacuri drept limbă sacră de cult şi cancelarie se făcuse spontan, individual, încă din secolul al XV-lea, pentru ca în cele din urmă limba naţională să se instaleze, oficial, în drepturile ei fireşti. Dar apariţia traducerilor de la Alba Iulia (*Noul Testament*, 1648 şi *Psaltirea*, 1651) necesită cîteva consideraţii speciale. Se ştie că în 1541 Transilvania devenise principat autonom sub suzeranitatea turcească a cărei politică se caracteriza — mai ales sub principii Gabriel Bethlen (1613—1629) şi Gh. Rákoczy (1629—1640) — printr-o orientare antihabsburgică, anticatolică şi filoprotestantă. Principele Bethlen manifesta „o oarecare înţelegere faţă de păturile sociale de jos în faţa abuzurilor nobilimii" şi „socotind că o culturalizare a maselor ar veni în ajutorul puterii centrale şi a protestantismului îngăduie copiilor de ţărani să frecventeze instituţii de învăţămînt pentru a ajunge învăţători, dieci, preoţi" (Cf. *Din istoria Transilvaniei*, Ed. Acad. R.P.R., 1960, p. 142). Pentru cei mai dotaţi, şi, mai ales pentru fiii orăşenilor şi nobililor, el înfiinţează o Academie protestantă la Alba Iulia, unde au fost invitaţi ca profesori umanişti din Occident ca Martin Opitz (autorul poemului în limba latină despre Zlatna), filozoful şi filologul Altstedtius (care a tipărit la Alba *Gramatica ebraica-chaldeică)*, filozoful şi lingvistul de renume Piscator şi naturalistul Bisterfeld (ultimii doi veniţi de la Heidelberg). Măsurile pe care le va lua în continuare Gh. Rákoczy se înscriu pe

aceeaşi linie: ridicarea învăţămîntului prin bursieri trimişi cu mult „chelşug" la Academiile din Apus, dotarea tipografiei cu litere latine sprijinită de înaintaşul său prin „şrifturi" chirilice, primite în 1639 de la Matei Basarab. Această ofensivă de culturalizare pe linie protestantă a dat posibilitate şi unor tineri români să se instruiască la şcoli înalte, să fie adică „pedepsiţi" în cunoaşterea limbilor greacă şi latină indicate ca surse principale ale traducerii *Noului Testament.* Marele merit al acestor cărturari români trecuţi prin şcolile protestante este acela de a fi schimbat direcţia pe care intenţiona să le-o imprime conducerea politică dintr-una de calvinizare într-una de românizare — ca de altfel în atîtea ocazii similare cînd s-a încercat devierea noastră de la matca tradiţională. E suficient să ne referim la „Predoslovia către cetitori" — în care se afirmă conştiinţa unităţii poporului român şi a unei limbi literare pe deasupra diferenţierilor operate de răsfirarea românilor pin atîtea ţări — pentru a ne convinge că, factorul extern, — efortul de calvinizare — a fost nu numai depăşit, dar şi transformat într-o forţă diametral opusă, sub presiunea conştiinţei unitare de neam şi limbă. Acestea — şi multe altele — discutate în studiile semnalate sînt argumente peremptorii pentru a situa apariţia traducerii în funcţie de factorii interni, de setea de lectură în limba românească.

Enunţările din „Predoslovia către cetitori" coroborate cu un mare număr de glose marginale ne permit un contact direct cu laboratorul traducătorilor, cu formaţia lor, subliniind în linal *Contribuţia Noului Testament la dezvoltarea limbii române literare.* Mai întîi cine erau traducătorii şi „pre ce cale au îmblat?" Opiniile mai noi concordă în a susţine că traducătorii erau „cărtulari" din mai multe provincii româneşti: primul, Silvestru, a cărui traducere a fost „posleduită" şi refăcută era de la Govora, ceilalţi, care i-au continuat opera au fost transilvăneni formaţi în instituţiile locale unde se punea accentul pe limbile vechi greaca şi latina, iar unii dintre ei au frecventat şi institute superioare occidentale de vreme ce în „Predoslovia cătră Măriia Sa Craiul Ardealului", Gheorghe Rákoczy se precizează că acesta ar fi trimis „cărtulari în ţări străine pe cheltuiala sa. Unele forme verbale („a scria", „a prenoi" etc.) permit şi ipoteza că printre traducători se aflau şi bănăţeni. Formaţia culturală a traducătorilor reiese pregnant din „Predoslovia cătră cetitori" în care ei expun ordonat, în cinci puncte principiile după care s-au călăuzit şi izvoarele traducerii: „...ce mai vîrtos ne-am ţinut de izvodul grecescu şi am socotit şi pre izvodul lui Eronim, (latin, *n.n.*) carele au izvodit dintîiu din limbă grecească, lătineaşte, şi am socotit şi izvodul slovenescu...". Lectura textului şi mai ales a notelor marginale confirmă aceste surse la care mai trebuie adăugate „izvodul de demult", adică traducerile anterioare păstrate în manuscris sau tipărite, precum şi texte ebraice şi probabil traduceri maghiare. Prin explicarea unor termeni greceşti ca *filosofi, teatron, tipografie;* latineşti ca *pretor, stadiu, ţeremonie* ca şi prin introducerea directă din limba originalului a unor cuvinte care desemnează pietre scumpe *(iaspis, sardonix, smaragd),* monezi *(condrat, aspri),* etc. traducătorii au contribuit la îmbogăţirea limbii literare cu neologisme. De altfel, tot în predoslovia amintită se găseşte şi *prima motivare a apelului la neologisme:* lipsa de noţiuni corespunzătoare („carele nu să ştiu rumâneaşte ce sînt") şi exemplul altor limbi („pentru ca alte limbi încă le-au lăsat aşia"). Dar preocuparea majoră a traducătorilor este aceea a unei limbi înţelese de toţi românii. Constatînd că românii nu grăiesc la fel în toate ţările ei compară cuvintele cu banii: „Bine ştim că cuvintele trebuie să fie ca banii, că banii aceia sînt buni carii îmblă în toate ţările aşia şi cuvintele acelea sînt bune carele le înţeleg toţi..." — comparaţie care devansează teoria circulaţiei cuvintelor a lui Haşdeu. Cauza diferenţierilor de grai? Răsfirarea românilor printr-alte ţări „de şi-au mestecat cuvintele cu alte limbi". În cîteva propoziţii nealambicate, directe, iată rostite aici adevăruri fundamentale: *conştiinţa originii comune a românilor, necesitatea unei limbi supradialectale înţeleasă de toţi* şi, în consecinţă, necesitatea unei traduceri adecvate acestui ţel. De aici explicarea marginală nu numai a cuvintelor de origine străină greceşti, latineşti, slavone, ebraice, maghiare, ci şi a unor termeni româneşti consideraţi mai puţin cunoscuţi într-o regiune sau alta ca de exemplu: *stăpînii* lor prin „lomnii" lor, *sabia*=„hangeriul", *limbilor*=„păgînilor", *cerdac*= „loc de cină au prînzu". În total există 150 de asemenea explicaţii, precizări de sensuri, în cadrul gloselor marginale fără prejudecăţi etimologice (un cuvînt de origine slavă *a blagoslovi* e explicat prin „a se ruga" din lat. rogo-are şi invers).

— explicaţiile constituind totodată şi un indiciu asupra poziţiei cuvintelor în secolul al XVII-lea (cunoscute sau mai puţin cunoscute). Prin amploarea lor aceste explicaţii marginale constituie *primii paşi ai filologiei noastre* determinîndu-i pe unii cercetători să vorbească chiar de un *început de dicţionar*. Util şi relevant pentru lexicologia română este glosarul alfabetic al ediţiei de faţă de la p. 618—632. Dar nu numai pentru filologie, ci şi pentru istoria literară, deoarece unii termeni vechi ca *aud*=„struguri", *chiar*=„limpede", *fămeaie*=„familie" etc. vin, împreună cu comparaţia de texte, în sprijinul afirmaţiei că traducătorii au preluat unele pasaje din „întorsura de demult", adică din traducerile coresiene *(Tetraevanghelul, Apostolul)*.

Toate studiile introductive ale ediţiei atestă cele demonstrate între 1962—1965 în revistele de specialitate şi ulterior în volumul *Studii de istorie şi limbă literară*, 1970, că *Noul Testament* nu e o simplă traducere şi că, pe lîngă cele două predoslovii comentate de vechii cercetători, opera mai conţine alte 23 de predoslovii interne, ca explicaţii introductive la unele capitole, *în total 55 de pagini care sînt expuneri originale ale traducătorilor*. Argumentele în favoarea considerării acestor pagini drept originale se bazează pe compararea predosloviilor cu textele similare de epocă apărute în alte limbi, şi, mai ales, pe faptul că traducătorii utilizează persoana întîia cînd se referă la munca lor: „...de pre aceasta am scris mai mult la predoslovia rîmleanilor" (f. 223 b) sau „Derept aceea cum am şi sămnat..." (f. 250 b). Aceste predoslovii prezintă interes deosebit atît prin conţinutul lor umanist, cît şi prin varietatea lor stilistică. Într-o perioadă cînd cărţile de cult serveau şi drept manuale, învăţaţii de la Alba Iulia inserează în predoslovii *date de ordin geografic* (aşezarea Corintului), *economic* (comerţul pe care îl făcea cetatea), *istoric* (distrugerea oraşului de către Mumius şi restaurarea lui de către Augustus). În Predoslovia către coloseni traducătorii folosesc ocazia pentru a prezenta una din cele şapte minuni ale lumii antice, Colosul din Rodos (o statuie în bronz care-l reprezenta pe Helios, 292—280 î.e.n.).

Stilistic, în cele mai multe predoslovii predomină expunerea metodică, clară, pe puncte, structurată pe întrebări şi răspunsuri; în prezentarea unor realităţi istorice şi geografice se poate vorbi de începuturile unui *stil ştiinţific*, în disputele cu adversarii (ca „jejuviţii") apare *stilul polemic* iar de cîteva ori întîlnim şi alunecări spre *stilul oral*. Alături de predoslovii mai pot fi considerate texte originale şi „summele", adică rezumatele introductive ale capitolelor. Într-un spaţiu de 3—7 rînduri, în propoziţii enunţiative, în formulări similare cu titlurile şi subtitlurile unora articole de gazetă, *traducătorii au trebuit să exprime mult prin termeni puţini*. Aceasta a dus la frecvente elipse şi dislocări, stil care prin concizia şi procedeele sale anunţă formulările moderne, succinte. Estimînd „summele" la 25 pagini şi adăugîndu-le la cele 55 pagini ale predosloviilor iată că *Noul Testament conţine nu mai puţin de 80 pagini originale, format mare, conferind un alt statut literar şi lingvistic acestei opere*. Este de presupus că această confirmare nu va fi ocolită în viitor de manualele şi tratatele de specialitate.

Deosebit de importantă pentru demostrarea colaborării dintre centrele editoriale româneşti din provincii separate politiceşte la acea dată este preluarea unor pagini întregi din *Noul Testament*, 1648, peste 40 de ani în *Biblia de la Bucureşti*, 1688. (Cîteva exemple: *Noul Testament* (f. 40 a — *Biblia* 1688, p. 774 a; *N.T.* f. 64 — *B.* 788 b; *N.T.* f. 104 b — *B.* p. 812 b). Aceasta dovedeşte că orice traducere reuşită era considerată o autoritate în materie şi preluată de urmaşi cu uşoare îmbunătăţiri grafice, fonetice şi lexicale. În fine, dacă *Noul Testament*, 1648, ar fi fost considerat o carte calvină aceste pagini n-ar fi fost inserate, desigur, într-o traducere din Ţara Românească la 1688, patronată de însuşi domnitorul ţării, Şerban Cantacuzino.

Acestea sînt numai cîteva din implicaţiile teoretice, literare şi lingvistice pe care ni le sugerează reeditarea ştiinţifică, în condiţii grafice deosebite, a acestui important monument de literatură şi limbă românească veche. Semnificaţia lui e şi mai adîncă dacă luăm în considerare intenţiile prozelite ale principelui calvin, pe care „cărtularii" de la Alba Iulia de acum 340 de ani au ştiut să le convertească în pîrghii de culturalizare şi românizare.

Gabriel Ţepelea

Ioan Lupaş, DIN ISTORIA TRANSILVANIEI, ediţie îngrijită, note şi comentarii de Marina Vlasiu, cuvînt înainte de Florin Constantiniu, Editura Eminescu, Bucureşti, 1988.

Nu de mult a apărut în librării o culegere de articole şi studii elaborate de eruditul istoric Ioan Lupaş. Grupajul este alcătuit de fiica sa, cercetătoarea Marina Vlasiu, care oferă iubitorilor de istorie dar şi specialiştilor o mică parte din strădaniile cărturarului Ioan Lupaş, unul dintre cei mai mari specialişti în istoria Transilvaniei.

Înzestrat cu o memorie fenomenală, cunoscător pînă în cele mai mici amănunte a cîtorva limbi străine, la care s-a adăugat o muncă uriaşă, plină de sacrificii, Ioan Lupaş a cercetat neobosit arhivele şi astfel a dat la iveală nenumărate date inedite, ce-au adus lumină în controversata istorie a Transilvaniei, infirmînd tezele eronate ale adversarilor ardelenilor. Nu numai istoric dar şi filozof al istoriei, Ioan Lupaş ne-a lăsat moştenire o operă imensă concretizată în 848 de cărţi, studii şi articole, cu o tematică variată (p. XI), de o mare valoare ştiinţifică, aşa după cum subliniază Florin Constantiniu în cuvîntul înainte: „Marele istoric rămîne un luminos exemplu de cărturar patriot, profund angajat în lupta pentru libertatea şi unitatea poporului român, un cărturar convins de marea misiune a activităţii sale ştiinţifice. Meritele sale ştiinţifice şi didactice au găsit o consacrare prin acordarea, în anul 1967, a titlului de profesor emerit" (p. XIII).

Cuvîntul introductiv se încheie cu un pasaj din opera istoricului din care reiese optimismul în destinul poporului român. „Istoria noastră naţională atît în formele ei generale cît şi în mai modestele, dar cu atît mai instructivele-i înfăţişări regionale şi locale, are nu numai dreptul dar şi datoria de a propovădui optimismul înviorător, trezind şi cultivînd sentimentul de încredere în viitorul neamului şi al statului întregit, oricît de grele lupte şi încercări ne-ar fi rezervate în taina destinului istoric" (p. XIII).

Materialul este organizat cronologic, conţinînd numeroase studii şi articole referitoare la viaţa politică, socială şi culturală a Transilvaniei, după cum rezultă din titlurile cuprinsului: Fazele istorice în evoluţia constituţională a Transilvaniei; Voievodatul Transilvaniei în sec. XII şi XIII; Răscoala ţăranilor transilvăneni din 1437—1438; Chronicon Dubnicense despre Ştefan cel Mare; Din relaţiile Transilvaniei cu Ţara Românească: Activitatea cneazului Dumitru din Sălişte; Cel dintîi umanist român, Nicolae Olahus din Sibiu (1493—1568); Stăpînirea transilvană a lui Mihai Viteazul; „Suveranitate" transilvană, moldoveană şi munteană în veacul al XVIII-lea; Revoluţia lui Horea; Doctorul Ioan Piuariu-Molnar. Viaţa şi opera lui (1749—1815); Frămîntări revoluţionare transilvănene, bănăţene, moldovene şi muntene în I-a jumătate a veacului al XIX-lea; Cea mai veche revistă literară românească; O lege votată în dieta transilvană din Cluj la 1842; Avram Iancu; Un martir al Transilvaniei: Stephan L. Roth (1796—1849); Cum vedea Alexandru Papiu-Ilarian la 1860 putinţa de înfăptuire a Daco-Romaniei?; Înfiinţarea „Asociaţiunii" şi conducătorii ei; Începuturile şi epocile istorice ale ziaristicei româneşti-transilvane; Un capitol din istoria ziaristicei româneşti-ardelene: Gheorghe Bariţiu; Activitatea ziaristică a lui Andrei Mureşanu; Un luptător fără şovăire: Valeriu Branişte; Situaţia şcoalelor româneşti din Ardeal şi Ţara Ungurească; Björnstierne Björnson, ca apărător al popoarelor subjugate din fosta Ungarie; Liceul Andrei Şaguna din Braşov; Virgil Oniţiu; Andrei Bârseanu; Dr. Alexandru Bogdan; Întemeietorul pedagogiei herbartiene la români: Ioan Popescu; Onisifor Ghibu; Foşti elevi ai liceului Andrei Şaguna din Braşov; Princeps poetarum; Profesorul Sextil Puşcariu; Dr. Atanasie M. Marienescu; Dr. Ion Sîrbu; Iubite coleg Silviu Dragomir; Ion Agârbiceanu; La un popas; Scriitorii şi Adunarea de la Alba Iulia.

În vederea combaterii unei teorii eronate a istoriografiei maghiare cu privire la periodizarea istoriei Transilvaniei, Ioan Lupaş în lucrarea *Fazele istorice în evoluţia constituţională a Transilvaniei* elaborează alta, bazată pe realităţile istorice: 1. Faza prenatală a statului transilvan; 2. Faza ducatelor şi a voievodatului transilvan (veacurile IX—XVI); 3. Faza principatului şi a marelui principat transilvan cu două subdiviziuni: a) Transilvania în legătură politică cu Poarta din Constanti-

nopol, sub suzeranitate otomană, veacurile XVI—XVII şi b) Transilvania în legătură cu Viena imperială, sub supremaţie austriacă veacul XVIII—XIX.

O preocupare majoră a istoricului a fost studierea vieţii sociale transilvănene, prin tratarea principalelor momente revoluţionare (răscoala de la Bobâlna, revoluţia lui Horea, rolul jucat de Avram Iancu şi Ştefan Ludwig Roth în timpul revoluţiei de la 1848), adăugînd la cele ştiute numeroase date noi. Avram Iancu a rămas în conştiinţa românească simbolul jertfirii de sine în favoarea colectivităţii. „Numele lui Avram Iancu a devenit, în urma acestor însuşiri, ca şi prin întreaga aureolă a sa de glorie şi suferinţă, o expresie simbolică a luptelor şi năzuinţelor noastre naţionale tocmai fiindcă soarta vieţii lui, credinţa şi vitejia lui au fost îngemănate cu ale poporului din sînul căruia s-a ridicat, spre a da strălucite dovezi de abnegaţie şi sacrificiu eroic în lupta pentru libertate" (p. 178).

Un alt capitol însemnat în economia lucrării îl constituie ziaristica ardeleană, care a contribuit atît la apărarea fiinţei naţionale româneşti de dincoace de Carpaţi, cît şi la întărirea legăturilor cu fraţii de dincolo de munţi, reliefînd meritele ziariştilor: George Bariţiu, Andrei Mureşanu şi Valeriu Branişte. În articolul *Începuturile şi epocile istorice ale ziaristicii româneşti transilvănene*, autorul prezintă istoricul presei româneşti de dincoace, precum şi pe ziariştii ce au onorat-o. „Încît priveşte colaborarea internă la „Gazetă" şi „Foaie" în primul period, cel mai însemnat colaborator intern, putem zice, mîna dreaptă a redactorului Bariţiu, a fost timp de zece ani fericitul Andrei Mureşanu, p-atunci profesor în Braşov, care cu deosebire, prin poeziile sale înflăcărate, publicate în „Foaie" a contribuit puternic a nutri entuziasmul de mîndrie naţională în popor... apoi începînd de la bărbaţi ca Cipariu, Eliad, revizorul de cărţi Todor Aron, de la Buda, Damaschin Bojincă jurisconsult la Iaşi, Gheorghe Mălinescu, Nicolae Istrate tot acolo mai apoi Costache Negruzzi, Ioan Maiorescu la Craiova, Florian Aaron, A. Tr. Laurian, N. Bălăşescu la Bucureşti, N. Rucăreanu în Cîmpulung, N. Velia-Tincu, profesor la Vîrşeţ, Alexandru Gavra şi venerabilul dr. Atanasie Şandor la Arad, Moise Sora-Noacu şi Iv. Munteanu în Sătmar şi în Biharea, dr. Pavel Vasiciu (cel mai diligent), în Timiş, Nic. Manu, protopop în Sibiu şi, mai în scurt, toţi cîţi ştiau să poarte peana, simţeau plăcere a sta cu mica redacţiune în comunicaţiune, şi scopul tuturor era ca, pe lîngă înaintarea literaturii, să ne dăm şi educaţiune politică, a cărei lipsă o simţeam foarte tare, mai ales cînd reflectam noi că se poate să ajungem şi epoce grele" (p. 210—211).

Intelectualul Ioan Piuariu-Molnar, prin preocupările sale multiple l-a impresionat în cel mai înalt grad pe Ioan Lupaş. Într-o comunicare ţinută la Academie în martie 1939 izbuteşte să fixeze într-o singură frază locul lui Piuariu în cultura românească. „Deschizător de drumuri în mai multe ramuri ale scrisului românesc, poliistor cu interes uimitor de treaz pentru tot ce ar fi putut să contribuie la promovarea năzuinţelor spre lumină ale neamului său, luptător în domeniul vieţii politice, economice şi culturale-ştiinţifice, oculist de bună reputaţie chiar în afara graniţelor ţării sale de naştere, cel dintîi profesor şi autor al unei lecţiuni inaugurale rostită în limba latină de la înălţimea unei catedre academice, izvoditor al atîtor cărţi folositoare, doctor cu milă pentru bolnavii săraci, pe care înţelegea să-i vindece şi să-i îngrijească gratuit, *deci doctor fără de arginţi*, Ioan Piuariu-Molnar trebuie considerat ca un demn înainte-mergător al selectului nostru corp medical şi ca un distins membru al şcoalei transilvane, prin care s-a plămădit aluatul cel nou pentru renaşterea literaturii şi culturii române în cursul veacului au XIX-lea" (p. 119—120).

Cu prilejul sărbătorii a cincizeci de ani de la fondarea Asociaţiunii transilvane pentru literatura română şi cultura poporului român, Ioan Lupaş a publicat în „Transilvania" (1911) organul societăţii, articolul *Înfiinţarea Asociaţiunii şi conducătorii ei.* Bazat pe o bibliografie bogată, autorul a elaborat istoricul înfiinţării Asociaţiei transilvane şi preşedinţii de la constituire pînă la începutul secolului al XX-lea. Autorul înfăţişează toate demersurile episcopului Andrei Şaguna, în vederea fondării aşezămîntului. În continuare scoate în evidenţă însemnătatea adunărilor generale în cadrul cărora se luau hotărîri importante cu privire la activitatea aşezămîntului şi apoi reliefează meritele preşedinţilor: A. Şaguna, V. Pop, Iacob Bologa, Timotei Cipariu, G. Bariţiu, I. Micu Moldovan.

In ultima parte sînt prezentate mai multe personalităţi culturale, sub formă de articole sau scurte cuvîntări, cele mai multe fiind ţinute în cadrul Academiei cu ocazia unor festivităţi: A. Bârseanu, Virgil Oniţiu, dr. Alexandru Bogdan, Onisifor Ghibu, Sextil Puşcariu, dr. Ion Sîrbu, Silviu Dragomir, Ion Agârbiceanu.

Volumul se încheie cu un articol intitulat *Scriitorii şi Adunarea de la Alba Iulia*, prin intermediul căruia se arătă rolul jucat de cărturari în realizarea celui mai important deziderat: desăvîrşirea unităţii statale. „Unitatea noastră naţională îşi are temeliile cimentate puternic nu numai prin jertfele de sînge ale luptătorilor cu arma, ci şi prin sacrificiul de creier şi de suflet pe care l-au adus luptătorii cu condeiul: toţi cei ce, din adîncimea veacului al XV-lea şi pînă în zilele noastre, au contribuit la îmbogăţirea şi înfrumuseţarea scrisului românesc, la progresul limbii şi la triumful literaturii noastre naţionale" (p. 310).

Indicele de persoane şi de locuri, notele şi comentariile, redactate cu competenţă vin în sprijinul cercetătorilor.

Prin editarea acestui volum intitulat *Din istoria Transilvaniei* se repune în circuit o mică parte din opera istoricului Ioan Lupaş, ce conţine o mare valoare ştiinţifică, fiind utilă atît pentru cercetători cît şi pentru iubitorii de istorie.

Mihai Sofronie

Glume

Un cumsecade domn, fără vina lui destul de puţintel la instalaţiile de comandă şi bine cunoscut ca stare, răsfoieşte totuşi, zilnic, pe la titluri, toate revistele de cultură, cu o sete de neînţeles pentru cei care îl ştiu pasionat numai de arta culinară. E bucătar şef la o cabană.

— Ce tot cauţi, îl întreabă un coleg. Reţete noi de sosuri, de prăjituri? Nu cred să se găsească pe acolo.

— Da de unde! Vreau să văd dacă n-am mai scris ceva, sau dacă n-a mai scris cineva despre mine.

— Păi, ai scris ceva?

— Nu, dar uneori găsesc totuşi articole de mine. Mi-a spus cineva că ar fi şi cărţi. Şi îndată după aceea găsesc articole despre mine. Unele scrise de oameni serioşi, de critici de prestigiu. Mă fac savant, cărturar! Aşa o fi. Dacă spun ei! Doar se pricep. Cum să nu-i cred? Au început să-i creadă şi alţii. Pe unii i-am avut la masă. Oameni mari!

— E o potrivire de nume, nu-i aşa? Te amuză.

— Nu, nici vorbă, Mă descriu toţi cu precizie. E vorba de mine, cum mă vezi şi cum te văd.

— Păi...?

— Ce „păi"? N-ai auzit de minunile Sfintei Anisia? Mai cultivă-te, amice! Mai citeşte şi tu presa!

Pr. *Serafim Sîrbu*

DIN VIAȚA PATRIEI

URME DIN TRECUT

EMINESCU — CENTENAR UNESCO

ÎNSEMNĂRI, NOTE, COMENTARII

DOCUMENTAR

RECENZII